

AKADEEMIA

9. AASTAKÄIK

1997

NUMBER 7

Kalendritegija polegi kimbus	Ain Kaalep
<i>Akadeemia</i> (1937–1940) taustast	Mart Orav
<i>Akadeemia</i> hilinenud artikkel 1938. aastast	Krista Aru
Jaan Tõnisson perioodil 1934–1938	Oskar Mänd
Ülikooli tänava maja nr 21	Niina Raid
Vabariigi President ja Valitsus 1988–1992	Heinrich Mark
Genscher Eestis	Lennart Meri
Luulet	Hando Runnel
Frege uurimused loogikast	Jaan Kangilaski
<i>Akadeemia</i> koondsisukord 1937–1940	
<i>Akadeemia</i> nr 1–100 koondsisukord	

Kolleegium:

Igor Černov, Tiit Hennoste, Ain Kaalep, Kalle Kasemaa, Madis Kõiv, Jaan Lepajõe, Aino Lukas, Juhan Peegel, Ain Raitviir, Hando Runnel, Peeter Tulviste, Arvo Valton, Kaljo Villako, Richard Villems

Toimetus:

peatoimetaja	Ain Kaalep
tegevtoimetaja	Indrek Ude
peatoimetaja asetäitja	Agü Tani
<i>universalia</i>	Jaan Kangilaski
	Inta Soms
<i>humaniora</i>	Mart Orav
<i>socialia</i>	Jaan Isotamm
<i>naturalia</i>	Toomas Kiho
keeletoimetaja	Triin Kaalep
korrektor	Kristin Sarv
sekretär	Tiiu Jõgi
raamatupidaja	Piret Liinold

Postiaadress/Postal address:

Postimaja, postkast 80,
EE2400 Tartu, Eesti/Estland/Estonia

Toimetuse aadress:

Ülikooli 21, Tartu, Eesti

Telefonid:

43 13 73, 43 11 17

Fax:

43 13 73

Arveldusarve nr 150123017972 ERA-Pangas

© AKADEEMIA 1997

OÜ GREIF trükikoda,

Tartu, Ülikooli 17/19.

Tellimus nr 2986.

Trükiarv 2600.

AKADEEMIA

Eesti Kirjanike Liidu kuukiri Tartus

9. AASTAKÄIK 1997 NUMBER 7 (100)

Kalendritegija polegi kimbus	<i>Ain Kaalep</i>	1347
Positiivne vaim: Ajakirja Akadeemia (1937–1940) taustast	<i>Mart Orav</i>	1350
Akadeemia hilinevad artikkel 1938. aastast	<i>Krista Aru</i>	1390
Jaan Tõnisson perioodil 1934–1938	<i>Oskar Mänd</i>	1397
Ülikooli tänava maja nr. 21	<i>Niina Raid</i>	1405
Vabariigi President ja Vabariigi Valitsus eksiilis 1988–1992	<i>Heinrich Mark</i>	1415
Genscher Eestis	<i>Lennart Meri</i>	1450
Luulet	<i>Hando Runnel</i>	1462
Frege uurimused loogikast	<i>Jaan Kangilaski</i>	1468

Väitlus: Veel kord koos Juhan Maistega mööda mõisaid.
J. Maiste. Retsensioon Ants Heina retsensioonile. — *Akadeemia*, 1997, nr 6, lk 1288–1297; vt ka: A. Hein. Mööda mõisaid koos Juhan Maistega. — *Akadeemia*, 1997, nr 3, lk 616–626.

<i>Ants Hein</i>	1480
<i>Akadeemia</i> koondsisukord 1937–1940	1486
<i>Akadeemia</i> nr 1-100 (aprill 1989 kuni juuli 1997) koondsisukord	1496
Editorial note	1562

Lk: 1349, 1389, 1404, 1414, 1449, 1479:

Mati Upruse sõbralikud šaržid *Akadeemia* toimetuse liikmetest

KALENDRITEGIJA POLEGI KIMBUS

Ain Kaalep

Kirjutan neid ridu tõenäoliselt sellesamas kohas istudes, kus Friedrich Robert Faehlmann poolteist sajandit tagasi võttis vastu nii patsiente kui muidu jutulesoovijaid (lähemalt vt. Niina Rai-di kirjutisest käesolevas numbris). Viimaste hulgas olid needki, kellel oli mitmesuguseid pretensioone tema koostatud kalendrite kohta. Ühel ilusal päeval tabas auväärset arsti ja literaati omasugune inspiratsioon, mille tulemuseks oli mõnus humoresk, ühtlasi ilmekas karakterpilt tollasest eestikeelsest lugejaskonnast: “Kalendritegija kimbus” ÕESI kalendris 1846.

Kui — *mutatis mutandis* — “Akadeemiat” 150-aastase kalendriga võrrelda, siis võib päris julgesti öelda: praegune “kalendritegija” küll kimbus ei ole. Mis siis, kui kõik, mida meie ajakiri sisaldab, päris võrdväärne pole, aga oluline on see: materjali jätkub, eesti haritlaskond, kes nii autorite kui lugejatena “Akadeemiat” toetab, ei ole hoopiski nii väike, kui ta oli Faehlmanni ajal. Aga kas ta on ka niisama arukalt ja järjekindlalt demokraatlik, nagu ta oli Jaan Otsa ja Heinrich Margi ajal 1937–1940?

On suur rõõm uue “Akadeemia” 100. numbris avaldada O. Männi artikkel, mis 1938. aastal ära keelati: parempoolne režiim tundis ju hirmu eesti demokraatia ja selle juhi Jaan Tõnissoni ees. Niisama suur rõõm on sümboolselt ühte viia meie demokraatliku vabariigi ajaloo kaks järku: pagulasvalitsuse Jüri Uluotsast algav, üle August Rei, Aleksander Varma ja Tõnis Kindi Heinrich Margini kulgev rada sellega, mis jätkub nüüd põhiseadusliku presidendi Lennart Mere omaga. Tänujulult oleme vastu võtnud mõlema presidendi kaastöö. Sest “presidendi kohustes” olemine tähendas end Eesti Vabariigi kodanikeks pidavaile inimestele ju olemuslikult sedasama mis “president ise” olemine. Olgu ta

kodumaalt eemal! Olgugi ta jõud pigem sümboolne! Aga suhteliselt vabameelnegi okupatsioonivõimude funktsionär ei saanud olla vabariigi president. Oli umbes niisamasugune olukord nagu see, mida Faehlmann julges esitada omaaegsele Liivimaa konservatiivide juhile parun Nolckenile niisuguste sõnadega: “Aga öelge mulle ometi, parunihärra, kas ühestki ajavahemikust jätkub, et usurpeeritud õigust sanktsioneerida?” Meie puhul oli see ajavahemik ju vaid poolsada aastat.

“Akadeemia” oli kunagi seltsidesse organiseerunud Tartu ülikooli pere häälekandja. Nüüd tahab ta esindada tervet eesti haritlaskonda, vältides ainult demokraatia pärisvaenlasi, keda — Jumala abiga — ehk eriti palju enam järel pole.

100. number sisaldab ka vajalikud ülevaated nii vana kui praeguse vabariigi aegse “Akadeemia” sisust.

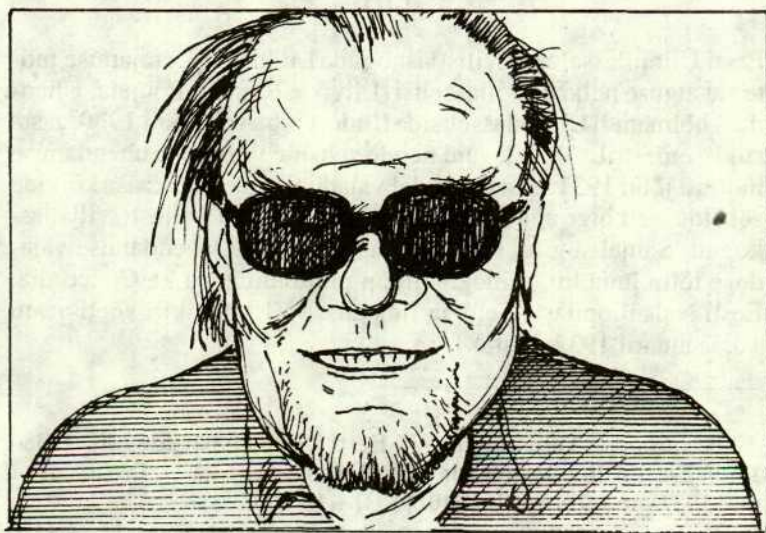
Kokkuvõtteks tahaksin osundada Heinrich Margi artiklit “Akadeemiast” 1937, nr. 1. Ta ütleb: “Rahva otsuse põhjal Eesti peab jääma demokraatlikuks vabariigiks”. Ja selle eeldust näeb ta järgnevas: “Akadeemiline noor tulevase rahvajuhi peab kujunema sotsiaalset õiglust teenivaks ühiskonna liikmeks, kes läbimõeldud veendumustest lähtudes suudab seisukohta võtta igapäevaelu küsimustes kokkukõlaliselt oma rahva tõeliste soovide ja vajadustega.”

Kas me seda eesmärki alati suudame silmas pidada? Ja mida me teeme, kui näeme mõnd hoopiski teistsugust rahvajuhti, kes enam mitte noorgi pole? Loeme ehk siis Faehlmanni distihhoni:

*Aga mis ise laitsid, katsu parata ise —
raske on see töö: tahad katsuda, tee!*

Kui meil vaid koosmeelt jätkub, siis ehk suudamegi midagi parata-parandada!

AIN KAALEP (sünd. 1926) on *Akadeemia* peatoimetaja alates 1988. aastast.

AIN KAALEP ja JAAN ISOTAMM

POSITIIVNE VAIM
Ajakirja *Akadeemia*
(1937–1940)
taustast

Mart Orav

EESTI ÜLIÕPILASSELTSIDE VILISTLASKOGUDE
LIIT

Eesti Üliõpilasseltside Vilistlaskogude Liidu (ÜVL) rajamise mõtte sai alguse nelja üliõpilasseltsi (Liivika, Raimla, Põhjala, Ühendus) hõlmanud Üliõpilasseltside Liidust juba vähemalt 1930. aasta sügissemestril. Algselt vaid nende seltside vilistlaste ühendamise mõttest jõuti 1931. aasta kevadel vajaduseni haarata kaasa kõikide seltside, eelkõige aga Eesti Üliõpilaste Seltsi ja Veljesto vilistlaskogud. Samal sügisel otsustati küsimuse kiire lahendamise vajaduse tõttu luua liit, millega hiljem pidid ühinema ka Concordia, Eesti Naisüliõpilaste Selts ja Ilmatar. ÜVLi põhikiri võeti vastu 10. jaanuaril 1932. aastal.

Akadeemia. Väljaandja 1937 Eesti Üliõpilasseltside Liit, 1938–1940 Eesti Üliõpilasseltside Vilistlaskogude Liit. Tartu, nr 1 mai 1937–nr 3(25) aprill 1940. [XII] + 1642 lk.

Ettekanne 1987. aasta mais Tartu Kirjanike Majas ajakirja *Akadeemia* 50. aastapäevale pühendatud ettekandekoosolekul. Nüüd seda publitseerides on tehtud vaid keelelisi muudatusi ning lisatud mõned eluloolised andmed *Akadeemia* toimetajaist.

ÜVLi ülesandeiks fikseeriti põhikirjas: “a) kaasa aidata meie rahva üld- ja rahvuskultuuriliste algatuste ja ettevõtete teostamisele; b) arendada suhtlemist ja vastastikust arusaamist Liitu kuuluvate vilistlaskogude liikmete vahel; c) mõjustada kasvatavalt üliõpilasnoorsugu, virgutada teda ülesehitavale tööle ja muretseda selleks võimalusi.” Seda sõnastust laiendati hilisemas, 23. oktoobril 1937. aastal registreeritud põhikirjas mõlemat Eesti kõrgkooli ja kogu Eesti akadeemilist peret hõlmavaks. Liitu sooviti organisatsioonide liigse kastivaimu kõrvaldamiseks, mis näiteks patronaažina ka avalikkust häirib, eriti aga intelligentse klubiõhkkonna loomiseks suhtlemisel, et vilistlased üksteisega tutvuksid. See aitaks kaasa arusaamatuste ja kokkupõrgete avaliku lahendamise vältimiseks, vilistlaste tihedamaks kontaktiks ülikooliga, üliõpilaste toetamiseks (lisaks moraalsele toele ka abirahadega, auhindadega jm, samuti ökonoomsuse ja lähendamise huvides seltside oma maja muretsemiseks). Ei koondunud Korporatsioonide Vilistlaskogude Liidu vastukaaluks ja vaenlaseks, vaid hiljem oldi nõus nendega looma liitu, mida esialgu veel varaseks peeti: “Enne on tarvis tugevasti liituda seltside vilistlaskogudel, kui demokraatlikumail oma olemises, kes tunnevad ennast olemas vastamisi suuremas seisus.”

ÜVLi kuulus 1932. aasta mais 931 seltside vilistlaskogude liiget. 1. detsembriks 1938 oli see arv suurenenud 1665-ni (enim EÜSist (667) ja vähim Concordiast (63)). Tegevuse määras suhtarvuliselt valitud nõukogu, kelle otsused olid vilistlaskogudele kohustuslikud. Nõukogu liikmeist valiti aastaks juhatus (igast üheksast organisatsioonist üks esindaja). Selle esimeesteks ja abideks olid aastal 1932 Richard Räägo (Raimla) ja Juhan Lang (EÜS), 1933–1934 R. Räägo ja Ernst Ein (EÜS), 1935 E. Ein ja Salme Pruuden (ENÜS), 1936 R. Räägo ja Karl Kook (EÜS), 1937–1938 K. Kook ja Herman Evert (Liivika), hiljem H. Evert ja Alfred Koort (Veljesto). ÜVLi arvukasse liikmeskonda kuulus väga palju olulisi isikuid Eesti Vabariigi poliitilistest, majanduslikest ja kultuurilistest ringkondadest, kellest ka aastail 1934–1940 olid paljud otsustavatel ametikohtadel.

Erineva poliitilise taustaga organisatsioonide esindajad ÜVLi nõukogus ja juhatuses pidid leidma ühtse poliitilise platvormi, mis väga vahelduvas ja pingelises poliitilises õhustikus esindaks

liidu seisukohta. 1932. aasta märtsi algul on ÜVL õnnitlenud uut riigivanemat Konstantin Pätsi. Kaasaega on selles murelikult nähtud terviku *resp.* riigi lagunemise ajana ning rõhutatud vajadust selliste juhtide järele, kes meenutaksid kodanikele, et riik on organism, mille edu “nõuab kõikide elundite koordineeritud koostööd ja kõikide elundite eest hoolitsemist, ilma et kellelegi antaks prioriteeti”. Et riigivanem ja valitsus tarvitavad vajaduse korral “õiglaselt ja terviku huvides” ka kõva kätt, selle vastu ei olda ning avaldatakse nõusolekut terviku huvides raskustega leppida.

Konstantin Pätsi omakäeline vastus on kirjutaud 10. novembril 1932. “Rahva laialised kogud ei sattu siis õigelt teelt kõrvale, kui juhid teed näitavad ja radu ette ajavad. Meie õnnetus seisab selles, et kiputakse mitte hulki juhtima, vaid hulkadele järele jooksmas,” kirjutas Päts. Haritlastel palus ta arutada ja teistele selgitada põhiseaduse parandamise vajadust, sest riigiaparaadi ummiku puhul polevat võimu, kes “suudaks seadusliku korra abil kõik rattad uuesti käima panna”.

ÜVLi suhet nn vabadussõjalaste liikumisega kajastab ilmselt ka 1933. aasta aprillis nõukogu tehtud otsus, milles väga soovitati meesliikmetel osaleda Kaitseliidus ja naistel Naiskodukaitses. Seda kinnitati uuesti 1934. aasta aprillis. See tähendas demokraatliku valitsuse toetamist.

1933. aasta detsembris pooldasid ÜVLi juhatus ja nõukogu liikmed riigivanema kandidaate — Johan Laidoneri, Konstantin Pätsi ja Andres Larkat — arutades üksmeelselt esimest, ta valimise Tartu komitee loomist, kuigi arutati ka Laidoneri kahtlasi majandusasju ja suhteid Scheeli pangaga.

28. märtsil 1934 on Ernst Ein ÜVLi juhatuses osutanud, et seltsid ja nende vilistlased on ustavad demokraatlikule korrale, kuna korporatsioonide ja nende vilistlaste enamik pooldavat autoritaarset korda.

1935. aasta detsembri lõpul õnnitles ja tänas ÜVL Richard Räägo, Ernst Eini, Salme Pruudeni ja August Annisti koostatud kirjas Konstantin Pätsi ja Johan Laidoneri 12. märtsil ettevõetud sammu eest, mis olevat välistanud autoritaarse korra ja takistanud iseseisvusele ohtliku propaganda ja teod. Samuti tänati 8. detsembri pöördekatse likvideerimise eest, mis vältis verevalamise.

Riigivanema ülesannet nähti vajaduses "likvideerida juurteni meie riigi rahulikku arengut õõnestavad liikumised ja viia riik välja püsivale korrale". Iseseisvust kannab vaid seaduslikkusele tuginev demokraatlik kord. "Autoritaarne kord on meil lühinägelikkude pettepill, mis varsti lõhestaks meid sisemiselt ja muutuks ohtlikuks välispoliitiliselt. Oleme teadlikud raskustes, mis on seotud praeguse üleminekuaja kiire likvideerimisega. Oleme ka teadlikud, et üleminekuajal ei või kesta kauem kui hädavajaline ning oleme veendunud, et Te ei jäta kasustamata esimest võimalust viia riik vastu rahvaesinduslikule korrale, teades, et kindlaime vahend riiki kahjustavate voolude võitmiseks on avalik võitlus rahvaesinduse foorumil." Sooviti edu reformideks, "ustavate ning väärivate kaastööliste valikuks ja laialiste seltskondlikkude kihtide kaasatõmbamiseks riiklikule ehitustööle", lubades toetust demokraatliku korra loomisel.

1936. aasta jaanuaris soovitas ÜVLi juhatus liidu liikmetel pooldada rahvahääletust rahvuskogu kokkukutsumiseks. Otsuses lähtuti põhimõtetest, et "1) praegune põhiseadus ei vasta rahvavalitsusliku riigikorralduse nõuetele, et 2) selle tagajärjel on tekkinud praegune erakorraline seisukord ja 3) et Rahvuskogu kokkukutsumine on esimeseks sammuks praegusest erakorralisest seisundist väljapääsemiseks ning demokraatliku riigikorra sisseseadmiseks."

ÜVLi, Eesti Üliõpilasseltside Liidu, Eesti Naisliidu ja Eesti Ühistegelise Liidu dateerimata läkitus Eesti Vabariigi peaministrile on saadetud arvatavasti Jüri Uluotsale, kes 1939. aasta oktoobris sai uue valitsuse juhiks. Selles tunnustatakse, et valitsuse tegevus välistas "riigi sisemises elus tekkida ähvardanud vapustused". Kodanike demokraatlikud õigused likvideeritud ja kitsa kihi kantud valitsuse muutumisega (uues valitsuses oli ka opositsiooni eestvedajana välisminister Ants Piip) ollakse rahul ja tunnustatakse uue valitsuse poolt deklareeritud demokraatlike õiguste kindlustamist. Välispoliitika toetati püüet kindlustada N. Liiduga sõlmitud pakti täitmist. "See peab sündima ausalt ja tõeliste sõbralike suhete edasiarendamise suunas," soovitatakse kirjas. "Selle juures on aga meie veendeks, et Eesti Vabariik ja Eesti rahvas võivad ja saavad areneda kindlatel iseseisvuse ja omariikluse radadel. Eesti on ja peab jääma iseseisvaks riigiks,

kus kõrgeim võim on rahva käes. Eesti riigi kultuuriline ja majanduslik areng on kindlustatud vaid siis, kui kõigil rahvakihtidel on kaasarääkimiseks ja isetegevuseks kõik demokraatlikud õigused ja kui ei õigustata mitte ainult ühteliiki organisatsioone teiste ees, nagu sündis eelmise Vab. Valitsuse ajal.” Läkituses avaldatakse lootust, et valitsus võimaldab “demokraatlikult mõtleivatele ringkondadele organiseeritult osa võtta Eesti rahvariikluse edasiarendamise tööst rahvusliku kultuuri ja majandusliku tõusu sihis sotsiaalse õigluse vaimus.”

Ka 30. juunil 1940 on ÜVL (August Annist, Herman Evert) ja Eesti Üliõpilasseltside Liit (Valter Niilus, Kaljo Kask) saatnud August Annisti koostatud kirja uuele peaministrile. Ligi 3000 liikme nimel tervitatakse uut valitsust ja eriti püüet “teostada rahvameelset ja korruptsioonivaba demokraatlikku korda”. Pooldades “lähedast sidet ja ühistööd akadeemilise haritlaskonna ja kõigi teiste töötavate rahvakihtide vahel” ollakse rõõmsad suuremast võimalusest “juhtida noori akadeemilisi kodanikke tõeliselt produktiivsele tööle oma maa ja rahva heaks”. Pöördudes lootsid valitsuse kõigutamatut võitlust “meie riikliku iseseisvuse, kõrge rahvuskultuuri, võltsimatult demokraatse korra ja sotsiaalse õigluse suurte ideaalide eest, aus pidades meie seniseid kultuuri-saavutusi, võimaldades vaba avaldust kõigile ausaile mõtteile ja püüdeile ning võrdset organiseerimisvabadust kõigile edumeelsele ühiskondlikele kihtidele. Eesti riigi kultuuriline ja majanduslik areng on kindlustatud siis, kui kõigil töötavail rahvakihtidel on kaasarääkimiseks ja isetegevuseks kõik demokraatlikud õigused.”

9. augustil 1940 Eesti Üliõpilasseltside Vilistlaskogude Liit likvideeriti.

Ideaalidele vastavaid teadlikke haritlasi püüdis ÜVL 1933. aasta sügisest koolitada loengute ja diskussioonide korraldamisega. R. Räägo põhjendas oma ÜVLi juhatuses tehtud ettepanekut korraldada üliõpilastele ühiskondlik-poliitilisestest küsimustest loenguid “noorema põlve haritlaste poliitilise harimatuse ja kasvata-matusega”. Et aktiveerunud sise- ja väliselu ühiskondlikes küsimustes selgust saada, otsustati üksmeelselt kord nädalas pidada vilistlaste poolt akadeemilise ilmega tunniajaline loeng ja varuda

teine tund diskussiooniks, korraldajaiks Ernst Ein, Richard Räägo ja Salme Pruuden.

1933. aasta sügissemestril peeti seitse loengut keskmiselt 46 osalejale (Richard Räägo "Haritlaskond ja poliitika", Artur Mägi "Rahvahääletusele tuleva põhiseaduse eelnõu", Eduard Laaman "Hitleri idapoliitika" (enim osalejaid) jt).

1934. aasta kevade kuuel loengul osales keskmiselt 45 inimest (Peeter Tarvel (Treiberg) "Demokraatia väärtustest", Richard Räägo "Sisepoliitiline tänapäev", Paul Kogerman "Ülemaailmse majandusliku kriisi põhjusi", Eduard Laaman "Rahvusdemokraatia ja rahvussotsialism" jm). 1934. aasta sügissemestril korraldasid loenguid Salme Pruuden (toimkonna juhataja ja tegelik korraldaja), Timotheus Grünthal ja Ernst Ein. Keskmise osalejate hulk vähenes 41-ni (Ants Piip "Viimaseid rahvusvahelisi suursündmusi", Juhan Aul "Tõuküsimus", Eduard Poom "Majanduse rahvuslikke ja riiklikke ülesandeid" jm).

1935. aasta kevadsemestriks tehti mõned muudatused: loengud toimusid üle kahe nädala koos klubiõhtuga ning vähemalt ühe õhtu pidid sisustama üliõpilased. Oluliselt suurenes osalejate hulk (keskmiselt 108), üliõpilasõhtul oli aga peaaegu kolmsada osavõtjat (Nikolai Kaasik "Plaanimajandus", üliõpilasõhtul August Vaigo "Üliõpilasseltside ideoloogiast" ja Ilmar Raudma (Pommer) "Eesti üliõpilasorganisatsioonide, eriti seltside lähema tuleviku ülesanded", Heinrich Laretei "Välispoliitiline olukord Ida-Euroopas" jm). 1935. aasta sügisel korraldas loenguid keskmiselt 96-le osalejale endiselt Salme Pruuden (Ants Piip "Välispoliitilisest pingest", üliõpilasõhtul Ühenduse ringkonnist esitatud Rütger Esseni "Saksa rahva iseloom" jm).

Salme Pruuden jätkas loengute korraldamist ka 1936. aasta kevadel (keskmiselt 95 osalejat; Peeter Tarvel (Treiberg) "Eelseisvast rahvahääletusest", Eduard Laaman "Meie riigikriis eliidi kriisina" jm).

Pärast ajutist vaheaega otsustas ÜVLI juhatus 1937. aasta mais taas korraldada üliõpilastele loenguid maailmavaatelistes küsimustes. Ettevalmistusi pidid tegema Richard Räägo (esimees), Peeter Tarvel ja Hans Kruus. Oktoobris olid aga Eesti Üliõpilasseltside Liidu liikmed asja ise korraldamas.

Üliõpilaste teaduslikku tööd püüdis ÜVL aktiveerida ja toetada 1932. aastal Tartu ülikooli 300. aastapäevaks loodud ÜVLi auhinnaga, mille ühe- või kaheaastase tähtajaga teemad määrati ja töödest kokkuvõtted tehti ülikooli poolt traditsioonilistel auhinna-
tööde võistlustel. ÜVLi pakutud teemad on olnud: 1933 "Balti saksluse suhtumine eesti ja läti rahvuslikku liikumisse 1863. a-st kuni venestamisreformideni", 1934 "Maareformi mõju maalisele rahvastiku tihedusele ja maa rahvastumisele Eestis", "Tööstussaaduste turg iseseisvas Eestis", 1935 "Juhprintsii rakendamise võimalus Eesti keskhaldu-
suses", "Eesti põllumajanduse võitlusvõim-
mest maailmaturul", 1936 "Metsamajandus ja metsapoliitika iseseisvas Eestis", 1937 "Eesti põllumajanduse mehhaniseerimise võimalusi", "Ühe valla ajalugu", "Metsamajandus ja metsapoliitika iseseisvas Eestis", 1938 "Sünnitusabi Eestis viimase viie aasta jooksul", "Mingi valla ajalugu", 1939 "Avalikkude teenistujate õigused ja kohustused", "Uurimusi põrsaste maksahaiguse patoloogilistest muutustest ja etioloogiast".

1935. aastal üks esitatud töö auhinnani ei küündinud. 1936. aastal sai Endel Krepp III auhinna (150 kr) töö eest "Tööstussaaduste turg iseseisvas Eestis", 1938. aastal Elmar Järvesoo I auhinna (150 kr) töö eest "Eesti põllumajanduse mehhaniseerimise võimalusi" (auhinnata jäi "Mingi valla ajalugu" ja veel üks töö), 1939. aastal Juhan Kalamees 150 kr töö eest "Karksi valla ajalugu" ("Sünnitusabi. . ." ja ka üks vallatöö jäid auhinnata). 1939. aastal soovitas Elise Käer-Kingissepp teadustöö edendamiseks võimaldada soovijail endil teema pakkuda ja anda töötoetust, kuid jäädi siiski senise tava juurde.

15. märtsil 1940. aastal otsustas ÜVLi juhatus August Annisti ettepanekul moodustada kultuuritoimkonna. Tema sõnul oli toimkonna üheks ülesandeks avaldada ja levitada brošüüridena *Akadeemia* jt "pidevamat kättesaadavust ja suuremat levikut" väärivaid artikleid. Eeltöid volitati tegema August Annist, Salme Pruuden ja Herman Evert.

17. mail otsustas juhatus ÜVLi nõukogule soovitada, et kultuuritoimkonda lisaks nimetatuile valitaks Hans Kruus, Harri Moora ja Aleksander Hellat ning anda toimkonnale koopteerimisõigus. Nõukogu otsuse või selle mustandi järgi (dateerimata, August

Annisti koostatud) oli toimkonna mõte juhtida kultuuritööd viilistlaste ja üliõpilaste hulgas. Aleksander Hellati juhatusel korraldati omavahelisi koosolekuid, aidati kaasa ÜVLi klubi, EÜLi klubi ja seltside kõnekoosolekute korraldamisele ja avaldati ka kolm separaati. Nendeks olid Eesti Üliõpilaste Seltside Viilistlaskogude Liidu Kirjastuse "ÜVL-i kultuuritoimkonna toimetised Kultuuriküsimusi I–III": Hans Kruusi "Eesti rahva kutsumusest ja rahvusterviklusest" (ärrükiid "Eesti rahva ajaloolise kutsumuse idee" (*EÜSi aastaraamat XI*) ja "Rahvusterviklusest" (*Akadeemia*)), Harri Moora "Demokraatia rahvusliku kandejõuna" (ärrükiid Veljesto koguteosest *Võim ja vaim*) ja August Annisti "Rahvalähedane haritlaskond ja selle kasvatus" (ärrükiid samast).

Kultuuritoimkonna kodukorras fikseeris August Annist järgmised ülesanded: "1) koondada intensiivsemaks läbikäimiseks ja ühistööks EÜVLiidu väga laialdasest perest neid, kes kohustuvad aktiivselt kaasa elama meie ühiskondliku ja kultuurilise eluga ning seda arendama sõltumatu omariikluse, kõrge rahvuskultuuri ja sotsiaalse demokraatia suumas. 2) Hankida ja võimaldada oma liikmeile oma eelmainitud sihtide kohast informatsiooni ning kirjandust, selle abil üheskoos süvenenult harutleda aktuaalseid päevaküsimusi, eriti mis puutuvad intelligenti ellu, ja kaasa aidata oma eelmainitud põhisihetidele vastava ideoloogia väljatöötamiseks. 3) Toetada ja aktiveerida EÜVL-u ja EÜL-u tegevust ja võimalust mööda juhtida seda eelmainitud põhisihetide kohaselt. 4) Aidata samas suunas kaasa ka väljaspool oma liikmeskonda rahvuskultuurilise ja sotsiaalse mõtte süvenemiseks ja teostumiseks, eriti võideldes korruptsiooni ja demokraatiavastaste tendentside vastu." Selle teostamise vahenditeks oluksid koosolekud, loengud jm, abi ÜVLi ja EÜLi "üldise ja eriti kultuuriliskasvatustliku tegevuse intensiivistamiseks, saates kõnelejaid, referaate ja kirjutusi, korraldades õpperinge ja kursusi, hankides kirjandust ja korraldades lugemislaudu, aidates uurida ja muul teel arendada meie intelligenti elu ning kasvatust," vastava kirjanduse avaldamine, komisjonide ja allorganisatsioonide, võimalusel teistes linnades harutoimkondade loomine, suhtlemine sarnaste ettevõtetega. Toimkond pidi olema "kindlate eesmärkidega ja aktiivne organ, mille tegevust peab kandma tugev distsipliin ja keskendatud vastutus." Liikmeid valis toimkond ise, väljastpoolt

liitu ei võinud neist olla üle kolmandiku. Juhatusse kuulunuks viis liiget (siin on välja jäetud Salme Pruuden).

August Annist on formuleerinud ka esmase töökava: “1. Välja töötada ideoloogil. alused (lähtekohad ja programm) vähemalt järgmistel aladel: välispoliitiline olukord ja orientatsioon, sisepoliitika, poliitil. organiseerimise ja poliitil. kasvatus küsimus, majanduspoliitika, plaanimajanduse ja ühistegevuse küsimused, sotsiaalpoliitika ja töölisküsimused, kultuuripoliitika põhialused, rahvaharidus ja vabaharidustöö, kunsti ja kirjanduse küsimused, teaduse ja ülikooli küsimused, üliõpilaskonna küsimused.” Nende seisukohtade arutamiseks ja ühtlustamiseks tuli valida kolmeliikmeline komisjon, mille ettepanekud võtab vastu üldkoosolek ja need paljundatakse siis. “2. Saata kõnelejaid seltsidesse ja klubidesse, organiseerida seal koosolekuid. 3. Korraldada suvipäevi (eeltööd) [lisatud — “kui EÜL ise teostab” — *M. O.*]. 4. Kutsuda hr. Piip j.t. informeerima olukorrast. 5. Organiseerida harutoimkond Tallinna j.m. 6. Soetada usaldusmehi ajalehtede, asutuste, “parteide” jne. juurde. 7. Alustada brošüüridesarja “Meie kultuuri päevaküsimusi”. 8. Hankida kirjandust ja korraldada väike lugemislaud “Akadeemia” juurde. 9. Korraldada pideva ülevaate saamist meie ideoloogilisest kirjandusest (raamatud, artiklid ajakirjus ning ajalehis). Nende bibliograafia avaldamine “Akadeemias”. 10. Selgitada tähtsamaid kultuurküsimusi, mis vajaksid uurimist ja milleks võiks määrata EÜVL-u ja muid stipendiume (näit. “Üliõpilaskasvatus meil ja mujal”, “Poliitiline kasvatus mujal ja meil”, “Haritlaskonna ja rahva vahetõde meil ja mujal”, “Töölise olukord meil ja mujal (eriti Venes)” jne. 11. Teha eeltöid akad. haritlaskonna suuremaks rakendamiseks sotsiaaltöhe (kontakt Tööliskojaga, töölisvanematega, maaseltsidega, loengud, kursused, õpiringid, kirjandus). 12. Teha eeltöid akadeem. intelligentsi huvi aktiveerimiseks vaimse kultuuri (kirjanduse, teatri jne.) vastu. 13. Astuda samme, et (Ülikooli juure asutataks rahvusliku kasvatus instituut ja) hakataks pidama loenguid üliõpilaste maailmavaateliseks arendamiseks.”

ÜVLi “minekut rahva hulka” oli ÜVLi juhatus arutanud juba 28. märtsil 1934. aastal. Richard Räägo osutas siis “viimaste poliitiliste sündmustega ühenduses ilmsiks tulnud laiemate hulkade poliitilisele harimatusele ja kasvatamatusele” ning soovitas rahva

hulgas alata kultuuripropagandat, meenutades ka Konstantin Pätsi üleskutset haritlastele. Ta pani ette kaks võimalust: "1) koguteose väljaandmine ühiskondlik-poliitiliste küsimuste üle ja 2) rändava rahvaülikooli asutamist samade küsimuste selgitamiseks rahva keskel." Mõlemat pooldati üksmeelselt. Rahvaülikooliks tulnuks luua eraldiseisev asutis piiratud liikmete arvuga.

Richard Räägo esitas aprilli alguses ÜVLi juhatuses ürituse põhimõtted: "1. R. rahvaülik. siht on kodanikkude poliitiline kasvatus. 2. R. rahvaülik. teostab asutus piiratud arvu liikmetega (umbes 25). 3. Liikmete hulgast jätta eemale aktiivsed poliitiliste parteide tegelased. 4. Liikmed peavad endid kõik isiklikult rakendama. 5. Tuleb välja töötada asutuse loomise kord ja staatuut. 6. Ettevõtte algatamiseks moodustada toimkond." Nende ettepanekutega nõustuti ja valiti asja edasi viima toimkond koosseisus Timotheus Grünthal, Ernst Ein, Richard Räägo ja Salme Pruuden. Mai lõpul arvati aga esialgu olevat rajamiskursusi ning otsustati seepärast eeltööd edasi lükata. Hiljem selle küsimuse juurde tagasi ei tulda.

ÜVLi töökavas nähti 1933. aastal ette ka klubide loomine teistes linnades (1939. aasta algul pidid nõukogus tööst aru andma Tallinna, Võru, Viljandi ja Rakvere klubi esindajad). Suuremat aktiivsust avaldas ilmselt vaid Tallinna klubi. Üheks töövormiks olid sealgi ettekanded. 1936. aasta kevadest on dokumenteeritud Joakim Puhki "Riigi- ja eramajandusest", Eduard Laamani "Seltskonna kihistumisest" ja Ants Piibu "Rahvasteliidust ja maailma poliitikast"; 1939. aasta I poolaastast Kaarel Liidaku "Maa ühiskondlikke ja kultuuri probleeme", Elmar Salumaa "Isik ja ühiskond", Eduard Laamani "Saksa rahvusliku revolutsiooni arengust" jm; 1939. aasta II poolaastal Eduard Laamani "Euroopa sõja senisest käigust", Eerik Laiu "Sakslaste lahkumise bilanss", 15. detsembril Ants Piip päevaküsimustest. Vähemalt kaks koosolekut oli 1940. aasta algul, Richard Räägo "Fašism ja uus Itaalia parlament" ning Hans Kruusi "Eesti rahva ajaloolise kutsumuse idee".

EESTI ÜLIÕPILASSELTSIDE LIIT

Eesti Üliõpilasseltside Liidu (EÜL) loomine ÜVLiga analoogilisel alusel teostus 1937. aasta algul. 16. veebruaril kirjutasid üheksa seltsi esindajad alla põhikirjale, mille Tartu Ülikooli valitsus registreeris kolm päeva hiljem. EÜL asus tegutsema 1926. aastal moodustatud seltside liidu põhikirjaga, mis formuleeris liidu ülesandeks "a) kaasa aidata meie rahva üld- ja eriti rahvuskultuuriliste algatuste ja ettevõtete teostamisele, b) kaasa mõjuda üliõpilasnoorsoo süvenemisele kultuuri- ja ühiskonna probleemidesse, c) arendada ja levitada üliõpilasseltside, kui isiku ja üldkultuurilist kasvatust taotleva[te] ühingute mõtet ja edendada nende omavahelist koostööd, d) kaasa aidata üliõpilasseltside liikmete vahel ülikoolis viibimise ajal sõbraliku ja ausameelse kooselu ja vahekorra loomisele, mis oleks aluseks üksteise mõistmisele ja vastastikusele lugupidamisele tuleviku töös." Hilisema "Üliõpilaskonventide ühenduse "Eesti Üliõpilasseltside Liit"" põhikiri ja 1940. aasta aprillis EÜLi nõukogu esitatud kodukorra neid formuleeringuid oli ebaoluliselt korrigeeritud, kuid teisele punktile lisatud "teadlikkude riigikodanikkude kasvamiseks", ning kuuenda lõiguna "e) edendada üliõpilasseltside isikliikmete hulgas sporti ja riigikaitselist väljaõpet."

EÜLi nõukogu koosolekul 7. märtsil 1937, kuhu oli kogunenud neli ÜVLi juhatuse liiget ja 29 kaasvõitlejat, valiti liidu esimeheks üksmeelselt Heinrich Mark (Veljesto), kes lootis, et EÜList kujuneb "tugev kompaktne organ, millel oleks kaal riigielus". Juhatusse valiti igast seltsist üks esindaja, samal päeval jaotati ka ametid: abiesimees Oskar Annus (EÜS), sekretär Valve Raidal (ENÜS), sekretäri abi Helmut Hagar (Põhjala) ja laekur Jaak Seeru (Raimla), ametita Adalbert J. Toom (Ühendus), Salme Tiideberg (Ilmatar), Valter Niilus (Liivika), Johannes Sõster (Concordia). 1937. aasta märtsis arvestati 600 üliõpilase liikmemaksuga. 1938. aasta oktoobris valiti EÜLi uueks esimeheks üksmeelselt Alfred Tanimäe (EÜS) ja abiesimeheks Valter Niilus (juhatuses oli abisekretärina ka August Sang), 1939. aasta oktoobris valiti esimeheks Andres Raska (EÜS), kelle abiks sai Dolores Ar[r]ak (hilisema nimega Loo). Andres Raska astus

19. aprillil 1940 küll ametist tagasi, kuid valiti üksmeelselt uuesti esimeheks.

EÜLi tegevuse keskmeks oli kaitsta üliõpilaskondliku tegevuse demokraatlikku alust ja akadeemilist vabadust, mida tunti ohustatuna riigivõimu reformide (dekreetide) poolt. Kompromis-se tegid vaid Põhjala ja Raimla, eriarvamusi oli vahel ka Ilmataril. Uue Esinduse koosseisust eemaldasid seltside esindajad 25. aprillil 1938 koostöö tagajärjetuse tõttu. Et see langes kokku presidendivalimistega, saadeti eelarvamuste vältimiseks Konstantin Pätsile tervitustelegramm.

Alates 1938. aasta algusest oli EÜL sunnitud võitlema ülikooli administratsiooni vastu oma põhimõtteile vastava olemasolu eest, likvideerimiskatsete vastu ja oma põhikirja eest, võttes seaduslik-kuse tagamiseks appi jurisprudentsi peensused.

Ka 1939. aasta algul Esinduse valimistel keeldusid seltside esindajad ametikohtadest, s.o juhtivast tööst ja kaasvastutusest, sest oli endiselt võimatu kehtivas olukorras kaasa töötada. 9. novembriga 1939 on dateeritud EÜLi pikem märgukiri haridusmini-strile, milles esitati ülikooli seaduse, üliõpilaskonda, konventide normaalpõhikirja ja EÜLi struktuuri käsitlevate nõudmiste muut-mise ettepanekud. "Praegusel ajal, mil meie omariikluse kindlus-tamiseks on eriti vajalik kõigi ühiskondlike jõudude rakendamine kooskõlastatud tööks on sundivald tarvilik kõrvaldada enne kõike need põhjused, mis viimastel aastatel lõhestanud eesti üliõpilas-konda rohkem kui kunagi varem meie riikliku iseseisvuse ajal," öeldi märgukirjas.

20. veebruaril 1940 otsustas EÜLi juhatus samuti liikmete ja isikliikmetega jääda eemale üliõpilaskondlikest üritusist, mille korraldajaks on ülikooli üliõpilaskonna organid. Samas otsusta-ti Eesti Vabariigi aastapäeva kõnelennul osaleda isikutega, kuid need pidid registreerima ennast ise, mitte organisatsioonidele saa-detud lehtedel, mis tühjalt tagastati. EÜLi soovitud "rahvusliku, tõeliselt tervikliku ning enesekorralduse alusel teotseva üliõpi-laskonna kujundamine" ei õnnestunud, "just praeguses rahvus-poliitilises olustikus [---] hädavajalik kõigi üliõpilasringkondade koostöö" jäi saavutamata. Kuigi 1940. aasta märtsi algul peami-nistri juurde saadetud delegatsioon teatas, et viimane peab "loo-mulikuks ja õigeks", et üliõpilaskonna põhikiri muudetakse Tartu

üliõpilaskonna poolt, ei õnnestunud see korporatsioonide rühma keeldumise tõttu.

11. aprillil 1940. aastal EÜLi korraldusel Vanemuise kontserdisaalis toimuma pidanud üldüliõpilaskondlikku koosolekut, kus pärast Andres Raska avasõna pidi teemal "Üliõpilaskonna ümberkorraldamine" kõnelema Heinrich Mark ja seda küsimust arutatama, ei registreerinud prefekt V. Roovere "Kaitseseisukorra seaduse (RT 1938, 40, 365) korras Siseministri (Sisekaitse ülesannetes) sundmääruse nr 21 § 3 (RT 1935, 21, 200) alusel". Rektor alustas juurdlust. 17. mail 1940 registreeris ülikooli valitsus siiski EÜLi põhikirja.

EÜLi nõukogus 27. oktoobril 1939. aastal soovis Alfred Tanimäe liidu ajakohase ülesandena muutumist rahvale vajalikuks rahvuspoliitiliseks organisatsiooniks. Ta rõhutas ka vajadust usalduse, otsekohesuse ja töö tulemuslikkusse uskumise järele. Ka EÜLi esimees Andres Raska kinnitas: "Liidu sihiks olgu vankumatu ja õiglane sirgjoonelisus. Praegune moment on tõsine, senised Liidu ülesanded õsutuvad väikesiks praguses olukorras. Väikeriikide iseseisvus on ohustatud, nende saatus on olev akadeemilise pere üksmeelest. Tuleb säilitada selget kriitilist mõistust, kindlat tahet ja usku sihtide vankumatusesse."

Samas esitas Andres Raska aasta töökavva võetavad rahvusideoloogia süvendamise põhimõtted. Nende taustaks oli selgusetus omariiklike ja rahvuslike ideede teostamisvõimalusis. Seni polevat vajadust olnud kaasa aidata põhikirjas olevale rahva "üld- ja rahvuskultuuriliste algatuste teostamisele", nüüd oli aga Eesti staatus oluliselt muutunud. "Meie jaoks on muutunud olematuks sõltumatu välispoliitiline orientatsioon. Esinevad pead tõstvalt iseseisvust ja omariiklust eitavad mõtestikud, mille tulemusena kipub kaduma teadlik rahvusideoloogia." Teadmatusest on loid ka akadeemiline pere, mistõttu passiivsuse või närvitsemise vastu tuleb teha selgitustööd. "Akadeemiline haritlaskond on tõsisemalt kui kunagi varem omariikluse päevil kohustatud kõige laiemates rahvahulkades süvendama teadlikkust ja kindlust. Aga veel enam on vaja selgitada meie rahvusliku omapära eluõigust ning ainusobivust eestlasele ning eestlusele," lausutakse neis põhimõtteis. Unustada tuleb üliõpilaskonna apoliitilisuse

mõte. Väljapoole suunatud tegevusega tuleb akadeemiline ringkond ergastada teadlike inimeste kui omariikluse aluse vormimisel. "Rahvustunnetus peab olema ennekõike teadliku teotsemiskohustuse tunnetus," rõhutati. See tegevus on tagajärjekas koordineeritult. Tuleb teada rahvakihtide vajadusi, peab olema "selge kultuurkava ja teadliku vankumatu rahvuskultuuri" tahe. See tegevus eeldab aga terviklikku, rahvuspoliitiliselt sihilt ühtset üliõpilaskonda, "mida kannavad iseseisvalt mõtlevad ja iseseisvalt tegutseda julgevad isiksused." Üliõpilaskondlik poliitika tuleb koondada EÜLi. Küsimusi selgitaks kontakt Läti ja Leedu ideoloogiliselt lähedaste üliõpilasorganisatsioonidega, see annaks õiget informatsiooni ja oleks "ventiilik tulevikus".

12. detsembril 1939 kõneldi EÜLi nõukogus sellest taas pikemalt. Organisatsioonid peaksid informeerima isikliikmeid, kes levitaksid seisukohti ja koguksid ühtaegu arvamusi. Luuakse "rahvuslike küsimuste kolleegium", millesse pidi kuuluma igast organisatsioonist üliõpilane, vilistlane ja ÜVLi juhatuse esimees. Täielikku informatsiooni oli aga võimatu saada. "Informeeritud on praegu väga vähesed ja konkreetseid olukordi ei saa praegu informeerida, ainult ta on rahvuslikku iseteadvust ja enesekindlust tõstev aktsioon, mille pealoosung oleks: rahu ja külma verd," seletas Andres Raska. Väärtuslikuks peeti aga ka küsimuste fikseerimist. Rudolf Laanes pidas mõttekaks põhimõtteid esitada eelkõige neile, "kes on huvitatud ka peale edasi elamise: need on majandusinimesed ja haritlaskond. Neile võib süvendada teadmisi, et peame enese eest väljas olema. Intelligents on väga natsionaliseeritud ja suur osa bolševiseeritud. Nendega kokupuuted on väga rasked, sest nad on närvilised ja ägedad. Ja see element ka töötab. Kui räägime rahvuslusest, siis need kihid võivad enam eralduda. Sellepärast rahu ja külma verd oleks kõige parem loosung. Teisteks õhutusteks on võimalusi vähe, pole isegi võimalik öelda, milleks see propaganda. Olukord on liiga raske, et leida moodust või sõna, mis pole kahe otsaga, või mille kohta võiks öelda, et see pole kardetav." Seega pidas Rudolf Laanes sellist ettevõtmist kasutuks, kuid Andres Raska vaidles sellele vastu. "Meie ei räägi, et on aktsioon. Ollakse kohapeal hetkest küllalt teadlikud. Me laseme aga veel kaaluda ja tagasi vaadata, kuid maarahvast on saanud rahvas jne. ja see annaks vassingutes

ja virrvaris pisut selgroogu. Ei tohi pessimismi langeda. Teised aga peavad olukorda liig hiilgavaks. Pisut realistlikku pilti andma me siiski peaks,” arvas ta. Rudolf Laanes pidas veel rahvuslikkusest paremaks riigile keskendumist, sest igal juhul on meil vaja suveräänset riiki. Andres Raska meelest polnud oluline sõna, vaid omariikluse sisu selgitus ja andmete saamine. “Kui katku ja tule eest tuleks hoiduda rahvuslike õhtute eest,” hoiatas Rudolf Laanes. Edaspidisest tegevusest puudub ülevaade.

EÜLi sisemises ideoloogilises informatsiooni- ja mõjutustöös pooldati 1937. aasta oktoobris toimunud juhatuse koosolekul õpiringi rajamist esmalt kolmel alal: ajaloolisel, poliitilisel ja majanduslikul. Abiks taheti pöörduda Peeter Tarveli ja Hans Kruusi poole. 21. oktoobril valiti ühiskondlike küsimuste õpiringi toimkonda Peeter Tarvel, Juhan Vaabel, Richard Räägo ning üliõpilased Eduard Sitska ja Heinrich Mark. Hiljem arvestati ringi suuruseks 30–40 inimest ning täpsustati poliitilis-riigiõiguslikuks alaks ühte kolmest. Täpsemat informatsiooni üritusist mul ei ole.

Ka 1938. aasta oktoobris on ÜVLi ja EÜLi korraldusel alustanud tööd õpiring. 1938. aasta sügisel kõnelesid seal Ilmar Tõnisson (“Rahvusluse piirid — õige ja väär rahvuslus”), August Annist (“Kultuuri sihtidest ja väärtustest”) jt, 1939. aasta esimesel poolel Peeter Tarvel (“Totaalne riik ja isiksus”), Paul Vihailem (“Sotsiaalne ja majanduslik demokraatia”), Arvo Horm (“Kavamajanduse probleemistik kaasajal”) jt teemadel, “millised on peetud tarvilikuks üliõpilaste vaimuelu arendamiseks ja ilmavaate laiendamiseks”. Osales 50–60 üliõpilast; oli ka rohkesti sõnavõtte, näiteks eriti kavamajandusest. 1939. aasta maist kuni 1940. aasta kevadeni peeti õpiringis veel vähemalt kuus loengut, näiteks Jaan Vaini “Juhiprintsiip ja demokraatia” ning Ants Piibu ülevaated mais, oktoobris ja novembris 1939. aastal. Oktoobris 1939 EÜLi valitud õpiringi toimkond (Rudolf Laanes, Kaljo Kask ja Arvo Laidsoo) sai ka koopteerimisõiguse vilistlaste hulgast.

Eraldi õpiringist toimusid referaadi ja seltskondliku osaga sisustatud klubiõhtud üliõpilaste suhtlemise tihendamiseks. Nõnda kõnelesid 1937. aasta aprillis klubiõhtul Peeter Tarvel ja Ants Piip teemal “Intelligents kultuuri arendajana ja kaitsjana”, ok-

toobris Artur-Tõeleid Kliimann teemal “Üliõpilaskond ülikoolide seaduses”, 1938. aasta oktoobris Aleksander Hellat teemal “Üliõpilasorganisatsioonide tekkimine ja nende erineva iseloomu põhjusi” ning novembris Ilmar Tõnisson teemal “Üliõpilane ja maailmavaade”. 1939. aasta märtsis kõneles Herman Evert teemal “Eesmärgid ja vahendeid edasipüüdlikus üliõpilaskonnas”, 1939. a novembris etendati Aino Kalda näidendit *Patseba Saaremaal*. 1940. aasta veebruaris kõneles August Annist teemal “Rahvalähedane juhtkond ja selle kasvatamine”, mai algul Oskar Loorits teemal “Meie haritlaskonna lõhvikäristatusest”.

Ka on EÜLi juhatus 1937. aasta novembris soovitanud seltside üliõpilasil organiseeruda ülikooli juures eri ühinguisse “vaimse kultuuri levitamiseks” ning arutanud “erisihelistesse organisatsioonidesse organiseerimise tähtsust liidu üksikliikmeile vaimse arengu alal, ning selle juhtmõtte rakendamise võimalusi”. Ilmselt on selle initsiatiivi tulemuseks Tartu ülikooli juurde aasta lõpuks registreeritud akadeemilised klubid: Kultuuri ja kirjanduse klubi (Heinrich Mark, Bernard Kangro, August Sang jt), Riigiteaduste klubi (Hillar Randalu, Heldur Tõnisson jt), Ühiskonnateaduste klubi (Aleksander Looring, Aleksander Koemets, Aleksander Kompus jt), Põhjamaade kultuuri klubi (Johannes Sõster jt). Esitatud olid ka Rahvuskultuuri klubi ning Kõne- ja vaidluskunsti klubi põhikirjad.

Analoogiliselt ÜVLi kultuurtoimkonnaga otsustati EÜLi juhatuses 1940. aasta veebruaris organiseerimatuid (üliõpilasi, kes ei kuulunud ühtegi seltsi ega korporatsiooni) kaasa haarates luua spordi- ja kultuuritoimkonnad (viimase algatajaks oli Arvo Laidsoo) ühe esindajaga igast organisatsioonist. 5. märtsil 1940 esitas EÜLi kultuuritomkonna tegevuskava Jaan Kross. Selle loomine oli vahend EÜLi “rahvus- ja kultuuripoliitilises ülesandes — kasvatada teadlikku eestlast”. Õpiringi toimkonnast tehti õpiringi sektsioon, näiteringi toimkonnast hilisem lavakunsti sektsioon ja loodi propaganda sektsioon “alasektsioonidega akadeemilise ja rahvusorganisatsioonide tööpõllu jaoks.” Esmaülesanne oli “ühiskondliku mõtteviisi ja arusaamise tekitamine ja kasvatamine ning poliitiliste probleemide lahendamisevõimaluste otsimine” akadeemilistes ringkondades märtsi- ja aprillikuus korraldatavatel referaatõhtutel. Kõnelemislubadusi olid andnud August Vaigo

ja Paul Vihalem sotsiaalpoliitikast, Oskar Mänd sisepoliitikast, August Annist, Johannes Semper ja Ants Oras kunstipoliitikast, Hans Kruus ja Harri Moora üliõpilaskondlikest küsimustest. Sektsioonis sooviti ka paljude mõjukate vilistlaste kaasamisega tugevdada eri põlvkondade sidet. "Mitteakadeemilise tööpõllu alasektsioon" kavatses levitada informatsiooni EÜLi isikliikmeile, kontakteeruda Tartu mitteakadeemiliste organisatsioonidega refereate jm abi pakkudes, tahtis isikliikmeid kokku viia rahvaga lisaks ettekandeile ka "organiseerijana, nõuandjana, funktsionääradena", samas õppides rahvast tundma ja mõistma. Otsepropaganda jäänuks esialgu teisejärguliseks. Taheti koolitada üliõpilaste hulgast kindlaid kõnelejaid, kes eriküsimustele spetsialiseeruks. Akadeemilise töö alasektsioon pidi üliõpilaskonnas levitama "seltsilisuse mõtteviisi" koosolekutega üliõpilaskondlikel teemadel, tegema ringküsitluse üliõpilaskondliku korrastise arenemisest ning levitama selle tulemusi propagandatrükistes, otsima *Akadeemia* üliõpilaskondlike küsimuste erinumbriks autoreid. Oli kavas pidevalt informeerida ajakirjandust toimkonna üritusist, jne.

19. aprillil 1940 muudeti EÜLi nõukogu koosolekul propagandasektsioon Arvo Laidsoo ettepanekul rahvahariduse ja propaganda sektsiooniks. Viimase meelest ei olnud kultuuritoimkonna töökava teostunud, kuid Jaan Kross lootis siiski peatselt refereerijaiks saada August Annistit, Johannes Semperit ja Ants Orast. Kultuuritoimkonna edasisest tegevusest informatsiooni ei ole.

AKADEEMILISI VÄLJAANDEID 1934–1940

Eesti üliõpilaskonna keskseks häälekandjaks oli olnud 1914. a asutatud *Üliõpilasleht*, mis 1921. aastast kuni 1938. aasta teise numbrini ilmus Üliõpilaskonna Edustuse, hiljem EV TÜ Üliõpilaskonna esinduse väljaandel. Aastail 1934–1939 ilmus 11–15 numbrit aastas, 1940. aastal vaid üks number 16. mail.

1933. aasta I semestril oli *Üliõpilaslehel* 1149 tellijat, neist üksiktellijaid 100, enamik organisatsioonide kaudu. Üksiknumbreid müüdi keskmiselt 50 eksemplari. Aastail 1935–1936 on lehe toi-

metus Edustuse töökava täites püüdnud kujundada *Üliõpilaslehte* "kogu meie intelligentsi, eriti akadeemiliste ringkondade häälekandjaks". 1936. aasta esimesel poolel luua kavatsatud Akadeemilise Liidu plaane arutades mainiti vajadust muuta *Üliõpilasleht* kogu eesti haritlaskonna häälekandjaks, mida *in corpore* telliksid ka vilistlaskogud, samuti annaksid kaastööd. 1936. aasta II ja 1937. aasta I semestril oli üksiknumbri tiraaž 1500–1900, tellijaid 700–800 kuni 1100. 1936. aasta teisel poolel mõnede seltside tellimisest loobumise tõttu oli *Üliõpilaslehe* tiraaž madalseisus. 1937. aasta II semestriks oli tellijaid jäänud u 800, eranditult korporatsioonide liikmed. Esindus esindas aga rohkem kui 2000 organiseeritud üliõpilast. Märtsis 1938 tunnistas üliõpilaskonna juhatus *Üliõpilaslehe* ainsaks Eesti Üliõpilaskonna häälekandjaks. 1939. aasta kolmandat numbrit trükiti küll 1200 eksemplari, kuid kriis lähenes kiiresti. Veidi hoidis seda tagasi haridusministeeriumi kaudu saadud toetus kultuurkapitalilt.

Üliõpilaslehe toimkonna algatusel kaalus Üliõpilaskonna juhatus lehe reorganiseerimiskava. Ajakiri oli kaotanud oma ülesande ja otstarbe, olles vaid ühe osa üliõpilaskonna häälekandja, ja nii polnud ka õigust nõuda toetust. Et oleks võimalik jätkata, pidi väljaanne hakkama ilmuma väiksemas formaadis, "rohkem lülitähtlikku sisuga", seda pidi tasuta saadetama kõigile Tartu ülikooli ja Tallinna tehnikaülikooli immatrikuleeritud üliõpilastele. Sisus "tahetakse eriti rõhutada teateid Ülikoolide, Üliõpilaskondade, Vanematekogu, üliõpilasorganisatsioonide j.m. tegevusest ning mitmesugustest tähtpäevadest, käsitada pedagoogilisi küsimusi, teaduslikke töid, õpperaamatuid j.m. Anda objektiivset ning täielikku informatsiooni, puhtüliõpilaslikku lektüüri j.m." Toimkonnas oleksid esindatud üliõpilaskonnad, üliõpilasorganisatsioonid ja ülikoolid. Ilmuks 8 numbrit aastas, raha sellest tuleks haridusministeeriumilt, Tallinna ja Tartu üliõpilaskonnalt, Tartu ülikoolilt ja kuulutustest. Maht oleks 32 lk ja trükiarv kas 3000 või 4000.

Teisal on märgitud, et reorganiseeritud ajakirja hõlmab "üliõpilasi, üliõpilaskonda, õppetööd ja selle edutamist, teaduslikke töid ja raamatuid, pedagoogilisi küsimusi, sõnaga: kõike, mis puudutab üliõpilast tema üliõpilaskondlikus isetegvuses ja õppetöös." *Üliõpilaslehe* toimkonda tuleks täiendada õppejõududega,

luua luua tihedam kontakt ülikooli valitsusega. Enne nende kavade teostamist lõppes aga iseseisvusaeg.

Pealkirjaga *Ksv!* ja alapealkirjaga *Üliõpilaste informatsioonileht* avaldas majandusteaduskonna üliõpilane ja korporatsiooni Rotalia kuuluv Arnold Aasa (sünd. 1908) 1938. aasta jaanuarist kuni 1939. aasta aprillini kuus numbrit (viimane kaksiknumber) šapirografeerituna 90 eksemplaris lehte (20–42 lk), mis sisaldas põhiliselt ametlikku informatsiooni ja juhiseid.

1934. aastal avaldas EÜS oma X albumi, mida toimetasid Artur Luha, Gustav Ränk ja Eerih Suurväli (tegevtoimetaja). See sisaldas kaastöid A. Vaiglalt (“Andmeid Eesti rahvusvärvide arenemiskäigust”), Ilmar Tõnissonilt (“Rahvuse olu ja rahvuslus”), H. B. Rahamäelt (“Milline usund vastab eestlase iseloomule”) jt. 1940. aastal ilmunud XI albumi toimetasid Hans Kruus, Karl Lipping, Eduard Roone ja Artur Taska. See ilmus seltsi 70. aastapäevaks. Kaastöid oli Hans Kruusilt (“Eesti rahva ajaloolise kutsumuse ideest”), Johannes Semperilt (“Kultuuri päevaküsimusi”), Edgar Talvikult (“Sotsiaalne korraühik ja selle ideoloogilisi arengujooni”), Väino Langilt (“Eesti riigikorra poliitilisest ideoloogiast”), Artur Luhalt (“Omakultuurist ja selle ülesandeist”) jt.

Veljesto kogumik *Võim ja vaim* ilmus seltsi 20. aastapäevaks 1940. aastal, toimetuses Juhan Andre, August Annist, Rudolf Laanes, Eduard Laugaste, Julius Mägiste, Ants Oras ja Karl Ristikivi. Kaastöölisteks olid Harri Moora (“Demokraatia rahvusliku kandejõuna”), August Annist (“Rahvalähedane haritlaskond ja selle kasvatus”), Heinrich Mark (“Parteid ja demokraatia”), Leida Loone (“Revolutsioonide eeldusi”), Peeter Tarvel (“Võim kui ühiskondliku arengu tegur”) jt.

ENÜSilt ilmus 1936. aastal koguteos *Eesti Naisüliõpilaste Selts 1911–1936*, mis sisaldas peale põhiliselt organisatsiooni-ajaloolise materjali veel Leida Kalling-Kanti artiklit “Haritlaskonna rahvuslikust selgroost” jm. Raimla andis välja koguteose *Omariikluse süvendamisel* (1938), mille peatoimetajaks oli Jüri Parijõgi, tegevtoimetajaks Jaan Olvet, toimetusse kuulusid veel Juhan Aul ja Artur Mägi. Kaastööd tegid Richard Räägo (“Meie poliitilise juhtkonna probleemist”), Eduard Laaman (“Meie haritlaskonna väljavaateist”), Aleksander Elango (“Ääremärkusi haritlaskonna ja rahva vahekorrast”) jt. 1939. aasta aprillis ilmus

Elmar Salumaa toimetamisel koguteos *ÜS Liivika kolmkümmend aastat*, kaastööks Herman Everti "Üliõpilase kasvatus ja üliõpilasühingute reform", Elmar Justi "Eesti raamatu probleeme" jt, enamasti äratrükid mujalt.

Üliõpilaslehe erinumbreid avaldasid aastail 1934–1935 Liivika, Põhjala, Veljesto, EÜS ja Ilmatar. Osa seltsisiseseid väljaandeidki paljundati. Nõnda ilmus Raimlalt *Simplicitas*. Ühendus paljundas 1936. a suvipäevadeks koguteose *Käänd* (toimkond Villem Raud, Adalbert J. Toom, Arkadi Uiho), mille 16-l leheküljel on põhiliselt meelelahutust, kuid ka Ilmar Rebase "Ketserlikke mõtteid demokraatiast".

Kõnelda tuleks ka mõnest teostamata jäänud kavatsusest.

Nagu juba öeldud, tegi Richard Räägo ÜVLi juhatus 28. märtsi 1934. aasta koosolekul ettepaneku lisaks rahvaülikooli loomisele anda välja koguteos "ühiskondlik-poliitiliste küsimuste üle". Koguteos "oleks määratud laiemale haritlaskonnale; ta peaks sisaldama monograafilisi töid 1–3 trükipoogna suuruses. Koguteose mõtte algatajaks oleks ÜVL, kuid autoriteks võiksid olla kõik vastavad eriteadlased."

1934. aasta aprilli algul küsis Richard Räägo koguteose kohta nõu Eduard Laamanilt. Viimane esitas arutamiseks teemade ringi, lubades otsida autoreidki. "Ained, mille läbitöötamine tegelikule poliitikale oleks soovitav", olid järgmised:

"1. Autoritaarsed ja rahvaesinduslised põhimõtted muinaseestlaste ühiskonnas. 2. Seisuslik kord ja föderalism kes[k]aegsel Baltimaal. 3. Balti välispoliitika peajooned võitlustes ida ja lääne vahel. 4. Kultuur-orientatsioonid Eestis. Välismõjude hinnangud. 5. Rahvusliku mõtte areng Eestis, ühenduses enesemääramise teostamisega. 6. Konservatism ja liberalism Eesti poliitikas. 7. Meie aja eestlase põhitüübid Eesti kirjanduses. 8. Murdeaegade kajastused ja järelmõjud Eesti kirjanduses ja hingeelus. 9. Maauu[e]nduse tulemused Eesti ühiskonna kihistuses. 10. Agraar-demokraatia võimalused Eestis. Maalt põgenemise ja maa linnanemise protsessid. 11. Sisekolonisatsiooni probleemid. Rahvastiku jaotus maa ja linna, põllumajanduse ja tööstuse vahel. 12. Kapitali akkumulatsioon Eestis. Väliskapitali küsimus. 13. Plaanimajanduse võimalused Eestis. Kapitalistlik kriis või ka-

pitalismi kriis? Maailmamajanduse autarkiseerimise järeldused Eestile. 14. Väliskaubandusorientatsioonid ühenduses majandus ja välispoliitikaga. 15. Sotsiaalseadustik ja maksupoliitik[a], nende mõjud Eesti majan[d]useelule. 16. Eesti loodusvarade eksploatseerimise küsimused. 17. Kuidas töötas esimene põhiseadus. Tema krahhi põhjused. 18. Parlamentaarse ja presidaalse korra võimalused Eestis. 19. Demokraatliku kasvatus probleimid Eesti koolis ja ühiskonnas. 20. Kultuurilised ja poliitilised suhted vähemusrahvustega. 21. Balti kultuuritraditsioonide ümberhinnang iseseisvas Eestis. 22. Usk ja riik. Patronaadikorralduse järelmõjud ja usulahkude levingu põhjused.”

Paar päeva hiljem lisas Eduard Laaman veel mõned teemad: “Töö ja kapital talundite suurusrühmades Eestis. Eluüalpidamine ja kapitali tasuvus talus. Talu suuruse probleem. Eesti ühendused ja transpordi korraldus.” Ta oli Tallinnast otsinud juba autoreidki: Harald Tammer (“üks puhtpoliitilistest teemidest”), Karl Liideman (Liidak) (“agraarpoliitika probleemid”), Kurkus ja Janusson Riigi Statistika Keskbüroost, agronoom Voitka. Karl Liideman oli kirjutanud agronoom Jaan Metsale, põllumajanduslikku teemat võiks käsitleda agronoom Theodor Pool. Voitka oli soovitanud kõnelda Konrad Kongoga. “On võimalusi veel autorisi leida väliskaubanduse ja üldse majanduspoliitikast,” on lisanud Eduard Laaman. Konkreetsemalt tegutsema pidi Eduard Laaman hakkama pärast tartlaste nõupidamiste selgumist.

ÜVLi juhatus 6. aprilli 1934. aasta koosolekul nõustuti üksmeelselt juhataja ettepanekutega:

“1. Kirjutised avaldatakse koguteoses, mitte üksikute brošüüridena.

2. Raamat peaks olema määratud mitte kõige laiematele kihtidele ega ka kitsale akadeemilisele haritlaskonnale, vaid haritlaskonnale kõige laiemas mõttes.

3. Töö peab kandma monograafia ilmet.

4. Käsitlusviis peab olema lihtne ja elav, ei tohi aga seejuures laskuda rahvapärasusse.

5. Artiklite suurus 1–3 trükipoognat.

6. Ettevõtet mitte siduda ÜVL’iga. Kirjastamine jätta mõnele kirjastusärile.

7. Ettevõtte juhtimist paluda võtta enese kätte ksvil. Ed. Laaman'i."

Kuigi 30. mail 1934. aastal ÜVLi juhatuses otsustatakse teose ettevalmistustöid jätkata, kaob küsimus protokollidest.

ÜLi esinduskogus 23. oktoobril 1934 tegi Emil Tehve ettepaneku kaaluda, "kas poleks võimalik välja anda suuremat brošüüri, mille sisuks võiks olla artiklid demokraatiast selle teaduslikkude põhjenduste seisukohalt." Ilmar Peet arvas, et seda suudab teha vaid ÜVL. Valdeko Ratassepa väitel määratuks aga brošüür ka liidu sihte, samuti on aktuaalne demokraatliku mõtte süvendamine. Idee teostamisele aitaksid kaasa ka nelja seltsi vilistlaskonnad. I. Peet arvas, et kui toetuse saamiseks pöördutakse ÜVLi poole, jääbki kogu töö neile, sest üliõpilastele seda anda olevat ohtlik, "võidakse kalduda poliitikategemisse". Georg Martinoff teatas, et Põhjala on "n.n. demokraatia kaitsmise vastu, sest Selts ei teotse poliitikas, kuigi kõik liikmed on veendunud demokraadid". Ka August Valkenklaui ei pooldanud brošüüri sellisena, "sest see tuleb igal juhul poliitikasse kui hakatakse põhjendada demokraatia kaitset". Emil Tehve sõnutsi olevat ta brošüüri puhul demokraatia vaid näitena esitanud, vilistlased saaksid nõu anda. See jäigi ideeks.

Teostamata jäi ka 1935. aastal alanud ÜLi erinumbri väljaandmine. Ra Koorti arvates võinuks selle sisu naelaks olla temad nagu "1) Üliõpilasorganisatsioonide liidu loomise mõte ja tema teostamise võimalused ja 2) Üliõpilaskonna edustuse asendamise probleem üliõpilasorganisatsioonide liiduga." 1936. aasta märtsis maeti see mõte maha.

Ära jäänud kavatsusist tuleks veel nimetada, et 1936. aastal oli kavatataval Akadeemilisel Liidul mõte avaldada ühine haritlaskonna aastaraamat, milles oleksid olnud ka kõigi organisatsioonide vilistlaskogude liikmete nimekirjad ja isikuandmed.

AKADEEMIA

EÜLi nõukogu esimesel koosolekul 7. märtsil 1937 soovitas Oskar Annus rahulolematuse tõttu *Üliõpilaslehega* kaaluda üliõpilasseltside liidu enda ajakirja loomist. Jaan Ots oli kindel, et ÜVL

ja EÜL on selleks suutelised. Ta arvas, et neile organisatsioonidele pole *Üliõpilasleht* sobiv, ühtlasi soovis ta sellest avaramat ajakirja. Seltside väljaanne polnuks teiste maadega võrreldes eriline, sest ka väiksema arvuga üliõpilaskondadel olevat mõnel pool 2–3 lehte. Valter Niilus pidas raskeks ajakirjale “ilme” andmist. August Annist soovis 100–200-leheküljelist demokraatlike ideede häälekandjat. Esialgu lubati sellest küsimusest informeerida organisatsioone, edasi pidi asja ajama liidu juhatus.

9. märtsil 1937 võttis EÜLi juhatus ajakirja oma töökavva, valides eeltööde komisjoni Oskar Annuse, Valter Niiluse ja Valve Raidali, andes neile ka koopteerimisõiguse. Komisjoni koosolekuil leiti ajakirjale nimi *Akadeemia*, alates aprillist pidi 1937. aasta jooksul ilmuma üheksa numbrit. Formaati oluks sama mis Soomluse Liidu ajakirjal *Suomalainen Suomi*, maht kolm trükipoognat ehk 48 lehekülge. Toimetusse pidi kuuluma nii vilistlasi kui ka üliõpilasi: peatoimetaja oluks vilistlane, lisaks temale veel neli vilistlast, üliõpilaste hulgast oluksid tegevtoimetaja, toimetuse sekretär ja veel neli toimetusliiget. Toimetusse pidi kuuluma kõikide seltside esindajaid, selle valinuks EÜLi nõukogu.

17. märtsi EÜLi juhatuse koosolekul pakkus Jaan Ots ajakirja trükiarvuks kuni 1600 eksemplari, neist üliõpilasile 1000, vilistlastele 500 ja vabamüügiks 100. Seltsides pidanuks tellimine olema kohustuslik. EÜLi nõukogu pooldas samal päeval toimunud koosolekul oma häälekandja ideed. Ettevalmistava toimkonna tööst andis ülevaate Jaan Ots: ajakiri ilmuks ÜVLi nime all, *Suomalainen Suomi* kaustas, kord kuus, honorariks numbril 186–190 krooni (rea maksumus eriteadlastel 12, muidu 8–10 senti). Avaldati kartust, et *Üliõpilasleht* jääb ametlikuks häälekandjaks, millega seltsid ei tahaks olla opositsioonis. Seda tellides ei saaks aga seltside enda häälekandja piisavalt tellimusi. Jaan Otsa sõnutsi oli *Üliõpilaslehe* sisu siiski seltsidele vastuvõetamatu. Adalbert J. Toom soovis näha liidu häälekandjat kultuuripoliitilise ajakirjana, mis võiks nii olla paralleelne *Üliõpilaslehega*. Jaan Ots eelistas siiski võimalust saada kulude suurenemiseta oma häälekandja seltsidele, kes end vabalt pole saanud avaldada *Üliõpilaslehes*. Arutluses soovitakse veel *Üliõpilaslehest* avaramat ja sisukamat väljaannet, peetakse lubamatuks, et korporatsioonid esindavad kogu üliõpilaskonda. Jaan Olvet peab oma ajakirja tarvilikuks,

seda tulevat avalikult deklareerida kultuuripoliitiliseks ajakirjaks, mitte üliõpilaskonna häälekandjaks. Heinrich Marki sõnul saaks väljaandmisloa kergemini ÜVL, kui aga luba ei saada, peab ta võimalikuks avaldada neli albumit aastas. Kõik 26 EÜLi nõukogu liiget ja Jaan Ots pooldavad ühishäälekandjat ÜVLiga ja volitavad juhatust tegema eeltöid. Peetakse vajalikuks seltsides tellimist *in corpore*. Ajutiseks tegevtoimetajaks valitakse Jaan Ots. Samas toimunud ajakirja nime arutelul arvab Mart Haavisto "Akadeemia" liiga üldiseks, Jaan Olvet arvab, et sellesse nimesse suhtutakse väljastpoolt eelarvamuslikult, Hendrik Kirik peab vajalikuks vältida võõrsõna. (*Akademikas* oli Leedus korporatsiooni Neo-Lithuanic häälekandjaks.)

20. märtsil 1937 olid koos mõlema liidu juhatused. Selgus, et ÜVL ei saa olla ajakirja väljaandjaks juriidilise isiku staatuse puudumise tõttu. Richard Räägo soovitas, et loa hangiks üks isik; see jäi ÜVLi juhatuse hooleks. Seltsid olid otsustanud tellida ajakirja kõigile isikliikmeile.

6. aprillil 1937 informeeriti ka EÜLi juhatuses, et väljaandmisloa võib saada ÜVL kui juriidiline isik. Loa saades otsustatakse sellel semestril avaldada ajakirja esimesed numbrid või eitaval korral album. Aprilli keskel alustas ÜVL enda ümberregistreerimist juriidiliseks isikuks.

27. aprillil 1937 otsustas EÜLi juhatus mai esimesel poolel avaldada EÜLi albumi *Akadeemia*, mis saadetakse kõigile liidu isikliikmeile ja vilistlasile. Otsustati moodustada albumi ajutine toimetus, milles oleksid esindatud kõik liikmesorganisatsioonid.

8. mail 1937 pidas ÜVLi juhatus soovitavaks teha häälekandjast kultuuripoliitiline ajakiri, mille majandusliku külje ja sisu eest vastutaks ÜVL.

9. mail 1937 kinnitas EÜLi nõukogu sellel semestril albumi *Akadeemia* avaldamist ja moodustas toimetuse järgmises koosseisus: tegevtoimetaja Jaan Ots (Põhjala), Elmar Järvesoo (Liivika), August Annist (Veljesto), Juhan Aul (Raimla), Lilli Lemendik (ENÜS), Heldur Tõnisson (EÜS), Helga Kersalu (Ilmatar), Aleksander Looring (Ühendus) ja Martin Raud (Concordia). Seda koosseisu nimetas Jaan Ots ajutiseks toimetuseks. Toimetus oli ja jäi esialgu Veljesto ruumidesse Lai t 1–3.

Jaan OTS sündis 3. XI 1908 Tarvastu vallas talupidaja-rentniku pojana. Õppis 1922–1927 Viljandi linna ühisgümnaasiumi kommersharus, Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas 1927–1933 ja siis vaheaegade kuni märtsini 1940, kuid ei lõpetanud. 1927. aastal oli ta valitud Mustla alevisekretäriks, 1929. aastal loovutas ameti ja asus Tartusse. Kuulus mitme Edustuse koosseisu, oli aastail 1930–1933 *Üliõpilaslehe* toimetuses ja 1934–1937 selle tegevtoimetaja. Ajakirjandusliku tööga oli ta 1930. aastate alul tutvunud ka ajalehe *Sakala* juures. Põgenes 1943. a Eestist Rootsi, suri 29. IX 1982 Stockholmis.

Elmar JÄRVESOO (a-ni 1935 Gerbersson) sündis 22. märtsil 1909 Pärnumaal Pati vallas talupidaja peres. Lõpetas Saarde algkooli, õppis 1923–1928 Pärnu linna poeglaste gümnaasiumi reaalharus. Aastail 1929–1930 õppis Eesti Ühistegelise Liidu ühistegevuskoolis raamatupidajate klassis. Astus 1930 Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonda agronoomia osakonda. Pärast ülikooli lõpetamist 1934 töötas 1934–1937 ülikoolis maaparanduse ja geodeesia kabinetis assistendina; novembrist 1937 õppis põllutööstusministeeriumi stipendiaadina Berliinis, sai seal 1939. a põllumajandusülikoolis agronoomiadoktoriks tööga "Voraussetzungen und Richtlinien zur Mechanisierung der Landwirtschaft in Estland". Oli jaanuarist 1940 põllutööstusministeeriumis Põllumajandusliku Uurimise ja Katseasjanduse Komitee teaduslik sekretär; 15. juunist 1940 Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonna agraarökonomia ja plaanimajanduse kateedri dotsendi kt; juulist 1940 põllutööstusministeeriumi põllutööriistade ja masinate inspektor ning jaanuarist 1941 nende eriteadlane. Põllumajandusametnikuks jäi ta Saksa-aja lõpuni, olles 1942–1944 ka õppeülesannete täitja Tartu ülikoolis. 1940–1944 oli ta ajalehe *Maa Sõna* põllumajandusosakonna toimetaja ja a-st 1943 *Põllumehe Nädalalehe* toimetaja. Aastail 1932–1935 oli ta töötanud ajakirja *Agronoomia* toimetuse sekretärina, oli 1931–1937 Akadeemilise Põllumajandusseltsi sekretär. Põgenes 1944 Saksamaale, suri 19. XII 1994 USAs.

August ANNIST (a-ni 1936 Anni) sündis 28. jaanuaril 1899 Viljandimaal Võisiku vallas talupidaja peres. Õppis Tartu kommersgümnaasiumis 1913–1918, Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas ja filosoofiateaduskonnas 1918–1923, *mag. phil.* 1923 (eesti keel) ja 1924 (eesti ja üldine kirjandus), õppinud Helsingi, Bonni ja Pariisi ülikoolis, *dr. phil.* 1935 tööga "Fr. R. Kreutzwaldi "Kalevipoeg". Esimene osa: Kalevipoeg eesti rahvaluules". Olnud 1920 Tartu kommerskooli õpetaja, 1924–1927 Tartu ülikooli stipendiaat, 1927–

1936 eesti ja üldise kirjanduse abiõppejõud, 1936–1945 eradotsent ja dotsent. Oli 1931–1940 raamatusarja “Elav Teadus” toimetaja. Suri 6. aprillil 1972 Tallinnas.

Juhan AUL (a-ni 1930 Klein) sündis 15. oktoobril 1897 Pärnumaal Halinga vallas vabadiku pojana. Õppis Tartu ülikoolis zooloogiat 1921–1928, *mag. zool.* 1928, *dr. phil. nat.* 1938 tööga “Lääne-Eesti maakondade eestlaste antropoloogilisi tunnuseid ja tõuline kuuluvus”. Oli 1916–1921 õpetaja Pärnumaal, 1921–1924 Tartu õhtualgkoolis, 1925–1932 Tartu Õpetajate Seminaris. Aastail 1928–1943 Tartu ülikooli zooloogia instituudi assistent, 1935–1937 teaduslik stipendiaat Eestis ja 1938–1939 Krakowi, Zürichi ja Breslau ülikoolide juures, 1939–1941 eradotsent. Suri 29. augustil 1994 Tallinnas.

Lilli LEMENDIK (a-st 1938 To(o)mingas) sündis 30. mail 1914 Virumaal Porkuni v Assamallas. Õppis 1928. aastast Rakvere õpetajate seminaris ja seminari klassides Tartu pedagoogiumi juures, lõpetas 1934 Tartu pedagoogiumi ning astus Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda soome-ugri keeli õppima. Lahkus ülikoolist majanduslikel põhjustel 1937. aasta I semestril. 1944. aasta II semestrist soovis ta edasi õppida filosoofiateaduskonna asemel õigusteaduskonnas. Elas pärast sõda Eestis.

Heldur Jaan TÕNISSON sündis 25. juunil 1912 Tartus Jaan Tõnissoni pojana, õppis 1924–1929 J. Westholmi gümnaasiumis Tallinnas, immatrikuleeriti 1929 Tartu ülikooli matemaatikaloosusteaduskonna matemaatika osakonda. Läks 1930. a II semestriks üle õigusteaduskonda, vaheajaga õppides lõpetas 1938 selle *cum laude*. Õppinud a-st 1931 ka Helsingi ülikoolis õigusteadust. A-st 1938 vandeadvokaat A. Õunapuu abi Tallinnas, põgenes 1944 Rootsi.

Helga Elisabeth KERSALU (a-ni 1937 Meindok) sündis 31. detsembril 1912 Tallinnas, õppis 1925–1930 Tallinna linna I tütarlaste gümnaasiumi majapidamisharus, immatrikuleeriti 1933 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, õppis eesti ja võrdlevat rahvaluulet, etnograafiat, eesti keelt ning eesti ja üldist kirjandust, lõpetas 1939. Põgenes 1944 Rootsi.

Aleksander LOORING sündis 28. aprillil 1910 Läänemaal Vigala v Uhjal talupidaja peres. Õppis 1932–1933 Türi linna majandusgümnaasiumis. Immatrikuleeriti Tartu Ülikooli õigusteaduskonda 1933, mille lõpetas 1938. a kiitusega. Juunist 1938 oli diplomeeritud edasiõppija Eestimaa õigusloo, õiguse üldõpetuse ja õigusteaduse metodoloogia alal, teemaks (kokkuleppel Jüri Uluotsaga ning tema

nõuandeil ja juhiseil) "Eesti riigi sünn". Detsembrist 1939 *mag. jur.* Teaduslik stipendiaat 1939, doktoritöö teemaks "Eestlaste õiguslikud nõudmised 1905. aastal". Oktoobris 1940 kinnitati Tartu ülikooli õppejõuks ajalooliste ainete alal riigiõiguse ja teooria kaatedri juurde. 13. detsembril 1941 arreteeris ta poliitiline politsei. 17. aprillil 1942 mõisteti surma kommunistliku tegevuse pärast.

Martin RAUD oli sündinud 24. märtsil 1914 Valgas, lõpetanud Tõrva gümnaasiumi 1934, õppinud Tartu ülikoolis farmakoloogiat 1934–1937, lõpetamata ülikooli.

24. mail 1937 pani Richard Räägo ÜVLi nõukogus ette avaldada ÜVLi ringkondadele vastavat ajakirja või "žurnaali" ning tegi juhatusesele ettepaneku teha algust eeltöödega. ÜVL polnud veel registreeritud juriidilise isikuna.

Politseivalitsuse registreeritud ajakirjade loetelus pole täpset dateeringut, kuid *Akadeemiat* nimetatakse seal "kultuur-teadusliku sisuga" ajakirjaks, mida annab välja Eesti Üliõpilaste (*sic!*) Liit Jaan Otsa vastutaval toimetamisel Tartus 10 korda aastas. *Akadeemia* mainumbri impressumisse oli väljaandjana märgitud aga Üliõpilasseltside Vilistlaskogude Liit. Selle asjaolusid pidi selgitama Richard Räägo, sest ÜVLi juhatus ei teadnud sellest varem midagi. Oktoobrikuuks oli selge, et see tuli arusaamatusest ja et selle taga ei olnud pahatahtlikkust. Nii lahenes asi.

Juuni algul otsustas ka EÜLi juhatus astuda samme *Akadeemia* avaldamiseks enda väljaandena, sest ÜVLi kaudu oli tekkinud juriidilisi raskusi. Suvest probleeme jäädvustatud pole. *Akadeemia* teine number ilmus EÜLi väljaandel 1937. a augustis ja oli vormistatud juba ajakirja andmetega (ilmub üheksa korda aastas, tellimishind 4 krooni). Toimetuse aadress oli endiselt Veljesto, nüüd Tiigi 4-1. Kolmas number ilmus oktoobri algul, neljas (oktoobrinumber) novembri algul. Lilli Lemendikku asendas toimetuses Leida Püss (ENÜS).

Leida Auguste PÜSS sündis 28. oktoobril 1914 Hiiumaal Kärdlas kangru tütreana. Lõpetas Pärnu linna tütarlaste gümnaasiumi 1935, õppis vaheaegadega 1935–1942 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonnas ja ajaloo-keeleteaduskonnas eesti filoloogiat 1945–1946. Oli 1942–1944 eesti keele õpetaja Kuressaares, pärast sõda elas Tallinnas.

23. oktoobril 1937 registreeriti siseministeeriumis ÜVLi kui juriidilise isiku põhikiri. 21. novembril kaalus ÜVLi nõukogu *Akadeemia* avaldamist ning tutvus ka kalkultatsioonidega, kuid seekord veel midagi ei otsustatud.

8. novembril 1937 informeeris Richard Räägo ÜVLi juhatus arutlustest Heinrich Markiga: tuleks avaldada kuus numbrit aastas ja mitte üle 1500 eksemplari.

9. novembril 1937 seadis EÜLi juhatus *Akadeemia* üleandmise tingimuseks vähemalt üheksa numbrit ilmumise aastas. EÜLi tegevuse kroonikat ajakirjas avaldada ei soovita.

15. novembril 1937 kavatses ÜVLi juhatus otsustada *Akadeemia* ülevõtmise lõplikult. Seda otsustati teha 1. jaanuarist 1938, avaldades ajakirja edasi oma nimel ja vastutusel, 1938. aastal ilmuks kaheksa numbrit. Toimetuse valib ÜVLi juhatus. Trükitakse 2000 64-leheküljelist numbrit reahonorariga 10–20 senti. Siiski jäi asi viibima ja taas kerkis üles selle otstarbekus.

27. novembril 1937. aastal ÜVLi nõukogu seda tegu ei pooldanud. Pooldatakse üliõpilaste osalemist toimetamisel, Timotheus Grünthal peab üliõpilasi energilisemateks toimetajateks kui tööga hõivatud vilistlasi. Kartus on kaotada lugejaskond ja sisuline elevus. Ka Salme Pruuden ei soovi “suure vaimustusega” ilmunud ajakirja ülevõtmist, küll aga tugevamat kontrolli. Karl Kooki sõnutsi polevat ÜVLi juhatusel põhjust ilmumist takistada, “kuid ta ei taha ka süüdlaseks jääda ägedas meeleolus kirjutatud artiklite puhul”. Viiest toimetusliikmest võiks kolm olla vilistlaste hulgast. Kartust “tuimaks jääda” ja lugejaskonna kaotada noorte toimetamisest elimineerimisel avaldatakse veelgi. Ka Ants Piibu arvates ei tasuks õnnestunud väljaandest üliõpilasi eraldada ja üliõpilane võiks olla toimetuse sekretär. Edgar Kigaste pidas vajalikuks fikseerida põhimõtted. Võeti vastu Richard Räägo esitatud vormel: ““Akadeemia” käsitab kultuuri ja ühiskondlikke küsimusi demokraatlisel alusel.”

Taas kaalus ÜVLi juhatus *Akadeemia* ülevõtmist, EÜLile jätmist või kolmandat teed 6. detsembril 1937. aastal. Otsustatakse kõnelda Hans Kruusi, Jaan Kitzbergi, Peeter Tarveli, Ants Piibu ja Alfred Koortiga. 30. detsembril otsustas ÜVLi juhatus *Aka-*

deemia võtta ÜVLi toimetada. Asja lõplikuks kaalumiseks valiti komisjon koosseisus Karl Kook, Ants Piip ja Jaan Ots.

8. detsembril 1937 oli ilmunud *Akadeemia* viies, novembri-number. Helga Kersalut asendas toimetuses Melania Kees (Ilmatar).

Mela(a)nia/Melanie Amanda KEES (a-st 1948 Parlo) sündis 13. septembril 1911 Pärnu maakonnas Vana-Vändra vallas. Õppis 1930–1931 Põltsamaa ühisgümnaasiumis, mille humanitaarharu lõpetas. Immatrikuleeriti 1931 Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, kus õppis vaheaegadega a-ni 1939 eesti ja võrdlevat rahvaluulet, inglise filoloogiat, rootsi keelt ja kirjandust, eesti ja üldist kirjandust. Oli konstitutsiooni õpetaja Vändra keskkoolis. Põgenes 1944 Saksa-maale, hiljem USAs.

1937. aasta viimane *Akadeemia* number ilmus 11. jaanuaril 1938. Samal päeval kõneldi ÜVLi juhatuses vajadusest *Akadeemia* EÜLilt enne selle likvideerimist üle võtta, sest liit oli jäetud registreerimata. Nii saaks kindla majandusliku aluse, sest oleks võimalik maksta toimetajapalka ja üürida ruume. Jaan Ots arvas palgaks sobivaks 120 kr ja ruume võimalikuks üürida *Akadeemiliselt* Kooperatiivilt, kus on avatud ka *Akadeemia* üksikmüük. Ants Piip soovitas siiski kaaluda väljaandjaks mõnda eriorganisatsiooni.

12. jaanuaril 1938. aastal otsustas EÜLi juhatus *Akadeemia* ÜVLile üle anda tolle tingimusil: aastas ilmub kaheksa numbrit, toimetusse kuulub kolm liiget, kellel on täielik vabadus ajakirja sisu määramiseks (Hans Kruus, Ants Piip ja Alfred Koort), tegevtoimetaja on Jaan Ots.

21. jaanuaril 1938 otsustas ÜVLi juhatus Jaan Otsa hooleks jätta ka ajakirja üldine asjaajamine ja üürida Bergmanni abiraha sihtasutise juhatajalt tuba Ülikooli 15. *Akadeemia* levitamiseks otsustati kõigile kaasvillistlasile saata 1938. aasta esimene number tasuta koju kirjaga, milles teatatakse, et kui seitsme päeva jooksul numbrit tagasi pole saadetud, loetakse adressaat tellijaks. Organisatsioonid pidid aastatellimusi kindlustama vähemalt 50% liikmeilt. Alates 1938. aasta 1. numbrist otsustati lisada numbreisse kroonika kolmelt alalt: sisepoliitiline, välispoliitiline ja akadeemiline (numbreis on neile lisaks ka kultuuripoliitiline kommentaar).

14. veebruaril 1938 võis Jaan Ots ÜVLi juhatuses koosolekul tõdeda, et vilistlastelt oli tagasi tulnud vaid väike osa numbreist. Ta nentis ka artiklite rohkust ja sellest tulenevat valikuvõimalust. Ka oli võimalik maksta honorari 20 senti rida.

1938. aastal ilmus ajakiri edukalt. 2. mail konstateeris ÜVLi juhatus *Akadeemia* edukat üllitamist ning oma kultuurpoliitilises sisuga laia tunnustuse saavutamist ka väljaspool seltside ringi. Suuremal osal tellijaist oli tellimisraha küll tasumata ja selle kasseerimisele asumist peeti väga tähtsaks ülesandeks. Seda ei saadud aga teha ei kevadel ega suvel. Oktoobris 1938 ootas juba KÜ Postimehelt saadud laen tasumist.

30. detsembril 1938. aastal *Akadeemia* suleti ja 1938. aasta detsembrinumber (8(14), ilmunud 23. detsembril) konfiskeeriti siseministri otsusega. Põhjuseks oli Oskar Männa artikkel "Jaan Tõnisson perioodil 1934–1938", milles olevat väärtalt hinnatud ja halvustatud riigivõimu tegevust, pealegi avaldatud varemgi Eesti välispoliitilisi huve riivavaid artikleid. 4. jaanuaril 1939. aastal kuulas Oskar Männa Tallinnas poliitilises politseis üle vanemassistent V. Rõigas. Autor tunnistas, et artikkel on ilmunud muudatusteta, ja seletas: "Kirjutise sisu põhjeneb "Postimehes" J. Tõnissoni poolt avaldatud artiklil ja tema suusõnalistel avaldustel minule, samuti üldteatavaks saanud faktilistel ajaloolistel andmetel. Kirjutuse sihiks oli objektiivselt ja lühidalt valgustada Jaan Tõnissoni seisukohti ja mõtteavaldusi Eesti riikliku elu küsimustes viimaste aastate kestel. [...] Mingit alavääristamist, lugupidamatust ega ka halvustava arvustuse sihti riigivõimu suhtes minu kirjutusel ei olnud." Oskar Mänd kutsuti ka Toompea lossi Riiklikku Propagandatalitusse, kus ta kõneles minister Ants Oidermaaga.

ÜVLi juhatus volitas 3. jaanuaril 1939 Karl Kooki ja Ants Piipu koos ning eraldi siseministri otsust protestima ja paluma luba avaldamist jätkata. Tallinnasse saadeti palvekiri, siseministriga käis kõnelemas Ants Piip. 20. jaanuaril 1939 otsus muudeti. Seejuures karistati Oskar Mänd 1000-kroonise rahaträhviga või 60-päevase arestiga. Nõnda ilmus *Akadeemia* nr 1(15) selle artiklita, uuesti ei olnud trükitud ka Valmar Adamsi "Elu mõttest" III, sisepoliitilist ringvaadet ja välispoliitilisi märkmeid; Oskar Mänd asendas J. Roosi artikkel "Üks Jaan Tõnissoni julgemaid sam-

me” (samuti oli lisatud J. R.-i ülevaade Jaan Tõnissoni sünnipäeva pidustustest ja *Theophiluse* (August Annisti) artikkel “Kas “vana-eesti usundi” või — kristluse uuestielustus?”) 1938. aasta üldsisukord ei kajasta aastakäigu konfiskeeritud numbrit.*

Neile sekeldustele lisaks palus Jaan Ots 3. veebruaril 1939 end vabastada *Akadeemia* tegevtoimetaja kohustustist, sest ta ei suutvat edaspidi sellist koormust kanda. Võlgnevusi likvideerida pole ta suutnud. Tema ettevaatamatuse tõttu on ÜVL *Akadeemia* numbri konfiskeerimisega saanud ainelist kahju, mida ta loodab korvata pikema aja jooksul. ÜVLi juhatuse usaldust tal enam polevat, seega mitte ka toimetamisvabadust, ta on sunnitud rohkem kontrollima jm ettevaatlikkust rakendama. Ameti teenistuslikust küljest pole ta huvitatud, sest ta ei hakanud toimetajaks selle pärast.

Siiski jäi Jaan Ots toimetajaks edasi, tal lubati palgata abijõud “arvepidamise ja kirjatoometamise teostajaks”. 3. märtsil 1939 otsustati toimetuse lahutada talitusest ja palgata asjaajaja 50–60 kroonise palgaga. ÜVLi esindajaks toimetusse valiti Alfred Koort ja talitusse Herman Evert.

Oktoobri alguseks oli *Akadeemial* tellimisrahasid saada umbes 8000 krooni ja võlgu tasuda u 4000 krooni. Jaan Ots pidas võlga ja selle kasseerimise käiku normaalseks, kuid tegevuskapitali puudumist ebanormaalseks. ÜVLi juhatuse liikmed panid talle siiski süüks korralagedust ja puudulikku asjaajamist. Peeti tingimata vajalikuks talitus toimetusest lahutada ja leida sellele uus juhataja. Sooviti revisjoni ja reformi.

Samal kuul kõneldes pidas Jaan Ots suhteid ÜVLi juhatuse ja *Akadeemia* toimetuse vahel juba teist aastat halvaks. Tema pidas *Akadeemia* ja ÜVLi huvides sobivamaks ajakirja andmist EÜLile, kellele see olevat südamelähedasem. Richard Räägo pidas seda võimalikuks aastavahetusel, kuid väljaandmist tulevat igal juhul jätkata. Alfred Koort pidas siiski kogu kerkinud küsimuste kompleksi arusaamatuseks tegevtoimetaja ja ÜVLi juhatuse va-

*Vt Pekka Erelt, “Akadeemia” ja “Tänapäev” ahju!: Rännakuid Tartu-opositsiooni vastu. — *Akadeemia*, 3, 1993, lk 600–612; Andrus Roolaht, *Nii see oli...* (Tallinn, 1990), samuti Krista Aru artiklit käesolevas numbris.

hel. Üldiselt peetavat rahaliselt kindlamaks ja loomulikumaks ajakirja väljaandjaks ÜVLi.

Oktoobris 1939 asus *Akadeemialt* oma võlga sisse nõudma KÜ Postimees, kes oli lubanud ajakirja trükikuludeks kolmekuist krediiti, millest kunagi kinni ei peetud. Nüüd oldi võlgu rohkem kui kuue numbriga trükikulud.

1940. aasta jaanuaris selgusid *Akadeemia* toimetuse ja talituse revideerimise tulemused. Jaan Otsa ülesandeks oli olnud mõlema tööd juhtida ja kogu asjaajamist korraldada. Teda abistas Juhan Arus (EÜS), kes 1. novembrist 1938 oli olnud raamatupidaja ja/või veebruarist 1939 talituse ametnikuks.

Juhan (a-ni 1935 Johannes) ARUS sündis 2. detsembril 1907 Pärnemaal Pornuse v talupidaja pojana. Õppis 1922–1927 Viljandi linna ühisgümnaasiumi kommertsharus, 1927 immatrikuleeriti Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, kuid katkestas õpingud tervise pärast 1928. Jätkas 1935. a õpinguid Tartu ülikooli majandusteaduskonnas, kavatsedes lõpetada kevadel 1940, õppis 1940–1941 Tallinna Tehnikaülikoolis majandust, 1942 lõpetas Tartu ülikooli majandusteaduskonna. Oli 1935–1939 KS Eesti Union'i agent, 1940–1941 Teadusliku Kirjanduse talituse juhataja, 1942–1944 Aiavilja Keskühisuse raamatupidaja Tartus. Suri 1993. a detsembris Tallinnas.

“Üldmulje ettevõtte majanduslikust seisust, kandejõust ja tagapõhjast on rahuldav,” kinnitas revident. Revident tegi ettepaneku tiraaži vähendada, kui tellijate arvu ei ole võimalik suurendada (nt nr 5/1939 trükiti 3050 eksemplari, 7/1939 kas 3050 v 3260 eksemplari). Toimetusele tuli lubada summasid tarvilike välismaiste teatmeteoste ostmiseks, perioodika jälgimiseks jm.

Revidendi aruande ära kuulanud, otsustas ÜVLi juhatus *Akadeemia* väljaandmist jätkata, eraldada talituse toimetusest, kuulutada välja talituse asjaajaja konkurss (palgaga 90 kr kuus) jm. *Akadeemia* asjaajaja ülesandeks jäi ka ÜVLi bürootöö.

22. jaanuaril 1940 palus EÜL ÜVLilt arvestades *Akadeemia* kujunemiskäiku ja üliõpilastellijate hulka lubada EÜLi esindajal viibida nende organite koosolekuil, kus arutatakse ajakirja küsimust. EÜLi esindajaks oli Rudolf Laanes, 1940. a aprillist Kaljo Kask.

Peatselt sõnastas Jaan Ots kirjalikult oma arvamuse “Seisukohati ja tingimusi” “Akadeemia” asjus”. Need tekitasid poleemikat

ÜVLi juhatuses, kuid otsustati enamikus punktides vastu võtta. Ainsana hääletas vastu Herman Evert, kes seetõttu loobus oma esindajakohast. 4. veebruaril 1940 palus Jaan Ots end ajakirja tegevtoimetaja kohalt lahkunuks lugeda ÜVLi juhatuse käitumise tõttu *Akadeemia* ja temaga. Kohe varsti ta aga kahetses seda ja soovis oma avaldust tagasi võtta. Edasi kujunevad pikkade koosolekute sisuks arutlused Jaan Otsa palganõude õigustuse või õigustamatuse kohta.

EÜLi juhatus pidas Jaan Otsa *Akadeemia* ellukutsujana ja kestva tegevtoimetajana raskesti asendatavaks ajakirja saatusega riskimata. Samaväärse tegevtoimetaja leidmist ei pidanud nad võimalikuks. ÜVLi juhatus otsustas siiski Jaan Otsa palve rahuldada. Kiiresti paluti tööle võtta uus asjaajaja, toimetuse küsimused jäeti Hans Kruusi ja Alfred Koorti kaaluda.

17. veebruaril 1940 teatas Jaan Ots kirjalikult oma lahkumispalve tagasivõtust. 18. veebruaril kogunesid ÜVLi juhatuse ja EÜLi juhatuse liikmed ning Hans Kruus *Akadeemia* toimetuse liikmena. Hans Kruusile oli kogu konflikt jättnud "suure tühjustunde", ÜVLi korranõuet on tegevtoimetaja valesti mõistnud. Väljaandmise lõpetamine annaks tunnistust jõuetusest, avaldamine Jaan Otsata pole ka kerge. Taas valitakse liitude juhatustest komisjon, kes koos toimetuselikemetega peavad selgitama ajakirja toimetamis- ja avaldamisvõimalusi. Konkreetselt jäi see Hans Kruusi ülesandeks.

1. märtsil 1940 teatati ÜVLi juhatuse koosolekul, et Jaan Otsaga oleks võimalik koostööd jätkata järgmistel tingimustel: toimetamist juhib kolleegium (kolm liiget ÜVLi juhatusest, kaks EÜLi juhatusest, lisaks tegevtoimetaja); kolleegiumi esimeheks on ÜVLi juhatuse poolt kokkuleppel EÜLiga valitud toimetuse liige; tegevtoimetaja palkab ÜVLi juhatus toimetuse kolleegiumi ettepanekul; kolleegium annab üldjuhiseid toimetamiseks, aitab kaastööd leida ja otsustab toimetamisküsimusi kolleegiumi esimehe või tegevtoimetaja ettepanekul, jm. Need ja teised punktid rahuldasi EÜLi. Ka koosolek oli nõus. ÜVL andis toimetuse kolleegiumi esimeheks Hans Kruusi ja liikmeiks Alfred Koorti ja Ants Piibu (kellele pidi valitama asemik pärast kõnelust temaga). Hans Kruus soovis tegevtoimetajaks Jaan Otsa. Nõnda välditi ajakirja seiskumine, mis tähendanuks ilmumise lõppemist.

5. märtsil 1940 nõustus EÜLi juhatus Hans Kruusi ettepanekutega ja valis enda poolt *Akadeemia* toimetuse kolleegiumi Andres Raska (EÜS) ja Arvo Laidsoo (Ühendus). Otsustatakse, et kõik EÜLi organisatsioonid peavad kahe nädala jooksul tasuma vähemalt 50% tellimisvõlast.

Andres (Andrei) RASKA sündis 10. juunil 1916 Lätis Ruhjas kooliõpetaja pojana. Õppis 1931–1934 Tartu poeglaste gümnaasiumis, mille reaalaru lõpetas. Immatrikuleeriti 1934 Tartu ülikooli õigusteaduskonda, kus õppis 1937. aasta sügiseni ja siis 1939 kevadest 1940. aasta kevadeni. Lõpetas 1940. a aprillis kiitusega. 1940. a juunis Tartu Raekoja platsi toimunud riigipöörjate miitingul jagas vastupanu märgina EÜSi värvipaelte tagavarast trikolooripaela tükke, mida paljud rinda panid. Teda abistasid üliõpilased teistest organisatsioonidest, samuti vanemad kooliõpilased. Katkestas vahelühüetega ka Max Laossoni kõnet. Vahistati, kuid vabastati mõne päeva pärast, võeti varsti uuesti kinni ja vabastati taas. Hilines Tartust põgenemisega, arreteeriti 1941. a aprillis, suri 16. aprillil 1942 Kirovi oblastis.

Arvo LAIDSOO (end. Rosenthal) sündis 9. veebruaril 1915 Tartumaal Avinurme vallas Kirbu külas. Õppis 1931–1935 Narva linna ühisgümnaasiumis, mille kommertsharu lõpetas. Immatrikuleeriti 1936 Tartu ülikooli õigusteaduskonda, lõpetas veebruaris 1941 *cum laude*.

27. veebruaril 1940 oli vandeadvokaat Hermann Sumberg EKÜ Postimehe ülesandel teinud ettepaneku tasuda 29. veebruariks ajakirja trükitööde võlg 2308 krooni 19 senti ning lubanud, et pärast seda tähtaega hakkab võlga sisse nõudma kohtu teel. *Akadeemia* tellimisrahasid oli 1. märtsil tasumata 3505 kr 50 senti.

Ajakirja ainelist külge arutati ÜVLi juhatuse 8. märtsi 1940. a koosolekul. R. Räägo sõnutsi oluks see kindlustatud, kui lähimatel kuudel tasutaks kõik vanad võlad. Kohustusi oli ajakirjal umbes 4500 krooni ja veksleid 1450 krooni (Jaan Otsa allkirjaga). KÜ Postimees nõudis kahe nädala jooksul 1000 krooni ja võla lõpuosa maksmise suhtes pidi kokku lepitama eraldi. *Akadeemial* oli saada vilistlastellijailt 3500 krooni, kaasvõitlejailt 560 krooni ja mujalt 1000 krooni. Raha pidi laekuma eeskätt vilistlasilt. Iga vilistlaskogu peaks kahe nädala jooksul andma 50% laenu, mille saab tagasi siis, kui liikmeilt on laekunud laenusumma suuruses aastate 1937–1939 tellimisraha. Võlgu aidaku talitusel kasseerida

vilistlaskogud, uusi summasid kasseerib talitus ise. Veksleid annavad vajaduse korral vilistlaskogud võlasumma suuruses. Tuleb luua operatsioonikapital *Akadeemia*le. ÜVLi eelarve peaks ette nägema teatud summa *Akadeemia* ettenägematuteks kuludeks.

Samal koosolekul kinnitati *Akadeemia* tegevtoimetajaks kolleegiumi poolt esitatud Jaan Ots. Arutati ka asjaajaja küsimust. Vastavale üleskutsele oli reageerinud 24 kandidaati. Tuntumad neist olid Arnold Aasa, "Koduülikooli" rajaja ja juhataja, H. Suursepp-Grossschmidt, kooliõpetaja ja kirjaniku Otto Grossschmidt poeg, Elmar Tõnismäe, *Õpilaslehe* talitusjuht ja ka tegevtoimetaja. 8. märtsiks oli komisjon juhatusel esitamiseks valinud välja viis kandidaati, Juhan Arust soovijate hulgas polnud. Hans Kruus tunnistas Juhan Aruse tublidust raamatupidajana, kuigi tema organiseerimisvõime jätvat soovida. Siiski tulevat ta oma tööga toime. Viis avaldust otsustati anda ajakirja kolleegiumile seisukohavõtuks.

11. märtsil 1940 teatas kirjalikult oma kandideerimisovist ka Juhan Arus. Samal päeval võttis *Akadeemia* toimetuskolleegium seisukoha asjaajaja suhtes: parimad eeldused on senisel asjaajajal Juhan Arusel, kusjuures on "hinnatav tema majandusteaduslik haridus, kogemused büroo- ja arveametnikuna, isiklik korralikkus ja usaldatavus ning tema isiksuse sobivus koostööks". Eriti kaaluv argument oli aga aastane töökogemus. Hans Kruus soovitas tungivald täita koht võimalikult kiiresti.

15. märtsi 1940. a ÜVLi juhatuse koosolekule esitati *Akadeemia* asjaajaja kodukorra projekt, mille oli redigeerinud kolleegium. Sellega nõustusid kõik. Asjaajaja ülesandeks oli *Akadeemia* talituse ja majandusliku külje vastutav juhtimine ja töö: kirjavahetus kaastöölistega, kokkulepped trükikojaga, korrektuuri saatmine, ekspedeerimine, reklaami ja tutvustuse korraldus, tellimiste vastuvõtmine ja müügi organiseerimine, summade (ka kuulutuste) kasseerimine, talituse arveraamatute pidamine ja aruannete koostamine, kirjavahetus, rahade hoidmine ja väljamaksmine, ÜVLi bürooruumide, vallasvara ja lao valitsemine jm. Ta pidi ajama ka ÜVLi asju juhatuse otsusel. Büroos tuli viibida kindlatel kellaaegadel. Agentide abi võis kasutada protsentuaalse tasu alusel. Palk oli 90 kr. ÜVLi juhatuse hääletas sellele kohale ajakirja kolleegiumi poolt soovitatud Juhan Arust ning viie poolt

ja kolme vastuhäälega valitigi ta alates 15. märtsist *Akadeemia* talituse asjaajajaks ning võeti palgale 1. märtsist. Herman Evert ei pidanud õigeks ÜVLi kui väljaandja õiguste piiramist asjaajaja valimisel kolleegiumi otsust obligatoorseks tehes. Tema oli vastu seetõttu, et isikud jäid endiseks. Vastu oli ka Salme Pruuden, kes lootis inimeste vahetumist. Seniste tegelaste tagasivalimine oli tema arvates ebaloomulik.

23. märtsiks 1940 pidi olema saadud vilistlaskogudelt palutud laen. 19. märtsil esitas ÜVLi juhatuses aruande seisuga 1. veebruar 1940 Juhan Arus. Suvel otsustati inventeerida müümata numbrite ladu. Ta esitas ka 1940. aasta eelarve kavandi. See võeti vastu, pidades eelarvet reaalseks siis, kui talitus ja vilistlaskogu väga pingutavad tulude osas. Välja anda taheti endiselt kaheksa numbrit, vilistlastellijaid loodeti 1300, kaasvõitlejaid 750, üksiktellijaid 200 ja tulused üksiknumbrite müügist 800 krooni. Richard Räägo nentis, et lepinguid EKÜ Postimehega on täidetud vastastikuse kokkuleppe alusel, kusjuures usaldus on suurenenud. Ta ei uskunud, et ajakiri eelarveaastal raskustest täielikult vabaneks, kuid ei oodanud ka suurt kahju. Vajalikuks pidas ta ÜVLi summadest fondi moodustamist ajakirja ajutiste raskuste ületamiseks. 17. mail ÜVLi juhatuse koosolekul teatas Juhan Arus, et vanu võlgu on veel üks 500-kroonine veksel tähtajaga sügisel. Richard Räägo nentis, et võlgade õiendamiseks on võlausaldajate usaldus suurenenud. Vilistlaskogude laenust oli tagasi makstud Ilmatarile, kes esimesena õiendas kõik kohustused *Akadeemia* suhtes. Sellel ajal oli ÜVDis 1834 liiget.

Akadeemia sisulisi küsimusi ÜVLi koosolekuil ei arutatud või neid ei protokollitud. 19. aprillil 1939. aastal on siiski juhatuses otsustatud August Annisti ettepanekul paluda Richard Räägot toimetusele edasi anda "läbirääkimistel esile toodud soove ajakirja sisu valiku kohta edaspidi". 1939. aasta *Akadeemia* reklaamis on sõnastatud, et ajakiri avaldab "artikleid kultuurilistest, hariduslikest, ühiskondlikest, rahvuslikest, majanduslikest, sotsiaalseist, kirjanduslikest jne. küsimusist meie vastavate alade parimate autorite sulest. Peale selle huvitavaid ülevaateid, arvustusi jne."

Akadeemia kirjastusel ilmus 1938. aastal ka Hans Kruusi ja Jaan Otsa toimetatud koguteos *Vabaduse tulekul I: Koguteos Eesti Maanõukogu 1917. aasta 15./28. nov. otsuse tähistamiseks*,

millele põhiliselt memuaristlikku kaastööd tegid Ants Piip, Artur Tõeleid Kliimann, Jaan Tõnisson, Nikolai Maim, Hans Kruus, Juhan Kukk, Aleksander Hellat, Karl Saral, Oskar Kallas ja Karl August Hindrey.

22. aprillil 1940 ilmunud *Akadeemia* 25. number jäi viimaseks. Järgmine number pidi ilmuma juunis. Kavandatud kaastööst on teada, et mais on Valter Tauli lubanud *Akadeemiale* saata artikli “Keskkooliõpetajate ettevalmistusest”.

1937. aasta septembri algul retsenseeris *Akadeemia* kahte esimest numbrit *Postimehe* anonüümne autor artiklis ““Akadeemia” hääli. . . Hakkab avalduma “Tartu vaimu” positiivne külg”. Pärast ajakirja esimest numbrit olnud selle püüded ja suund veel ebamäärased, ent nüüd olevat näha, et tegu on “riigi-, kultuur- ja sotsiaalspoliitilisi küsimusi käsitleva ajakirjaga, kus igalt leheküljelt õhkub edumeelsust ühes asjaliku kriitikaga”. Teine number olevat põnev justkui kriminaaljutt. Vähemalt osa “Tartu vaimust” hakkavat ajakirjas ilmnema. “Ja siit näeme, et see vaim on väga positiivne ega ripu pisisajalike mõtteniitide otsas.” Nii täidab *Akadeemia* teretulnult tühikut meie ajakirjade hulgas. *Loomingust* olevat avaldajad teinud vaid Kirjanikkude Liidu ringkonna avaldamiskoha, mis ilmselt elimineerib kultuurpoliitilised küsimused. Pealegi sõltub ta nüüd keskvoimu toetusist. ““Üliõpilasleht” aga, kellest oli kujunemas haritlaskonna üldhäälekandja tugeva kultuur- ja sotsiaalspoliitilisi küsimusi rõhutava tendentsiga, on nüüd langenud tardumusse.” Retsensent kiidab eriti Ants Orase esseed “Ääremärkmeid luulest ja intellektist” muu hulgas ka ajakirja joone “mõistuslikkuse õigustamist ja pooldamist” kajastava paatose eest. Esile tõstetakse ka mitme artikli rõhutused, “et vaimne elu ja teadus oleksid vabad. Ajalooliste näidetega õigustatakse vaba teoreetilist uurimust, mida tahavad mätta teat. praegused kitsalt-praktilisi alasid eelistavad tendentsid.” Retsensioonis tunnustatakse ka Andrus Saareste väljendatud kriitikat võltsrahvosluse pihta.

1937. aasta septembri keskel ilmunud *Üliõpilaslehe* retsensendile (*EdV-in.*, ilmselt Edmund Valdin) on pärast teist numbrit selgunud, et käsitledes kultuur- ja sotsiaalspoliitilisi küsimusi, ei peaks *Akadeemia* sisuliselt olema võistlejaks *Üliõpilaslehele*.

Heinrich Marki sõjakust artiklis "Eesti Üliõpilasseltside Liit" peab retsensent enesekiituseks, sest "üliõpilaskond üldiselt on ikka demokraatlik olnud ja kõrgelt on hinnatud nii akadeemilist vabadust enese ülikoolitöös kui ka enese isiku ja ka riikliku elu küsimustes." Ta osutab ülikooli ja üliõpilaskonna küsimuste kõrvalisusele numbris. Andrus Saareste lahendust peab liiga lihtsaks. "Ei saa eitada ajakirja "Akadeemia" olelut kultuur-poliitilisest seisukohast. Ei ole olnud seni meil sellise sisukuse tasemeni küündivat publikatsiooni, mis sellises laias ulatuses oleks suutnud käsitleda meie ühiskondliku elu erialalisi külgi vähegi põhjalikumalt ja teadusliku distsipliiniga. Ka pole suutnud seniilmunud ajakirjadest ükski koondada enese ümber meie vaimuilmale spetsialiste nii mitmekesistelt aladelt, nagu see on õnnestunud "Akadeemial"." *Üliõpilaslehe* kaastööliste ja lugejaile ei pea ta *Akadeemiat* võistlejaks, sest just eelkõige üliõpilastele määratud osa seal peaaegu pole. Kuid mõni organisatsioon arvavat nüüd, et *Üliõpilasleht* pole vaja, sest on olemas "oma" ajakiri. *Üliõpilasleht* on olnud Eesti üliõpilaskonna häälekandja, nii tulevat temasse ka suhtuda. *Üliõpilaslehe* kui Eesti haritlaskonna häälekandja suhtes on aga *Akadeemia* juba võistleja. Dualismi õigustatus ja otstarbekohasus on siingi aga küsitav.

Ilmar Tõnissoni surma puhul kirjutas Jaan Ots, et esimese artikli "Eesti välispoliitika I–II" (1937) tõttu on *Akadeemia* jõudnud Euroopasse, sest seda tunnustati Euroopa kõigi maade ajakirjanduses. (Ilmar Tõnissoni artikkel jäi "välistel põhjustel" pooleli ja ta kavatses 1939. aasta sügisel selle lõpetada, toimetusel "oli teatavaid lootusi" avaldamiseks.) Artikli vastu esitas üliõpilaskonna ajutisele juhatusel protesti Läti üliõpilaskond. Juhatus teatas vastuseks, et *Akadeemia* on "kitsama üliõpilasringkonna poolametlik" üllitis, milline praegu on täiesti eemal üliõpilaskondlikust tööst. Seega pole seisukohad üliõpilaskonna juhatuse ametlikud seisukohad, veel vähem üliõpilaskondlikud seisukohad. Lisaks olevat artikkel avaldatud mõttevahetuse korras ja poleemika selle üle järgnevat.

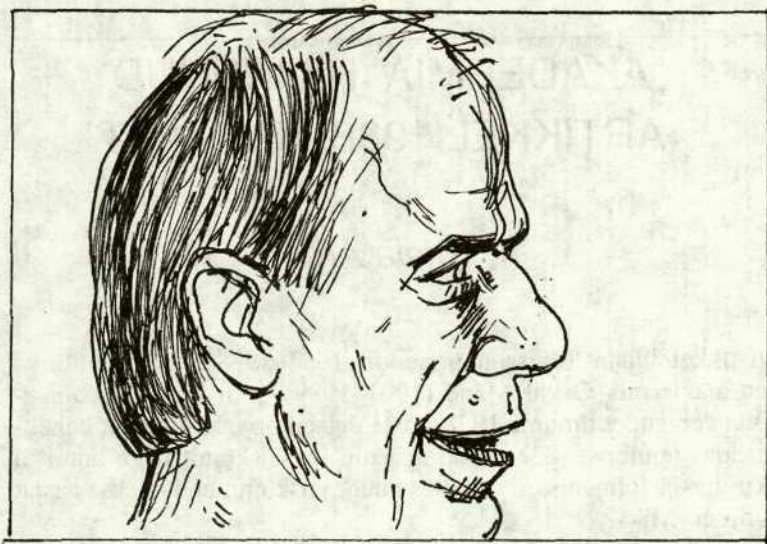
Oslos ilmunud *Rahva Hääle*: Demokraatlik ajaleht oli väljaandjate sõnutsi mõeldud "vaba, demokraatliku" ajalehena Eesti rahvusliku ja riikliku iseseisvuse kindlustamiseks. See "Eesti võitlустаhtelise demokraatia häälekandja" avaldas 1937. aas-

ta 3. numbris ülevaate *Akadeemiast* pealkirjaga “Demokraatlikku vaimu ei saa ülikoolis lämmatada: Mõni sõna “Akadeemia” kohta”.

Arvustuses nenditakse, et EÜLi ja *Akadeemiat* peetakse demokraatlike jõudude mõjusaks organiseerumiseks ülikooli tasulilitamise vastu. Tunnistatakse mõlema erilist tähtsust “progressiivse akadeemilise pere võitluses reaktsiooni surve vastu ja bal-tisaksa burschilik-vabsliku korporatsioonide ainuvalitsuse tagasi-tõrjumiseks, kellele valitsus püüab ülikooli ründamisel toetuda”. EÜLi seisukohaks olevat Eesti jäämine tõeliseks demokraatlikuks vabariigiks; ülikool peab jääma autonoomseks teaduslikuks asu-tuseks, valitsuse sundkorraldused on vastuvõetamatud.

Eriti märgiti August Annisti artiklit “Vabaduse kriisist”, kuid peeti selle puuduseks kohatisi vastuolusid iseendaga ja eksimu-si. “Vana demokraatia” suhtes liigpessimistina arvustavat ta seda fašistlike väljenditega (anarhia, võimu lõtvus jne). Võõrastav ole-vat demokraatiausu asemel reformitud kristluse soovitus, sest ju “usulis-ideoloogiliste üritustega ei tee palju poliitilise reaktsiooni tagasilöömiseks. Selleks on ikkagi tarvis reaalsemaid poliitili-si vahendeid.” Annisti Nõukogude Liidu peaaegu võrdsustami-ne fašistlike riikidega olevat ekslik: progressiivseis kihtides üha enam tunnustatavat N. Liitu “rahutegurina” ja “inimsoo kultuuri eest võitlejana”. “Sotsialism on progressiivne, fashism tagasi-kiskuv.” Kuid vaatamata Annisti ja mõne teise autori vildakusi-le ei saavat eitada ajakirja “üldist, positiivset väärtust võitluses võltsimatu demokraatia ja vabaduse eest.” Seda tõendavat ka *Akadeemia* teine number, kus paistvat eriti silma G. Suitsu artik-kel (?). “Jõudu ja indu edaspidiseks tööks!” soovib anonüümne retsensent.

MART ORAV (sünd. 1958) on a-st 1989 *Akadeemia* osakonnatoimetaja, a-st 1994 Tartu Ülikooli Kirjastuse direktor. *Akadeemia* on temalt il-munud artikkel “Algus: Sissejuhatus Aleksander Aspelisse I” (nr 8–11, 1992) ning saatesõnu (Jaan Roosist, Karl Soonpääst, Artur Alliksaarest).

AGU TANI ja TIJU JÕGI

“AKADEEMIA” HILINENUD ARTIKKEL 1938. AASTAST

Krista Aru

Artikkel “Jaan Tõnisson perioodil 1934–1938”, mille autoriks on ajakirjanik Oskar Mänd (1901–1989), pidi ajakirja *Akadeemia* veergudel ilmuma 1938. aasta detsembris, aastakäigu kaheksandas numbris. See ilmub aga niisugusel kujul, nagu autor ta kirjutas ja toimetus esitas, alles nüüd, viiskümmend üheksa aastat hiljem. Miks?

Sellepärast, et 1938. aastal ei jõudnud ajakirja number trükikojast kaugemale. Juba laotud ja trükitud number esitati enne trükikojast väljasaatmist vastavalt 19. aprillil 1938 Riigihoidja dekreediga kehtima pandud *Trükiseadusele* trükitoote laialisaatmist lubava teate saamiseks Tartu politseiprefektile. Loa asemel tuli keeld. Ja on alust mõelda, et see tuli Siseministeeriumist (teine sundeksemplar läkski Siseministeeriumi ja kolmas Riigiraamatukogusse). Valmistatud ajakirjanumber kuulus ümberladumisele ja tegelikult poleks tohtinud trükitust jälgegi jääda. Pole ju ka 1939. a *Akadeemias* selgitust, miks üks number eelmisest aastakäigust puudu jäi. Ka ükski tollane ajaleht ei teata, et *Akadeemia* nr 8 ei ilmunudki. Ajalehed ei tohtinud seda teha, sest 1938. a jaanuarist oli toimetustesse saadetud Riikliku Propaganda Talituse ettekirjutus, mis keelas teadete avaldamise selle kohta, et mõnda väljaannet on karistatud (Tõnisson 1960: 354). Raamatukogudele säilitamiseks köidetud aastakäik lõpebki seitsmenda numbriga.

Kinnitust sellele, et nr 8 on siiski olemas olnud, leiame ajakirja üldist numeratsiooni jälgides: “olematu” nr 8 oli *Akadeemia* algusest arvates 14. number. 1939. a (3. aastakäigu) 1. number on ühtlasi viieteistkümmes. Nii on ka kirjas. Sisuliselt oli ajakirja kaasaegsetel ja on ka meil võimalik ilmunata jäänud numbriga tutvuda tänu Eesti Vabariigi trükikodade poolt tollal väga hoolikalt

jälgitud sudeksemplaride nõudele. Ning tänu trükitööliste julgusele ja agarusele (ajakirja trükiti Eesti Kirjastus-Ühisuse "Postimees" trükikojas), kes mõne ajakirjanumbri nende keelamisest kuuldes lihtsalt kõrvale toimetasid.

MIDA KIRJUTATI 8. NUMBRIS KEELAMISVÄÄRSET?

See number pidi tähistama Jaan Tõnissoni 70. sünnipäeva. Ta algas Villem Ernitsa artikliga "Jaan Tõnisson", kus Ernits tunnustab Tõnissoni suurt tööjõudu, võitlejahinge ja elujaatust ning kinnitab, et Tõnisson kuulub "eesti rahva eugeeniliselt positiivsete tippisikute väikesesse rühma, olles esimesi nende hulgas (kuulub põhja tüüpi)" (*Akadeemia*, 1938, nr 8, lk 473; 1939, nr 1, lk 1). Sellele järgnebki Oskar Männi "Jaan Tõnisson 1934–1938", mis sai ajakirja numbrile saatuslikuks. Alust selleks väiteks annab *Akadeemia* 1938 nr 8 ja 1939 nr 1 sisu võrdlus. Juba nimetatud V. Ernitsa artikliga algab ju ka 1939. a *Akadeemia*. Mida seal aga enam pole, on O. Männi kirjutus. Selle asemel on Jaan Roosilt ülevaade "Üks Jaan Tõnissoni julgemaid samme", milles kirjeldatakse Tõnissoni ettevõtmist 1906. aastal: protestitelegrammi koostamist karistussalkade tegevuse vastu ja selle saatmist Vene lehtedele 25 eesti avaliku elu tegelase allkirjaga. 1939. a 1. numbris puuduvad 8. numbrisse planeerituist küll ka Valmar Adamsi filosoofiline arutlus "Elu mõttest" III, Oskar Männi kirjutatud "Sisepoliitiline ringvaade" ja ülevaade "Välispoliitilisi märkmeid". Kuid Adamsi kirjutust ei korratud ilmselt seetõttu, et palju uusi uurimuslikke materjale ootas avaldamisjärge ning Adamsi arutlus Jumala mõiste absurdistumisest ja inimliku vaimsest tardumisest vahetati lihtsalt välja. Sise- ja välispoliitilised ülevaated aga kaotasid oma aktuaalsuse, kuigi "Sisepoliitilisest ringvaatest" võis lugeda ka paari lauset, mis võimule kuidagi ei saanud meeldida. Näiteks refereering Riigivolikogus tõsiselt tõstatatud küsimusest, miks ei anta luba kõnekoosolekute pidamiseks. Kõik teised 8. numbril kirjutised olid eelkõige teaduslikku laadi ning lugejateni jõudsid nad 1939. a alguses.

MIKS EI TAHETUD ARTIKLI ILMUMIST?

Jaan Tõnissoni 70. sünnipäeva tähistati üle Eesti, kõige pidulikumat muidugi Tartus. Tõnissonist kirjutasi peaaegu kõik ajalehed ja ajakirjad, kõige pikemalt ja põhjalikumalt tegi seda *Postimees* ja kõige tagasihoidlikumalt, hinnangute ja kiidusõnadeta, valitsusele lähedane ajaleht *Uus Eesti* (1938, nr 349, 351). Ometi torkab kõikide kirjutuste, ka *Postimehes* avaldatu juures silma üks tõsiasi: kõige rohkem kirjutatakse Jaan Tõnissoni elust ja tööst selle sajandi alguses, enne Eesti Vabariigi sündi. Natuke vaadeldakse tema ettevõtmisi ja liikumisi ka 1920. aastatel. Hoopis käsitlemata jäävad aga viimased viis aastat, alates Tõnissoni viimasest valitsusest 1933. a maist oktoobrini. Muidugi oli ajaline distants viimaste aastate mitmekülgselt ja ammendavaks hindamiseks liiga väike, nagu märkis Tõnissoni juubelile pühendatud "Vanemuise" aktusekõnes ka Hans Kruus (*Postimees*, 1938, nr 348). Peapõhjus polnud siiski selles. Vaid hoopis selles, et Jaan Tõnissonist aastatel 1934–1938 polnud soovitatav rääkida. See polnud valitsevale ideoloogiale meelepärane teema. Tulnuks ju siis paratamatult kõne alla Tõnissoni suhtumine 1934. a märtsis alanud ümberkorraldustesse ning rahvaesinduse asetamisest "vaikivasse olekusse". Igasuguse rahva demokraatlike õiguste piiramise vastu kodurahu ja ühtsustunde saavutamise nimel protestis ju Tõnisson algusest peale ajalehe *Postimees* juhtkirjades 1934. ja eriti 1935. aastal (Aru 1996: 14–16). Olles veendunud, et Eesti riikliku elu tuleb edasi viia rahvusliku demokraatia alustel, kinnitas Tõnisson 1935. a juulis, et kui valitsuse poolt tahetakse kõrvale nihkuda demokraatia alustelt ja põhiseaduse sihist, siis "[...] meie jääme opositsiooni ja astume seaduste alusel ja piirides vastu igale põhiseaduse ning demokraatliku riigikorra vastasele püüdele ning teole" (*Postimees*, 1935, nr 196).

Siit edasi tuli aga juba 26. juuli 1935. Päev, mil siseministri (sisekaitse ülema kohustes) Kaarel Eenpalu käsul võeti sekvestri (varanduste sundvalitsemise) alla kogu Eesti Kirjastus-Ühisus "Postimees" ja Jaan Tõnisson eemaldati ajalehe *Postimees* peatoimetaja kohalt. Tõnissonile endale tehti otsus tema eemaldamise kohta ametlikult teatavaks küll alles 2. augustil Tartu maa- vanema Otto Pärlini kabinetis (Põlde 1960: 281–282). Ilmsel-

gelt olid otsuse alusena esitatud kirjastusühisuse majanduslikud raskused vaid viisakaks ettekäändeks sekvestri rakendamisel. Tegelikult ei tahtnud Tartu akadeemilised ringkonnad ja ka Tartu seltskond kaasa minna valitsuse poolt kilbile tõstetud rahvusühtsuse ja -terviklikkuse ideoloogiaga ning nõudsid, *Postimees* eesot-sas, niihästi poliitiliste parteide lubamist 1935. a märtsis asutatud Isamaaliidu kõrvale (parteide tegevus oli lõpetatud siseminister K. Eenpalu sundmäärusega 5. märtsist 1935) kui ka kõnekoosolekute pidamise õigust. Muutes päevalehe *Postimees* ideoloogiat, loodeti muuta ja kujundada pealinna suunistele leplikumaks nii Tartu kui ka Lõuna-Eesti avalikkust. *Postimehe* puhul see mingil määral õnnestuski, ajalehest sai eelkõige informatsiooni jagaja, nagu tunnistab oma artiklis ka Oskar Mänd. Opositsioonile Jaan Tõnissoni isikus aga surmahoopi ei suudetud anda. Seda tõendavad kõige ilmekamalt 24. ja 25. veebruaril 1938 toimunud Riigivolikogu valimiste tulemused: Jaan Tõnisson edestas Tartus suure ülekaaluga valitsuse tahet esindava Rahvarinde kõige mõjukamat kandidaati, linnapead kindral Aleksander Tõnissoni.

Seega oli artikli "Jaan Tõnisson 1934–1938" teema ettearvatult raske. Keegi teine peale Oskar Männi ei hakanud seda puutumagi. See, et ta kirjutas asjast, mida keegi ei tahtnud (või ei julgenud?) käsitleda, sobib väga kokku O. Männi kui ajakirjaniku ja inimesega. Romulus Tiitus on iseloomustanud O. Mändi meheks, kes on täis seltsimehelikkust ja eesti jonni ning kelle lipukiri on: mitte alla anda (Tiitus 1935: 151). Oskar Mänd oli tulnud *Postimehe* toimetusse tööle juba 1922. aastal ning tõusnud 1928. a ajalehe tegevtoimetajaks ja 1929. a vastutavaks toimetajaks. Tal oli *Postimehe* ja Jaan Tõnissoni ajakirjanduslik koolitus. Kuigi Mänd lahkus 1935. a Tallinna *Päevalehe* tegevtoimetajaks, ei katkenud tema sidemed Tõnissoni ja *Postimehega*. Tõnissoni tunnustades kirjutas ta: "J. Tõnisson on sündinud ajakirjanik. See on tal veres [...] Ajaleht on teda lahutamatuks saanud, ajalehte ja oma ajakirjaniku-sulge on ta aastakümnest aastakümnesse järjekindlalt tarvitanud avalikus töös. Ajalehe abil ongi ta mõjuva osa oma elutööst teinud", avaldades samas kahetsust selle üle, et Tõnissonil ei ole enam oma lehte, et ta ei saa enam ajalehes kirjutada (Mänd 1938: 12–14). Ta pidas Tõnissoni oma õpetajaks ja käis isikliku tervitajana koos Tõnissoni vanade sõpradega (Oskar Kallas,

Karl Parts, Johan Kõpp, Karl August Hindrey, Karl Eduard Sööt) Tõnissoni 22. detsembri hommikul tema kodus õnnitlemas. Oma osa artikli kirjutamisel oli kindlasti ka sellel, et Mänd ei kuulunud valitsuse tegevuse kiitjate hulka, pigem vastupidi. ““Vaikiva olekuga” me kipume juba nõnda harjuma, nagu oleks see alati nii olnud ja nagu polekski meie arvamisi enam kellelegi tarvis,” kirjutas Mänd juba 1937. a *Õitsituledes* (Mänd 1937: 14).

OLI MUUDKI, MIS JÄI TULEMATA

Jääb veel küsimus, kas midagi veel, lisaks *Akadeemia* kaheksandale numbrile, seoses Tõnissoni sünnipäevaga ära keelati. Ajalehte *Uus Eesti* vaadates jääb küll praegugi mulje, et heameelega oleks sünnipäev üldse ära jäetud. Tegelikult läks kõik kenasti. Kõige täpsemalt ütleb Jaan Roos: “[---] pidustused möödusid kõigiti jõudsalt ja hoogsalt, olgugi omapärastes oludes ja seetõttu erilises stiilis” (*Akadeemia*, 1939, nr 1, lk 59/60). Nädal enne Jaan Tõnissoni sünnipäeva ilmus 1937. a moodustatud toimkonna (esialgu veidi aega esimees Aleksander Tõnisson, põhilise aja Hans Kruus) koostatud koguteos *Jaan Tõnisson töös ja võitluses*, mille 7000 eksemplarist 250 olid Jaan Tõnissoni autogrammiga ning 5000 olid müüdud juba ettetellimise teel. 21. detsembri õhtul kell kaheksa oli Pauluse koguduse 1. pihtkonna (Tõnisson oli selle koguduse liige) erijumalateenistus, millest osavõtt oli kõigile vaba. Jumalateenistuse lõppu kavatsatud tõrvikutega rongkäik jäi aga ära. Vihjetest võib aru saada, et korraldus rongkäiku mitte lubada tuli kõrgemalt kui linnapea Aleksander Tõnisson (*Akadeemia*, 1939, nr 1, lk 60).

22. detsembri õhtul kell seitse alanud aktus “Vanemuises” kujunes “[---] võimsaks, sütitavaks ja suurejooneliseks austusavalduseks juubilarile kui tõelisele eesti suurmehele ja eeskujulisele isiksusele” (*Postimees*, 1938, nr 348). Aktust kavatseti edasi kanda ka raadio teel, kuid seda ei toimunud. Niisama ei toimunud aktusi ka mujal (Tallinnas, Tõrvas, Elvas, Rakveres, Võrus), kuigi seda taheti ja plaanitseti. Neid lihtsalt ei peetud soovitavaks. Tallinnas korraldati Riigi Ringhäälingus 22. detsembri õhtul kinine aktus, kus kõnega esines Riigivolikogu esimees Jüri Uluots ja Tõnissoni päevikut 1900. aastast luges Ants Lauter. See aktus

tuli raadio teel kõigile koju. “Vanemuise” aktusel esines lisaks peokõnelejatele ja tervitajatele kõnega Jaan Tõnisson ise, kes rõhutas seda, mis oli tema jaoks oluline: “Võitlus õiguse ja vabaduse eest peaks ka edaspidi olema see tähis, mille poole peavad püüdma kõik need, kes tahavad täita meie rahva lootusi.” (*Postimees*, 1938, nr 348.) Ilmeks torkeks selle kohta, et Soome Vabariigi president Kyösti Kalliolta tuli talle tervitusteogramm, Eesti Vabariigi president Konstantin Päts aga saatis õnnesoovid oma käsunduskindrali Gustav Jonsoni vahendusel, märkis Tõnisson oma tänukõnes ka järgmist: “Vaba demokraatliku riigi president oskab hinnata head tahet ja neid püüdeid, millega ma olen võidelnud oma rahva vabaduse ja õiguse eest.” (*Päevaleht*, 1938, nr 348.)

22. detsember 1938 oli Tartus tõeline Tõnissoni päev. Seda kirjeldades tsiteeris ajaleht *Rahvaleht* “Vanemuise” aktuse peokõne pidajat Hans Kruusi: “Jaan Tõnissoni teened ei kao ega kustu eesti rahvas nii kaua, kui tuksub selle rahva süda. Rahva süda on aga igavene.” (*Rahvaleht*, 1938, nr 246.)

Selle kõige juures on üsna ootuspärane, et Oskar Mänd pidi artikli “Jaan Tõnisson perioodil 1934–1938” kirjutama ja sise-minister selle ajakirjanumbri, kus see pidi ilmuma, ära keelama. Pealegi oli 1938. a *Trükkiseaduses* suurepärase 23. paragrahv, mille järgi oli siseministril õigus “riiklikel kaalutlusil keelata avaldada perioodilistes trükitoodetes teatava aja jooksul teateid või kirjutusi mõnede riikliku tähtsusega küsimuste kohta” (*Riigi Teataja*, 1938, nr 42, art. 394, lk 1439). Jaan Tõnisson oli ja on riiklikult tähtis.

Kirjandus

- A r u , Krista 1996. Milleks, millest ja kuidas “tervendati” “Postimeest” 1935. aastal. — *Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 11–33
- M ä n d , Oskar 1937. Ajakirjaniku kiri kahekümneaastasele Vabariigile. — *Õitsituled. Eesti Ajakirjanikkude Liidu Album XV*. Tallinn: E. A. Liidu väljaanne nr. 19, lk 14–16
- M ä n d , Oskar 1938. Ajakirjanik Jaan Tõnisson. — *Õitsituled. Eesti Ajakirjanikkude Liidu Album XVI*. Tallinn: E. A. Liidu väljaanne nr. 20, lk 12–14

- Põlde, Mikk 1960. "Postimehe" areng ja sekvestri alla võtmine. — *Jaan Tõnisson*. Stockholm: Vaba Eesti, lk 270–285
- Tiitus, Romulus 1935. *Portreid sõnas ja pildis*. Tartu: E. K.-Ü. "Postimees"
- Tõnisson, Jaan 1960. Riigivolikogu tööst. — *Jaan Tõnisson*. Stockholm: Vaba Eesti, lk 344–355

KRISTA ARU (sünd. 1958) lõpetas TRÜ ajakirjanduse osakonna 1981. a, mag. phil. 1992. Praegu Eesti Kirjandusmuuseumi direktor ja TÜ doktorant. *Akadeemias* avaldanud artikli "Jaan Tõnisson tahtis *Postimeest* ja sai *Postimehe*" (1997, nr 2, lk 227–244).

JAAN TÕNISSON

PERIOODIL 1934–1938

Kui J. Tõnisson pärast 1934. a. oktoobrikuu* rahvahääletuse tulemuste selgumist riigivanema kohalt koos oma valitsusega lahkunud oli, asus ta jälle "Postimehe" peatoimetaja kohale, jätkates kohe täie jõuga oma ajakirjanduslikku tegevust. Vaatamata sellele, et oli läbi teinud töörohke ja ülimalt närvekurnava valitsemisajajärgu, mille järele mõneaegne puhkus oleks olnud hädavajaline. Kuid ajajärk on küllalt keeruline, olukordade areng selleks liialt pinev, et J. Tõnisson maldaks jääda lühikeseks ajaks pealtvaatajaks.

Saabub 12. märtsi 1934. a. riigipööre. Vabadussõjalaste liidud suletakse, juhid areteeritakse, presidendi valimine lükatakse edasi, poliitiliste erakondade tegevus katkestatakse, kogu maal kuulutatakse välja kaitseseisukord.

Kuigi J. Tõnisson on seni valitsuse suhtes seisnud arvustaval seisukohal, kuigi ta isiklikult on kibestunud tagant järele antud hoopidest ja arvustusrünnakuid, hindab ta 12. märtsit ja sellele järgnevat valitsuse samme riiklikust ja rahvuslikust seisukohast lähtudes, unustades selle juures kõik temale avalikkuses osutatud ülekohtu ja kibedused. Selles on suur annus tõsisest riigimehelikkusest, kui ta 12. märtsi sündmusi hindab kui "riiklikku paratamatust". Täie teadvusega rõhutab ta, et "poliitilise olukorra hädahohtlikkus, nagu see oli viimastel aastatel tekkinud ja iseäranis viimasel ajal hoogu võttis, tegi resolutsed sammud mõõdapääsematuks". Neid samme võtab ta vastu rahuldustundega. Veel rohkemgi: "Võime lausa kinnitada, et ühes meiega on kahtlemata kõik teadlikud kodanikud valmis lojaalselt oma peale võtma kõiki paratamatuid kohustusi ja kitsendusi kaitseseisukorra teostamisel, kui riiklikku võimu kindla käega kasutatakse riiklikelt lähtekohtadelt riiklikkudes huvides." Selle juures on aga tarvis, et võimu käsitataks demokraatlikus vaimus ja selleks laialdased hulgad kaasa tõmmatakse¹.

1938. a keelatud Akadeemia nr 8 on hoiul Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus.

*Imselt trükiviga. Peab olema "1933. a.". *Toim.*

¹"Postimees" 1934, 14.3.

Kui nende poolt, kes sündmuste keerises kõva kätt tunda saanud, nurinat kuuldub, siis juhib J. Tõnisson tähelepanu sellele, et nad on tunda saanud just seda suurt võimu, mis nad uues põhiseaduses ise läbi viinud. Võetagu sellest õppust edaspidiseks.

Et rahva meeled jälle rahuneksid, selleks ei piisa J. Tõnissoni arvates ainult kindlakäelisest korra hoidmisest, vaid tuleb asuda ka mitmesuguste reformide teele. Rõhutades veelkordselt heasoovliku lojaalsuse vajadust peab J. Tõnisson meeolelu rahunemise eeltingimuseks majandusliku kitsikuse kõrvaldamist, tööpuuduse likvideerimist ja üldse sotsiaalse olukorra parandamist. Selleks seatagu kindlad sihid, teed olgu reaalsed. Valitsus esitagu oma kavatsused. Kuid selle juures "valitsus ja selle juht peavad kõige pealt hoolitsemise ühise võitlusrinde koondamiseks ja tihendamiseks". Parteipoliitilised kaalutlused peavad kõrvale jääma, kui koostööd ei leita, oleksid kõik aktsioonid küsitavad. Kindla korra kestes peab ka tarvilikud parandused ja reformid läbi viidama².

Kui järgnevatel aastail on palju hüüdeid kostnud koostöö ja üksmeele järele, siis näeme, et J. Tõnisson seda rõhutas juba kohe pärast 12. märtsi põret.

Kuid varsti tekkis tal kartus, otsustades mõningate tunnusmärkide järgi, et olukorda võidakse rühmapoliitilistes huvides ära kasutada. Selle vastu astub ta välja. Ta rõhutab uuesti, et harukordsete volitustega rahvuslik valitsus peab kõigepealt kasutama võimu suurteks uuendusteks, kõrvale jättes kõik mõtted ü h e p a r t e i süsteemist. Ta on küll veendel, et Eesti poliitilised parteid endisel kujul ei ole enam mõeldavad, kuid "ükski poliitiline sõgedus võib püsti hoida mõttetu ärevushüüu, et meil ei tohiks edaspidi üldse olla poliitilisi erakondi." Nagu peaks rahvas seisma põlvili käsuvõimu ees ja leppima ainult sellega, mis t e m a l meelde tuleb. Poliitilisi erakondi ei saa mitte eitada, vaid küsimus seisab selles, m i s u g u s e d nad peavad olema, missugused on nende poliitilised ja ideelised alused, missugused nende sihid ja teed. Rühmitusi ilma ideoloogiliste alusteta ei saa olla³.

Teame, et poliitilise organiseerumise küsimus on lahendamata tänapäevani. Endised organisatsioonid on likvideeritud, kuid asemele pole suudetud midagi luua. Nõnda seisab poliitilise ideoloogia arendamine ja rahva poliitiline kasvatus juba mitu aastat surnud punktil.

J. Tõnisson, kes kogu oma elutöö kestel ikka rõhutanud rahva isetegevust ja iseteadvuse kasvatamise vajadust, aias tekkivat olukorda 1934. a. ette. Tema hinge ei mahu niisugune nähtus, nagu linnaomavalitsuste liikmete ametisse nimetamine. "Mõned ajalehed on otse kummuli maas heastmeelest autoritaarsuse vaimus, et linna k o d a n i k k u d e l nüüd ometi enam vaja ei

²"Postimees" 1934, 24.3.

³"Postimees" 1934, 4.4.

ole pead murda, kelle kätte anda linnaasjade ajamine ja arendamine 4 aasta jooksul"⁴. Peab õhutama isetegevust ja idealistlikku vaimu, "et sel teel tõuseks meie põlv jälle rahvusliku iseteadvuse ja iseenda taltsutava vabaduse õhkkonda selle sulasehingeolu asemel, mis nüüd näikse aina janunevat "autoritaarse" võimu käsutuse järele."⁵

Asjade areng läheb oma rada. Septembris pikendatakse kaitseseisukorda aasta võrra. J. Tõnisson arvab: "Rahva hing vajab rahu, kuid seks on tarvis luua olukord, kus võimalikult vähe pinget. Erakordsetes oludes elades kestab aga pinge edasi."⁶

Riigikogu kokkuastumise tähtaja lähenemisel ilmuvad uued korraldused. Rahvaesindus saab kokku astuda ainult riigivanema loal ja tema poolt määratud tähtjal. J. Tõnisson leiab, et riigikogu osa on sellega tehtud nõnda väikeseks, et see ei rahulda. Kuid ta lisab resigneerunult, et olukord saab õpetlikuks selle poolest, kas rahvaesinduse osa on tõesti nõnda ü l e a r u n e . Lisab aga sellele varsti: "Ei tohi lasta end kiskuda demokraatiavastasele teele ja riigikoguga ümber käia kui olnud suurusega." Kuid riigikogu peab ka iseennast käsile võtma, et lugupidamist ja autoriteeti võita. Erakondade mäng jäägu kõrvale, sest kaalul on rahvaesinduse tulevik. Ei tohi juttugi olla s i h i l i k u s t võitluspuudest valitsusega, teha vastasrinda vastasrinna pärast, kirjutab J. Tõnisson "Postimehes". Illojaalne kallaletung valitsusele annaks põhjust rahvaesinduse likvideerimiseks. Erakondade ainuvõim jäägu minevikku, kuid seadusandlus, riigi eelarve — need peavad jääma parlamendi kontrolli alla⁷.

Kuid riigikoguga läks siiski teisiti. Mõnede arvustavate sõnavõtude puhul valitsuse tegevuse kohta riigikoguliikmete hulgast lõpetas peaministri asetäitja riigivanema volitusel riigikogu istungjärgu. Varsti tehti ka teatavaks, et seda riigikogu enam kokku ei kutsuta. J. Tõnisson on veendumusel, et riigikogul oli siiski valitsusega koostöötamise tahe ja et sihilikult raskusi teha ei tahetud. Kuid parata pole enam midagi. Sündinud fakti ees seistes märgib ta ainult: "Asjade dünaamika viib meie poliitilise arengu edasi, kuni teatavad voolud ja tendentsid jõuavad endid lõpule viia"⁸.

Rahvaesindus on nüüd "vaikivasse olukorda" asetatud. Detsembris ilmutab ka uue siseministri sundmäärus — eeskiri ajakirjandusele, mis ka siin loob "vaikiva oleku". Tuleb peamiselt arvestada ametlike korraldusi ja soove. Sõjalaevade müügi protsessi puhul detsembris, kus riigikohus kaebealused õigeks

⁴"Postimees" 1934, 22.4.

⁵"Postimees" 1934, 10.9.

⁶"Postimees" 1934, 10.9.

⁷"Postimees" 1934, 25. ja 27.9.

⁸"Postimees" 1934, 3.10.

mõistab, tahab "Postimees" küsimust lähemalt valgustada. Lähemat valgustust enam ei lubata. Leht katkestab sellekohase ülevaate, lisades sinna juurde mõistaandva märkuse, et ta seda on sunnitud tegema. See märkus toob nende ridade autorile kui vastutavale toimetajale kaela ränga administratiivkaristuse. Sõnavabaduse ja arvustamise vāravad tõmbuvad hoopis kitsaks. Kuid J. Tõnisson ei vaiki veelgi. Ta kasutab nūūd ridade vahel kirjutamise kunsti, mida õppinud juba ammu möödunud aegadel. Ta ei kuuluta alistumist, vaid rāāgib samblast metsas, mis on vanem kui kõrgemad puud. Jōulupūhade puhul kirjutatud juhtkiri aga hōōgub isikuvabaduse ideest ja kõrgeimaist ideaalidest. Aga "demokraatia peab olema seesiselt aristokraatlik, kui tema ei pea ohvriks langema kavalale demagoogiale".

Uuel aastal omavalitsustegelaste kokkutulekul peetud kõnega annab riigivanem teada uue asutava kogu kokkukutsumise kavatsuse, kes peab põhiseaduse muutma. Ajakirjanduses jäävad sel puhul arvustavad sõnavōtūd āra. J. Tõnisson ei saa siiski vaikida. Ta pooldab põhimōttelikult põhiseaduse muutmise kavatsust, kuid rõhutab aga selle juures, et see peab sūndima maksvate seaduste ja põhiseaduse alusel⁹. Selle kirjutuse pārast karistatakse vastutavat toimetajat teistkordselt, kuid nūūd juba mārksa kõrgemalt.

Troostides end lootusega, et "ūldine rahvusliku poliitika vaim, mis on meie rahva ja maa ūle viinud kõigist mineviku raskustest, peab juhtima ka meie pōlve pūūdeid kāesoleval silmapilgul ja ligemas tulevikus"¹⁰, tegeleb J. Tõnisson juhtkirjanikuna nūūd enamalt jaolt apoliitiliste küsimustega, poliitilisi ainult niipalju puudutades, kui see antud olukorras vōimalik. Muu hulgas avaldab ta vankumatut seisukohta, et põhiseaduse muutmise-eelnōu peab ilmingimata minema rahvahāāletusele.

Kuigi J. Tõnissoni viimane valitsus vōrdlemisi ebapopulaarselt oma tōō oli lõpetanud, mille juures eriti valitsuse juhi vastu poliitiliste vastaste propaganda sihitud oli, nōnda et teda juba poliitiliselt surnuks loodeti pidada vōivat, siis paistis 1935. a. kevadel teatav meeleolude muudatus sūndinud olevat. Krooni kursi ūmberhindamine, mille pārast palju etteheiteid oli tehtud, hakkas nūūd avaldama oma head mōju, mida pidi tunnistatama. Ja laevade-mūūgi operatsiooni suudeti nūūd ka juba kainemalt hinnata, pealegi kui kohus oli teinud oma erapooletu otsuse.

Maikuu valis ūlikool J. Tõnissoni ūhistegevuse ōppetoolile professoriks.

Juba pikemat aega oli kāimas "Postimehe" majandusliku kōlje saneerimine. See nōudis J. Tõnissonilt palju jōu- ja nārvikulu. Kuid parajasti ajaks, mil valmisid teatud kavad ja osanikkude peakoosolek 26. juuliks kokku oli kutsutud,

⁹"Postimees" 1934, 17.1.

¹⁰"Postimees" 1934, 2.3.

tehti teatavaks sisekaitseülevaade otsus "Postimehe" sekvestreerimisest. Peakoosolekul polnud enam midagi arutada. Sekvestralitsuse esimees kindral A. Tõnisson teatas samal õhtul J. Tõnissonile, et ta peab peatoimetaja kohalt lahkuma.

J. Tõnissoni kõrvaldamisega peatoimetaja kohalt muutus "Postimees" paratamatult informatsioonileheks ilma poliitilise jooneta. Selleks on ta jäänud ka pärast ümberkorraldusi, mis sekvestralitsuse juhtimisel teostati. J. Tõnissonile aga tähendas "Postimehe" kaotamine rasket lööki. "Postimees" oli tema elutöö, "Postimehega" oli ta 40 aastat Eesti rahvusliku olemasolu eest võidelnud, "Postimeheta" poleks J. Tõnissoni võitlused üldse olnud kujuteldavad.

Nüüd pidi ta siiski oma lehe juurest lahkuma. Sellest peale on juba raskem jälgida tema seisukohti riigipoliitilistes küsimustes, kuna tal täielikult puudus võimalus oma arvamuste avalikkuse ette toomiseks. Oma seisukohti saab ta avaldada ainult lähemaile poliitilistele sõpradele, kes temaga veel kokku puutuvad.

J. Tõnisson asub nüüd kogu jõuga teaduslikule tööle ühistegevuse professorina. Tema avaloeng 1935. a. sügisel saab ülikoolis omaviisi sündmuseks. Olles kaks semestrit loenguid pidanud, annab need kaheköitelise teosena välja. Paneb ka kohe käima ühistegevuse seminari.

Ühistegelised keskasutused asutasid ühistegevuse professuuri selles lootuses, et see hiljem võetakse Ülikooli seaduses ette nähtud õppetoolide hulka. Selleks saadi vastavalt poolt ka kindlakujulised lubadused. Aga kui anti dekreediga korras uus ülikoolide seadus, ei olnud ühistegevuse iseseisvat professuuri seal siiski mitte ette nähtud. Ühistegelised keskasutused jätkavad omal arvel professuuri ülalpidamist kuni 1. aug. 1939.

Kui endise vabadussõjalaste liidu järelejäädud tegelased 8. dets. 1935 oma riigipöörde-janti kavatsesid korraldada, siis on nad kergemeelse omavoliga ka J. Tõnissoni nime seadnud mingi "rahvsnõukogu" liikme kohale. Nähtavasti olid nad selle juures juhitud kaalutlusest oma "rahvsnõukogule" autoriteeti juurde hankida. See asjaolu tõi J. Tõnissonile mõningaid sekeldusi.

Valitsus otsustab korraldada 23.–25. veebr. 1936 rahvahääletuse, milles ette paneb riigivanemale volitus anda kahekojalise rahvuskogu kokkukutsutamiseks, kes uue põhiseaduse välja töötaks. Ettepanek läheb rõhuva enamusega rahvahääletusel läbi. Ainult Tartus on enamus vastu. Valitsuse mõningate sammude puhul ühenduses uue põhiseadusega võtab J. Tõnisson osa endiste riigivanemate protesti esitamisest riigivanemale maksva põhiseaduse ja valimistevabaduse kaitseks. Riigivanem vastab protesteerijatele oma avalikus sõnavõtus. Protestid jäävad tagajärjeta.

Rahvuskogu valimiste puhul 1936. a. asub J. Tõnisson algul seisukohal, et neist valimistest tuleb ka vastasrinnal oma kandidaatidega osa võtta. Kuid hiljem, läbi rääkides teiste vastasrinda kuuluvate ringkondadega, asutakse viimaste mõjuval algatusel seisukohale rahvuskogu valimistest mitte osa võtta. Peamiseks põhjuseks on asjaolu, et puudub igasugune poliitilise organiseerimistöö võimalus peale isamaaliidu. Valimistel esinevad ainult üksikud vastasrindlased omal algatusel ja saavutavad paiguti suurt edu.

Rahvuskogu II koja komplekteerimisel tehakse J. Tõnissonile ettepanek lubada end riigivanema poolt nimetada II koja liikmeks. J. Tõnisson oleks nõus, ainult ta kindlaks tingimuseks riigivanemale on, et uut põhiseadust ei pandaks maksma muul kui ainult põhiseaduslikul teel rahvahääletuse korras. Kuna see tingimus ei leia vastuvõtmist, ei anna ka J. Tõnisson nõusolekut enda nimetamiseks II koja liikmeks.

Rahvuskogu töötab uue põhiseaduse välja ja riigivanem paneb selle oma otsusega maksma.

24.–25. veebr. 1938. a. peetakse riigivolikogu valimised. Ka selleks puhuks ei lubata veel luua mingeid poliitilisi organisatsioone peale isamaaliidu poolt kujundatud rahvarinde. Kuid kõigele sellele ja ka muudele kitsendustele vaatamata otsustavad vastasrinda kuuluvad ringkonnad valimistel oma kandidaadid siiski üles seada. J. Tõnissoni kandidatuur seatakse üles Tartus, kuigi paljud poliitilised sõbrad teda heameelega Tallinnas näeksid kandideerimas. Rahvarinde poolt esitatakse J. Tõnissonile vastaskandidaadiks rinde kõige mõjuvaim kandidaat Tartus, linnapea kindral A. Tõnisson.

Valimisvõitlusele selles valimisringkonnas on pööratud kogu rahva poliitiliselt mõtleva osa tähelepanu. Valimiste tulemused peavad näitama, kas valijaskonnal on veel J. Tõnissoni vastu usaldust, või on ta selle tõesti sel määral kaotanud, nagu seda vastaste poolt mõista on antud.

Valimisvõitlusele läheb J. Tõnisson paljaste kätega sõna otseses mõttes. J. Tõnisson peab lootma ainult oma heale nimele ja nendele vabatahtlikele, kes oma poliitilisest tõekspidamisest tema kasuks suust suhu selgitustööd asuvad tegema. J. Tõnisson ise esineb paaril avalikul kõnekoosolekul. Tema kõnekoosolekuile ilmub kuulajaid Tartu oludes ennenägematul arvul. J. Tõnissoni kõned on oludest tingituna võrdlemisi tagasihoidlikud. Siiski saavad need kuulajaskonna tormilise poolehoiu osaliseks. Ühelt koosolekult saadavad kuulajad teda suurel hulgal kuni koduukseni.

Nähtavasti tingituna J. Tõnissoni valimiskoosolekute suurest edust ja tormilisest poolehoiust tema kõnedes avaldatud mõtetele tehakse J. Tõnissonile mitmesuguseid takistusi koosolekuruumide hankimisel. Samal ajal ei esine ajakirjanduses sõnumeid J. Tõnissoni kõnekoosolekutest ja tema kõnede sisust.

Valimiste tulemused on vastaskandidaadile rabavad — äraantud häältest on J. Tõnissoni poolt antud 6041 häält, kuna vastaskandidaat kindral Tõnisson saab ainult 1616 häält. Kindral Tõnisson kaotab kautsjoni, kuna ta on saanud vähem kui 1/4 valimisringkonnas äraantud häältest. Kokkuvõtetest selgub veel, et J. Tõnisson on isiklikult saadud häälte arvu poolest esimesel kohal üle riigi. Valimistulemuste selgumisel korraldavad üliõpilased koos hulga rahvaga J. Tõnissoni austamiseks suure meeleavalduse tema maja ees.

Riigivolikogu valimiste tulemused on vastuvaidlematuks tõenduseks, et valijaskonna poolehoid J. Tõnissonile on jäänud vankumatuks, vaatamata tema vastu tehtud kihutustööle.

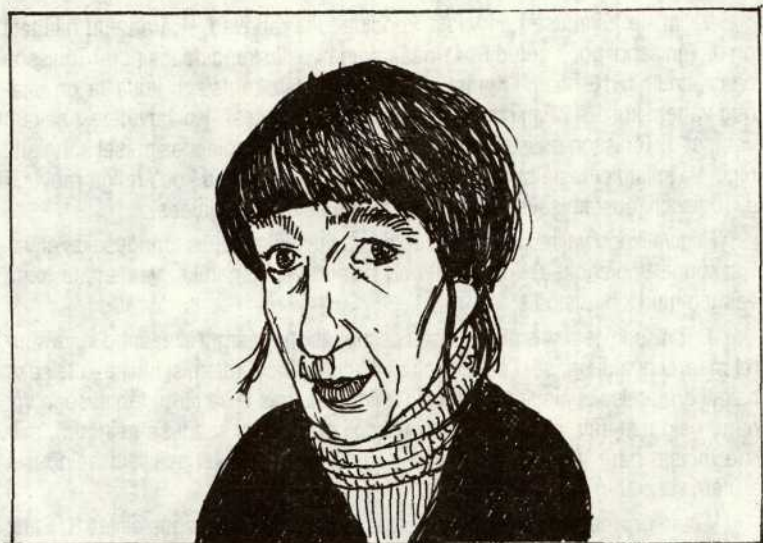
J. Tõnissoni tegevus riigivolikogu esimesel istungjärgul ei saanud kuigi suuresl määral avalduda, sest esiteks oli see istungjärg võrdlemisi lühike ja teiseks esitati arutamiseks ainult niisuguseid ettepanekuid, mis teise järgu tähtsusega või nagu neid nimetati "keiserliku Tartu ülikooli pesuköögi seaduse-ettepanek", millel mõiste päril Vene teise duuma päevilt, kellele ainult selliseid ettepanekuid arutamiseks anti.

Vabariigi presidendi kandidaadi ülesseadmisel riigivolikogus esitati K. Pätsi kõrval ka J. Tõnissoni kandidatuur, kuid seda ainult vastasrinna demonstratsiooni avaldusena, kuna vähemusse jäämine oli juba ette teada.

J. Tõnissoni töö praeguses riigivolikogus saab tõsisemal määral avalduda alles pärast nende ridade kirjutamist.

O. Mänd

OSKAR MÄND (5. III 1901–23. V 1968) lõpetas J. Vestholmi gümnaasiumi Tallinnas, oli vahepeal õppursõdurina Vabadussõjas (VR II/3) ja astus siis Tartu ülikooli õigusteaduskonda, mille lõpetas 1928. a. Akadeemiliselt kuulus Eesti Üliõpilaste Seltsi. Töötas 1922–1935 *Posimehe* toimetuses, sh 1928–1929 tegev- ning 1929–1935 vastutava toimetajana. Aastail 1935–1940 kuulus *Päevalehe* toimetusse Tallinnas. Saksa okupatsiooni ajal oli 1941–1944 Kalurite Keskuse juhataja, 1944. a Rahvuskomitee liige ja s.a kevadel arreteeritud SD poolt. Põgenes septembris 1944 Rootsi, kus oli ajalehe *Teataja* toimetajaks 1944–1953.

TRIIN KAALEP ja MART ORAV

ÜLIKOOI TÄNAVA

MAJA NR. 21

Niina Raid

Püha Jaani kirik, iidseim ehitis muistse Tartu linna müüri-
ga piiratud alal, andis võimaluse selle lähikonnas püstitatud elamuid
lokaliseerida vastavalt asukohale kui kiriku juurde kuuluvaid ehi-
tisi. Varaseimas säilinud Tartu rae protokollis (1551) täpsustati
kohta lausega *bej Sanct Johannis Kirchen* või veelgi varem: *ad
templum divi Johanni sacrum*. Tartu linnakruntide ja majade
vanim täielik revisjoniraamat algab 1582. aastaga ja seal on ki-
riku lääneportaali eest kulgeva tänava nimi *platea S. Johannis*
ehk poola keeles *ulicza Swietego Jana*. Ent juba varem kirjel-
dab raeprotokoll, et Püha Jaani tänav algab *ulicza Kramarska*
lõpust pärast Väike-Gildi (hiljem Munga) tänavat ja jätkub kuni
Laia tänavani. *Kremerstrate* (mille eestikeelset nimevormi pole
kirjalikes allikais, kuid mida võiks tinglikult nimetada Kraami-
poodnike tänavaks) lähtus Turu (praeguse Raekoja platsi) nurgalt,
Sepa (praegu Lossi) tänava algusest ja sai oma nime ilmselt sin-
na koondunud (pudu)kaupmeeste asurkonnast. Need keskaegsed
tänavakesed — Jaani ja Kraamipoodnike — liideti 1875. aastal
Jaani tänavaks, mis 1932. aastal — Tartu ülikooli 300. aasta-
päeva tähistamise puhul sai Ülikooli tänava nime. Siiski juba
varem oli nende kahe tänavaga ühendatud veel *platea Drenska*
ehk *platea Sanct Andreas*, mis kulges raekoja tagant Sepa täna-
vast lõunapoolses linnamüüris asunud Andrease väravani. Värav
asus umbes praegusele Barclay platsile suubuva Ülikooli tänava
kohal. Sealt edasi vallikraavini, praeguse Vallikraavi tänavani,
läks Riia eeslinna jääv Vana tänav, mida 19. sajandil pikendati
Aia (Vanemuise) tänavani. Need kaks — Andrease ja Vana tä-
nav — ühendati 1875. a Kraamipoodnike ja Jaani tänavaga üheks
Jaani tänavaks. Sellest sai niisiis linna pikim tänav väljastpoolt

lõunapoolset linnamüüri ja lõppes ta Laia tänavaga, mis oli Rootsi kartograafi Georgius Schwengelli tehtud Tartu kindluse plaanil 1636. a märgitud ainsa tänavana müürisisesel alal.

Jaani tänava ääres on sajandite jooksul paiknenud linna tähtsaimad ehitised. Eelkõige tuleb nimetada keskaegset Jaani telliskirikut, mis on eriti tähelepanuväärne oma rikkalike skulptuurkaunistuste pärast. Jaani ja Laia tänava nurgakrundil on praeguse Jaani tänava nr 20 maja ainus keskaegne kivehitus, mis säilinud 16. sajandist. Linnasekretär B. Wybersi revisjoniraamatus mainitakse seda kiviaidana, mis 1546. aastal läks ostu teel uuele omanikule. Hiljem sai selle omanikuks *Academia Gustaviana* magister Joachim Schelenius. Ta oli *Academia Gustaviana* matemaatikaprofessor ja aastail 1647–1649 rektor. J. Schelenius oli esimese Eestis ilmunud matemaatikaraamatu *Cursus mathematici* (Tallinn, 1665) autor. Aidahoone võidi ümber ehitada elamuks 17. sajandi lõpukümnendil, mil ta andis peavarju *Academia Gustaviana Carolina* üliõpilastele. Pärimuse järgi olevat peatunud Põhjasõja ajal (1708) selles majas Peeter I oma kaaskonnaga. 19. sajandi keskel ostis maja ülikooli populaarse tantsuõpetaja Tyroni abikaasa. Majas paiknes ajutiselt laulu- ja mänguselts Vanemuine (1866–1867), selles elas vene korporatsiooni kuuluvaid üliõpilasi. *Academia Gustaviana* hooned paiknesid Jaani kiriku lääneportaali vastas 1640–1699. Kraamipoodnike tänavale ulatus keskaegse Püha Maarja kiriku kooriosa, mille lähistel olid iidsest ajast linna lihapoed.

1809. aastal valminud ülikooli peahoone on Eesti klassitsistlikest ehitistest kauneim. Emajõe ni ulatuva pikliku Tartu turuväljaku Toome-poolisel küljel on ikka uuesti üles ehitatud seal paiknenud ja rohketes sõdades hävinud raekojad. Praegune valmis 1789. aastal pärast suurt tulekahju, mis 1775. aastal hävitas kogu kesklinna ja jõudis üle puusildade ka Peterburi eeslinna. Varaklassitsistlikku ehitusperioodi kuuluvaid tuntumaid maju Jaani tänaval on M. J. von Bocki maja (nr 16), mille ta andis suurvõimale tasuta kasutada enne peahoone valmimist. Sellest majast lähtus 21. aprillil 1802. a ülikooli avatseremoonia rongkäik ametivande andmiseks Jaani kirikusse. Kõned peeti sama maja "akadeemilises kuuldesaalis", loengud algasid 1. mail. Ülikool ostis maja endale 1839 ja suurem osa ruume anti üliõpilastele vaba aja veet-

mise kohaks; nende ühenduse nimeks oli *Akademische Mussengesellschaft*. 1840. a paiknes maja esimesel korrusel Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu. See oligi ÕESI esimene asukoht. Kraamipoodnike krundi- ja majaomanikest on 1553. aastast teade, et selle lähistel Munga (Väike-Gildi) tänaval olid majaomanikeks *Bürgermeister* Hinrick von Wangersen ja Jacob Seyermaker. (Tollal lisati isikunimele tema amet, niisiis oli Jacob kellameister.) Umbes 30 aastat hiljem märgib raesekretär Bartholomeus Wybersi revisjoniraamat, et Püha Maarja kirikul oli ajanäitaja — *darauf ein Seiger* (1582). Võrdluseks olgu lisatud, et Tallinna Pühavaimu kiriku kell valmistati 1686. aastal. Niguliste kirikus mainitakse ajanäitajat aga esmakordselt juba 1469. a. Vana ajanäitaja rippus kiriku põhjalöövi piilari küljes. Selle maalitud numbrilauda ja kuldseid seiereid täiendas Euroopa kuulsusega meister Michel Sittow, kes nikerdas ja maalis sinna inimkujud. Vana kell ehitati ümber 1518. aastal. Jacob Seyermaker võib-olla oligi Tartu kellasest, kelle tehtud uus kell 1563. aastast on hävinud (Lumiste, Kangroopool 1990: 38, 42, 55).

Tartu Kraamipoodnike tänaval asus Liivimaa kindralkubernerri Skytte poolt päriseks antud krunt Uppsala ülikooli meditsiini-professorile Johannes Raicusele, kelle Skytte oli kutsunud Tartu gümnaasiumi esimeseks rektoriks, kuid kes suri juba 1631. aastal, enne *Academia Gustaviana* avamist. Tema lesk müüs antud krundi akadeemiale ja sinna asutati akadeemiline trükikoda. (Praegu asetseb mälestuskivi Ülikooli 20 maja ees.) Kraamipoodnike tänava algust arvati raekoja ja Maarja kiriku poolt. Tänava teisel, s.o paremal poolel oli tollal 16 krundivaldust, millest praegune Ülikooli 21 maja krunt oli viimane. Selle omanikuks sai 1582. aastal trompetipuhuja poolakas Marczin Noiewsky, kes juba aasta pärast müüs maja koos eeslinnas paikneva aiaga oma rahvuskaaslasele Jan Boczkowskyle edasi, see 1596. a omakorda Alexander Linsenile. Tema lesk müüs maja notar Johan Adlerile 1639. a. Pärast seda sai krundiomanikuks *Academia Gustaviana* juuraprofessor Henricus Heinius ehk Heinrich Hein, kes oli Rostocki ülikooli kasvandik ja sai 1649. aastal siinse akadeemia rektoriks. Ta oli esimene rooma ning rootsi õiguse professor Tartu ülikoolis (*utriusque iuris doctor*) ja ühtlasi Tartus asuva õuekohtu assessor. On huvitav märkida, et tema naaber — krundiomanik

üle tänava — oli 1582. a Frans Bergier ehk (nagu ürikus kirjutati) Francius Montanus, ilmselt prantslane. Kinnisvara sagedased omanikuvahetused viisid segastel aegadel selleni, et 1614. aastal märgiti selle krundi omanikuks eestlane nimega Marro (Maru?) Jaan, kelle kivimaja oli 1634. aastaks hävinud (*aufm Grunde ruiniret*). Jaani tänaval elasid sellel perioodil Püha Maarja kiriku kaplan Petrus Kindt ning Jaani kiriku pastor Erasmus Caspar Pegius. Majaomanikud vaheldusid kiiresti, vastavalt sellele, kas linna vallutasid poolakad või rootslased ja keda kumbki eelistas näha omanikena. Omanike hulgas oli väga mitmesuguste elukutsetega inimesi: haavaarst, püssimeister, rätsepaid, vaseseppi, pottseppi, klaasijaid, lihunikke, pillimehi, kullasseppi. Osa neist sõitis Tartust jälle ära — tagasi Poolasse või Saksamaale, ka Tallinna, osa suri ning elamud ja krundid hävisid sõjategevuses. Jaani kirikule sai osa linnamaid. On huvitav märkida, et Kraamipoodnike tänaval elanud Valentin Harckele ehk Grabinskyle (kelle nimele lisati *Instrumentist* 'pillimees') kui linna teenistuses olevale ametimehele määrati rae poolt parem elamu Laial tänaval.

Enne linna hävitamist venelaste poolt Põhjasõjas oli Urvaste pastoril Matthias Lithanderil Tartus kivimaja, mille ta oli ostnud raehärra G. A. Strömfeldti käest. See müüdi 1700. aastal edasi Lithanderi väimehele notar David Clockeriusele. Pool krundist kuulus Jaani kirikule. Ülejäänud krundi ja varemetes maja omandas 1738. a Väikese Gildi olderman pottsepp J. Werner, kellel oli seal puumaja. 1752. aastal selle omanikuks saanud kellassepp Salomon Meybaum (Maybaum) ehitas sinna uue kivimaja, praeguse Ülikooli 21 eellase.

Pärast Põhjasõda oli Tartusse asunud mitu kellasseppa. 1721. a pääses siinsesse Väiksesse Gildi Michael Friedrich Neumann. Linnamajade loendis on Neumanni majas üks soe ja üks külm kamber suurusega vähem kui kolm sülda ja kaks samasugust kambrit alla kahe sülla. Tema juurde oli majutatud 1741. a üks ohvitser. Elamu juures oli tall kahele hobusele. Neumann suri 1751. aastal. Eluolu oli linnas väga kitsas ja veelgi kitsendas seda läbimarssivate sõjaväelaste majutamise kohustus. Linnas oleva 112 maja loetelus oli vaid kolm eraldi mainitud kivihoonet, teised kõik olid puidust ja üldiselt väga väikesed, mida tingis juba linna tagasi pöördunud elanike vaesus. Lihunik Hahni elukohaks oli

koguni lagunenud vene kirik, kus tal oli üks kamber. Gildivanem Hessel oli majas kaks kambrit, pottsepp Werneril üks kolme-süllane kamber. Linnatänavaid loetleti 18 — peale keskaegsete esinesid Toome (asukoht teadmata), Kooli (hiljem kadunud) ja Sepa (Lossi) tänav. Kiviraiuja Valentin Rabel oli koguni kaks maja, millest väiksem oli üüritud tiserile. Linnakool, mis paiknes Maarja kiriku juures, oli 4-toaline, ning selle juures asuvad rektori, kantori ja õpetaja elamud olid samuti nelja toaga. Nende juures olid tallid kolmele hobusele. Jakobi värava ees paiknevas kraavis oli 37 3–4-toalist maja, Vene ja Saksa värava vahele oli ehitatud 17 maja ja Ülejõe 240 mõne toaga ja tallihoonetega maja (EAA, f 995, n 1, s 24 741, l 1–16). 1754 võeti Väikesesse Gildi vastu kellassepp Christian Minnepot ja 1774. aastal Johann Christian Harmeyer Marienburgist. Need mõlemad lahkusid linnast varsti, sest kõikidele ei jätkunud ilmselt tööd. Siia jäi kellassepp Meybaum, tema majad põlesid 1775. aasta hiigeltulekahjus.

Pärast Tartu suurt põlemist mõõdeti linna-ala uuesti üle ja see jagati kolmeks linnaosaks. Esimene linnaosa oli endine müüriaga piiratud kesklinn, teine sellest lõuna pool laiuv Riia maantee ümber kasvav eeslinn ja kolmas linnaosa üle Emajõe (Peterburi või Narva) eeslinn. Uued krundinumbrid algasid igas neist number ühest ja et neid eristada, tuli krundinumbrile lisada täpsustuseks linnaosa. Krundinumbrid kanti maamõõtja Sengbuschi valmistatud uuele linnaplaanile ja need kehtisid muutumatult kuni 1941. aastani, kui nad kahjuks muudeti ümber majanumbriteks. Uute majade juurdeehitamisel või nende hävides muutus majanumber ega võimaldanud enam nii kindlalt fikseerida krundi/maja asukohta, nagu permanentne krundinumber seda varem lubas.

Laenu abil ehitas Meybaum pärast 1775. a elamu peatselt üles (EAA, f 995, n 1, s 5364, l 252). Siis ühendas ta oma valdusega kõrvalkrundi Kraamipoodnike ja Gildi tänava nurgal. Mõlemale anti pärast linna-ala uut ülesmõõtmist ja kruntideks jagamist uueks krundinumbriks 53 ja politseinumbriks 75. Sellest ajast pärineb põhiosa praeguse Ülikooli 21 maja välisilmest. Murdkelpkatusega kivihoonel on tagasihoidlik varaklassitsistlik dekoor. 19. sajandil ehitati majale juurde ärklitoad ja hoovipoolsed rõdud, tehti korrustevahelised ja katusealused profileeritud karniisid, kaunis kahe tiivaga ja urnkaunistustega välisuku, samu-

ti trepikoja puitvõrestik ja selle gootipärase laadis ilustustega ja klaasitud teise korruse vaheuks.

S. Meybaumi leselt ostis hoone enampakkumisel G. I. von Rosen (1794), temalt proua von Ungern-Sternberg (*Dorpater Adressbuch* 1868, lk 39), 1802. a kubermangusekretär Kieseritzky (EAA, f 995, n 1, s 26 215, l 53–54, 532–534). 1806. aastal hinnati maja 15 000 rublale. Selles oli 19 tuba, üks kelder, hoovil hobusetall. 1828. a oli maja omanikuks Kieseritzky lesk. Maja poolkeldrikorruksel oli kahe toaga kõrts. Esimesel korrusel oli 8 tuba, teisel korrusel 7, katusekambreid oli 5. Hoone üldpind oli 186 ruutsülda. Omaniku proua Catharina andmeil oli 1833. aastal ülemine majakorruks tema enda kasutada. Teine korruks oli välja üüritud 90 rubla eest poolaastas. Keskmise korruse ühe korteri üüritulu oli 420, teise oma 80 rubla, alumisel korrusel vastavalt 145 ja 80 rubla ning kaks tuba olid välja üürimata. Maapealse korruse üür oli 40 rubla. Linna ehitusmeistrid C. F. Jahnentz ja G. Geist hindasid kogu maja 12 416 rublale. Maja oli kahekorruseline, õuel asuvad kõrvalhooned olid kivimüüri ümbritsetud, oli peatrepp ja köögitrepp, kaks välisust, 47 toast, 52 akent ja 17 ahju, kahel kõrvalhoonel kokku 7 ust (EAA, f 3828, n 1, s 175, l 1–11).

Järgmise hindamise ajal 1855. aastal kuulus hoone kaupmees G. G. Reinholdile, kes oli selles ümberehitusi teinud. Kolmekordses kivimajas loetleti 27 tuba, 49 akent ja 5 ahju. Olid ka kivist kõrvalhooned: 2 aita, 2 hobusetalli ja 2 tõllakuuri. Kõik majakorruksed olid välja üüritud ilma sisustuseta (mööblita) ja küteteta. Kõrge keldrikorruse üür oli 60, esimese korruse oma 250, teise korruse 300, kolmanda korruse 160 rubla. Üliõpilastuba maksis 60, neljanda korruse kolm üliõpilastuba à 30 rubla aastas. Kokku saadi majast tulu 920 rubla, kulude (127 rbl) mahaarvamise järel jäi puhastulu 793 rubla. Maja kapitaalväärtus oli 13 216 rubla. Peamaja katus oli kaetud katusetellistega, kõrvalhooned papiga. Varsti pärast majaostu oli G. Reinhold teinud sellele 4000 rubla maksnud remondi. Maja juures polnud aeda ega kaevu. Viimast taheti peatselt kaevama hakata.

Nüüd aga pisut ka naaberkrundist, mille Meybaum oli ära ostnud ja oma krundiga (nr 53) ühendanud. Selle omanik leitnant Christoph Heinrich von Buhrmeister oli pärast linna põlengut 1775. aastal ostnud enampakkumisel 300 rubla eest Kraamipood-

nike ja Suur-Gildi tänava nurgal asuva tühja krundi lisaks enda omale. See oli müürsepp Hans Detloff Paulseni (Paulsoni), Hols-teinist tulnud meistri oma. Ta oli 1767. aastal saanud Tartu Väikese Gildi liikmeks, elas siin 9 aastat ja suri 1776. a 40 aasta vanuses. Buhrmeistrilt ostis Suur-Gildi liige kellasest S. H. Meybaum tühja nurgakrundi 1784. a. Meenutades krundi varasemaid omanikke, tuleb mainida, et see oli 17. sajandil tõlk Johann Heeri oma, siis kuulus müürsepale Courd Wittele, kes maeti 1704. a. Tema lesk Maria Werwe saadeti pärast Tartu vallutamist venelaste poolt Vologdasse asumisele (1708), kus ta 1712. aastal suri. Tema väimees Anthony Bruhn oli elukutselt tisler, kes valmistas puusärgid venelaste poolt hukatud pastor Adrian Virginiusele ja Otepää köstrile Jakob Erdmanile. Järgmisel aastal (1708) saadeti Bruhn ära Narva koos Jaani kiriku oreliga, mille hooldajaks ta ilmselt oli. Eelnevalt oli ta ära andnud osa oma Kraamipoodnike tänava krundist (EAA, f 995, n 1, s 21 855, l 196–201).

19. sajandi alguse majaomanik Kieseritzky vaarisa oli Valmieras rätsep ja vennastekoguduse liige. Tartu majaomaniku pojad Otto, Wilhelm, Felix ja Guido olid head maletajad. Nad külastasid agaralt maleelu tookordset keskust Richteri võõraste-maja Barclay platsi ääres, hilisema nimega *Stadt London* (Raid 1993). Noorim poeg Lionel (sünd. 1. I 1806) lõpetas gümnaasiumi 1825. a ja õppis ülikooli filosoofia- ja õigusteaduskonnas, kuid kuulas kuni 1829. a peamiselt matemaatika loenguid. Lioneli põhiliseks sissetulekuallikaks oli matemaatika eratundide andmine. Maleharrastajate hulgas oli ta keskseks kujuk. Ta sai tuntuks kirimalevõistluse organiseerijana Tartu ja Peterburi vahel. Need olid esimesed kirimalevõistlused Venemaal ja esimesi linnadevahelisi kirimalematše maailmas üldse. Tehtud käigud avaldati Tartu ajalehes *Dörptsche Zeitung* ja nädalalehe *Russki Invalid'* kirjanduslikus lisas. Lionel oli Tartu pidude, maskeraadide ja teiste seda laadi ürituste hingeks, muusika- ja orkestriühingu organiseerija ja esimees. 1837. a andis Tartus oma esimese kontserdi isetegevuslik sümfooniaorkester, mille harjutused toimusid Kieseritzkyte majas. Lionel dirigeeris orkestrit, lauluseltsi koori juhatasid ülikooli hilisem muusikaõpetaja F. C. Brenner ja kohalik muusik J. F. La Trobe.

Fr. R. Faehlmann oli 2. juulil 1838 kolinud Kieseritzkyte majja, kus elas kuni 3. jaanuarini 1848. Sellesse ajavahemiku langes Õpetatud Eesti Seltsi asutamine. Asutajaliikmeiks olid 19 meie kultuuriloos tuntud isikut nagu Fr. R. Kreutzwald, J. Nocks, A. Sjögren jt. Fr. R. Faehlmann tõmbas kaasa ka Lionel Kieseritzky, kes jäi passiivseks liikmeks, sest 1839. aastal sõitis ta ära Prantsusmaale, kuhu jäi elu lõpuni (1853). Pariisiski saavutas ta suurt maleedu ja teda nimetati Prantsusmaa esimaletajaks. Kohvikus *La Régence*, kus ta peamiselt mängis, oli ta maleklubi president.

Fr. R. Faehlmann elas Kraamipoodnike tänava maja esimesel korrusel kuni 1848. a alguseni. Tema korteris oli tollal 8 tuba. Tänavapoolsest välisuksest sisenedes jäi külastaja ette väliskoridor, millest pääses korteri esikusse ja sealt haigetele mõeldud ooteruumi. Tohtri kabinetiks oli tõenäoliselt kahe aknaga nurgaruum, kus praegu istub *Akadeemia* juhataja Ain Kaalep. Perekonnale mõeldud toad olid kaugemal Munga tänava ääres, viimane neist oli köök. Faehlmanni kasutada oli tall ja tollakuur — tuli ju teha ka koduvisiite (Raam 1941). 1848. a alguses kolis Fr. R. Faehlmann C. Leziuse majja Magasini tänaval, krundil 116. Sealne kahekorruseline elamu oli ehitatud eelmisel aastal ja kandis majanumbrit 5, paiknes Kieseritzkyte teise maja nr 3 kõrval. Selles kahekorruselises elamus elas Faehlmann kuni oma surmani 22. aprillil 1850. Hiljem ehitati majad nr 3 ja 5 kokku ja seal paiknes kuni Teise maailmasõja alguseni A. Walteri saksa eragümnaasium, mis sõjas maha põles. Hiljem ehitati alles jäänud müüridele maja aadressiga Magasini 3/5, milles pole säilinud jälgi esimese väljapaistva eesti soost kirjamehe asumisest (Epler 1982, 1983).

Mis puutub majasse Ülikooli 21, siis müüdi maja Jaani 13 (aastal 1907 selle aadressiga) Eduard Bergmannile, kes asutas sinna 1923. aastal trükikoja. Paar aastat oli omanikuks J. Raudsepp, kes sai selle võlgade katteks kuni 1925. aastani, mil kinnisvara läks tagasi Ed. Bergmannile. Trükikoda asus maja keldris, endise kõrtsi ruumides. 1937 olid maja omanikud D. Schultz, E. Meyer ja S. Krüger. Samal aastal taotles majas tegutsev kirjastus "Maret" ümberehitusluba oma trüki- ja köitekojas maja esimesel korrusel. Sisseseade osteti sundoksjonilt tööstuselt T/Ü Kiirtrükk. Uued omanikud olid V. Kask ja R. Puusepp. Korruse projekti ja kirjel-

duse tegi arhitekt N. Viller. Jõumasinaist olid kasutusel 1,5 HP ja 0,5 HP elektrimootorid, tiigelpress ja ladumootor. Tööstusruumide peal asus vene üliõpilaste koondis. Trükikoja töötamis-
luba saadi jaanuaris 1938. Viimane märkus maja kohta 1943. a
veebruaries on: Tööstus endisel kujul ei eksisteeri.

Kirjandus

Dorpater Adressbuch 1868.

Epler, H. 1982. Lionel Kieseritzky. — *Edasi*, nr 70, 72

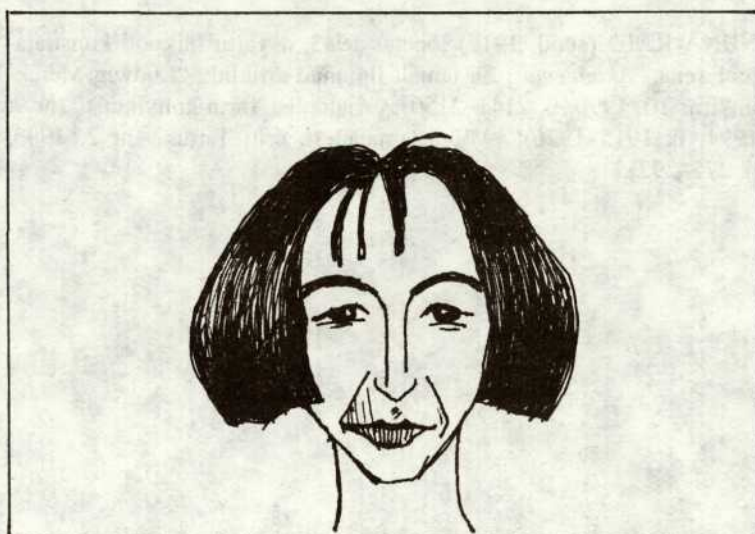
Epler, H. 1983. Ajaloolise tõe jälil. — *Edasi*, nr 63

Lumiste, M., R. Kangro pool 1990. *Niguliste kirik*. Tallinn

Raam, V. 1941. *Kr. J. Petersoni ja Fr. R. Faehlmanni ikonograafia*.
Tartu

Raid, N. 1993. Võõrastemajadest, eriti Tartus. — *Akadeemia*, nr 2,
lk 275–292

NIINA RAID (sünd. 1917) lõpetas 1943. a Tartu ülikooli kunstiaja-
loolasena. *Akadeemias* on temalt ilmunud artiklid: “Ludwig Merck-
lin” (nr 10, 1990, lk 2141–2150); “Ajaloolist Tartu kohvikuist” (nr 9,
1991, lk 1915–1926); “Võõrastemajadest, eriti Tartus” (nr 2, 1993,
lk 275–292).

INTA SOMS ja KRISTIN SARV

VABARIIGI PRESIDENT JA VABARIIGI VALITSUS EKSIIILIS 1988–1992

Heinrich Mark

Annan järgnevalt ülevaate Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse tegevusest eksiilis 1988. aastast kuni 1992. aasta sügiseni, kui riiklikud organid Eestis hakkasid tegutsema rahvahääletusel vastuvõetud uue põhiseaduse alusel.

VABARIIGI PRESIDENT JA VALITSUS

Nagu selgub ka Enn Nõu artiklist ("Eesti pagulasvalitsus 1944–1988". — *Akadeemia*, nr 2, 1990), jäi Vabariigi Presidendi institutsiooni alles hoidmisel juhiseks põhiseaduse § 46. 1988. aastal oli Vabariigi Presidendi ülesannetes jätkuvalt **Tõnis Kint** ja peaministri ülesannetes **Heinrich Mark**.

1988. aastal elavnes poliitiline tegevus okupeeritud Eestis, mis aktiveeris ka Vabariigi Valitsust eksiilis. 24. veebruaril 1988 nimetas Tõnis Kint Vabariigi Presidendi ülesandeks **Rudolf Jala** kase Vabariigi Valitsuse nõunikuks majandusalal ja **Aleksander Terrase** nõunikuks välispoliitilistes küsimustes.

1988. a 24. veebruaril oli Vabariigi Valitsus eksiilis järgmises koosseisus:

Tõnis Kint, peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeks, **Heinrich Mark**, peaministri asetäitja, **Elmar Lipping**, välisminister, **Aksel Mark**, siseminister, **Arvo Horm**, portfelli minister, **Elmar Järvesoo**, põllutöominister, **Heino Valvur**, sotsiaalminister, **Renate Kaasik**, portfelli minister, **Avdy Andresson**,

sõjaminister, **Olev Olesk**, portfelli minister, **Ants Pallo**, portfelli minister, **Jaan Timusk**, portfelli minister, **Johan Ungerson**, haridusminister, **Mihkel Mathiesen**, teedeminister, **Ivar Paljak**, portfelli minister.

Riigisekretär oli **Arved Ruusa**.

Vabariigi Valitsust eksiilis nimetatakse vahel lihtsalt eksiilvalitsuseks, mis juriidiliselt ei ole õige, sest Jüri Uluots moodustas Tiefsi valitsuse Eestis ja selle valitsuse tuumik tuli välismaale.

LÄKITUS EESTLASTELE KOGU MAAILMAS

Vabariigi aastapäeval 24. veebruaril 1989. aastal pöördus Vabariigi Valitsus eksiilis eestlaste poole kogu maailmas läkitusega, millest toome mõned väljavõtted:

Eesti on ikka veel okupeeritud riik. Võõra võimu koloniaalpoliitika ekspluateerib hoolimatult eesti maapõuevarasid, tööstust ja põllumajandust, kogu eesti majandus on kriisi äärel. Kaugest Moskvast kavandati üleliidulise ministeeriumi poolt Kirde-Eestisse suurt fosforiidikaevandust, mis oleks rikkunud suure osa Eesti pinnast, reostanud Läänemere ja suure osa Eesti põhjaveest. Rahva ühise vastuseisu tõttu on see nüüd vähemalt ajutiselt peatatud.

Paari viimase, eriti aga 1988. a. jooksul organiseerisid eestlased kodumaal suuri rahva meeleavaldusi sini-must-valgete rahvuslippudega ning uute ja vanade rahvuslike laulude laulmisega. Seda on nimetatud "laulvaks revolutsiooniks" või uueks ärkamisajaks. Paljud need julged väljaastumised ja demonstratsioonid on maailma ajakirjanduse tähelepanu tõmmanud Eestile, need on Eesti probleemide laialt kajastanud ja tutvustanud.

[---]

Sõja lõpust on varsti möödas 44 aastat. Miks siis on Balti riigid ikka okupeeritud, miks paiknevad neis suured sõjaväe üksused? Ei karda ju Moskva kallaletungi Skandinaavia maadest ega Soomest. Nõuk. Liit tõmbas tagasi oma sõjaväed Afganistanist, vähendab vägesid Ida-Saksamaal, Tšehhoslovakkias ja Poolas. On ülim aeg lõpetada Balti riikide okupatsioon ja viia ära sõjaväed Eestist, Lätist ja Leedust.

Nende maade majandusse mahutatud summad toovad ainult kahju keskvalitsusele, on Gorbatšov väitnud. Eesti riigi iseseisvuse taastamine, millest juba ka Eestis julgetakse rääkida, oleks järelikult

kasulik ka Nõukogude Liidule. See parandaks ka Nõukogude Liidu mainet Läänemaailmas, kus enamik maadest kunagi ei ole Balti riikide annekteerimist tunnustanud. Ja sõbralik väikeriik naabriks, kes kuidagi ei oleks ohtlik, oleks hea majanduspartner — nii nagu pärast sõda Soome kujunes heaks naabriks.

Ka kõik eestlased väljaspool kodumaad peavad olema aktiivsed Eesti vabadusvõitluses. Meie ei tohi lasta käsi rüppe ja ainult imestada, mida Eestis tehakse ja julgetakse ning kuidas küll sel surveajal on kerkinud nii palju arukaid noori ja ideelisi juhte. Omakorda peame me väljaspool nii ühiselt kui igaüks eraldi igal võimalikul viisil nõudma Tartu rahulepingu täitmist, Nõukogude Liidu okupatsiooni lõpetamist ning vägede väljaviimist Eestist, Lätist ja Leedust. Aeg on küps iseseisva Eesti Vabariigi taastamiseks!

Eesti Vabariigi Valitsuse nimel

Tõnis Kint

Peaminister Presidendi ülesannetes

Heinrich Mark

Peaministri asetäitja

INGLISKEELNE AVALDUS

Vabariigi Valitsus eksiilis koostas avalikkusele ja välisriikidele teadmiseks 28. märtsil 1989 ingliskeelse avalduse, milles konstateeritakse, et Eestis on tekkinud vabamad võimalused seniste poliitiliste kuritegude avalikustamiseks ja julgemate poliitiliste mõtete avaldamiseks. Kuid see kõik toimub Kremli võimumeeste poolt sallitud piirides.

Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis tervitab arengut suurema vabaduse poole, kuid nõuab Eesti demokraatliku vabariigi taastamist ja okupatsioonivägede väljaviimist Eesti territooriumilt.

Selles ühenduses juhitakse tähelepanu Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu resolutsioonidele olukorra kohta Baltikumis ning 28 USA senaatori kirjale, mis saadetud Nõukogude Liidule 17. augustil 1988. USA senaatorid nõuavad tungivalt, et avalikustataks Molotovi-Ribbentropi pakti salajane protokoll ja et Soveti valitsus taastaks Balti riikide täieliku suveräänsuse.

HEINRICH MARK

SAKSAKEELNE DEKLARATSIOON

2. juunil 1989 pöördub Vabariigi Valitsus Lääne demokraatlike riikide poole saksakeelse deklaratsiooniga, milles juhitakse tähelepanu sellele, et Eesti Vabariik ei ole osa Nõukogude Liidust, vaid omaette riik, mis on praegu õigusevastaselt okupeeritud;

et paljud riigid seda seisukohta jagavad ja et need riigid ei ole tunnustanud Eesti vägivaldset liitmist Nõukogude Liiduga;

et see okupatsiooni mittetunnustamine põhineb kõigi riikide enesemääramise ja iseseisvuse õigusel, mis fikseeritud mitmes rahvusvahelise õiguse deklaratsioonides ja lepingutes ning mis on neid lepinguid ratifitseerinud riikidele kohustuslikud.

Selles deklaratsioonis on üksikasjaliselt refereeritud neid lepinguid ja sellepärast palutakse Eesti iseseisvuse küsimus võtta päevakorda läbirääkimistel Nõukogude Liiduga.

Sellele deklaratsioonile allakirjutamine oli Tõnis Kinti viimaseks poliitiliseks aktsiooniks Vabariigi Presidendi ülesannetes. Ta oli siis ligi 93 aastat vana ja ta tervis halvenes niivõrd, et ta lahkus Stockholmist ja asus Härnösandi lähedale oma poja juurde, võtmata enam osa aktiivsest poliitilisest tegevusest.

EESTI KONGRESSI EELTÖÖD

Esimese kirjaliku volitusega esindajana Eestist tuli eksiilis asuva Vabariigi Valitsuse juurde klaverikunstnik Vardo Rumessen. 29. juunil 1989 võttis ta ühendust peaministri asetäitja Heinrich Markiga ja tal oli kaasas Eesti Kodanike Komiteede ajutise side-toimkonna volitus, mis oli peidetud noodiraamatu kaande, nii et noodiraamatu esileht oli kleebitud kaane külge.

Selles kirjas sooviti Vabariigi Valitsuselt eksiilis volitust Eesti Kongressi kui Eesti rahva esinduse kokkukutsumiseks.

Sellele sooviavaldusele sai Vardo Rumessen Eestisse kaasaviimiseks Vabariigi Valitsuse ametlikul blanketil positiivse vastuse.

KONTAKTID ERAKONDADEGA JA POLIITIKUTEGA EESTIS

Ajakirjas *Looming* (nr 10, 1989) ilmus Heinrich Marki pikem ülevaade ja dokumentatsioon Vabariigi Valitsuse moodustamisest Jüri Uluotsa poolt Eestis 1944. a sügisel ja Vabariigi Valitsuse jätkuvast tegevusest eksiilis. See kirjutis tõi Vabariigi Valitsuse olemasolu ja teotsemise asjahuviliste teadvusse ja paljud nägid selles reaalselt võimalust iseseisvuse taastamiseks riikliku ja põhi-seadusliku järjepidevuse kaudu.

Varsti pärast selle kirjutise ilmumist võtsidki mitmed poliitilised koondised Eestist otseühenduse Vabariigi Valitsusega eksiilis. Nii saabus peaministri asetäitjale Henrich Markile Eesti Demokraatliku Tööerakonna 7. novembril 1989. a dateeritud kiri, milles erakonna esimees Vello Saatpalu palub audientsi arutamaks Eesti tulevikuga seotud küsimusi. Delegatsioon saabus varsti Stockholm, kus koos Vabariigi Valitsusega ja Eesti Sotsialistliku Partei Välismaa Koondise esindajatega arutati Eesti iseseisvuse taastamisega seotud poliitilisi ja juriidilisi probleeme.

Sellel nõupidamisel fikseeris peaministri asetäitja Heinrich Mark oma seisukoha Eesti Vabariigi *de facto* taastamise küsimuses okupatsiooniolukorra lõppemisel. Vabariigi Valitsus eksiilis on alati olnud seisukohal, et meie ei kavatse minna Eestit valitsema, vaid hoiame alles Eesti Vabariigi juriidilist kontinuiteeti, et anda see edasi eesti rahvale siis, kui ta saab oma asju vabalt otsustada. See võiks toimuda nii, et Eesti poliitilised erakonnad ja teised rühmitused lepivad kokku Vabariigi Valitsuse koosseisus ja peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis (eksiilis) nimetab ametisse põhiseaduses ettenähtud korras Eestis kokkulepitud valitsuse koosseisu. Mingit Asutavat Kogu ei tuleks moodustada okupatsiooni olukorras, samuti oleks loomulik põhiseadust muuta või uut välja töötada ikkagi alles iseseisvas Eestis.

Samasuguse seisukoha tegi Heinrich Mark teatavaks Eesti Liberaaldemokraatliku Partei delegatsioonile, kes kahel korral külastas Rootsi Rahvaerakonda, Eesti Liberaaldemokraatlikku Koondist Rootsis ja Eesti Vabariigi Valitsust eksiilis. Ühel sellisel külaskäigul andis Eesti Liberaaldemokraatliku Partei esimees Paul-Eerik Rummo edasi Eesti poliitiliste rühmituste vahel pee-

tud läbirääkimistel avaldatud mõtte, et Eestis töötatakse välja uus Eesti põhiseadus ja pannakse rahvahääletusele. Heinrich Mark oli sellega nõus, kui see toimub kehtiva põhiseaduse alusel.

Poliitilistest parteidest võtsid eksiilvalitsusega ühendust veel Konservatiivne Rahvaerakond, Eesti Kodanike Keskerakond ja Õigusvastaselt Represseeritute Rahvuslik Erakond.

Kodumaistest poliitikutest võtsid ühendust peaministri asetäitja Heinrich Markiga Stockholmis peale mainitute veel Illar Hallaste, Trivimi Velliste ja Tunne Kelam. Varsti järgnesid neile Jüri Adams, Jaan Kross, Kaido Kama, Mart Laar ja rida teisi.

KONTAKTID TEISTE RIIKIDEGA

Vabariigi Valitsus eksiilis on kogu aeg olnud tihedas ja usalduslikus kontaktis **Poola** pagulasvalitsusega Inglismaal ja USAs. Juba 2. juulil 1984. a nimetas Tõnis Kint Eesti Vabariigi Presidendina eksiilis professor Antonius Johni põhiseadusliku Eesti Vabariigi Valitsuse esindajaks **Saksamaa Liitvabariigi**.

Volituses öeldakse, et eelkõige on tema ülesandeks lahendada probleemid seoses Tallinna arhivaalide ja linnaaktidega, mis praegu asuvad Saksamaa Liitvabariigis. Meie soov on, et neid kunagi välja ei antaks Nõukogude Liidule, praegusele õigusevastasele okupandile. Need dokumendid peavad jääma Saksamaa Liitvabariigi valdusse niikaua, kuni demokraatlik Eesti Vabariik jälle on taastatud.

Selles küsimuses on analoogilise sisuga kirja Eesti Vabariigi Valitsuse (eksiilis) nimel saatnud Tõnis Kint Saksamaa Liitvabariigi kantslerile Helmut Kohlile.

13. juunil 1989 sõlmisid Saksamaa Liitvabariik ja Nõukogude Liit kokkuleppe Nõukogude Liidus olevate Saksa Hansalinnade dokumentide ja Tallinna linna arhiivimaterjalide vahetamise suhtes. Sel puhul saatis 23. augustil 1989 Peaministri asetäitja Heinrich Mark kirja Saksamaa Liitvabariigi välisministrile Hans Dietrich Genscherile, et Saksamaa Valitsus nõuaks Moskvalt garantiid, et need asendamatud arhiivimaterjalid läheksid õigesse kohta ega satuks nende kätte, kes pärast sõda palju kultuuri ajaloo-

lisi väärtuslikke dokumente ja terveid arhiive Eestis on rikkunud või hävitanud.

Sellele kirjale vastas Saksa välisministeerium, et me võime olla kindlad, et Tallinna arhiivimaterjalid saadetakse sellisel teel, et need jõuavad Tallinna linna.

Euroopa Põllumajandusliidu konverentsil Wiesbadenil 26. septembril 1983 kohtusid Tõnis Kint ja Helmut Talts Saksamaa Liitvabariigi välisministri abi Alois Mertesiga Saksa Põllumajandusliidu avalike suhete korraldaja Antonius Johni juuresolekul. Tõnis Kint esitas välisministri abile rea küsimusi, et teada saada Saksamaa Liitvabariigi praegusi seisukohti Balti riikide ja eriti Eesti suhtes.

Alois Mertes lubas neile küsimustele vastata kirjalikult. Hiljem formuleeris ja esitas need küsimused kirjalikult A. John ja välisministri abi A. Mertes on vastanud nendele küsimustele ametliku kirjaga. Need vastused on niisiis Saksamaa Liitvabariigi valitsuse ametlikud seisukohad.

Neis vastuseis kinnitatakse, et

nn Hitleri—Stalini pakt (23. VIII 1939) ei ole Saksamaa Liitvabariigile kehtiv;

et Saksamaa Liitvabariik ei tunnusta Balti riikide anneksiooni Nõukogude Liidu poolt;

et Saksa valitsus on teadlik raskest olukorrast, mis on Balti rahvastel ja teistel rahvastel, kellel on takistatud oma saatust kujundada vastavalt rahvaste enesemääramisõigusele. Seda on Saksa valitsus avalikkuse ees ka korduvalt rõhutanud.

Arvestades Antonius Johni suuri teeneid Eesti ees, nimetas Eesti Vabariigi President eksiilis ta Eesti erakorraliseks peakonsuliks (*honoris causa*) Saksamaa Liitvabariigis alates 1. maist 1991. aastal. Ta on Eesti eksiilvalitsuse Saksamaa esindajana oma dokumentide fotokoopiaid üle andnud Eesti saatkonnale Bonnisis.

Saksamaa poliitikutele oli ka Otto von Habsburgil usalduslik kontakt Eesti Vabariigi Valitsusega eksiilis. Heinrich Mark andis temale isiklikult üle Eesti Vabariigi Valitsuse kirja ühel Pan-Euroopa konverentsil Kielis. Selles kirjas paluti Otto von Habsburgil Eesti küsimus üles võtta Euroopa Parlamendis. Seda Otto von Habsburg ka tegi.

LÄKITUS EESTI VABARIIGI 72. AASTAPÄEVAL

Eesti Vabariigi 72. aastapäeval 1990. aastal pöördus Vabariigi Valitsus eksilis kaasmaalaste poole läkitusega, mille kolm esimest lõiku konstateerisid järgmist:

Nõukogude Liit teostas Eesti Vabariigi okupeerimise 1940. a. juunis ilma õigusliku aluseta vastavalt Molotovi-Ribbentropi pakti salaklauslis fikseeritud õigusvastasele poliitilisele kokkuleppele.

Rahvusvahelise õiguse vastane on ka Eesti Vabariigi kuulutamine 21. juulil 1940. a. Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks ja otsus Nõukogude Liiduga liitumise kohta, sest need otsused on tehtud okupatsioonivõimu poolt Eesti Vabariigi seaduste vastaselt moodustatud organis, mida okupatsioonivõimu poolt nimetati Eesti riigivolikoguks. Sellel nn. riigivolikogul ei olnud mingit volitust rahvalt selliste otsuste tegemiseks. Järelikult on need otsused juriidiliselt tühi ja Eesti praegust staatust tuleb kvalifitseerida kui vägivaldset ja rahvusvahelise õiguse vastast okupatsiooni, mida Läänemaailm ei ole *de jure* tunnustanud.

Nõukogude Liit aga hoiab Eestit jätkuvalt oma vägivaldse okupatsiooni haardes. Eesti rahval on õigus kõigi võimalike vahenditega nõuda okupatsiooni lõpetamist, okupatsioonivägede ja -organite Eesti territooriumilt lahkumist.

HEINRICH MARK JA ENNO PENNO

Tõnis Kint tegi teatavaks käskkirjaga 1. märtsil 1990, et tervislikel põhjustel ei ole tal võimalik täita oma kohustusi peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeis.

Samal kuupäeval teatab **Heinrich Mark** oma käskkirjaga, et ta on astunud peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandesse alates tänasest kuupäevast. Heinrich Mark peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeis andis pühaliku töotuse Vabariigi Valitsuse koosolekul 1. märtsil 1990.

Heinrich Mark sündis 1. oktoobril 1911 Kõlleste vallas Võrumaal. Alg- ja keskkariduse omandas Karaski ja Kanepi algkoolis ning Võru ja Tartu Õpetajate Seminaris. Õppis Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas ja lõpetas selle 1938. a sügisel. Töötas kodumaal algkooliõpetajana ja hiljem advokaadina. Kuulus 1939. a alates Tartu

linnavolikokku ja oli selle liberaaldemokraatliku rühma sekretäriks, riigipoliitiliselt toimides aga Jaan Tõnissoni usaldusmehena.

Nõukogude Liidu okupatsioonivõimude poolt korraldatud nn Riigivolikogu valimistel organiseeris ta kommunistidele rahvuslikku vastasrinda ja kandideeris ka ise. Rahvuslikud vastaskandidaadid, H. Mark nende hulgas, kõrvaldati vägivaldselt kandidaatide nimekirjast ja kuulutati "rahvavaenlasteks".

Põgenes 1943. a aprillis purjepaadiga Soome, alustas Mark kohe poliitilist tegevust. Ta oli üks Eesti Büroo organiseerijaid ja pagulasajalehe *Malevlane* peatoimetaja abi.

1944. a sügisel põgenes Mark edasi Rootsi. Siin alustas ta eesti koolide organiseerimist ja töötas Riiklikus Välismaalaste Komisjonis assistendina, külastades eesti laagrikooale üle Rootsi. Varsti kandus H. Marki tegevus Eesti Komiteesse, kus ta oli Koolitoimkonna asutajaid ja selle esimees 1945–1956. 1954. a alates oli ta Eesti Komitee büroojuhatajaks, olles ka abiesimees kuni 1975. a, mil ta valiti Eesti Komitee esimeheks kuni 1982, mil ta valiti Komitee auesimeheks.

H. Mark oli ka üks Eesti Rahvusnõukogu asutajaid ja oli ERNi peasekretär 1951–1979, samuti üks Eesti Liberaal-Demokraatliku Koondise asutajaid ja selle abiesimees kuni tänaseni. Ta oli Pan-Euroopa Eesti Koondise asutajaid ja esimees. H. Mark oli ka Eesti Karskuskomitee üks asutajaid ja selle esimees. Akadeemiliselt kuulub EÜS Veljesto perre.

Alates 12. jaanuarist 1953 oli Heinrich Mark Eesti Vabariigi riigisekretär, mis kohalt ta 8. mail 1971 määrati Vabariigi Valitsuse koosseisu peaministri asetäitjana.

Heinrich Mark on abielus Alice Wremanniga, perekonnas on poeg Peeter. Ta on saanud Välisvõitluse Fondi auhinna teenete eest vabadusvõitluses ning Eesti Komitee auhinna haridus- ja kultuuritöö eest. Ta on valitud Eesti Kirjanduse Seltsi auliikmeks. Tal on järgmised teenetemärgid: Eesti Gaidide ja Skautide Liidu teenetemärk Tammetäht, Eesti Rahvusfondi kuldmärk, Poola Vabariigi I klassi kuldteenetemärk, Eesti Vabariigi Riigivapi II klassi orden.

Heinrich Mark peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeis nimetas 1. märtsil 1990 **Enno Penno** peaministri asetäitjaks ja tegi talle ülesandeks Vabariigi Valitsuse moodustamise.

Enno Penno sündis 22. aprillil 1930 Tallinnas Riigikogu abiesimehe (hiljem esimehe) Rudolf Penno ja Alma Penno (sündinud Trubok) kolmanda lapsena. Ta on abielus Maret Raudsepaga, perekonnas on kolm poega.

Enno Penno sai alghariduse Westholmi eragümnaasiumis ning Hulja, Rakvere ja Kadrina algkoolis. Saksa okupatsiooni ajal põgenes koos vanematega Soome ja siirdus sealt Rootsi, kus elab alates märtsist 1944. Pärast gümnaasiumi lõpetamist Stockholmis õppis ta Kuninglikus Tehnikaülikoolis Stockholmis ja saavutas samas tehnoloogialitsensiaadi (*Dr. Tech.*) kraadi. Kevadsemestril 1965 oli Penno Rootsi—Ameerika Sihtasutuse stipendiaadina külalislektoriks Illinoisi Ülikoolis Ameerika Ühendriikides.

Ta on töötanud ehituskonstruksioonide alal Stockholmi Linna Sadamavalitsuses, Stockholmi Tehnikaülikoolis ja Rootsi Riiklikus Ehitusuurimisnõukogus. Töötas kui osakonnajuhataja Rootsi Tarbijateühistute Keskühingus ja Stockholmi Linna Kinnisvaravalitsuses ning peainsenerina Stockholmi Linna Ehitusvalitsuses. Töökohaks on peale Rootsi olnud ka Kuveit.

E. Penno on olnud tegev noortejuhina Eesti Skautide Malevas Rootsis ning kuulunud Eesti Üliõpilaskonna Stockholmis juhatusse. Ta on juhatuse liige Eesti Teaduslikus Seltsis Rootsis ja oli varem selle esimees; kuulub Eesti Üliõpilaste Seltsi. Penno on kuulunud Eesti Rahvusfondi juhatusse ja olnud ajalehe *Teataja* esimees. Praegu on ta Eesti Rahvusnõukogu ja Eesti Demokraatliku Uniooni esimees. Penno oli teedeminister Aleksander Warma eksiilvalitsuses.

E. Penno on olnud Rootsi Kvaliteediliidu Ehitussektiooni ja Rootsi Ehitusinspektorite Ühingu juhatuse liige ning ühingu ajakirja toimetaja. Ta on saanud ühingu teenetemärgi.

Enno Pennot on autasustatud Eesti Piirivalve rinnamärgiga "Mõök ja Ilves" ning Eesti Gaidide ja Skautide Liitude II järgu teenetemärgiga Tammetäht.

9. aprillil 1990 vabastas Heinrich Mark Arved Ruusa riigisekretäri kohalt tema enda soovil tema kõrge vanuse pärast. Samal päeval nimetati uueks riigisekretäriks **Katrin Nyman-Metcalf**, kes on õigusteadlasena spetsialiseerunud rahvusvahelisele õigusele.

Vabariigi Valitsuse uus koosseis oli järgmine:

Heinrich Mark, peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis, **Enno Penno**, peaministri asetäitja, **Olev Olesk**, välisminister, **Jüri Toomepuu**, sõjaminister, **Ants Pallop**, portfellita minister, **Jaam Timusk**, teedeminister, **Arvo Horm**, portfellita minister, **Aino Lepik von Wirén**, kohtuminister, **Peeter Luksep**, finantsminister, **Aksel Mark**, siseminister, **Mihkel Mathiesen**,

majandusminister, **Ivar Paljak**, sotsiaalminister, **Helmut Talts**, põllutöominister, **Juhan Ungerson**, haridusminister.

Riigisekretär oli **Katrin Nyman-Metcalf**, valitsuse nõunikeks **Aleksander Terras** välispoliitilistes küsimustes, **Jaan Vilval** juriidilistes küsimustes ja **Rudolf Jalakas** majandusalal.

Vabariigi Valitsuse koosolekust 20. juunil 1990 võttis külalisena osa ka Eesti Komitee esimees Tunne Kelam, kes andis info matstööm õukõrrast Eestis.

28. juunil 1990 nimetati **Heino Valvur** USAst Vabariigi Valitsuse nõunikuks.

Heinrich Marki üheks esimeseks tegevuseks Vabariigi Presidendi ülesandeks oli tervituse saatmine Eesti Kongressile.

Tervitus Eesti Kongressile

Armsad kaasmaalased, Eesti Vabariigi kodanike esindajad!

Eesti Vabariigi põhiseadusliku Peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeks on mul suur rõõm teid tervitada tänasel ajaloolisel päeval. Tervitan südamest eesti naisi ja mehi ning eesti noori, kelle hinges leegitseb vabaduse vaim ja kustumatu tahe Eesti riikliku iseseisvuse taastamiseks.

Meie vankumatu seisukoht on, et Eesti Vabariik eksisteerib juriidiliselt edasi nii rahvusvahelise õiguse kui ka Eesti Vabariigi õiguskorra järgi. Kui meie isad võitsid Vabadussõjas relvaga rindel, siis meie päämiseks võitlusrelvaks praegu on õigus. Selle võitlusinstrumendi-ga läheme ühiselt riikliku iseseisvuse taastamise lõplikku võitlusse. Soovin Eesti Kongressile parimat edu — et Eesti Vabariigi riiklikud organid võiksid varsti oma tegevust jätkata vabal kodumaal Tartu rahulepingu ja Eesti Vabariigi põhiseaduse alusel.

Eesti rahvas, hoidkem kokku meie ühiste eesmärkide poole pürgimisel ja meie vabadusvõitluse püha tuleleegi hoidmisel.

Märtsis 1990

Heinrich Mark

Peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeks

EESTI VABARIIGI JÄRJEPIDEVUSE TUNNUSTAMINE

Eesti Ülemõukogu perioodil olid välismaal ja kodumaal eri seisukohad Vabariigi Valitsuse eksiilis ja peaministri Vabariigi Presidendi ülesandeis tunnustamise suhtes. Tunnustamise poolt olid vabariigi juriidilise järjepidevuse kaitsjad ja nende osatähtsus järjest kasvas.

Juba 1990. a maikuu Eesti Kongressi istungile esitati eelnõu, milles oli üleminekuperioodiks ette nähtud presidendinõukogu, mis koosneb "Eesti (Kongressi) Komitee esimehest, eksiilis oleva E.V. peaministrist presidendi õigustes ja ENSV ülemnõukogu esimehest".

Sama aasta oktoobrikuu Eesti Kongressi istungil kaitsesid eriti Kaido Kama ja Vardo Rumessen eksiilis olevat peaministrit Vabariigi Presidendi ülesandeis kui Eesti Vabariigi juriidilise järjepidevuse kandjat.

Sellel istungil võeti vastu järgmine otsus:

Eesti Kongress pöördub Eesti Vabariigi Peaministri Presidendi ülesandeis poole ettepanekuga kehtestada vastavalt Põhiseaduse § 99 dekreediga täiendused ja parandused 1938. a. kodakondsuse seadusse.

Sellega oli Eesti Kongress oma otsusega tunnustanud peaministrit Vabariigi Presidendi ülesandeis ja Vabariigi Valitsust eksiilis.

21. jaanuaril 1991 esitasid Eesti Kodanike Komiteede Kesktoimkond, Eesti Kongressi Kodanike Komiteede saadikurühm, Eesti Kaitseliidu Keskjuhatus ja Rahvuslik Kaitsealgaatuskeskus ühisavalduse, mille lõpus öeldakse:

Tunnustame läbirääkimisi NSV Liidu juhtkonnaga kõige kõrgemal tasemel ainult juhul, kui Eesti delegatsiooni koosseisu on lülitatud nii Eesti Kongressi kui ka Peaministri Vabariigi Presidendi ülesandeis eksiilis täisvolilised esindajad.

NÕUPIDAMINE 25.–27. JAANUARIL 1991

Novembri algul 1990. a helistas Jüri Toomepuu Tallinnast Heinrich Markile, et temal on olnud läbirääkimine Ülemnõukogu õiguskomisjoni liikme Peet Kasega, kes on avaldanud soovi ühiseks nõupidamiseks Vabariigi Valitsuse eksiilis, Ülemnõukogu liikmete ja Eesti Komitee esindajate vahel juriidiliste küsimuste lahendamiseks täielikule iseseisvusele üleminekul.

Enno Penno ülesandeks jäi selle nõupidamise organiseerimine. Mitme kontaktivõtmise ja kirjavahetuse tulemusena toimus see nõupidamine Stockholmis 25.–27. jaanuarini 1991. Nõupidamisest võtsid osa Vabariigi Valitsuse eksiilis ja Eesti Komitee esindajad ning Ülemnõukogust õiguskomisjoni ja riigikaitsekomisjoni liikmed, kes kinnitasid, et nad ei esinda Ülemnõukogu ega mitte ka oma komisjone, vaid esinevad kui komisjoni liikmed. Nad nimetasid ka, et Marju Lauristin olevat olnud selle kokkusaamise idee algataja ja nad sõitsid Stockholmi Ülemnõukogu kulul. Nõupidamisele oli saatnud kirjalikud seisukohad Kanadast Tõnu Parming.

Nõupidamise algul esinesid sissejuhatavate sõnavõttudega peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis Heinrich Mark, Eesti Komitee esimees Tunne Kelam ja Ülemnõukogu õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton. Nõupidamist juhatas peaministri asetäitja Enno Penno.

Kommünikee

25.–27. jaanuaril 1991 toimus Stockholmis Eesti Maja ruumides Eesti Vabariigi Valitsuse eksiilis korraldatud nõupidamine Eesti Vabariigi Valitsuse eksiilis, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjoni ja riigikaitsekomisjoni liikmete ning Eesti (Kongressi) Komitee esinduse vahel.

Nõupidamisest võtsid osa Eesti Vabariigi Valitsuse eksiilis esinduskoosseisus Heinrich Mark, Aino Lepik von Wirén, Peeter Luksep, Mihkel Mathiesen, Enno Penno, Aleksander Terras, Jaan Vilval ning eksperdina Sven Alur Reinans, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu liikmed Tõnu Anton, Kaido Kama, Peet Kask, Ahti Kõo ja Rein Tamme, Eesti Komitee esinduskoosseisus Tunne Kelam, Jüri Adams, Mart Laar ja Vardo Rumessen.

Nõupidamisel arutati Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise õiguslikke ja poliitilisi probleeme ning ühistegutsemise võimalusi.

Nõupidamisest osavõtjad on ühistel seisukohtadel alljärgnevas:

Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis saab volitused üle anda ja tegevuse lõpetada, kui okupatsioon Eestis on lõppenud ning on taastatud põhiseaduslikud riigivõimuorganid.

Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis on vajaduse korral valmis toetama üleminekuperioodil neid poliitilisi aktsioone, mille kohta valitseb Eestis iseseisvust taastavate poliitiliste jõudude kokkulepe. Peeti vajalikuks Eesti välisekspertide abi üleminekuperioodi üksikprobleemide lahendamisel. Eesti Vabariigi Valitsuse eksiilis liikmed ja eksperdid avaldasid valmisolekut selliseks koostööks.

Kui asutakse uue seadusandliku esinduskogu valimistele veel üleminekuperioodi kestel, peetakse väga soovitavaks poliitiliste jõudude kokkulepet valimiste aja, valijaskonna ja valitava kogu volituste suhtes. Seejuures ei ole valimisõigus nendel valimistel samastatav Eesti Vabariigi kodakondsusse arvamise ja Põhiseadusliku Riigikogu valimine on võimalik alles pärast okupatsiooni lõppu.

Üleminekuperioodi seadused ei kuulu *de jure* eksisteeriva Eesti Vabariigi õigussüsteemi. Nende kehtivuse pärast okupatsiooni lõppu otsustab iseseisva Eesti Vabariigi põhiseaduslik esinduskogu. Ühteaegu tuleks üleminekuperioodi ümberkorraldusi Eestis käsitleda ettevalmistava etapina iseseisva Eesti poliitilise süsteemi väljakujundamisel.

Eesti poliitilise arengu otsustamine NSV Liidu referendumi teel on ebaseaduslik ja sellise referendumi tulemus on Eestile õigustühine. Stockholmis, 27. jaanuaril 1991.

1991. A 3. MÄRTSI REFERENDUM

Ülemnõukogu esitas referendumile järgmiselt formuleeritud küsimuse: "Kas teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamist?"

Et referendumi korraldamise otsuse eel toimus Eestis äge diskussioon referendumi poliitiliste ja juriidiliste aspektide üle, siis pöördusid nii ajalehed kui raadio ka eksiilvalitsuse poole selle seisukoha saamiseks.

Pagulaspressis ja ka kodumaa ajakirjanduses avaldati Heinrich Marki poolt rahvahääletust pooldav seisukoht, mis oli põhjendatud juriidilistest ja poliitilistest kaalutlustest lähtudes.

ISIKUTUNNISTUSED JA KODAKONDSUS

Vastavalt Eesti Kongressi Komitee soovile saatis Vabariigi Valitsus eksiilis 22. aprillil 1991. a peaministri asetäitja Enno Penno ja siseministri Aksel Marki allkirjadega Eesti Komiteele kirja, milles öeldakse, et Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis pooldab ja toetab Eesti Vabariigi kodanikele isikutunnistuste väljaandmist koostöös kohalike omavalitsusorganitega. Kirja lõpus öeldakse: peame vajalikuks, et kõik Eesti Vabariigi maa-alal tegutsevad asutused ja organisatsioonid tunnustaksid neid ametlikult isikuttõendava dokumendina.

KAITSELIIT

Eesti Kaitseliidu konverentsil Järvakandis 17. veebruaril 1990. a otsustati taasluua Eesti Kaitseliit. Eesti Kaitseliidu juhtimiskeskuse liikmeteks valiti struktuurorganisatsioonide juhid ja Kalle Eller (juhataja), Peeter Ilus (juhataja abi) ja Mare Kingo (sekretär).

Kaitseliidu taasloomise otsuse, koosoleku protokoll ja ajuti-se põhikirja tõi kuller mõni nädal hiljem peaministrile Vabariigi Presidendi ülesandeis eksiilis.

Kalle Eller ja Peeter Ilus olid saabunud Stockholmi juuni algul 1990. a ja võtsid Heinrich Markiga ühendust 8. juunil. Samal päeval toimus Kaitseliidu esindajail Kalle Elleril ja Peeter Ilusal nõupidamine Heinrich Marki ja Vabariigi Valitsuse liikme Mihkel Mathieseniga. Kaitseliidu esindajad andsid põhjalikku informatsiooni Kaitseliidu organiseerimisest, Kaitseliidu struktuurist ja üldisest poliitilisest olukorrast Eestis. Nõupidamine jätkus 9. ja 10. juunil ja nõupidamise lõpul teatasid Kaitseliidu esindajad, et Kaitseliit soovib alluda Vabariigi Valitsusele eksiilis ja palub kirjalikku kinnitust, et ta võib edasi tegutseda iseseisva organisatsioonina. Nagu hiljem on selgunud, oli Peeter Ilus see, kes

tegi Kaitseliidus vastava ettepaneku, et Kaitseliit tuleks allutada Vabariigi Valitsusele eksiilis. Heinrich Mark kirjutas 11. juunil 1990 kirja Eesti Komitee juhatusale Tallinnas.

Kaitseliit allus edaspidi ennekõike sõjaminister Jüri Toomepuule, kelle elukoht oli USAs. Eesti Kongressi saadikuna külastas Jüri Toomepuu üsna tihti Eestit, organiseeris USAst toetusi Kaitseliidule ja esitas kandidaate ohvitserideks ülendamiseks, sest Kaitseliidul puudus elukutseline ohvitserkond. Oli ju Kaitseliit taastatud okupatsiooni olukorras poolsalaja ja tolleaegne Vabariigi Valitsus Eestis ei tunnustanud ega toetanud Kaitseliitu.

Kaitseliidus tekkisid varsti nii suured vastuolud, et Kalle Eller pidi lahkuma juhataja kohalt ja uueks Kaitseliidu juhiks valiti Manivald Kasepõld. Kalle Eller ja tema poolehoidjad organiseerisid varsti Rahvusliku Kaitsealgatuskeskuse.

EESTI VABARIIGI RIIKLIK ISESEISVUS TAASTATAKSE

20. augustil 1991. a taastati Eesti Vabariigi iseseisvus. Sel puhul avaldas Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis 28. augustil oma seisukohad eraldi deklaratsioonis.

VABARIIGI VALITSUSE EKSII LIS DELEGATSIOON ÜLEMNÕUKOGU ESIMEHE JUURES

27. augustil 1991 helistas Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütli ülesandel Heinrich Markile Tiit Nuudi ja ütles, et neil on raskusi Kalle Elleriga, kes on asunud avalikult Eesti sõjaväge organiseerima ja ütleb, et ta allub Vabariigi Valitsusele eksiilis. Arnold Rüütel küsib, kas keegi saaks sõita Tallinna, et seda küsimust kiiresti lahendada. Rüütel leiab, et avalik sõjaväe organiseerimine on praegu veel ennatlik.

Heinrich Mark saatis selle teate edasi sõjaminister Jüri Toomepuule, kes varsti vastas, et ta on telefonis Kalle Elleriga kokku leppinud, et see katkestab sõjaväe organiseerimise, kuni Toomepuu jõuab Tallinna Eesti Kongressi koosolekule 6. septembril. Nõupidamisest Arnold Rüütliga võtsid peale Jüri Toomepuu osa veel valitsusliige Peeter Luksep ja Hain Rebas.

EESTI VABARIIK
Vabariigi Valitsus

Eesti Vabariigi Valitsus eksilis

DEKLARATSIOON

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu koostöös Eesti Kongressi Komiteega otsustas 20. augustil 1991 kinnitada Eesti Vabariigi riiklik iseseisvus. Paljud riigid on juba tunnustanud Eesti Vabariigi iseseisvust või on taastanud diplomaatilised vahekorrad Eesti Vabariigiga. Eesti Vabariigi Valitsus eksilis tunneb suurt rõõmu nii küre sündmuste arengu puhul Eesti täieliku iseseisvuse suunas ja loodab, et Eesti ja Nõukogude Liidu vahelised läbirääkimised lõpetavad lähemal ajal Nõukogude Liidu okupatsiooni Eestis. Siis on võimalik Vabariigi Valitsusel eksilis ja Peaministriil Vabariigi Presidendi ülesandeks üle anda põhiseaduslikud õigused ja kohustused Eesti Vabariigi järjepidevuse alusel Eesti Vabariigi riiklikele organitele Eestis.

Eesti Vabariigi Valitsus eksilis avaldab oma kindlat seisukohta, et Eesti Vabariigi taastamine toimuks 24. veebruari 1918. a. Iseseisvuse manifesti ja Tartu rahulepingu alusel.

Stokholmis, 28. augustil 1991.

Heinrich Mark
Peaminister

Vabariigi Presidendi ülesandeks

Enno Penno
Peaministri asetäitja

Eesti eksilvalitsuse deklaratsioon Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse taastamise puhul.

EESTI VABARIIGI 1938. A PÕHISEADUSE RAKENDAMISE KAVA

Eksiilvalitsuse delegatsioon Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütli juures tõstis esile veel teisegi olulise probleemi. Nimelt esitas delegatsioon mõtte Eesti Vabariigi 1938. a põhiseaduse rakendamisest. Hiljem esitas Jüri Toomepuu 1938. a põhiseaduse rakendamisele üleminekuks konkreetsema kava. See kava oli varem koostatud presidendi ülesandeid täitva Heinrich Marki ja peaministri asetäitja Enno Penno poolt. Kava oli lühidalt järgmine:

1. Ülemnõukogu esimehe ja Vabariigi Valitsuse juhataja (võimaluse korral ka Ülemnõukogu spiikeri ja Eesti Komitee esimehe) allkirjadega tuleks kutsuda Eestisse peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis eksiilis.
2. Vabariigi Valitsus eksiilis esitab lahkumispalve, mille peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis rahuldab.
3. Peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis nimetab ametisse uue peaministri asetäitja Eestis.
4. Peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis eksiilis lahkub peaministri kohalt ja lõpetab Vabariigi Presidendi ülesannete täitmise.
5. Eestis nimetatud peaministri asetäitja astub peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandesse ja nimetab ametisse Vabariigi Valitsuse.

Selle menetluse eelduseks oli, et Vabariigi Presidendi ülesandeis peaministri kandidaadi suhtes jõutakse poliitiliste erakondade vahel kokkuleppele.

Eesti Vabariigi 1938. a põhiseaduse rakendamises ei saavutatud kokkulepet. Seda olevat esialgu pooldanud A. Rüütel, E. Saviisaar oli sellele kategooriliselt vastu, samuti ei pooldanud seda Eesti Komitee. Kokkuleppe saavutamise vastu rääkisid sisepoliitilised kartused ja ka välispoliitilised kaalutlused, nagu Arnold Rüütel hiljem on kinnitanud.

Eksiilvalitsuse seisukoha selles küsimuses avaldas Heinrich Mark eesti ajakirjandusele, kus ta ütleb muu seas järgmist:

Poolsada riiki ruttasid kohe Eesti iseseisvust tunnustama või diplomaatilisi vahekordi Eesti Vabariigiga taastama. Ameerika Ühendriigid ei ole teatavasti kunagi tunnustanud Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt *de jure*. Selletõttu ei ole Ameerika Ühendriigid ega paljud teised riigid vajanud mingit uut vormilist tunnustamist,

vaid on kinnitanud ainult tunnustust, mis neil oli kunagi antud Eesti Vabariigile. Neil oli vaja vaid teatada diplomaatiliste sidemete taastamisest Eesti Vabariigiga.

Eeltoodust on loogiline ja loomulik samm, et ka meie ise tunnustaksime seda Eesti Vabariiki, mis okupeeriti 1940. a. Sellest on õige poliitiline järeldus, et nüüd tuleks riigielu juhtimisel aluseks võtta Eesti Vabariigi 1938. a. põhiseadus ja rakendada seda võimaluse piires niikaua, kui on kehtestatud uus põhiseadus. Põhiseadusliku kontinuiteedi rakendamine oleks demonstratiivseks tõendiks, et oleme loobunud "nõukogude kontinuiteedist". Aga veel olulisem on, et kehtiva põhiseaduse rakendamisega tõendatakse kogu maailmale, et me oleme loobunud okupantide poolt pealesurutud riigikorrast ja oleme tõesti taastanud Eesti Vabariigi, mida on tunnustanud enamik välisriike kogu okupatsiooni aja.

VÕIMU RELVASTATUD ÜLEVÕTMISE KAVA

Reedel, 27. augustil 1993 avaldas *Eesti Päevaleht* Stokholmis intervjuu Heinrich Markiga, kes jutustab võimu relvastatud ülevõtmise kavast kokkuvõttes järgmiselt:

1992. a. jaanuaris tuli Kanadas elanud Uno Ruus Eestist Stockholmi. Mihkel Mathieseni ettepanekul kohtusime temaga Sheratoni hotellis. Ma kutsusin sinna ka eksiilvalitsuse liikmed Enno Penno ja Peeter Luksepa. Pärast lühikest seltskondlikku juttu tegi Ruus kohe ettepaneku, et eksiilvalitsus tuleks kaasa Toompeale võimu üle võtma. Ma küsisin, kuidas see siis toimuks ja ta vastas, et tal on kõik kavad Kaitseliiduga juba valmis. Eesmärgiks oli, et uut põhiseadust ei võetaks vastu, vaid hakataks valitsema Eestit 1938. aasta põhiseaduse alusel. Mind taheti aktsiooni kaasa tõmmata. — Ma küsisin, et kuidas see võimalik on, kui Vene väed veel sees. Ta vastas, et üldise arvamuse kohaselt ei sekku Vene väed sündmustesse.

Ma ütlesin selle peale, et valitsus pole muidugi kunagi seda küsimust arutanud, aga minu isiklik seisukoht on, et meie mingi relvastatud riigipöördega kaasa ei lähe. Penno ja Luksep kinnitasid, et ka nemad jagavad minu seisukohta.

Siis ütles Ruus, et sõitke Tallinnasse, siis näete kohapeal, kuidas kõik on ette valmistatud. Ma ütlesin, et ma Tallinna ei sõida, sest olen põhimõtteliselt selle vastu. Mathiesen aga ütles, et tema on täpsema informatsiooni saamiseks nõus Tallinnasse minema.

Kaks või kolm päeva hiljem teatas mulle Mathiesen, et tema sõidab Tallinna. Ma ütlesin siis talle veel, et ära sõida, me oleme selle vastu. Mathiesen aga teatas, et ta sõidab niikuinii.

Kui Mathiesen tagasi jõudis, teatas ta mulle, et tema kohtus professor Endel Lippmaaga, kes oli kategooriliselt relvastatud riigipöörde vastu. Ja ta lisis, et sellega langes see kava ära.

Tiit Vähi valitsuse kaitseminister Ülo Uluots kirjutas 9. augusti "Postimehes", et eksiilvalitsuse Mihkel Mathiesen tegi koos Uno Ruusiga Kanadast Eesti kaitseväge staabiülemale Ants Laaneotsale ja Kaitseliidu ülemale Kasepõllule ettepaneku riigipöördeks ja kutsusid mõlemaid kaasa. — Mathiesen minule midagi ei rääkinud, et nad veel riigipöörde ettepanekut ka Kasepõllule ja Laaneotsale tegid. Ma oletan, et mind nad enam riigipöördest informeerida ei tahtnud, sest ma olin kategooriliselt selle vastu.

Eesti Päevaleht lisab, et riigipöörde algatust kinnitab asjaolu, et "jäägrikompanii endine ülem Jaak Mosin sõitis Kuperjanovi pataljoniga Võrust Tallinna suunas". Mihkel Mathiesen ise kinnitab *Eesti Päevalehe* lugejakirjas: "Mina ei ole riigipöörde kavandamisega tegelenud."

KAS 1938. A PÕHISEADUS VÕI UUS PÕHISEADUS?

1992. a veebruaris viibis Stockholmis läbisõidul Ülemnõukogu juhataja Ülo Nugis, kes külastas ka Vabariigi Presidendi ülesannete täitjat Heinrich Marki. Nugisega olid kaasas Raul Mälk ja Jüri Adams. Osalesid ka Enno Penno ja Peeter Luksep. Kõne all oli rahvahääletus uue põhiseaduse kehtestamiseks. Tekkis küsimus: mis juhtub siis, kui põhiseadus rahvahääletusel vähemusse jääb? H. Mark avaldas arvamust, et siis tuleks kohe rakendada 1938. a põhiseadust, kuivõrd see on võimalik. Ü. Nugis ütles, et asjatundjate väitel ei ole 1938. a põhiseadus rakendatav. Et Nugisel oli kiire edasisõiduga, jäigi diskussioon pooleli.

3. märtsil saatis Heinrich Mark Ülo Nugisele kirja, milles ta jätkas poolelijäänud arutlust ja põhjendas 1938. a põhiseaduse rakendamise võimalust vajaduse piires. Sellele kirjale vastas 23. märtsil Ülo Nugis, et Eesti poliitilised jõud ei ole 1938. a põ-

hiseaduse rakendamise mõtet aktsepteerinud. Ü. Nugis kirjutab edasi:

Küll aga tuleb Teie pakutavat võimalust tõsiselt arvestada juhul, kui praegu käigusolev põhiseadusliku korra taastamise konstruktsioon peaks mingil põhjusel ummikusse jooksuma.

Restitutsiooni-liikumise nime võtsid Eestis need, kes agiteerisid Eesti taasülesehitamist 1938. a põhiseaduse alusel. Restitutsiooni kõige autoriteetsemaks lipukandjaks kujunes Endel Lippmaa. Üheks aktiivsemaks agitaatoriks osutus Uno Ruus pärast tema riigipöördetaotluse luhtumist. Restitutsiooni-liikumises olid eksiilvalitsuse liikmetest aktiivsed Jüri Toomepuu ja Mihkel Mathiesen. Uno Ruus kutsus korduvalt kodumaale Vabariigi Presidendi ülesannetetaijat eksiilis Heinrich Marki, kes aga Ruusi kutse peale Eestisse ei läinud.

29. veebruaril 1992. a saabus Heinrich Markile telefaks Eesti Vabariigi Valitsuse esimehelt Tiit Vähilt järgmise sisuga:

Lugupeetav hr. Heinrich Mark

Mul on hea meel tunnustavalt märkida seda tähelepanuväärset tööd, mida Te olete teinud Eesti Vabariigi heaks meile kõigile rasketel aastatel.

Oleksin rõõmus Teiega kohtuda, arutamaks meie hetkeseisu ja väljavaateid tulevikku, nüüd juba taastatud iseseisvuse tingimustes.

Juhul, kui minu ettepanek sobib Teie ajakavaga, võiks meie kohtumine toimuda Tallinnas Toompeal 5. märtsil kell 15.00.

Lugupidavalt Tiit Vähi

Heinrich Markile oli selge, et valitsuse esimehele Tiit Vähile oli tema Tallinnasse kutsumise vajaduse jõudnud sugereerida Uno Ruus, kelle fantastilistest kavadest Mark oli tüdinenud ja ei tahtnud temaga vaidlema minna valitsusjuhi Tiit Vähi juurde. Mark saatis Tiit Vähile 3. märtsil lühikese faksi:

Täna Teid austava kutse eest tulle Teiega kohtumisele. Kahjuks ei ole mul mitmesugustel põhjustel võimalik Tallinnasse sõita. Ma olen väga huvitatud Teiega või Teie esindajaga kohtumisest Stockholmis.

Mark informeeris oma tulemata jätmise põhjustest Paul-Eerik Rummot, kes viibis Stockholmis, et tema Tallinnas isiklikult informeeriks Tiit Vähit Marki puudumise tõelistest põhjustest.

6. märtsil saatis H. Mark Tiit Vähile pikema kirja, milles ta kordas samu mõtteid, mida ta varem oli kirjutanud Ülemnõukogu juhatajale Ülo Nugisele.

Tiit Vähi külastas märtsi- ja aprillikuu vahetusel Stockholmi. Tal oli kokkusaamine Rootsi peaministri ja parlamendi juhatajaga ning enne tagasisõitu külastas ta Eesti Maja, kus tal oli veerandtunnine kõnelus Heinrich Markiga. Neil oli mõttevahetus 1938. a põhiseaduse rakendamise võimalustest, mille kohta Vähi avaldas samu mõtteid, mida varem oli kirja teel öelnud Ülo Nugis, nimelt et Eesti poliitiline konstellatsioon ei võimalda praegu 1938. a põhiseaduse rakendamist. Tiit Vähi oli lisanud, et Kommunistliku Partei sekretärid oma diktaatorlike kuritegudega on inimesed nii ära hirmutanud, et ei taheta sellist põhiseadust, mis riigijuhile annab väga suured võimuvahendid.

Eesti Komitee juhatusliige Jüri Adams ütles Stockholmis viibides, et Eesti Kongressi enamus on arvamusel, et praegu ei ole Eestis nii tarka riigimeest, nagu oli Konstantin Päts, ja sellepärast ei saa 1938. a põhiseadust rakendada, sest see annaks presidendile liiga suure võimu.

Restitutsiooni-liikumise aktivistid Eestis püüdsid pidevalt saavutada 1938. a põhiseaduse kohest rakendamist. Märtsi lõpupäeval helistas Endel Lippmaa Heinrich Markile ja palus, et ta kohe sõidaks Tallinna ja oma autoriteediga selgitaks Ülemnõukogu esimehele ja Eesti Kongressi esimehele, et 1938. a põhiseaduse rakendamine on Eesti Vabariigi huvides ja ainuõige tee. Mark vastas, et Lippmaa tunneb neid esimehi hästi ja on neile kaheldamatult suur autoriteet, ning lubas Tallinna sõita siis, kui poliitiliste ringkondade vahel on saavutatud kokkulepe.

Mõni päev hiljem soovis Endel Lippmaa, et Heinrich Mark saadaks talle kirjalikult oma seisukoha põhiseaduse küsimuses. Heinrich Mark saatis 31. märtsil 1992 Endel Lippmaale pikema kirja, mis kajastas eksilvalitsuse seisukohta selles küsimuses.

VÄLISEESTLASTE HÄÄLEÕIGUS

20. aprillil 1992 võttis Vabariigi Valitsus eksilis vastu väliseestlaste hääleõiguse küsimuses deklaratsiooni, kus märgitakse, et

V. a. prof. Endel Lippmaa!

Vastavalt Teie soovile saadan Teile oma seisukohad põhiseaduse küsimuses.

1. jaanuaril 1938 kehtima hakanud Eesti Vabariigi põhiseadus on kehtiv ka praegu, kuid seda ei ole hakatud rakendama Eestis ka mitte pärast iseseisvuse taastamist 20. augustil 1991. a. Olen endiselt seisukohal, et kehtiva põhiseaduse rakendamisele oleks pidanud asuma kohe pärast iseseisvuse taastamist ja seda oleks võimalik teha ka praegu, Peaministri Vabariigi Presidendi ülesannetes ametisse nimetamise teel.

Kehtivat põhiseadust saaks rakendada aga ainult lühemat aega, sest Peaministril Vabariigi Presidendi ülesandes ei ole õigust määrata Riigivolikogu uue koosseisu valimisi ega Riiginõukogu uue koosseisu kujundamist (Ps § 46 kuues lõik), selle tõttu ei saaks dekreetide andmise korras valitseda pikemat aega. Sellepärast on vajalik muuta kehtivat põhiseadust või kehtestada uus põhiseadus. Mõlemal juhul peaks see toimuma rahvahääletuse korras ja põhiseadusliku järjepidevuse alusel. See tähendab, tuleks rakendada kehtiv põhiseadus ja ametisse seada Peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeks eksilis asuva vastava ametikandja poolt.

Selleks peaks olema poliitiline kokkulepe. Peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeks esitaks rahvahääletusele kas kehtiva põhiseaduse muutmise ettepanekud või uue põhiseaduse kavandi.

Kui aga Ülemnõukogu paneb rahvahääletusele Põhiseaduse Assamblee poolt väljatöötatud põhiseaduse kavandi ja see Eesti Vabariigi kodanike poolt vastu võetakse, siis ei ole see kehtestatud põhiseaduses ettenähtud korras, kuid seda tuleb aktsepteerida kui uut põhiseadust, sest ka kehtiva põhiseaduse § 1 ütleb: "Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas."

Stockholmis, 31. märtsil 1992.

Hääde tervitustega

Teie Heinrich Mark

Heinrich Marki kiri Endel Lippmaale 31. märtsist 1992 põhiseaduse küsimuses.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogul ei ole mingit õigust piirata Eesti Vabariigi kodanike hääleõigust, nagu seda teeb 6. aprillil 1992 vastu võetud valimisseadus, mille järgi välismaal elavail kodanikel pole õigust osaleda Riigikogu valimistel.

Lõpuks otsustatigi väliseestlastele jätta hääleõigus Riigikogu ja ka Vabariigi Presidendi valimistel.

UUS PÕHISEADUS

Põhiseaduse Assamblee poolt väljatöötatud põhiseaduse eelnõu võeti rahvahääletusel vastu ja sellega hakkas kehtima uus põhiseadus ning 1938. a põhiseaduse kehtivus lõppes. Vabariigi Valitsus eksiilis tervitas uut põhiseadust ametist lahkumise deklaratsiooniga 16. juulil 1992. a.

VABARIIGI VALITSUSE TEGUTSEMISE TINGIMUSED

Eksiilvalitsuse liikmete enamik on kogu aeg olnud Rootsis ja seetõttu on ka valitsuse tegevus toimunud peamiselt Rootsis. Tihe-
dat kontakti valitsusliikmetega USAs ja Kanadas on pidurdanud kaugus ja suurel määral ka majanduslike võimaluste piiratus. Vabariigi Valitsus sai oma tegevuseks hädavajalikud majanduslikud ressursid Gerhard Kõrbi Fondi hoiusummade kasumist.

Ka Rootsis tegutsemisega oli tõsiseid raskusi, sest pärast uue eksiilvalitsuse nimetamist Oslos kutsuti peaminister Vabariigi Presidendi ülesandeis August Rei Rootsi välisministeeriumi ja teatati temale, et Eesti eksiilvalitsus võib küll Rootsis eksisteerida, kuid mitte tegutseda. Selletõttu võtsid valitsuse liikmed aktiivselt osa eesti keskorganisatsioonide tööst ja tegutsesid nende organisatsioonide raames. Järgnevalt Enno Penno valitsuse liikmete ja nõunike kuuluvusest organisatsioonide juhtivatesse organitesse.

Arvo Horm oli Eesti Rahvusnõukogu peasekretär ja büroojuhataja, Eesti Rahvusfondi ja Balti Komitee aktiivne juhatusliige, ajalehe *Teataja* toimetusliige ja majandusjuhataja.

Aino Lepik von Wirén oli Balti Arhiivi juhatusliige.

Peeter Luksep oli Rootsi Eestlaste Esinduse ja on praegu Rootsi Eestlaste Liidu esimees.

EESTI VABARIIK

Vabariigi Valitsus
The Government of the
Republic of Estonia

Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis

DEKLARATSIOON TEGEVUSE LÕPETAMISE KOHTA

Eesti Vabariigi kodanikud on rahvahääletusel vastu võtnud uue põhiseaduse. Sellega on alanud Eesti Vabariigi taastamises uus periood, mil hakatakse taas rakendama põhiseaduslikku riigikorda. Eesti rahval on võimalik valida Riigikogu ja Vabariigi President.

Sellepärast on Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis otsustanud oma tegevuse lõpetada. Eesti Vabariigi järjepidavuse markeerimiseks toimub Vabariigi Valitsuse eksiilis tegevuse lõpetamine ja Peaministri Vabariigi Presidendi ülesandeis ametist lahkumine samaaegselt uue põhiseaduse jargi demokraatlikult valitud Riigikogu kokkutulekuga ja Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

16. juulil 1992.

Heinrich Mark

Peaminister

Vabariigi Presidendi ülesandeis

Enno Penno

Peaministri asetäitja

Eesti Vabariigi Valitsuse eksiilis deklaratsioon tegevuse lõpetamise kohta.

Aksel Mark on olnud Eesti Rahvusnõukogu esimees, Eesti Komitee juhatusliige, Eesti Demokraatliku Uniooni esimees ja auesimees, *Teataja* esimees ja peatoimetaja.

Mihkel Mathiesen oli Eesti Rahvusnõukogu esimees, Eesti Rahvusfondi, Eesti Komitee ja Balti Komitee juhatusliige ning Pan-Euroopa Eesti Ühingu abiesimees.

Ivar Paljak on praegu veel Eesti Komitee abiesimees ja Vabariikliku Ühingu esimees.

Helmut Talts oli Eesti Rahvusnõukogu juhatusliige, Eesti Põllumeeste Kogude Rootsis juhatusliige ja Vabade Eestlaste Põllumajandusliidu esindaja Euroopa Põllumajandusliidu kongressidel.

Johan Ungerson oli Eesti Komitee esimees ja Eesti Gümnaasiumiõpetajate Ühingu esimees.

Katrin Nyman-Metcalf on Eesti Rahvusfondi juhatuse liige, rahvusvahelise õiguse õppejõud Rootsi ülikoolides ja ametnik Rootsi tööturuministeeriumis.

Rudolf Jalakas oli üks Eesti Vabariigi rahareformi teostajaid, Eesti Panga nõukogu liige ja nõunik majandusküsimustes, eelkõige aga pangadirektor Rootsi Kaubanduspangas.

Aleksander Terras oli kaua aega eestikeelsete raadiosaadete juhataja Münchenis, Eesti Liberaal-Demokraatliku Koondise peasekretär ja liige Liberaalse Uniooni juhatuses, Eesti Rahvusfondi, Eesti Rahvusnõukogu ja Balti Arhiivi juhatusliige.

Jaan Vilval on praegu veel Eesti Komitee esimees, ajalehe *Teataja* esimees ja Eesti Kapitali juhatusliige.

Olev Olesk oli panga abipresident USAs ning ajalehe *Vaba Eesti Sõna* juhatuse esimees ja peatoimetaja.

Jüri Toomepuu on USA kolonel ning oli Eesti Kongressi liige ja Eesti Vabariigi Riigikogu liige.

Ants Pallop oli loomaarst, loomakliiniku omanik ja juhataja USAs.

Jaan Timusk on professor Kanadas.

Heino Valvur on laevainsener ja laevade ehitaja USAs.

Rootsi valitsus ja välisministeerium ei ole peale ülalmainitud deklaratiivse seisukoha avaldamist kuidagiviisi seganud Eesti Vabariigi eksiilvalitsuse tegevust. Kui üks üsna kõrge Eesti ohvitser käis Rootsi välisministeeriumis kaebamas Eesti eksiilvalitsuse tegevuse peale, siis oli temale vastatud: "Meie jälgime eestlaste tegevust Rootsis."

RAHVUSVAHELISED KONVERENTSID JA PUBLIKATSIOONID

Mitmesuguste organisatsioonide esindajatena on Vabariigi Valitsuse liikmed ja Vabariigi Presidendi ülesannete täitjad võtnud osa paljudest rahvusvahelistest kongressidest, konverentsidest ja kokkutulekutest kogu pagulusperioodi jooksul.

Nii on peaministrid Vabariigi Presidendi ülesandeis osa võtnud rahvusvahelistest kokkutulekutest järgmiselt: August Rei 35 korda, Aleksander Warma 44, Tõnis Kint 24 ja Heinrich Mark 33 korda.

Vabariigi Valitsuse liikmetest ja nõunikest on kõige aktiivsemaks rahvusvaheliste kokkutulekute globaalseks külastajaks olnud Arvo Horm 94 korral, Arvo Hormile järgnevad Aleksander Terras 36 korral, Villem Muld 19, August Koern 19, Aksel Mark 12, Helmut Talts 7, Enno Penno 5 ja Johan Ungerson 5 korral. 1–4 korda on rahvusvahelisi konverentse külastanud Johannes Sikkar, Gustav Suits, Olev Olesk, Johannes Klesment, Elmar Järvesoo, Oskar Lõvi, Mihkel Mathiesen ja Ervin Nõmmera.

Publikatsioonide avaldajatena on aktiivsemad olnud August Rei, Aleksander Warma, Arvo Horm, Aleksander Terras, August Koern, Heinrich Mark, Tõnis Kint, Aksel Mark, Johannes Klesment ja Helmut Talts.

Nimetamata ei saa jätta ka Gustav Suitsu ilukirjanduslikke ja kirjandusuurimuslikke teoseid ning Elmar Järvesoo ja Katrin Nyman-Metcalfi erialaseid raamatuid.

Poliitiliselt kaalukamaks oli kahtlemata August Rei ingliskeelne teos *The Drama of the Baltic Peoples*.

MUUDATUSED VALITSUSE KOOSSEISUS

Vabariigi Valitsuses toimusid mõned kurvad ja mõned kahetsusväärsed muudatused.

20. novembril 1991 suri haridusminister Johan Ungerson ja 2. juulil 1992 põllutööminister Helmut Talts.

Sotsiaalminister Ivar Paljak nimetati haridusministri kohustetäitjaks.

Majandusminister Mihkel Mathiesen moodustas 15. septembril 1992 nn Nõmme valitsuse, mis tehti avalikkusele ja peaministrile Vabariigi Presidendi ülesandeis Heinrich Markile teatavaks 6. oktoobril 1992. Et Mihkel Mathiesenil puudus selle nn valitsuse moodustamiseks volitus ja seaduslik alus, siis vabastati majandusminister Mihkel Mathiesen Vabariigi Valitsuse liikme kohalt 6. oktoobril 1992 pühaliku töotuse rikkumise pärast, mille ta valitsusliikmeks saades oli andnud.

EESTI VABARIIGIS TAASTATI PÕHISEADUSLIK RIIGIVÕIM

Riigikogu ja Vabariigi President kutsusid Tallinnasse peaministri Vabariigi Presidendi ülesandeis Heinrich Marki, keda saatis Valitsuse nõunik Aleksander Terras. Terras kirjeldab selle külas käiguga seotud poliitilisi sündmusi järgmiselt:

Esmaspäeval, 5. oktoobril, astus kokku uue Põhiseaduse alusel valitud Riigikogu, mis omakorda valis juhatuse koosseisus Ülo Nugis (esimees) ning Tunne Kelam ja Edgar Savisaar (abiesimehed) ning millel juba kohe esimesel päeval läks korda valida ka Vabariigi President.

Rahva poolt üldvalimistel kõige rohkem hääli saanud kahest kandidaadist, kelle vahel valik Riigikogus toimus, sai Lennart Meri 59 ja Arnold Rüütel 31 häält, kuna 10 Riigikogu liiget jäi erapooletuks. Sellega oli Vabariigi Presidendiks valitud Lennart Meri, kes teisipäeval andis ametivande.

Riigikogu kolmapäevase istungi haripunktiks kujunes Rootsist kohale kutsutud Vabariigi Valitsuse eksiilis Peaminister Presidendi ülesannetes Heinrich Marki sõnavõtt.

HEINRICH MARKI SÕNAVÕTT RIIGIKOGUS

Heinrich Mark, keda Riigikogu tervitas püstitõusmisega, ütles oma kõnes:

Austatud Riigikogu esimees, auväärsed Riigikogu liikmed-rahvasaadikud!

Manifest kõigile Eestimaa rahvastele 24. veebruaril 1918. aastal algas nii:

Eesti rahvas ei ole aastasadade jooksul kaotanud tungi iseseisvuse järele. Põlvest põlve on temas kestnud salajane lootus, et hoolimata pimedast orjaõöst ja võõraste rahvaste vägivallavalitsusest veel kord Eestis aeg tuleb, mil “kõik piirud kahel otsal lausa lõövad lõkendama” ja et “kord Kalev koju jõuab oma lastel õnne tooma”.

Nüüd on see aeg käes.

See manifesti tsitaat sobib ka praegusse aega ja võtab kokku meie rahva viimase 50 aasta kannatused, igatsused, lootused ja kindla veendumuse.

Eesti rahva vabadusvõitlus kestis kogu okupatsioonaja. Eesti mehed ja naised, pojad ja tütreid jätkasid vabadusvõitlust igaüks oma võimete ja võimaluste kohaselt. Eesti Vabariigi Valitsus eksiilis tänab omalt poolt kõiki vabadusvõitlejaid ja avaldab erilist austust neile, kes selles võitluses ohverdasid oma elu.

Kui Nõukogude Liidu punavägi okupeeris Eesti ja meie Vabariigi President Konstantin Päts arreteeriti ja küüditati Venemaale, siis 1938. aasta põhiseaduse järgi läksid Vabariigi Presidendi ülesanded üle tolleaegsele seaduslikule peaministrile professor Jüri Uluotsale, kes asus hoidma riiklikku ja põhiseaduslikku kontinuiteeti, kuigi maa oli okupeeritud. Okupatsioon võib hävitada küll tegeliku iseseisvuse, kuid mitte juriidilist iseseisvust. Jüri Uluots moodustas 18. septembril 1944 Vabariigi Valitsuse, kelle liikmetest enamik arreteeriti ja hävitati okupatsioonivõimu poolt, kuid prof. Uluots ise ja mõned valitsuse liikmed pääsesid Rootsi, kus olid varem juba kaks valitsuse liiget — August Rei ja Rudolf Penno. Nii kandus kodumaal ametisse nimetatud Vabariigi Valitsus võõrsile ja sellepärast ongi olnud selle valitsuse õige nimetus Vabariigi Valitsus eksiilis, kuigi seda lihtsuse mõttes on nimetatud lihtsalt eksiilvalitsuseks.

Vabariigi Valitsusel eksiilis ongi olnud peamiseks ülesandeks ja põhiseaduslikuks kohustuseks hoida alles riiklikku kontinuiteeti, või nagu seda nüüd nimetatakse riiklikku järjepidevust. “Eesti riik eksisteerib juriidiliselt edasi, okupatsioonist hoolimata” — see parool saigi eksiilvalitsuse juhtlauseks. Meie olime kohustatud hoidma seda järjepidevust kõigist raskustest hoolimata. “Meie hoiaime seda järjepidevust niikaua kui iseseisvas Eestis on taastatud vabadus ja põhiseaduslik kord” — see oli meie tegevuse programmi esimene punkt. Ja see on nüüd toimunud. Eesti rahvas, kui kõrgeima riikliku võimu kandja, on vastu võtnud rõhuva häälteenamusega uue põhiseaduse ja see põhiseadus on rakendatud Riigikogu valimisega, Vabariigi Presidendi valimisega ja peatselt ka põhiseadusliku Vabariigi Valitsuse ametissenimetamisega. Nüüd on Vabariigi Va-

litsusel eksiilis aeg oma tegevus lõpetada, sest tema tegutses 1938. a. põhiseaduse alusel ja see põhiseadus on nüüd lakanud kehtimast.

Vabariigi Valitsus eksiilis on veendunud, et Riigikogu, Vabariigi President ja Vabariigi Valitsus ehitavad edasi seda Vabariiki, mis loodi 1918. aastal. Siis oli värskestloodud Vabariik suurtes raskustes ja suured raskused on vajalikud võita ka nüüd pärast 50-aastast ikestust. Kui teie olete lasknud endid valida rahva esindajateks, siis on selge, et teie raskusi ei karda.

Lõpuks soovin teile kõigile palju jõudu, visadust ja tarkust raske-te probleemide lahendamiseks! Ennekõike soovin teile üksmeelt, sellist üksmeelt mis valitseb demokraatlikus ühiskonnas, kus eriarvamused resoneeritakse üksmeeleks.

Nüüd on eesti rahval taas saatusraske aeg, mil peame kõik ühinema, et üksmeeles üles ehitada ja välja arendada 1920. aasta rahulepingule tuginev Eesti Vabariik. Loogem ühiselt tagatised, et meie ja tulevased põlvned võiksid elada vabas ja iseseisvas riigis Ühinenud Euroopa rahvaste võrdõiguslike liikmetena.

Soovin teie tööle parimat edu!

Riigikogu võttis seepeale — pärast toimunud läbirääkimisi — vastu ajaloolise dokumendi pealkirjaga “Riigikogu deklaratsioon põhiseadusliku riigivõimu taastamisest”.

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada iseseisvat Eesti Vabariiki võtsid eesti kodanikud — Eesti Vabariigi 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse alusel — 1992. aasta 28. juuni rahvahääletusel vastu uue Põhiseaduse.

Uuele Põhiseadusele tuginedes valisid Eesti kodanikud 1992. aasta 20. septembril VII Riigikogu — esimese põhiseadusliku parlamendi pärast Teist maailmasõda.

Riigikogu kuulutab:

1990. aasta märtsis välja kuulutatud üleminekuperiood Eestis on lõppenud. Eesti Vabariigi põhiseaduslik riigivõim on taastatud.

Praegune Eesti Vabariik on õigussubjektina samane 1918. aasta 24. veebruaril välja kuulutatud Eesti Vabariigiga, mis 1940. aastal langes Nõukogude Liidu agressiooni ohvriks ja inkorporeeriti ebaseaduslikult Nõukogude Liidu koosseisu.

Riigikogu avaldab tänu riikidele, kes meile rasketel okupatsiooni-aastakümnetel Eesti Vabariiki jätkuvalt *de jure* tunnustasid. See tegi võimalikuks iseseisvuse taastamise *de facto* 1991. aasta 20. augustil.

Riigikogu kinnitab, et Eesti on valmis arendama vastastikusele mõistmisele ja usaldusele rajatud suhteid maailma riikide ja rahvastega.

Eestimaal on alanud aeg, kus igaüks — olenemata rahvusest ja kodakondsusest — saab pühendada oma jõu ja tahte vaba ning demokraatliku riigi ülesehitamisele.

Me ütleme eestlastele võõrsil: kodu uks on lahti!

Eesti, sa seisad taas lootusrikka tuleviku lävel!

Tallinn, 7. oktoobril 1992.

Selle deklaratsiooni poolt hääletas 90 ja erapooletuks jäi üks rahvasaadik. Vastuhääli ei olnud.

Pärast Riigikogu istungivaheaega ja senise peaministri Tiit Vähi poolt pakutud lõunat toimus Heinrich Marki pressikonverents, mis kanti üle ka televisioonis. Peaministrilt Presidendi ülesannetes eksiilis paluti muu hulgas täpsustada, kas tema volituste ülekandumist uutele riigiorganitele tuleb lugeda tänasest päevast (s.o 7. oktoobrist) lähtudes. Heinrich Mark vastas nii oma sõnavõtule kui ka valitsuse 16. juuli deklaratsioonile viidates, et Vabariigi Valitsus eksiilis lõpetab oma tegevuse tänasest päevast, s.o 7. oktoobrist; tema ise peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeks astub peaministri ametist tagasi ja loobub Vabariigi Presidendi ülesannete täitmisest homme, 8. oktoobril, mil ta annab Vabariigi Presidendi institutsiooni sümboolselt üle Riigikogu poolt valitud Vabariigi Presidendile Lennart Merile Kadrioru lossis.

TSEREMOONIA KADRIORU LOSSIS

Neljapäeval, 8. oktoobril, täpselt kell kaksteist päeval sõitis Kadrioru lossi ette Rootsi kuningalt Eesti presidendile kingitud ja Vabariigi Presidendi vimpliga Volvo numbriga AAA 1, millest astus välja Heinrich Mark oma kahe saatjaga. Juba trepil tervitas tulijaid Eesti Vabariigi President Lennart Meri.

Lühikese ametliku tseremoonia käigus, mis ka televisioonis edastati, luges Lennart Meri ette ja andis Heinrich Markile üle auaadressi.

Vabariigi Presidendi
käskkiri nr. 3

Antud 8. oktoobril 1992

Eesti Vabariigis on taas rakendatud põhiseaduslik riigikord, Vabariigi kodanike poolt on valitud Riigikogu ja ametisse on seatud Vabariigi President.

Sellelõttu, tuginedes Vabariigi Valitsuse eksiilis deklaratsioonile 16. juulist s.a., astun tagasi Peaministri ametist ja loobun Vabariigi Presidendi ülesannete täitmisest alates tänasest päevast.

Peaminister
Vabariigi Presidendi ülesandeis

Austatud hr. Peaminister Presidendi ülesannetes!

Eesti ajaloos on kätte jõudnud kauaigatsetud päev - meie sünnimaal on taastatud põhiseaduslik riigivõim.

Teie, hr. Peaminister Presidendi ülesannetes, olete jõudnud väga pika ja väarika teekonna lõppu - teekonna, ilma milleta oleks raske ette kujutada tänast ülevat hetke.

Lubage, hr. President, et ma avaldan Teile ja Teie isikus nii viimastele kui ka kõigile eelnevatele Eesti Vabariigi valitsusliikmetele eksiilis sügavat tänu Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse hoidmise eest.

Lennart Meri
Eesti Vabariigi President

Kadriorus, 8. oktoobril 1992

Heinrich Marki ametist loobumise käskkiri ning Lennart Meri auaadress Heinrich Markile.

HEINRICH MARKI SÕNAVÕTT KADRIORU LOSSIS

Heinrich Mark pöördus sõnavõtuga president Meri poole, öeldes järgmist:

Väga austatud Eesti Vabariigi President!

Kui Nõukogude Liidu punaarmee meie maa okupeeris, siis ei olnud võimalik kokku kutsuda Riigikogu ei kodumaal ega välismaal. Jäid järele Vabariigi Presidendi institutsioon ja Vabariigi Valitsus. Nende kontinuiteeti meie suutsime alles hoida kogu pika okupatsiooniperioodi jooksul. Sellega oli säilitatud ka Eesti Vabariigi riiklik ja põhiseaduslik kontinuiteet. Vabariigi Valitsus eksiidis, Vabariigi diplomaatilised esindused ja eesti organisatsioonid paguluses selgitasid pidevalt Eesti Vabariigi juriidilist edasipüsimist. Ja kui aeg tuli, siis Teie Välisministrina kogesite, et enamik demokraatlikke riike tunnustasid meie iseseisvust edasi, uus tunnustamine ei olnud vajalik, sest neil riikidel oli võimalik kohe uuesti jalule seada Eestiga diplomaatilised suhted.

Seetõttu ongi meil nüüd võimalik jätkata Vabariigi ülesehitamist tuginedes 24. veebruaril 1918 loodud Vabariigile. Ja Teie, härra Lennart Meri, nüüd põhiseaduse kohaselt valitud Vabariigi President, saate olla riigipeaks ja selle Vabariigi esindajaks, mis loodi Manifestiga kõigile Eestimaa rahvastele. Vabariigi Valitsuse eksiidis esindajana ja Peaministrina Vabariigi Presidendi ülesandeis Teile täna õnne ja edu soovides annan üle sümboliseelt selle Vabariigi Presidendi institutsiooni, mida oleme hoidnud ligi 50 aastat. Selle kinnituseks Teile minu parimad soovid ja palju edu Teie töös Vabariigi Presidendina!

Kadrioru lossist sõideti tagasi Toompea lossi, kus Heinrich Markile oli korraldatud vastuvõtt Riigikogu juhatuse esimeeste Ülo Nugise, Tunne Kelami ja Edgar Savisaare poolt.

Enne tagasisõitu Rootsi pani Heinrich Mark reedel kell 12 päeval Metsakalmistul pärja meie viimase iseseisvusaegse Presidendi Konstantin Pätsi hauale Vabariigi Valitsuse poolt eksiidis.

Aleksander Terras tõdeb oma ülevaates, et kokkuvõttes on põhjust rõhutada, et hoolimata ajuti otse ületamatutena näivatest poliitilistest ja juriidilistest raskustest on Eesti Vabariigi Valitsusel eksiidis korda läinud jääda Eesti Vabariigi järjepidevuse, s.o Eesti omariikluse kontinuiteedi edasikandjaks enam kui poole sajandi kestel.

INDREK UDE ja TOOMAS KIHO

GENSCHER EESTIS

Lennart Meri

Auto kihutab joonelt Šeremetjevo lennuvälja kaugemasse nurka. Lennuki ees jalutavad inimesed. Päev on septembrikuu kohta ebatavaliselt suvine. Tajun, et midagi on viltu. Puudub stardieelne askeldamine. Astun autost välja. "Härra välisminister," ütleb Genscheri abi, "välisminister Genschер saabub veerand tunni pärast. Ta viidi eksikombel Vnukovo lennuväljale. Ma juhatan teid lennukisse, tundke ennast nagu kodus." Olen lennukites ennast alati kodus tundnud, kuid pöördun tagasi autosse. "See on võimatu, et mina võtan Genschерit vastu tema enda lennukis." Vajun auto istmele, lasen akna alla. See on üks neist tankisuurustest mustadest Zil'idest, mis kihutasid kunagise Gorki tänava kesk-teljel, kuid seekord kannab ta suurt Eesti Vabariigi lippu. Vene protokoll töötab laitmatult nii enne kui pärast putši. Sirutan jalad välja ja tõmban sügavalt hinge. Kahte päeva on mahtunud nii palju ajalugu, et see ei ole jõudnud veel teadvusest läbi im-buda. Eesti vastuvõtmine OSCEsse. Välknõupidamised USA, Taani, Kreeka delegatsiooniga. Palun Soome välisministrilt Paa-vo Väyrysel, et Soome leiaks võimalusi Eesti olümpiavõistkonda abistada osavõtuks Albertville'i taliolümpiamängudest. Vastu-kõne NSV Liidu välisministrile Bessmertnõhhiile välisministrite vastuvõtul. Pressikonverents. Ootamatu kutse Jeltsini juurde "valgesse majja". Trepil selgub, et Jeltsini kõnele peab OSCE välisministrite ja Moskva diplomaatilise korpuse nimel vastama Eesti. Ladina tähestik on seadnud Eesti Soomest ettepoole. Põhja-Atlandi Instituudi esimesel konverentsil 1997 Tallinnas meenutab seda kõnet *sir* Roderick Braithwaite, Suurbritannia tollane saa-dik Moskvast. Kirjutades praegu neid ridu, mis peaksid olema ju Genschерist ja tegelikult seda ongi, tundun endale talupojana, kes on umbropsu külvanud paremale ja vasakule ning kevade saabu-des imestusega näeb, et seeme on läinud idanema. Nädal pärast

OSCE konverentsi kuulen, et meie sportlased treenivadki juba kusaigil Soomes. Pickering tutvustab mind Kremli vastuvõtul Jelenä Bonneriga, akadeemik Sahharovi lesega. Uuesti kohtun endise USA suursaadikuga George Kennani autasustamisel Maarjamaa Suurristiga ja jutt jätkub poolelt sõnalt. Patriarh Aleksiusu sujuv eesti keel vastuvõtul Kremliis. Gorbatšov. Taas Hans-Dietrich Genscher. OSCE istungjärgu juhatamine, — heldeke, see oli ju alles hommikul! Inimene kahestub selles poliitilises karussellis, jälgib otsekui kõrvalseisja, kuidas ta suu töötab, jalad kannavad, käed vaidlevad, kael sunnib pead noogutama, vangutama või raputama. Meeled tegutsevad igaüks omaette ja saavad alles õhtul või eluõhtul kokku. Ja ometi oli hetk — sekund või kaks —, kui kõik meeled koondusid rusikasse. Auto, seesama, milles ootan praegu Genscherit, käänab Borovoi väravatorni poole, suur Eesti lipp lehvimas, ja siis ongi lipp Kremliis, kust sini-must-valge oli 1939 pikaks ajaks lahkunud Piibu, Selteri ja Rei seltsis. Andestagu mu kunagised kolleegid, aga mida aeg edasi, seda suuremaks kasvab see sümbol, varjutades kõik muud sündmused OSCE inimdimensiooni konverentsil Moskvaa 1991. aasta 10. ja 11. septembril.

Genscher jookseb nagu orav lennukitrepiist üles ja hetke pärast ruttab alla, lai naeratus näol.

“Te oleksite võinud ometi lennukis oodata...”

“Aga milleks...”

Uks sulgub, mootorid käivituvad, lendame Tallinna.

*

Kui ma 1990. aasta märtsis välisministriks sain, oli Hans-Dietrich Genscher juba institutsioon. Praegu on mul raske öelda, millal ma esimest korda tema kätt surusin. Genscher tõenäoliselt teaks seda täpselt, sest Eesti ilmus Euroopa poliitilisse rutiini äkitselt nagu periskoop. Minu jaoks oli Genscher alati olemas. See oli nii enesestmõistetav, et tema lahkumist Euroopa arhitekti kohalt 1992 tajusin otsekui minule isiklikult osaks saanud ülekohut. Olin toona suursaadik Soomes ja pidasime telefoniühendust. Nõukogude relvajõudude väljaviimine Balti riikidest oli takerdunud. Ma palusin Genscherit vahendajaks, silmas pidades tema usal-

duslikku vahekorda Vene Föderatsiooni juhtkonnaga ja määratud autoriteeti. Genscher ei olnud ettepanekust vaimustatud. Ta seadis kolm tingimust. Esiteks, ta ei võta endale vahendaja rolli, vaid pakub osapooltele häid teeneid; teiseks, taotlus tulgu kõigilt kolmelt Balti riigilt; ja kolmandaks, kokkulepe tühistub, kui see imbib avalikkuse ette. President Landsbergis oli tingimustega päri. Kuid siis, üleöö, veel enne kui jõudsin Lätiga kontakti võtta, esitas *Pro Patria* mind oma presidendikandidaadiks. Uus Eesti põhiseadus oli jõustunud ja see seadis mind sundvaliku ette. Kui otsustan kandideerida, ei ole mul põhiseaduslikku õigust jätkata läbirääkimisi Hans-Dietrich Genscheriga ja vastupidi. Otsustasin kandideerida. Arvatavasti leidub poliitikuid, kes peavad toonast otsust vääraks. Mulle piisab, et Genscher nende hulka ei kuulu.

Miks just Genscher?

Olen ka praegu veendunud, et paremat vahemeest ei olnud. Iseasi, kas Vene Föderatsiooni juhtkond oleks teda aktsepteerinud. See küsimus jääb nüüd igavesti vastuseta. Minu valikut mõjutas veel teinegi tegur. Kõigist oma erinevustest hoolimata seisis nii Saksamaa kui Eesti (ja laiemalt võttes Balti riigid) sarnase ülesande ees, ja selleks oli Teise maailmasõja pärandi likvideerimine. Hitleri—Stalini pakti salaprotokolli tagajärjel oli Eesti Vabariik langenud nii Stalini kui Hitleri agressiooni ohvriks. Mõlemad suurriigid olid Eestis võimule seadnud oma administratsiooni, mida peideti suurema või väiksema püüdlikkusega eestlastest kvislingite fassaadi taha. Potsdami konverents läks Eestist kui okupeeritud riigist vaikides mööda. Nõukogude juristidele Võšinski koolkonnast tehti ülesandeks leida salaprotokolli asemele viisakam alus Eesti ja mõlema teise Balti riigi sovetiseerimiseks. Selleks nuputati välja rohmakas legend kommunistliku partei juhtimisel toimunud proletariaadi ja töötava talurahva revolutsioonilisest ülestõusust ja Eesti vabatahtlikust astumisest Nõukogude Liitu. Legend vaikis NSV Liidu kaitse rahvakomisari marssal Semjon Timošenko 1940. aasta 9. juuni päevakäsus alustada maa-, mere- ja õhujõududega sõjategevust ja vangistada Eesti Vabariigi legitiimne valitsus. Seda stsenaariumi on vähesed muudatuste, kuid erinevate tulemustega rakendatud nii Soome Talvesõjas kui Afganistani kampaanias. Lääne demokraatiad neelasid selle mikstuuri ninakirtsutusega alla ja vastasid sovet-

liku administratsiooni mittetunnustamisega, tunnustamata samas ka Eesti eksiilvalitsust.

Esmakordselt pärast Teist maailmasõda demokraatlikult valitud Eesti seadusandja kuulutas märtsis 1990 välja ülemineku-perioodi, mille pidi lõpetama põhiseaduslike institutsioonide taastamine. Potsdami 1945. aasta konverents määras sõjajärgsele Saksamaale üleminekuperioodi, mille pidi lõpetama rahulepingu sõlmimine. Erinevustest hoolimata lähendas nii Eestit kui Saksa-maad ühine ülesanne, võõrvägede väljaviimine. Saksamaa rahu-konverentsi osavõtjate arv oleks olnud suurim maailma ajaloos ja kõiki osapooli rahuldava lepinguni jõudmine oleks nõudnud ettearvatult palju aega, seda enam et kahe Saksa riigi ühine-mine oli jõudnud äratada eelarvamusi mujalgi kui Nõukogude Liidus. Hans-Dietrich Genscher asendas rahukonverentsi oma kuulsa vormeliga $2+4 = 5$: mõlemad Saksa riigid lahendavad ühi-nemise tingimused isekeskis ja nelja liitlasriigiga, kes olid 1945 Potsdamis võtnud enda peale vastutuse Saksamaa tuleviku eest. Vormel leidis toetust USA riigisekretärit Jim Bakerilt, Prantsu-se välisministrilt Roland Dumas'lt ja Suurbritannia välisministrilt *sir* Douglas Hurdilt. Kui ma märtsis 1990 alles tassisin välismi-nistri tulevasesest kabinetist keldrisse arutul hulgal Lenini kogutud teoseid nii eesti kui vene keeles, oli Genscher juba jõudnud vorme-li kasuks kallutada Nõukogude Liidu välisministri Eduard Ševard-nadze. See oli olnud raske ülesanne. Nõukogude Liidu relvajõu-dude plaanipärane väljaviimine Saksamaalt tähendas samaaegselt kõigi Saksa rahvusvaheliste kohustuste laienemist Uutele Liidu-maadele, niisiis ka NATO laienemist Poola piirini. Ei olnud liht-ne tõestada Nõukogude avalikkusele, et see vastab ka Nõukogude Liidu julgeolekuhuvidele. Läbirääkimispartnerite umbusku ja eri-meelsusi tasandas ilmselt äratundmine, et NATO rakendis teenib Saksamaa Euroopa rahu ja stabiilsuse huve paremini kui omaette jäetud neutraalse riigina. Imetlesin Genscheri oskust äratada ras-keteski olukordades poolehoidu ja usaldust läbirääkimispartneris, ennekoike aga kadestasin tema ajavaistu: see, mis täna võimalik, on homme enamasti võimatu.

*

Kirjutan neid ridu Paslepas, Eesti kõige läänepoolsemal neemel. Akna taga kuni silmapiirini on jäässe külmunud meri, mida eestlased kutsuvad Läänemereks ning sakslased ja rootslased teispool silmapiiri niisama loogiliselt Idamereks. See ei ole täna enam see okastraaditagune, ülesküntud ja siledaks rehitsetud rannariba-ga lukustatud meri, tühi, lage, ühegi purjeta, mis kiirgas Tristani ja Isolde muinasaegset igatsust. Tänapäev Läänemeri on Euroopa Liidu sisemeri, ja homme on ta seda veel enam kui täna. Läänemere-äärsete riikide koostööd juhib Läänemeremaade Nõukogu, *Council of the Baltic Sea States*. Niisuguse nõukogu vajadus oli välisminister Genscherile ja tema taanlasest sõbrale ja ametivennale Uffe Ellemann-Jensenile algusest peale selge. Nad ei kahelnud meie tugevas iseseisvumistahtes, kuid kahtlusi tekitas kui poliitiline oskus oma tahet teostada. Kahtlus oli enam kui põhjendatud. Eesti poliitilises kliimas valitses sügisel 1991 juubeldav kõrgrõhkkond, niihästi rahva kui poliitikute silmis oli diplomaatiliste suhete taastamisega ajaloo kõige raskem peatükk lõpetatud. Meie Lääne partnerite silmis seevastu algas peatükk nimetusega Eesti eneseteostamine Euroopas, peaaegu niisama raske ja mõnes mõttes raskemgi. Vene keeli ja vene mõtteviisiga võisime kergesti tagasi libiseda sinna, kust olime äsja vabanenud, või paremal juhul jääda isamaalike kõnekooride lummuses paigale tammuma. Genscheri ja Ellemann-Jenseni oktoobris 1991 Rostockis ilmalvalget näinud avalduses otsustasid Saksamaa ja Taani tagada, "et demokraatia arengut ei saaks enam tagasi pöörata. Selleks otsivad nad vahendeid ja lahendusi, et nii rasketi kätte võidetud demokraatiat kindlustada". Mõlemad riigimehed lubasid Balti riike toetada nii nõuannete kui tegudega. Kas nende mure jõudis meie poliitilise eliidini? Genscher ja Ellemann-Jensen lisavad: "Saksamaa ja Taani välisministrid on ühel meelel, et Läänemere piirkonna rahvaste ajalooline kokkukuuluvustunne pakub ainulaadset lähtealust mitmekülgsete ja üle riigipiiride ulatuva koostöö arendamisele."

Avaldus oli suunatud ka Euroopa Ühendusele ja on sisuliselt tänaseni kehtiv programm. Tal on oma järellugu ja veelgi olulisem eellugu. Järeelloost niipalju, et Läänemeremaade Nõukogu esimesel istungil 5. ja 6. märtsil 1992 Kopenhaagenis tegi Hans-Dietrich Genscher ettepaneku asutada "Balti riikide vanimas ülikoolis"

Euroopa teaduskond. Viis aastat hiljem külastavad Tartu ülikooli auliikmed Genscher ja Ellemann-Jensen oma teaduskonda Põhja-Euroopa vanimas ülikoolis. Eellugu sisaldub avalduse algusridades, mis püstitab Läänemeremaadele programmilised ülesanded "pärast vabadusrevolutsioonide võitu 1989 kuni 1991 selle piirkonna maades".

Need kaks aastaarvu esinevad harva kõrvuti. Esimene neist märgib eeldust Saksa riikide taasühinemiseks, mis riigiõiguslikult teostus järgmisel aastal, teine aastaarv märgib eeldust Balti riikide taasühinemiseks Euroopaga. Hans-Dietrich Genscheri eesmärgiks oli ühendatud Saksamaa. Selle riigiõiguslik läbilootsimine veealustest karidest kujunes tema elutöö krooniks. Kuid eestlaste silmis oli Hans-Dietrich Genscher pigem Euroopa ühendaja, ja aastate 1989-1991 kõrvutamine kinnitab, et sellisena nägi ka Genscher ise oma eesmärgi. Selles ei ole vastuolu. Ühendatud Saksamaa oli eeldus Euroopa Liidule. See vastas täielikult eestlaste ja meie Balti sõsarate poliitilistele instinktidele. Kõnelen instinktist, sest poliitiliselt olime veelgi armetumas olukorras kui Ungari, Poola või Tšehhoslovakkia. Eesti oli täielikult allutatud võõrriigi administratsioonile, välisministeerium oli sisuliselt olematu. Oma tulevikutaotlusi olime sunnitud väljendama seltside ja ühingute kaudu. Sellele eneseväljendusele oli sageli omane õlletubade kirglik paatos, ent ka põhimõttekindlus, mis suures poliitikas pahatihti võõristust äratav. Muinsuskaitse Selts, Loomeliitude Kultuurinõukogu, Rahvarinne, Memento, Eesti Instituut ja kümned seda laadi kirevad ühendused olid juba enne laulvat revolutsiooni omandanud suure moraalse kaalu, mis sisaldas võimu tunnuseid. Silmapaistvat osa poliitilise tahte mobiliseerimisel etendas Hitleri—Stalini 1939. aasta pakti salaprotokollide avaldamine. Vastupidi Venemaale ei olnud nad Eestis tundmatud. Nende avaldamine ei põhjustanud sensatsiooni, vaid andis poliitilisele arengule kindlad raamid ja välispoliitilise eesmärgi. Esimene salaprotokoll oli jaotanud Euroopa kahe suurriigi mõju sfääriks, vallandanud Teise maailmasõja ja seadnud Punaarmee täakide toel Eestis võimule stalinliku administratsiooni. Salaprotokollide denonsseerimine pidi eestlaste silmis taastama Teisele maailmasõjale eelnenud *status quo*. Eestlased olid kogu pika okupatsiooni vältel vägagi teadlikud, et demokraatlik maailm ei olnud

tunnustanud Eesti sovetiseerimist. Põrandaalune Eesti riigiõigus lähtuski riigi järjekestvuse printsiibist. Sellest võiks järeldada eesti poliitilise mõtte jahedat või vähemasti neutraalset hoiakut Saksamaade taasühinemisse. Tegelikkus oli vastupidine. Geopoliitilisele pragmatismile eelistas eesti poliitiline vaist selgeid rahvusvahelise õiguse põhimõtteid. Saksa Liitvabariik sümboliseeris demokraatia eneseteostust Saksamaal ja Saksamaade ühinemine Teise maailmasõja jäänuste likvideerimist Euroopas.

Gorbatšovi valitsuse hinnang Hitleri—Stalini paktile oli väljakuulvalt selektiivne. Venemaa tunnistas kausaalset seost pakti ja Poola okupeerimise vahel, kuid ei tunnustanud seost pakti ja Eesti okupeerimise vahel. Siit tulenes ka sakslaste ja eestlaste diametraalselt erinev hinnang Gorbatšovi isikusse. Eesti poliitikutud nägid Gorbatšovi perestroikas kosmeetilist kuuri, mille eesmärgiks oli Saksa maksumaksjate rahadega moderniseerida totalitaarset süsteemi ja säilitada Nõukogude Liitu. Eestlastele jäi mõistmatuks Saksamaad vallanud “gorbomaania” ja nad meisterdasid sakslaste arvel hulga anekdoote. Ei maksa unustada, et suhtumises Nõukogude Liitu olid eestlased vabad. Neid ei ohjeldanud sakslaste süüitunne. Tõsi on ka see, et anekdootide odaotsad olid pööratud totalitaarse süsteemi, mitte vene rahva vastu.

Hans-Dietrich Genscheri juveliirset tööd 2 + 4 lepingu allakirjutamiseks tunti ja hinnati meil üksnes kui ühinemise instrumenti, mis Eestisse ei puutunud. DDRi administratsiooni likvideerimise peegelpildiks pidi meil kujunema Nõukogude administratsiooni likvideerimine ning Eesti Vabariigi põhiseaduslike institutsioonide ja rahvusvahelise asendi taastamine. Stsenarium, aus ja sirgjooneline, põrkus Gorbatšovi vastuseisule. Poliitilist arengut Eestis ja Saksamaal ei õnnestunud sünkroniseerida. Eesti hakkas maha jääma ja suutis oma mahajäämuse likvideerida alles 31. augustil 1994: sellel päeval lahkusid nii Saksa Liitvabariigist kui Eestist viimased Nõukogude relvajõud.

*

Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Konverentsis (CSCE) ehk nüüdnimetatud Helsingi protsessis osalemine oli 1990 Eesti diplomaatia esimene oluline eesmärk. Külma sõja lõpu järel tundus

CSCE kõigiti sobiva instrumendina Uue Euroopa ülesehitamisel, liiati et saime ühekorraga kõnelda kõigi Euroopa riikide ja Põhja-Ameerika demokraatiatega. Konverentsidest võtsid osa üksnes liikmesriigid, vahel ka aukülalised. Eesti ei olnud liikmesriik ja ammugi mitte aukülaline. Kopenhaageni inимдимensiooni konverentsile kevadel 1990 pääsesin Taani delegatsiooni kutsel, New Yorgi konverentsile sama aasta suvel USA delegatsiooni kutsel ja Pariisi tippkonverentsile detsembris 1990 Prantsusmaa kutsel. Me kohtusime delegatsioonidega, levitasime dokumente, korraldasime pressikonverentse ja esinesime riigina, mis sugugi ei meeldinud Nõukogude delegatsioonile. Gorbatšovi dramaatiline nõue Balti riike mitte lasta Pariisi Harta tippkohtumisele — see esitati vahetult enne koosoleku avamist — tõstis meid hoobilt Prantsuse ja kogu maailma ajakirjanduse tulipunkti. Südasuvisel Berliini CSCE konverentsil 1991 Nõukogude Liidu delegatsioon oma mullust viga enam ei korranud. Välisminister Genscherile teatati varakult, et kui ta konverentsil võtab vastu Eesti (mõistagi ka Läti ja Leedu) delegatsiooni, teeb see küsitavaks Nõukogude Liidu osalemise. Tingimus dikteeris lahenduse: kohtumine Genscheriga leidis aset konverentsi eelõhtul ja konverentsi lõpu eel. Nõukogude delegatsiooni nõude pidas ta õigemaks tookord jätta avaldamata. “CSCE toimib konsensuse alusel,” selgitas ta mu küsimuse peale, “ja konvoi kiiruse määrab kõige aeglasem laev.” Ta ei olnud pessimistlik. Berliinis liikusid Balti riikide delegatsioonid suveräänselt, Taani delegatsioon jagas meiega venalikult oma ruume, tehnikat ja dokumente, pressikonverents oli tulvil sõbralikke ajakirjanikke. Võisime üksnes kaasa tunda Nõukogude delegatsiooni tiiva all varju leidnud NGO-le, konverentsi sõnapruugis valitsusvälisele organisatsioonile: Lembit Annus oli Moskva poolt määratud esindama Eesti töötavat rahvast. Ta käitus mehiselt, kuid tundus õnnetu.

Seitse nädalat hiljem maandusime Saksa sõjajõudude helikopteriga Saksamaa liidukantsleri peahoone murul: Saksamaa Liitvabariik oli koos Põhjamaadega esimeste seas, kes taastasid diplomaatilised suhted Eesti Vabariigiga. Siingi võlgname tänu Hans-Dietrich Genscheri teravdatud ajalootajule. Päev pärast Islandi sellekohast teadet arvas liidukantsler Helmut Kohl, esinedes Saksa televisioonis reedel 23. augustil 1991, et diplomaatiliste

suhete taastamine ei ole esialgu päevakorras. Töenäoliselt kiirustas liidukantsleri ettevaatlik hoiak välisminister Uffe Ellemann-Jensenit laupäeval teatama, et Taani on oma otsuse langetanud, mis omakorda aitas Genscheril hajutada koalitsioonipartneri skeptisist. Seda selgitab ajalugu. Bonnist sain Genscherilt taas ühe neist õppetundidest, mille eest talle tänulik olen. Eesti ja Balti riikide võidukas naasmine maailma rahvaste perre tundus eesmärgina, mis lõpuks on saavutatud. Genscherile oli see pigem esimene samm uue eesmärgi poole: viivitamatud läbirääkimised Euroopa Ühenduse assotsieerunud liikme staatuse saavutamiseks. Nädalapäevad pärast kojujõudmist saabuski Bonnist endise riigisekretäri Berndt von Stadeni komisjon süstemaatiliselt kaardistama Eesti vajadusi ja võimalusi. Stadeni raport kujunes Saksamaa Liitvabariigi edasiste ettevõtmiste alusdokumendiks, mille tempole Eesti pahatihti jalgu jäi. "Struktuurinõrkused on ekstreemsed," mäletan "Frankfurter Allgemeine" napisõnalist diagnoosi. Komisjon jäi minust maha Tallinna, kui asusin teele CSCE konverentsile Moskvasse.

*

Olen esimest korda Saksa lendavas välisministeeriumis.

Genscher sirutab käed taha. Nõunik tõmbab välisministriilt pintsaku seljast ja kaob. Genscher sirutab käed ette. Talle tõmmatakse sinepikarva pullover selga. See on suur lai tuba. Teispool vahekaiku istuvad tugitoolides töölaudade taga härrased L, M ja N ja kõnelevad vaikselt oma diktofonidesse. Masinakirjutajad on järgmises toas. Sealt ilmub aeg-ajalt sekretär, vahetab kasseti ja toob puhtaks löödud teksti. Viiesaja meetri kõrgusel võtab lennuki antenn vastu esimesed dokumendid. Sekretär asetab paberid nõuniku lauale. Akna taga libisevad mööda aianduskooperatiivid väikeste imelike aiamaajakestega. Neid on rongiaknast nähtud küll ja küll. Inimesed kõplavad. Moskvas on kartulivõtu aeg.

"Härra Genscher, teie saatkonnarahvas peaks kasutama päevast rongi, kui nad Moskvast Leningradi sõidavad."

"Miks?" imestab Genscher.

“Esimene Vene dissident oli Radištšev. Katariina ajal. Ta kirjutas raamatu “Reis Peterburist Moskvasse”. See oli Venemaa kõige intensiivsem piirkond. Iga kolme-nelja kilomeetri tagant küla, postijaam, soe toit, öömaja, puhanud hobused.”

“Ja siis?”

“Nüüd on see piirkond tühi. Mõni korsten on veel püsti keset lepavõsa. Talumees, kes sõrme mulda torkab ja teab, millal kuhu külvata, on praegu seitsmekümne viie aastane. Viie aasta pärast hakkab Venemaa importima kartulit ja tilli. See tabab teid niisama ootamatult nagu Nõukogude Liidu kokkuvarisemine. Maailm elab ikka veel teokarbis.”

Siit kodu poole mõeldes tundub Eesti hiiglasliku kontinendi kitsa rannaribana ja ometi Lääne-Euroopast ainult väheke väiksemana meie globaalsete murede taustal.

Jõuame Tallinna hilinemisega ja kihutame otse välisministeeriumi. Ajakirjanikke lennuki juurde ei lastud, sest õhtusel pressikonverentsil on parlamendisaaal nende päralt. “Eesti inimõigused ulatuvad sinnamaani, et ajakirjandusel pole enam õigust teavet jagada,” kurjustab Tallinna leht järgmisel päeval meie verisulis politseinikega. Ei ole ühed ega teised nii kõrget külalist Tallinnas näinud, ka pressikonverentsil oli uudishimu rohkem kui küsimusi. Välisministeeriumis tänab Eesti Saksamaa Liitvabariiki toetuse eest assotsiatsioonilepingu sõlmimisel ja ÜROsse astumisel. “Eesti soovib selgesti väljendada oma poliitilist, majanduslikku ja kultuurilist orientatsiooni ning ajalooliselt väljakujunenud kuuluvust Lääne-Euroopasse,” loen 11. septembri märkmetest. Välisministeeriumi suur tuba täitub inimestest ja Hans-Dietrich Genscher ei varja oma imestust. Eesti ja Saksa võimalikud koostöövaldkonnad. Saatkonnahoonete küsimus. Eestil ei ole eksperte läbirääkimisteks niisugustes küsimustes nagu relvajõudude väljaviimine, avatud taevast, relvastuskontroll...

“Härra välisminister, te ju tahtsite mulle linna näidata?”

Tahtsin küll, miks ei tahtnud. Vahel on tänaval lihtsam kahekesi olla kui kabinetis. Pealegi on Tallinna vanalinn Eesti parim diplomaat. Päike on endiselt kõrgel, varjud teravad, paekivigootika vastu sinist ja külma taevast. Pikka jalga mööda Toompealt alla Raekoja platsile, sealt Suure Gildi ette. Fotograaf Kalju Suur

naudib Saiakangis kuuma kohvi. "Tehke meist üks kena pilt!" Fotograafidega on nagu läbirääkimistega. Kulub kuus aastat, enne kui avastan Kalju Suure fotoalbumis selle kauni pärastlõuna, mis Saksa välisministrile kujunes Põhjala kõige terviklikuma hansalinna avastamiseks.

Autod viivad meid Raekoja väljakult Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütli juurde Kadriorgu. "Kasutan juhust, et saan teid tervitada Eesti pinnal meie rahvale niivõrd rõõmuküllasel, Eesti riikliku iseseisvuse taastamise ajal," kinnitab Arnold Rüütel Riiginõukogu saalis. Pressikonverents. Pilgud tulevikku, ainult tulevikku, kuid Genscher ise võtab üles Hitleri—Stalini pakti ja Saksamaa erilise vastutuse Balti riikide tuleviku eest. Endisest komsomolitöötajast tõlk libastub paar korda, läheme üle saksa keelele, välisminister teatab, et annab peaminister Edgar Saviisaarele üle ametliku kutse Saksamaa Liitvabariigi külastamiseks. Saalist küsimus: "Kas andsite isiklikult kirja üle peaminister Saviisaarele?" Genscher, peaaegu kurjalt: "Minu praeguse lausega ongi kutse üle antud." Imestussumin.

Päikeseloojang pidulikul õhtusöögil Pirita restoranis, Tallinna panoraam, kirikutornide kuld. Protokolaarsed toostid *Sovetskoje šampanskoje* vahendusel. Pikk laud, parlamendisaadikud, valitusliikmed. Genscher äkki Rüütlile: "Härna Rüütel, võtaks õige ühe hea napsi ehtsat Eesti viina." Härmas pudel. Ebaprotokolaarne toost. Aplaus.

Uuesti külastab Hans-Dietrich Genscher Eesti Vabariiki Maarjamaa Suurristi kavalerina 1997. aasta märtsis.

Ja suvel oodatakse teda alati Pasleppa kala püüdma.

*

Olen endalt küsinud, kuidas raudse eesriide tagant kerkiv Eesti Vabariik Euroopa poliitikute silmis välja nägi.

Ühes kõnetoolis tuli meelde Rembrandti maal kadunud poja tagasitulekust. Kunstnik oli suunanud valguse poolpimedas isä näkku. Selles oli õnn poja äratundmisest. Valgus ja vari on Rembrandti nähtavaks muudetud aeg, maali kolmas dimensioon. Koju jäänud poeg, keda saatus ei olnud perekonnast lahutanud,

kes oli perekonnaga jaganud vaeva ja rõõmu, oli kunstniku poolt jäetud hämarusse. Tema näos peegeldus Euroopa: veel selgumata vastus küsimusele, kas isa rõõm kadunud poja tagasitulekust jätab temale, pojale, keda saatus ei rebinud perekonnast lahti, kes oli perekonnaga jaganud nii halvemaid kui paremaid aegu — kas see ootamatu tagasitulek jätab temale nüüd vähem isaarmastust? Kuidas ta peaks suhtuma oma kadunud ja tagasi jõudnud venda, kes oli temale ainult kuulduste järgi tuttav, pigem tundmatu kui omane? Ta ei tarvitsenud teada, et jagamine, vastupidi aritmeetikale, kasvatab armastust.

Ja nüüd kujutlege hetkeks, et uksest astub sisse viiekümneaastane kadunud poeg parajasti siis, kui perekond on koos, vahetanud viimaseid uudiseid, heldinud lastest, kes eelmisest kokkutulekust on jõudnud kasvada peajagu pikemaks või astunud kooli või lõpetanud ülikooli või abiellunud; kus kõik tunnevad kõiki; ja hetke pärast palutakse lauda, kus igaühel on oma koht ja tuttav naaber. Kuid parajasti sel hetkel ilmub ukسلävele kadunud poeg. Ja mitte üksi, vaid kogunisti kolmekesi, veidravõitu lipsudega, nurgeliste liigutuste ja peaaegu unustatud nimedega: Eesti, Läti ja Leedu. Kodune jutusumin asendub ehamugava vaikusega. Halvim, mis selles eksklusiivses Euroopa klubis nüüd juhtuda võib, on viisakas teesklus. Ja kergendusohe, kui kõik on möödas.

Siis astubki Hans-Dietrich Genscher ligi ja ütleb, otsekui oleks ta mu kahtlusi lugenud: "Teate, ma ise olen ju ka Hallest."

Halle, olgu siinkohal meelde tuletatud, asus raudse eesriide taga endises DDRis, mida nüüd kutsutakse Uuteks Liidumaadeks. Genscheri lause sündis spontaanselt nagu luuletajal, kes suudab sünteesida, analüüsivõimega. Ta ei tahtnud meid julgustada. Julgust, nagu nüüd mõistan, oli meil ülearugi. Ta lihtsalt osutas meie ühisele kogemusele, totalitaarsele minevikule, kust algas Eesti pikk teekond koju.

LENNART MERI (sünd. 1929) lõpetas 1953. aastal Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna. Alates 1992. aastast Eesti president.

LUULET

Hando Runnel

KIRJANDUSLUGU. APOLOOGIA.

Eesti kirjanduslik pärand on vana. Vanem kui keskmiselt kuju-tellakse. Kirjanduslikke mälestisi teatakse juba vanemast raua-ajast.

Vanemast raua-ajast on pärit suur eepiline teos — “Kirves ja kuu”. Kirves on sooraud, kuu on taevakeha. Mõlemad vanad arhetüü-bile taandatavad kõnelejad. Siin kõnelevad nad üksiku võimsast püüust individuaalsusele ja esteetiliselt eneseteostusele, ja sa-mas — sotsiaalsusele. Tollest ajast on tuntud ka teine teos — “Turg”. Esmakordselt kirjeldatakse selles varases töös kirjandu-se (eetos) vahetõrget turuga (müüdos).

Keskmisest raua-ajast tuntakse teoseid “Roostevaba mõõk”, “Sõ-jakirves on välja kaevatud” ning teisi. Need pealkirjad näita-vad metallitehnoloogia tuntavat edenemist. Arhetüübilise lihtkirve asemele on tulnud roostevaba mõõgateras. Ent suur narratiiv on keskmiseks raua-ajaks enamasti lakanud. Valdavalt esinevad te-ravaservsed jutukillud, katked. Sellest pisenemisprotsessist kõ-nelevad pealkirjad nagu “Kurjad mehikesed”, “Väike motoroller”, “Sipsik”. Eepika asemel deminutiiv.

Uuemal raua-ajal teeb eesti kirjandus hüppelise katse lahkuda Vahe-Euroopa ahtusest tagasi ida-avarustesse — eesti hõimude algupärastele esi-isade maale — Orienti. Suur narratiiv taan-dub — hoolimata taastuskatseist — veelgi; metallitehnoloogia keeldub arenemast. Nii pealkirju kui ka teemasid võib uus, efe-meerne ainek, eeskätt hingeollus, vaimuhüüv (pealkirjad “Paljajalu”, “Kestmine tuleb seest” jne jne). Kõigi selle ajajärgu kirjanduslike koetiste invariandiks on *yin-yang* telje aimatavus.

Pärast raua-aega tuleb eesti kirjanduses ponksi-aeg. Kirjandus muutub üldiseks, tehtavaks (häämehed); teosed redutseeruvad pelgaks. Teoste asemel tekstid ja fraasid. Ainet pole, pealkirju pole. Kumuleerub indolentne igatsusmotiiv. Igatsuse objektiks ei kirves, ei kuu, ei mõök, ei mäng, ei *yin*, ei *yang*, enge — ponks.

KALLID INIMESED, KALLID RAAMATUD

(Esiettekannet Tartu Ülikooli raamatupoe avamisel 13.05.96)

I

Leiva väärtus on enne söömist suurem kui peale söömist.
Raamatu väärtus on peale lugemist suurem kui enne lugemist.
Mida rohkem raamatut loetakse, seda kallimaks ta läheb.

Inimese väärtus on peale lugemist suurem kui enne lugemist.
Järjest raamatuid lugenud inimene muutub järjest kallimaks.
(Näide: Rektor on lugenud palju raamatuid.
Rektor on väga-väga kallis.)

Kallid inimesed ei hoia oma väärtusi enesele.
Nad teevad suu lahti ja sealt voolab väärtusi kõikide peale.
Nii muudab kallis inimene kõik veidi kallimaks.

II

Aga mõni ei taha saada kalliks.
Mõni ütleb: Ma tahan olla odav;
laske mul olla — odav!
Nemad ei kuula kallimeelseid.
Nemad kuulavad, mida kohistavad õllelained.
Sest inimese väärtus peale õlut on väiksem kui enne õlut.
Pudeli väärtus peale õlut on suurem kui enne õlut.
Aga pudeli võib puruks lüüa, odavaks teha.
Aga raamatuid ei purustata ega põletata —
(kui ei otsustata teisiti)!
Kallid inimesed, olgu lugemine teile kerge!

JUTT ON SEE KOORUKE

Kord "Tuuma" mehed tegid duuma
ja valitsesid ilmamaad.

Ka kurikuulus Montezuma,
kael kookus, langes vastu maad.

Jäid seljataha sünnivalud,
ei tehtud ühtegi *faux-pas*'d,
sai Tode tõeks: sai Õnnepalust
uus hakatus, uus stiil ja laad.

Nii räägib muistne rahvasugu.
Suur sõnum püsib kaua kuum.
Mis ununeb — sest pole lugu,
mis kestab, eks see on see tuum.

SEAL KARLOVA TÄNAVA MAJAS

Seal Karlova tänava majas,
kus elas kuulus Hurt,
mu koolivend meie ajal
sai üüritoa, aga et Hurt
seal samas kunagi asus,
ei teadnud. (Ei teagi kas tasus
mul öelda, et kord oli Hurt —
sa räägid, kuid maailm on kurt. . .)

LAULUKENE, SÜNDINUD TEEL GOETHE-SELTSIST SOOME INSTITUUTI

Kaenlas naine noor
kui
varastatud lammas,

kelle nahka veel
ei
parkind hundi hammas
pagemas näen öös
üht
sõbra-sarna kuju.
Peatu, peatu, viiv! —
suud
hüüdma sunnib tuju.

MEESTE LAUL

Punavein on väga hea.
Suveööl ma lähen sõtta.
Tagasi on vaja võtta
Viiburi ja Ingeri.
Viin on hea ja öö on hea,
neiu kaebab: Ära tõtta!
Aga mind ju kutsub sõtta
Viiburi ja Ingeri.

TEMA SÕNAD

Kui vaatan sinu kurba pääd,
ma kardan, ehkki loodan hääd.
Suur jõud on sinu ihus varjus.
Peab tormi vaos sääl tormikarjus.
Üks jälgib teist, kas ta ei maga.
Ja mõlemal on tõsi taga.

MAAILM MUNAST. TEISEND

Maailm algab — munast.
Muna mere põhjast
leidis vesilind.

Munast koorus kungas,
habetunud rüngas.
Haudus vesilind.

Kuis sai merde muna,
enge: kuis ja kunas?
Ei tea vesilind.

Kuid — kõik algas munast,
valgusest ja punast
pulmlev kasvuind!

SAAREL

Päike paistab
mina istun
kaharates
kadakates
see on ehtne
saare suvi
mere kohal
tõttab tuvi
valge tuvi
inglismaale
inglismaa oli
lukku pandud
inglismann oli
alla andnud
valge tuvi

surmavahvalt
viib veel abi
eesti rahvalt

MEIE TEOD

Luiskame vikateid
Pinnime sahu
Käiame kirveid
Viilime saage
Teritame kääre
Ihume nuge

ILUS LUGU EHK SUURVAIMUL EI OLE SUGU

Naissaare mehed
ja Saaremaa naised
on ühtviisi —
naissaarlased!

TÄIUS

Kompaktsus.
Komplektsus.
Kontaktsus.
Kontekstsus.

FREGE UURIMUSED LOOGIKAST

Jaan Kangilaski

Saksa loogik ja matemaatik **Gottlob Frege** (1848–1925) on hoolimata oma vähesest tuntusest eluajal saanud hiljem üheks 20. sajandi filosoofiale kõige suuremat mõju avaldanud mõtlejaks. Eelkõige on tema ideed mõjutanud ja suunanud analüütilise traditsiooni arengut, kuid väheoluliseks ei saa pidada ka ta seoseid selle sajandi filosoofia teise peavoolu, fenomenoloogiaga — näiteks loobus E. Husserl suuresti just Frege mõjul oma vaateis psühholoogismist (seisukohast, et loogika kirjeldab inimolendite mõtetegevuse seaduspärasid), ka on Frege ja (varase) Husserli vaadetes tähendusele leida palju analoogilist.

Frege vaieldamatult kuulsaimat teksti (Frege 1995) ning üht mõjukamat interpretatsiooni Frege kohast filosoofia ajaloos (Dummett 1995; vt ka Dummett 1981) on *Akadeemia* veergudel juba tutvustet. Käesolevas kirjutises on mu eesmärgiks anda ülevaade Frege nn hilisfilosoofiast, s.t perioodist pärast seda, kui ta elutöö — logistsitlik programm (vt nt Tammet 1996: 2401–2402) — läbikukkunuks osutus. Ta otsis uut lähenemist matemaatika alustele, kuid ei jõudnud sel teemal midagi publitseerida. Valdkonnas, mida ta ise nimetas lihtsalt loogikaks ja mida tänapäeval kutsutakse kas filosoofiliseks loogikaks või loogika-filosoofiaks, alustas ta aga oma vaadete süstemaatilist esitust, mis kahjuks küll surma tõttu pooleli jäi.

Aastail 1918–1923 avaldas Frege väljaandes *Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus* kolm artiklit, mis kandsid ühtset pealkirja *Logische Untersuchungen*. Ilmselt oli ta kavatsenud seda sarja jätkata, sest ta järelejäänud paberite seast leiti pooleli artikkel, mis üsna kindlalt neljandana samasse ritta kuulub. Neis neljas tekstis, mis on kirjutatud laiale filosoofilisele publikule, esitab Frege oma kontseptsiooni **mõtteist** kui loogika põhilisest uurimisobjektist, kusjuures, jäädes küll truuks oma varem välja töötatud eristustele (täheendus/osutus, mõiste/objekt; vt Frege 1995), arutab ta ka mitmeid uusi küsimusi.

Esimene artikkel — “Mõte” (Frege 1918a) — on kindlasti kuulsaim, samas ka vaieldavaim. Selles esitab Frege oma käsituse kontekstist sõltuvate (ehk tänapäevase terminiga — indeksikaalsete) mõtete kohta ning piiritleb täpselt eristuse mõtte ning kujutluse (idee) vahel, keskendudes seejuures üsna pikalt vaimufilosoofia küsimustele. Artiklis pakub Frege ka oma **tõekäsitluse**. Esmalt kritiseerib ta tõe nn vastavusteoort, mille järgi tõde on relatsioon ühelt poolt keele, mõtte, pildi vms ja teisalt maailma vahel. Keeleliselt on “tõene” aga hoopis omadussõna, seega ei saa see tähistada suhet. Veelgi enam, vastavusteooria viib meid loogilisse ringi — alati saab küsida, kas on tõene, et see-ja-see vastab tollele-ja-tollele. Frege teeb sellest järelduse tõe defineerimise võimatuse kohta üleüldse; selle küsimuse jätan siinkohal komplitseerituse ja vaieldavuse tõttu vaatluse alt välja (lähemalt vt Dummett 1981: 442–470). Tema järgi on “tõenäoline, et sõna *tõene* sisu on unikaalne ja defineerimatu”. Frege järgi ütleb lause ‘*p*’ sedasama mis lause ‘*p* on tõene’. Seega seab ta kahtluse alla tõe kui lause või mõtete omaduse. Sellist seisukohta on hiljem hakatud nimetama tõe redundanttsuse (ülearususe) teooriaks. Tõde omistatakse tähenduslikele lauseile, seega kerkib tõeküsimus eelkõige lause tähenduse — mõtte — puhul. Loogika ülesandeks on avastada “tõe seadusi”, kusjuures seadust mõistab Frege siin üldistuse, mitte reguleerimise mõttes. Kuivõrd tõeküsimus on olemuslikult seotud mõtetega, peab loogika seega alustama mõtete uurimisest.

Mõte on lausetähendus, kuid iga lause tähendus ei ole veel mõte. Siin tuleb arvestada kaht asjaolu — lause tähenduseks nt hüüdlause puhul on vastav käsk, palve vms; on aga olukordi, kus mõtet väljendab alles lause koos kontekstiga.

Tõeküsimus kerkib Frege järgi vaid jutustavate ja küsilause puhul (viimaste all peab ta silmas kas-küsilauseid, millele saab vastata kas jaatuse või eitusega). Jutustav ja küsilause võivad väljendada sama mõtet (nt ‘Täna on ilus ilm’ ja ‘Kas täna on ilus ilm?’), esimesega kaasneb aga lisaks mõttele veel **väide**, teisega aga **küsimus**.

Mõtet on võimalik väljendada, ilma et väidetakse ta tõesust, ilma üldse tõeküsimust tõstatamatagi. See on Frege järgi iseloomulik ilukirjandusele. Viimase puhul, samuti paljudes humanitaarteadustes, sisaldavad jutustavad laused tihti mõttele lisaks ele-

mente, mis ei mõjuta lause tõesust — kahel lausel võib olla sama mõte, kuid nad võivad erineda selle komponendi poolest (varem on Frege kutsunud seda “värvinguks” või “varjundiks”), ja olla siiski sama tõeväärtusega. Näiteks võiks siin tuua lause “Len-nart Meri on suur riigimees” — see on Frege järgi tõene või väär täiesti sõltumata sellest, kas lauset väljendatakse pateetiliselt või irooniaga.

Mõte ise on midagi inimese teadvusest sõltumatut, objektiiv-set. Inimene aga haarab mõtteid, teeb otsuseid jne. Siin teeb Frege ranget vahet kolme eri tasandi vahel: (1) mõtte haaramine — **mõtlemine**; (2) mõtte tõesuse tunnetamine — **otsustamine**; (3) otsustuse manifesteerimine (suuliselt või kirjalikult) — **väit-mine**. Need kolm taset on seotud nii, et (1) võib eksisteerida ka ükski, (1) ja (2) võivad eksisteerida ilma (3)-ta, viimane aga eeldab alati kahe esimese olemasolu. Kõik need kolm on mentaalsed (või füüsilised) protsessid, nende sisu — mõte — on aga ikka seesama.

Kui lause sisaldab indeksikaalseid väljendeid (*mina, tema, praegu, täna, see, siin* jne), ei väljenda lause ükski mõtet. Lau-se väljendamise **kontekst** (aeg, koht, kõneleja jne) tuleb samuti mängu. Sama lause, väljendatuna eri tingimuses, annab edasi erineva mõtte, millel võib olla ka teistsugune tõeväärtus. (Näi-tekts “Ma olen haige” öelduna ühe inimese poolt väljendab üht mõtet, mis võib olla tõene; öelduna kellegi teise poolt aga väl-jendab see teist mõtet, mis võib olla väär.) Mõte ise, olles küll sõltuv kontekstist, on aga tõene või väär ikkagi ajatult, absoluut-selt. S.t **lause** tõeväärtus võib eri kontekstis erineda, **mõtte** (mida väljendab lause+kontekst) tõeväärtus on aga alati üks ja seesama.

Mõtteid tuleb rangelt eristada **kujutlusist**, mis kuuluvad meie teadvusse. Frege toob välja neli kujutluse tunnust: (1) neid ei saa tajuda; (2) nad kuuluvad kellegi teadvusse; (3) nad vajavad ole-muslikult kandjat; (4) nad võivad kuuluda vaid ühte teadvusse — kahel inimesel ei saa olla sama kujutlust. Sellelt taustalt saame selge vastanduse mõtetega. Vaid esimeses punktis käituvad nood samaselt kujutlustega, kõigis teistes aga vastupidiselt — neid küll ei saa samuti tajuda (nii nagu saab tajuda materiaalseid objekte), kuid nad **ei kuulu** kellegi teadvusse, nad **ei vaja** kandjat, ning paljud inimesed **võivad** haarata sama mõtet.

Seega siis pole mõtted ei meeltega tajutavad välismaailma asjad ega ka kujutlused meie teadvuses. Frege järgi kuuluvad nad

kolmandasse reaalsusse kujutluste ja asjade kõrval. Mõtted on tõesed või väärad **ajatult**, sõltumatult kellegi mõtlemisest. Seega võib öelda, et me **tajume** asju, **omame** kujutlusi ning **haarame** mõtteid.

“Haaramist” tuleb võtta muidugi metafoorina. Sellele vastab kindel mentaalne võime — **mõtlemine**. Mõtlemises me ei tekita aga mõtteid, need eksisteerivad meist sõltumatult. Hoolimata oma objektiivsusest on mõtete reaalsus siiski hoopis teist sorti kui objektide oma — nad pole tegelikud [*wirklich*]. Tegelikkuse all mõistab Frege ajas toimuvat kausaalset vastasmõju.

Kuigi mõtted võivad sisaldada ajalist elementi, on nad tõesed ajatult. Ajalisus kuulub ainult mõtte **väljenduse** juurde, väitlausega väidetu **tõde** on aga ajatu. Väitlause väljendab **fakte** — tõeseid mõtteid.

Mõtteid mõteldes astume nendega muidugi interaktsiooni, kuid see suhe mõtlejaga pole mõtete **olemuslik** omadus, olemuslikeks omadusiks on nende iseseisev olemasolu ja ajatus. Mõtted **toimivad** mõtlemise ja otsustamise kaudu (need on sisemised vaimsed protsessid) ning väitmise või mingi tegevuse esilekutsu- mise kaudu (need on füüsilised protsessid). Me **vahetame** ükstei- sega mõtteid, kutsudes esile muudatusi välismaailmas (väitmine vm tegevus), mida teised saavad tajuda ja mis võimaldab neil haarata sama mõtet ning otsustada selle tõesuse üle.

Seega — mõtted (lausetähendused) eksisteerivad iseseisvalt ja ajatult, olles ka tõesed või väärad täiesti sõltumatult meist ja ajast. Sama kehtib ka mõtete koostisosade, sõnade ja väljendi- te tähenduste kohta (muidugi pole neil tõeväärtust, vaid panus tervikmõtte tõeväärtusse ehk osutus). Meie aga võime mõtteid haarata, omistada neile tõeväärtust (otsustada) ning neid väita.

Teises artiklis — “Eitus” (Frege 1918b) — selgitab Frege eelmise artikli paljuski programmilisi teese, vaadeldes üht kindlat sorti, nimelt **eitavaid** mõtteid. Ta polemiseerib pikalt arusaamaga, nagu kuuluks eitus otsustusakti tasandile, olles jaatuse paariline, ehk küll vastandlik. Frege järgi kuulub eitus mõtte juurde, ot- sustusakte on aga vaid üht, jaatavat tüüpi. Artiklis põhjendab ta taas mõtte haaramise eristamist otsustamisest, **küsimuse** näitel: Kui küsilause tähenduse haaramine tähendaks ka otsustust, s.t sel- le tõesuse äratundmist, seisneks küsimuse esitamine ju küsitava väitmisest, ning eitav vastus oleks välistatud, õieti polekski vaja

mingit vastust. Et aga lood nii pole, näitab selgelt, et tähenduse või mõtte haaramine ning otsustamine on kaks ise asja. Tihti me vaid esitame küsimuse, saamata sellele vastust, s.t haaramine küll mõtte, kuid ei tea ta tõeväärtust.

Vääradel mõtetel on teaduses oma roll, neid kasutatakse näiteks kaudses tõestuses. Mõtte väärus ei tähenda veel mõtte puudumist. Väärist mõtteist ei saa aga midagi järeldada, küll võivad nad olla osa mõnest tõesest mõttest, millest saab järeldusi teha. Mitmest mõttest koosneva kompleksmõtte puhul ei otsustata ega väideta ühtki neist osamõtteist, vaid ainult tervikut. Seetõttu võib mõni osadest ka väär olla, peaaasi et tervik tõene on — väär mõtet ei saa väita (s.t muidugi kui see väärus on teada). Väärade mõtete olemasolu näitab ka see, et on olemas küsimusi, mille tõene vastus on eitav. Sellise küsimuse väljendatav mõte on Frege järgi väär. Frege juhib siin tähelepanu olulisele eristusele tõeväärtuse puudumise ja mõttetuse (täheenduseta) vahel — Russell ja paljud ta järgijad seda eristust ei tunnista —: tõeväärtuse lause pole veel mõttetu, mõttetu lause pole aga ei tõene ega väär.

Kolmandaks näiteks väärade mõtete kohta on **eitus**. Võtkem kaks lauset: “Mari on pikem kui Jüri” ja “Mari ei ole pikem kui Jüri”. Teine neist saadakse esimesest eituse abil. Teadmata kummagi lause tõeväärtust, teame siiski *a priori*, et ühe lause poolt väljendatav mõte peab olema tõene, teise oma väär.

Seega on eitus mõtte osa. Otsustada võime nii jaatavaid kui eitavaid mõtteid, nende erinevusel pole midagi pistmist otsustusaktiga. Meie otsustusakt ei saa mõjutada mõtte koostist. Me saame vaid haarata olemasolevat. Sõna *ei* lisamine lausesse ei kahjusta kuidagi mõtet, ta viib lihtsalt uue, täiesti kindla struktuuriga mõtte “tekkimiseni” (muidugi ülekantud mõttes — ka eitav mõte on iseseisvalt olemas).

Tõest mõtet saab väita, väär aga mitte. **Kahekordse eituse** reegel näitab ilmekalt, et eitus kuulub mõtte juurde. Vastasel korral peaks arvama, et kõigepealt on meil mõte (*p*), seda eitades lakkab mõte olemast, eitades uuesti ($\sim\sim p$), tekib taas esialgne mõte. See oleks muidugi absurd.

Frege arvates tekivad paljud väärarusaamad ja segadused sellest, et püütakse kõiki kasutatavaid mõisteid defineerida. Mõned neist (nt *tõde*) on defineerimatud. Üheks selliseks segadustekitavaks mõisteks on ka *otsustus*. Paljud varasemad autorid kasutasid

seda ligilähedaselt samas tähenduses mis Frege *mõtet*. Frege järgi on aga kõige loomulikum mõista selle all otsustus**akti**, mis tehakse teatud **ajal** kellegi poolt. Ja seda akti tuleb muidugi eristada mõtte haaramise aktist (vt eespool).

Me võime lisada sõna *ei* lauses predikaadile ja niiviisi muuta algul tõest mõtet väljendanud lause vääraks ja vastupidi. Kui me seda nimetame eituseks, siis pole see samal tasemel otsustamise-ga. Muidugi toimub selline lisamine mõtleja teadvuses, vastav mõte ja ta paariline — eitav mõte — on aga iseseisvalt olemas.

Olles selles kõiges selgusele jõudnud, argumenteerib Frege järgnevalt, et ökonoomsem on oletada, et nii eitavate kui jaatavate mõtete puhul on otsustusakt üks ja sama, kui seda, et neid on kaht eri tüüpi.

Igal mõttel on olemas ka vastandmõte. Me haarame mõtte tõesust, samal ajal tunnistades ta eituse väärust. Vastandmõtet väljendav lause moodustub algse mõtte väljendist ja eitust märkivast sõnast. Kombineerides eituse ühe lauseosaga, eitame me tervet lauset (kuigi vahel võib eitus piirduda ka vaid osaga lausest).

Eitava mõtte puhul tuleb arvesse võtta, et eitatud mõte on ise täielik ja iseseisev, eitus aga midagi ebatäielikku — ta vajab täiendamist mõttega. Eitatud mõtet võib uuesti eitada, nii saadakse topelteitus, mis on ekvivalentne (alati sama tõeväärtusega) esialgse mõttega: $\sim\sim p \equiv p$.

Kolmandas artiklis — “Liitmõtted” (Frege 1923) — vaatleb Frege mõtete kombineerimise eri võimalusi. Üldiselt peegeldub mõtete struktuur lausete struktuuris. Kuid mitte alati. Mitte iga liitlause ei väljenda liitmõtet. Kui meil on tegu pea- ja kõrvallausest koosneva liitlausega, ei ole siin Frege järgi liitmõtet, kuna osalaused ei väljenda tervikmõtet (vt ka Frege 1995). **Liitmõtte** all mõistab Frege kompleksmõtet, mis koosneb teistest **mõtetest**, mis on ühendatud **konnektiivi** abil. Et mõte saab Frege arusaama järgi koosneda ainult millestki täielikust ja millestki ebatäielikust ja et liitmõtte koostisosaks olevad mõtted ise on täielikud, peab konnektiiv seega olema ebatäielik, s.t funktsionaalne. Kõige lihtsamaks liitmõtteks on eelvaadeldud eitus (Frege ise seda ei ütle, kuid on ilmne, et ta nõustuks), selle eripäraga, et seal on osamõtteid vaid üks, eitus ise aga konnektiiv.

Frege leiab 6 liitmõtte liiki. (Kasutan edaspidi elementaarset lausearvutuse notatsiooni, et esitust hõlbustada; Frege ise on ses artiklis täiesti informaalne). Olgu A ja B kaks suvalist mõtet. Lihtsaim seos nende vahel on **konjunktsioon**: $A \& B$. Eitades seda, saame teise seose: $\sim (A \& B)$; konjungeerides algsete mõtete eitusi, saame kolmanda: $(\sim A) \& (\sim B)$; eitades omakorda viimast, saame neljanda seose: $\sim[(\sim A) \& (\sim B)]$, seda võib aga lühemalt kirjutada kui $A \vee B$ ($\vee$ tähistab siin mitte-eksklusiivset 'või'-d, s.t **disjunktsiooni**); viies seos on ühe mõtte eituse konjunktsioon teise mõttega: $(\sim A) \& B$ (samuti $A \& (\sim B)$); eitades viiendat seost, saame kuuenda: $\sim[(\sim A) \& B]$, lühemalt $B \rightarrow A$, ehk **implikatsiooni** (Frege kasutab nime 'hüpoteetiline liitmõte').

Kõigi nende seoste puhul tuleb välja mitmesuguseid huvitavaid omadusi, mida on hästi näha tõeväärtustabeleist (võetud kasutusele Wittgensteini poolt *Tractatus*'es, mis avaldati kaks aastat enne Frege "Liitmõtteid". Frege ise tõeväärtustabeleid ei kasuta). Need puutuvad otseselt lausearvutusse ja siinkohal huvi ei paku. Küll aga tasub tähele panna Frege sealjuures esitatud üldisemat sorti märkusi.

Esmalt tuleks rõhutada, et liitmõtteid ei tule võtta väiteina, vaid pelkade mõtetena. Muidugi saab nende tõesuse korral neid väita, kuid kõik need 6 kombinatsiooni (ja omakorda nende kombinatsioonid) toimuvad mõtte tasemel, nende otsustamise ja väitmise suhtes primaarsena.

Kui $\&$ ja $\vee$ vastavad enam-vähem tavakeelseile "ja-le" ja "võile", on $\rightarrow$ interpreteerimine "kui..., siis...-na" kindlasti intuitsiooniga vastuolus. On ju implikatsiooni üks omadusi, et kui esimene mõte on väär, võib teine olla ükskõik milline, nii tõene kui väär mõte — implikatsioon on ikka tõene. See omadus on paljusid loogikuid ja filosoofe sundinud otsima selle tavakeelse seose paremat loogilist ekvivalenti, paljude arvates peab selles kuidagi kajastuma implikatsiooni mõlema poole **sisuline** seos teineteisega. Frege järgi on see täiesti ekslik vaatekoht. Ta tegeleb loogilise aparatuuri väljatöötamisega mõtete struktuuri täpsemaks väljendamiseks, ning igapäevakeel oma puudulikkusega just nimelt näitabki, et tuleb leida täpsemad väljendusvahendid. "Kui B, siis A" on loogikas lihtsalt postuleeritud tähendama sama mis $\sim[(\sim A) \& B]$, täpselt samuti nagu füüsikas defineeritakse mõisteid *töö*, *võimsus* jne — keegi ei tule ju nõudma, et need mõisted viidaks vastavusse sõna-

de igapäevakasutusega. Mõtted, erinevalt igapäevakeelest, on aga Frege arvates selgepiirilised ning nende paremaks edasiandmiseks on vaja loogilist keelt.

“Siin näen ma suurimat raskust filosoofia jaoks: instrument, mis on talle käepärast oma töö tarvis, nimelt igapäevakeel, on selleks otstarbeks vähesobiv, kuna tema arengut on juhtinud nõudmised, mis on täiesti teistsugused kui filosoofia omad. Nii on ka loogika kõigepealt sunnitud kujundama sobiva instrumendi juba käepärast olevaist. Ja ka selleks otstarbeks leiab ta eest üsna vähe kasutus-kõlblikke vahendeid.” (Frege 1923: 387.)

Konnektiivid “ja”, “või”, “kui...”, “siis...” on kõik kahekordselt täiendustvajavad, s.t kahekohalised, erinevalt “ei-st”, mis on ühekohaline. (Õigupoolest on konnektiivid erilist liiki funktsioonimärgid, nimelt sellise funktsiooni, mille puhul nii argument kui väärtus on tõeväärtus. Wittgensteini järgi on hakatud selliseid seoseid kutsuma **tõefunktsioonideks**.)

Teist liiki liitmõtte ($\sim (A \& B)$) väitmisel väidame ühtlasi, et kaks koostismõtet, A ja B, **välistavad teineteise**. Nelja esimese liigi puhul on koostisosade järjekord vahetatav — terviku mõte sellest ei muutu; viienda ja kuuenda puhul see enam nii ei ole. Frege teeb siin ka märkuse selle kohta, et loogilises mõttes on “ja” ning “aga” samatähenduslikud, neid võib üksteisega asendada, tervikmõtet muutmata. (Lauseil “Ma läksin koju ja avasin akna” ning “Ma läksin koju, aga avasin akna” on sama tähendus ja tõeväärtus, kuigi nad muidugi erinevad varjundilt.)

Juhul kui hüpoteetiline lause ei koosne täielikest lauseist, siis ta osad ei väljenda iseseisvaid mõtteid, kuigi terviklause seda teeb. Nt “Kui keegi on mõrvar, siis on ta kurjategija”. Sõnad *keegi* ja *ta* pole pärisnimed, seega pole siin tegu kahe sõltumatu osalausega. Need sõnad osutavad teineteisele. (Siin on tegu lihtsa universaalselt kvantifitseeritud implikatsiooniga.) Seega nagu eespool öeldud, ei väljenda liitlause alati liitmõtet, viimase jaoks on tarvilik kahe iseseisva mõtte olemasolu.

Frege poolt välja toodud 6 liitmõtte liiki moodustavad kokku **lõpetatud terviku**; võttes primitiivseosteks konjunktsiooni ja eituse, saame selles tuletada kõik ülejäänud. Muidugi võib aga võtta primitiiviks (koos eitusega) ükskõik millise neist kuuest ning tuletada 5 ülejäänut. Ses mõttes on need seosed samaväärsed.

Mis saab, kui seose mõlemaks pooleks on üks ja seesama mõte? Nii 'A', 'A&A' kui 'A∨A' on sama tähendusega. Liitmõte kujul '(~A) & A' on alati väär (Wittgensteini terminiga — kontradiktsoon), selle eitus ('A→A') aga alati tõene (— tautoloogia).

Kõik eeltoodud 6 liiki seoseid koos eitusega võimaldavad moodustada ükskõik kui keerulisi liitmõtteid. Frege arvates kehtib see vähemalt matemaatika, füüsika, keemia ja astronoomia lause- te ja nende poolt väljendatavate mõtete kohta. Nende jaoks võtab Frege kasutusele mõiste "matemaatilised liitmõtted", viidates, et võib-olla nt teleoloogilisi väiteid ei anna nii lihtsalt moodustada.

Seeria neljandaks artikliks planeeritud "Loogiline üldisus" (Frege 1925) jäi lõpetamata. Sellest hoolimata esitab Frege seal mitmeid huvitavaid seisukohti, sealhulgas käsitluse, mis paljude arvates vastab ca 10 aastat hiljem Alfred Tarski ja Rudolf Carnapi esitatud eristusele objekt- ja metakeele vahel.

Artikkel algab tõdemusega, et hüpoteetiliselt liitmõtetest on loomulik edasi minna loogika, matemaatika või füüsika **seaduste** vaatlemisele. Seni vaadeldud hüpoteetilised liitmõtted polnud seadused, kuna neis puudus **üldisus**. Viimane on seaduse tarvilikuks tingimuseks. Üldisus eristab seadust üksikfaktist, sellisest, mida esitavad ja uurivad nt **ajaloolased**. Seega on üldisuse seisukohalt olemas fundamentaalne erinevus nt füüsiku ja ajaloolase tegevuse vahel — esimene püüab avastada seadusi, teine üksikfakte. Siit on selgesti näha, et Frege hoiab nende leeri, kes peavad loodus- ja vaimuteadusi fundamentaalselt erinevaks, seega on ta vaade vastupidine tol ajal juba pead tõstnud loogiliste positivistide omale, kes püüdsid (kokkuvõttes siiski ebaõnnestunult) tuua kõik teadused "ühe mütsi alla".

Seaduse tähtsus meie teadmise jaoks seisneb selles, et ta koondab lõpmatult palju üksikfakte enda alla erijuhtudena. Kasutades järeldust üldiselt üksikule, s.t **deduktsiooni**, saame seadustest kätte vajalikud tükid infot üksikfaktide kohta. Deduktsiooni ise on mentaalne akt. Igaüks, kes teab, kuidas seda teha, on käsitanud, mida tähendab üldisus. Siin võiks ehk näha kontseptsiooni "tähendus kui kasutus" alget, mis sai kuulsaks hilise Wittgensteini esituses, kuid mida mõned autorid, eelkõige M. Dummett, püüavad omistada ka juba Fregele.

Teist sorti järelussuhte abil saame tuletada ühtedest seadustest teisi. Kuivõrd seadused on Frege järgi mõtted, tähendab üldisus nende puhul **mõtete üldisust**.

Tavaliselt on Frege järgi teaduse otseseks uurimisobjektiks **meelise taju objektid**, nende kohta esitatakse väiteid. Midagi nende kohta öeldes väljendatakse aga mõtteid. Ent seadusi formuleerides teeme mõtted ise oma uurimisobjektiks, preditseerides neile üldisuse. Sellega võtavad mõtted üle tavaliselt tajuobjektidele kuuluva koha. Tajuobjektid ja mõtted on muidugi põhimõtteliselt erinevad — mõtteid ei saa tajuda (vt eespool). Küll aga võib taju viia mõne mõtte **tõesuse** äratundmiseni. Kuivõrd mõte pole tajutav, pole seda ka üldisus kui mõtete omadus. Seega on tõenäoline, et me ei saa üldisuse tähendust anda definitsiooniga.

Parimaks vahendiks haarata mõtteile kuuluvat loogilist üldisust on muidugi keel, mis modelleerib mõtteid. Alati tuleb aga silmas pidada, et tavakeel ei tee seda kaugeltki adekvaatselt.

Kõige universaalsemaks üldisuse märkimise keeleliseks vormiks on **hüpoteetiline lause**, nt “Kui miski on inimene, on ta surelik”. Alternatiivid (“Kõik inimesed on surelikud”, “Iga inimene on surelik”) on küll samatähenduslikud, kuid pole igas olukorras kasutatavad. Sõnad *miski* ja *ta* hüpoteetilises liitlauses on umbmääraselt viitavad, olles üldisuse väljendajaiks. Tehes järelduse üldiselt üksikule, asendame need mõlemad sõnad ühesama pärisnimega (nt “Kui Sokrates on inimene, on Sokrates surelik”; ehk üldiselt “Kui *a* on inimene, on *a* surelik”). Nii nagu üldise lause *miski* ja *ta*, nii ka selles lauses nime kaks esinemist **osutavad teineteisele**. Ent erinevalt üldisest lausest väljendab selline üksiklause ka **hüpoteetilist mõtet**.

Sellist keelt, mis ühendab tajutavad märgid mittetajutavate mõtetega, nimetab Frege **abikeeleks** [*Hilfssprache*], mis sisaldab kaht tüüpi märke — sõnu ja üksiktähti. Esimesed vastavad kõnekeele sõnadele, teised tähistavad umbmääraselt viitavaid osi.

Keel, milles mõtlemine toimub, Frege puhul seega kirjutet või trükit saksa keel, on teistsugune. Frege kutsub seda **esituskeeleks** [*Darlegungssprache*]. Abikeele laused on esituskeele objektideks, esituskeeles räägitakse abikeele lausete kohta. Selisel juhul on abikeele laused võetud jutumärkidesse, olles niisiis nonde lausete **pärisnimedeks**. Siit järgneb ka tõsiasi, et abikeele lauseid ei esitata kunagi väitva jõuga.

Abikeele olemusse kuulub, et sama kujuga pärisnimed tähistavad sama objekti. Tühjad (osutuseta) märgid ei ole siin üldse nimes. Vabastades abikeele lause jutumärkidest, saame otsustada tema tõesuse üle ning kasutada teda järeldamisel.

Siinses kirjutises õnnestus esitada vaid väike fragment Frege kui ühe viimase sajandi olulisima mõtleja vaateist. Näiteks Frege matemaatikafilosoofia, mis viimaseil aastail taas paljude filosoofide tähelepanu keskpunkti on tõusnud, vajaks hädasti eestikeelset tutvustavat käsitlust. Loodetavasti ei jää see tulemata.

Kirjandus

- D u m m e t t, Michael 1981. *Frege: Philosophy of Language*. 2nd ed., Cambridge (Mass.): Harvard UP
- D u m m e t t, Michael 1995. Frege koht filosoofia ajaloos. — *Akadeemia*, nr 1, lk 109–132
- F r e g e, Gottlob 1918a. Der Gedanke: Eine logische Untersuchung. — G. Frege, *Kleine Schriften*. Hrsg. von I. Angelelli. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft; Hildesheim: Georg Olms, 1967, S. 342–362
- F r e g e, Gottlob 1918b. Die Verneinung: Eine logische Untersuchung. — G. Frege, *Kleine Schriften*. Hrsg. von I. Angelelli. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft; Hildesheim: Georg Olms, 1967, S. 362–378
- F r e g e, Gottlob 1923. Logische Untersuchungen, dritter Teil: Gedankengefüge. — G. Frege, *Kleine Schriften*. Hrsg. von I. Angelelli. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft; Hildesheim: Georg Olms, 1967, S. 378–394
- F r e g e, Gottlob 1925. Logische Allgemeinheit. — G. Frege, *Nachgelassene Schriften*. Hrsg. von H. Hermes, F. Kambartel, F. Kaulbach. Hamburg: Felix Meiner, 1969, S. 278–281
- F r e g e, Gottlob 1995. Tähenusest ja osutusest. — *Akadeemia*, nr 1, lk 87–108
- T a m m e t, Tanel 1996. Loogika aine ja ajalugu. — *Akadeemia*, nr 10–12, lk 2043–2059, 2390–2403, 2603–2621

JAAN KANGILASKI (sünd. 1970) lõpetas 1994 Tartu Ülikooli filosoofia erialal, samast aastast TÜ filosoofiamagistrand ja *Akadeemia universalia*-osakonna toimetaja. *Akadeemias* avaldanud väitluse “Vaim ei ole teadvus!” (koos Bruno Mölderiga, 1997, nr 1, lk 175–180).

PIRET LIINOLD ja JAAN KANGILASKI

VÄITLUS

VEEL KORD KOOS JUHAN MAISTEGA MÕÖDA MÕISAIID

J. Maiste. Retsensioon Ants Heina retsensioonile. — *Akadeemia*, 1997, nr 6 (99), lk 1288–1297; vt ka: A. Hein. Mõõda mõisaid koos Juhan Maistega. — *Akadeemia*, 1997, nr 3, lk 616–626.

Ants Hein:

Paistab, et kolleeg Juhan Maiste on mu märtsikuises *Akadeemias* ilmunud arvustusest üsna häiritud.

1. Ta pole rahul etteheitega, et monograafias on liiga vähe toetunud uuematele uurimustele. Ma panevat talle süüks isegi seda, et ta pole maininud Dainis Brūģise monograafiat *Historisma pilis Latvijā*. Ometi ei teinud ma Brūģise raamatust küll sõnagagi juttu! Ja nüüd “retsensiooni retsensioonis” mõnd läti autorit lõpuks nimetades võinuks Juhan Maiste siiski hoolt kanda, et seda enam-vähem korrektselt tehtaks: praegu võiks tema kirja pildida järgi Brūģise raamatu pealkirja tõlkida küll hoopis “Läti historiliseks lossiks”, teise raamatu, 1992. aastal ilmunud *Elejas pils*’i puhul on ta unustanud, et sel oli siiski mitu autorit (D. Brūģis, I. Janele, H. Junecke, I. Lancmanis, O. Spārītis), ja kui norida, on seegi vale, et ta loeb *Historisma pilis*’t ilmunuks hiljem kui *Eestimaa mõisaid* — minu teada ilmus Brūģise monograafia eelmise aasta veebruaris, Maiste enda oma aga umbes mai lõpus (D. Brūģise kiri siinkirjutajale 23. II 1996).

2. “Arhitektuuri teoreetilise mõtte arengus olulist osa etendanud” John Vanbrughist, kes esines *Eestimaa mõisates* miskipärast küll J. Vanbrughina: *sir* Vanbrugh ei avaldanud ühtegi arhitektuurialast kirjutist — ka too *Woodstock Manor*’i kaitseks koostatud “memorandum”, millele Maiste nüüd viitab, polnud muud kui Marlborough’ hertsogile 11. juunil 1709 saadetud kiri, mis sisaldas soovitusi Blenheimi palee kõrvale jäävad vanad vared lammutamata jätta. Trükkii pääses see kiri rohkem kui kakssada aastat pärast kirjutamist ja vaevalt arhitektuuri teoreetilist mõtet kuigipalju enam mõjustada sai (J. Vanbrugh, *Works: I–III Plays*, ed. B. Dobrée; *IV The Letters*, ed. C. Webb. London, 1927–1928).

3. Kas ikka oli Chambord'i autor Leonardo da Vinci? Tõsi see on, et 1517. aasta kevadeks kutsus François I ta Prantsusmaale — andes talle üheks ülesandeks uute losside projekteerimise. Loss, mille kallal Leonardo tollal tööle asus, polnud aga Chambord, vaid kuninga ema jaoks mõeldud Romorantin. Paraku ei jõudnud vana mees selle plaaniga kuigi kaugele, säilinud on ainult paar väga visandlikku musta kriidiga tehtud skitsi (praegu üks Windsoris, teine Briti Raamatukogus). Chambord'i hakati ehitama alles pärast Leonardo surma ja pole ühtegi tõendit, et selle kavandajad oleksid Leonardo da Vinci projektist lähtunud. See on alles hilisemate arhitektuuriloolaste teene, et Leonardo märkmete hulgast leitud jooniste põhjal on hakatud Romorantinis nägema Chambord'i kauget eeskuju (J. Guillaume, "Léonard de Vinci et l'architecture française: I, Le Problème de Chambord." — *Revue d'architecture*, 25, 1974, lk 71–84; H. Tanaka, "Leonardo da Vinci, Architect of Chambord?" — *Artibus & History* XXV (1992), lk 85–102).

4. Juhan Maiste kiidab Thorvaldseni lõvi, aga mis on sel ühist Reinhold von Anrepi monumendiga Kärstna Kabelimäel? Tolle Kärstna lõvi kaksikvond ei seisa ju marmorisse tahutuna Kopenhaageni Thorvaldseni muuseumis, vaid metalsena hoopis kindral Gerhard von Scharnhorsti haua Berliini *Invalidenfriedhof*'is. Viimase kallal oli Christian Daniel Rauch alustanud koos Karl Friedrich Schinkeli ja Friedrich Tieckiga tööd juba 1820. aastal — nii et sedagi ei saaks väita, et oma kavandis oleks ta kuidagiviisi olnud Thorvaldsenist sõltuv. Maiste ei võta Rauchi nime mainidagi, kuigi Kärstnas pole tegu lihtsa mugandusega kuulsa skulptori ühest kõige ilmekamast tööst, vaid tõenäoliselt lausa kordusvaluga (J. Aubert, *Handbuch der Grabstätten berühmter Deutscher, Österreicher und Schweizer*. München—Berlin, 1975, lk 110; vt ka: P. Betthausen, *Karl Friedrich Schinkel*. Berlin, 1983, lk 38–39).

5. Ja jälle need J. Broebes, J. C. Hindersin (Eestimaa mõisates oli miskipärast Hindersen) ning J. de Bodt, keda Juhan Maiste tahab ilmtin-gimata pidada "saksa 17. sajandi arhitektuuri suurkujudeks"! Broebes'il ja de Bodt'l peatusin juba oma eelmises retsensioonis, siin lisan üht-teist Johann Caspar Hindersinist (1677–1738, Maistel ekslikult 1677–1728). "Retsensiooni retsensioonile" järgi oli too mees seotud Schlobitteni (praegune Slobity) mõisaga, kuid paraku jätab Maiste mainimata, et seda küll alles 1704. aastast (A. Gräfin Eulenburg, H. Engels, *Ostpreussische Gutshäuser in Polen: Gegenwart und Erinnerung*. München, 1995, lk 115). Nii et taas oma tegevuselt mitte 17., vaid hoopis 18. sajandi mehi. Viidates ühele C. Grommeltilt 1922. aastal Allensteinis Hindersini kohta ilmunud raamatule, võinuks Maiste ära tuua selle lühendamata, tõelise pealkirja *Die ostpreußische Bauverwaltung*

im Anfange des 18. Jh. und der kgl. preußisch-oberländische Landbau-meister und Landmesser Johann Caspar Hindersin — sellestki ilmneb, et tegelikult polnud Hindersin mitte niivõrd arhitekt kui maamõõtja ja ehitusadministraator.

6. Lugu “kuulsa prantslase” (vist ikka vallooni?) François Cuvilliés’ga. Maiste heidab mulle ette, et ma pole nõus pidama teda Zopf-stiili esindajaks ega teadvat midagi ka tema tegevusest Brühli lähedal Augustusburgis ja Falkenlustis, samuti Müncheni Amalienburgis. Nende kolme lossiga oli Cuvilliés seotud vastavalt 1728, 1729 ja 1734–1739 — mis Zopf-stiilist sai siis juba juttu olla! Zopf, too meeste parukaid ehtinud iseloomulik patsike, tuli moodi tükk aega hiljem, rääkimata siis 1760.–1780. aastate Zopf-stiilist (vastab prantslaste Louis Seize’ile ja inglaste late Georgian’ile).

7. Kes oli aga A. Riedel, “tuntud ornamendiraamatute autor 18. sajandi lõpust”? Isegi Berliini *Kunstbibliothek*’i kogust, kuulsast *Ornamentstichsammlung*’ist, pole sellenimelist autorit leida (vt *Katalog der Ornamentstichsammlung der Staatlichen Kunstbibliothek Berlin*. Hrsg. von A. Lotz. Berlin, 1939).

8. Arusaamatused skulptuuride ümber. Arvamust, et Saue mõisas on ühel raidkujul pika paabulinnusaba, jässakate paabulinnujalgade ja iseloomuliku paabulinnututiga luik, ei saa Maistelt muidugi ära võtta. Veidi teine lugu on Õisu mõisamaja trepil seisva kahe marmorfiguuriga: Maiste järgi hoidvat neist üks käes madu, teine tõrvikut. Minu teada on mõlemad, nii tõrvik kui madu, ühe marmordaami kätes, kuna teine kannab hoopis *fascies*-kimpu. Või räägime hoopis kahest eri mõisast?

9. Sagadi mõisahoonel puhul on autor pahane, et ma ei tea seal kunagi olevat olnud “teise korruse saali, mida kaunistasid suured jalgadele toetuvad kahlelahjud”. Nagu ta oma “retsensiooni retsensioonis” mulle soovitab, vaatasin veel kord üle tema mõisaraamatu 89. leheküljel reprodutseeritud Sagadi härrastemaja projekti, kuid ka nüüd ei suutnud ma leida sealt rohkemat kui üksnes keldri- ja esimese korruse plaani.

10. Mõned kaunid müüdid, millest Juhan Maiste kuidagi loobuda ei taha. Nii näiteks Raadi ja Peter Joseph Lenné. Muidugi polnud see Olev Suuder, kes Raadit esimesena tolle kuulsa saksa pargikujundajaga seostas — sajandi algul tegi seda juba Alfred Graß (“Schloß Ratshof und die Galerie von Liphart.” — *Heimatstimmen: Ein baltisches Jahrbuch*. Reval, 1906, lk 61) ning see väide on isegi esimeses *Eesti Entsüklopeedias* sees. Samas pole Lenné loomingulisest biograafiast leitud vähimatki vihjet, mis seda oletust kinnitaks, ja seda veel nüüdki, kui arhitekti 200. juubeli puhul võeti arvele viimanegi Lenné töö (vt H. Günther, S. Harsen, *Peter Joseph Lenné: Katalog der Zeich-*

nungen. Tübingen—Berlin, 1993). Ehk piirdus Lenné mõju siin üksnes raamatu *Lehrbuch der schönen Gartenkunst* (Berlin, 1859) kasutamise-ga — oli see ju kord populaarseim aiakunsti käsiraamat?

11. Või Saku ja Carlo Rossi. Mis tähtsust on sellel, et kuulus peter-burilane veetis alates 1832. aastast osa oma vanaduspäevi Tallinnas, või ka sellel, et tal Maiste järgi oli Tallinnast pärit Sofia Andersoniga “lisaks neljale lapsele esimesest abielust ühtekokku kuus last”? Pärineb ju Saku härrastemaja hoopis varasemast ajast: krahv Karl Friedrich Rehbinder laskis ta ehitada juba 1810. aastail, mil Rossil vaevalt oli aega oma hiiglaslike Peterburi, Moskva ja Tveri projektide kõrvalt tulla Eestisse mõnd mõisa püstitama.

12. Naljakas, et Juhan Maiste ikka veel arvab, et tema raamatu *Ees-timaa mõisad* kaanel oleva Viimsi mõisa vaate autoriteks on prantslased E.-J.-M. Hostein ja V.-V. Adam. Tõsi see on, et prantslaste litograa-fia ja siinse kunstniku Theodor Gehlhaari akvatinta paistavad esimesel pilgul üpris sarnased — valmis ju prantslaste töö tollesama Gehlhaari vaate järgi. Lähemalt pilte silmitsedes on küll näha lahknevusi — mit-te üksnes erinevas graafikatehnikas, vaid näiteks ka figuuride asetuses, maastikus jne. Maiste väide, et isegi Voldemar Vagale olevat too Gehl-haari akvatinta tundmatu, ei kannata kriitikat — Vaga raamatus *Kunst Tallinnas XIX sajandil* (Tallinn, 1976, lk 49) on ka Viimsi mõisa vaa-de (1832–1833) Gehlhaari akvatintade hulgas kirjas.

13. Juhan Maiste vabandab, et ta räägib Otto Pius Hippiumest kui “Berliini päritoluga arhitektist”. Tegelikult olevat ta mõelnud hoopis tolle arhitekti “Berliini koolitusele” ja sellel peatuvat ta oma soomekeel-ses raamatus ka pikemalt. Siiaamaani on üldiselt teada olnud, et Hippius õppis Karlsruhe Polütehnikumis ja Peterburi Kunstiakadeemias (*Eesti kunsti ja arhitektuuri biograafiline leksikon*. Tallinn, 1996, lk 110). Maiste soomekeelsest raamatust ei leidnud ma ridagi Hippiume õpin-gutest, vaid enam-vähem sõnasõnalise ümberpaneku mu omaaegsest Hippiume-artiklist (vrd J. Maiste, *Linnoissa kreivien: Viron kartanoita ja kartanokulttuuria*. Helsinki, 1995, lk 195; A. Hein, ““Elada üheksa-teistkümnendal sajandil. . .”: 100 aastat Otto Pius Hippiume surmast.” — *Sirp ja Vasar*, 14. X 1983). Ja mis ime sunnib Maistet arvama, et ma seon Hippiume kavandatud Sangaste mõisahoonega üksnes Hlubokat ja Hradekit — juba ainuüksi kõnealuses arvustuses mainin kokku kaheksat lossi.

14. Eriti näib Juhan Maistet häirivat, et sean kahtluse alla te-ma teooria, nagu Rägavere mõisahooned oleks projekteerinud Johann Schultz, üks tuntumaid siin 18. sajandi teisel poolel tegutsenud ehitus-meistritest. “Sellest, et Rägaveres võiks olla tegemist põhiosas 17. sa-

jandi lõpus ehitatud hoonega, kuulen Ants Heinalt küll esimest korda. Ehk libises väide retsensendil endalgi kuidagi liiga kergelt üle huulte,” pareerib Maiste otsustavalt. Mul jääb vaid imestada, et ta Rägavere mõisahoone rootsiaegsest päritolust midagi ei tea — olen sellest kirjutanud korduvalt, uue entsüklopeedia 8. köiteski on see märksõna “Rägavere mõisaansambel” all sees. Siin olgu vaid märgitud, et mõisahoone lasi püstitada Niels von Stackelberg, kes lisaks Rägaverele valdas ka Mõdriku ja Hjelmarsnäsi mõisat ning kes alates 1687 oli Eestimaa Rüütelkonna peamees; oma praegused mõõtmed sai hoone pärast 1889. aasta tulekahju. Hermann Helmich von Kaulbari kutsel võis Schultz 1770.–1780. aastail olla muidugi Rägaverega seotud, kuid mitte enam maja ehitamisel, vaid üksnes selle moderniseerimisel.

15. Schultziga seoses pahandab Juhan Maistet seegi, et olen soovinud tal rohkem arvestada ka teiste saksa päritolu ehitusala meistritega, keda näiteks Jüri Linnuse andmeil oli 18. sajandi teisel poolel ja 19. sajandi algul mõisates tööl lausa kümneid. Maiste seletab vastu, et kuna Linnus olevat toetunud eelkõige adramaarevisjonide materjalidele, esinevad tema uurimuses üksnes “kohalikud mõisa- ja külameistrid”, keda muidugi tõeliste mõisaehitajatena ei saaks arvestada. Kuid Jüri Linnus ei kasutanud nendest revisjonidest ju üksnes talurahva loendeid — ta vaatas läbi ka võõraste ja vabade inimeste nimestikud, samuti hilisemad hingeloendid, isegi meetrikaraamatud, kus samuti on kirjas vabu mehi — ristsetel osalenud vaderid jne. Tulemusena ongi vabu meistreid käsitlev osa J. Linnuse põhitööst niihästi kõige mahukam kui ka sisutihedaim (J. Linnus, *Maakäsitöölised Eestis 18. sajandil ja 19. sajandi algul*. Tallinn, 1975, lk 21–136). Ja kui sealt just Johann Schultzit nime ei leia, siis leiame näiteks Johann Paul Dürschmidt — tema juures Schultz oma ametit sellina täiustaski. Nimetades üksnes Schultzit taset rahvusvaheliseks, näib Maiste unustavat tõsiasja, et sellal liikus Baltikumi teedel sadu “rahvusvahelisi mehi” ja kogu ehitusmeistrite väljaõppe süsteem oligi rahvusvaheline (vt näiteks H. Pönike, *Studien zur Wanderung sächsisch-thüringischer Handwerker in die baltischen Provinzen im 18. und 19. Jahrhundert*. Hamburg, 1964).

16. On muidugi häbiasi, kui juhtivaid mõisaarhitektuuri asjatundjaid ei tea isegi umbkaudu, kui palju mõisaid meil kunagi on olnud. “Nagu oponent kindlasti teab, võib mõisaid kokku lugeda mitut moodi. [...] Ei täna ega kunagi varem ei ole ma tahtnud sekkuda mõisate juriidilise ja suures osas ka majandusliku ajaloo küsimustesse. Minu jaoks on need liiga keerulised,” püüab ta vabandada. Ja: “antud puhul on retsensent oma teksti huvides autori poolt kirjutatud võltsinud”. *No comments*.

17. Taas Hõreda maalingutest. Oma retsensioonis seletasin juba kord, kui mõttetu on püüda neid siduda Venemaal tegutsenud itaalia kunstniku Giovanni Battista Scottiga, sest juba 1811. aastal signeeris need hoopis kohalik kunstnik Jacob Paridon Neus ja tegemist on vaid koopiaga Andrea Mantegna ühest tuntumast tööst. Maiste on mõtelnud välja oma arust üsna leidliku teooria, et Scottil võis Eestis sidemeid tekkida tänu oma kaasmaalasele Luigi Ruscale, kes valmistas Tallinnas praegusel Vene tänaval paiknevale õigeusu kirikule joonised. Tõenäoliselt pole aga too nagu Scottigi kunagi Eestisse sattunud, vähemalt mitte seoses selle kirikhoone projekti koostamisega — see tuli tal kiirustades teha 1807. aasta alguseks Peterburist lahkumata, sest keiser oli eelmise, talle Tallinna vene kaupmeeste poolt kinnitamiseks saadetud projekti tagasi lükanud. Et Ruscalt polnud isegi õiget aimu, kui kitsuke on tolle kiriku krunt, kavandas ta selle tunduvalt suuremana, kui see praegu Vene tänaval näha, ja ehitama hakati seda mitu aastat pärast Rusca Venemaalt lahkumist juba hoopis uue, kohaliku arhitekti F. Schatteni töödeldud projekti järgi (*Pravoslavnaia Cerkov' Svjatitelja i Čudotvorca Nikolaja Mirlikijskago v" g. Revel. Revel'*, 1889; L. B. Aleksandrova, *Luidži Ruska*. Leningrad, 1990).

18. Ja mis viga on minu väitel, et 19. sajandi algul oli too Caesari võidukäiku kujutav Mantegna friis üks enim reprodutseeritud kunstiteoseid, mida näiteks ka Goethe on ühes traktaadis ülistanud? Kas siis tõesti midagi ei teata Goethe pikemast käsitlusest "Julius Cäsars Triumphzug, gemalt von Mantegna" (*Goethes sämtliche Werke. Vollständige Ausgabe in 44 Bänden*. Siebenunddreißigster Band. Leipzig, s.a., lk 59–75)?

Ongi vist kõik. Väiksemad eksitused pärisnimedes jäägu seekord mainimata.

Juhan Maiste on arvanud kunstiajaloost kui distipliinist nõnda: "Ega asjata öelda, kunstiajalugu pole üksnes teadus, vaid ka tubli annus luulemeelt ja intuitsiooni. Võib kirjutada kahte moodi, kas siis suunates tähelepanu üksnes faktidele või siis kirjaniku moodi, huvitavalt." Ja just nii, "kirjaniku moodi, huvitavalt", on Juhan Maiste oma "Retensiooni Ants Heina retsensioonile" kirjutanudki.

"AKADEEMIA" KOONDSISUKORD

1937–1940

- A. A.** (= August Annist). Tähtteos soome "Kohvikukõnedest" // 1938, 2: 77–85; Veel soome ja eesti "Kohvikukõnedest" // 1938, 3: 185–186
- Adams, Valmar.** Õigest teest // 1937, 1: 8–11; Mõtisklusi "viimseist seikadest" // 1937, 2: 98–101; Elav ja surmud sõna nüüdisaja kultuuriteguritena // 1937, 4: 241–244; Elu mõttest // 1938, 5: 311–316; Elu mõttest II // 1938, 6: 360–363; Sõjas kasvab rahu seeme. Mõtisklus sõja alguks — sajandi aspektis // 1939, 5/6: 325–327
- A. H.** (= Arvo Horm). Rootsi suhetest Balticumiga (Stokholmi ülikooli Balti Sektsiooni sekr. dr. Schück'i intervjuu) // 1937, 2: 123–127
- A. L.** (= Aleksander Looring). Bellegarde mälestuste puhul (arvustus) // 1937, 1: 63–64; Märkmeid rahvusvaheliselt karskuskongressilt Helsingis // 1939, 5/6: 369–372
- Aliquis** (= ?). Rassiküsimus ja prantsuse üliõpilane // 1938, 7: 472
- Aller, R[udolf].** Seadusandlusest ja südametunnistusest // 1939, 2: 92–96; Mõtteid tänapäevast ja tulevikust // 1940, 1: 20–24
- Andresen, Nigol.** Sihiasetusest ühiskonna tervendamisel // 1939, 4: 276–279
- Annist, A[ugust].** Vabaduspüha ja vabaduse kriis // 1937, 1: 19–36; Tammsaare kui kultuurikriitik ja intellektualismi agoonia // 1938, 1: 5–21; Euroopa ja Aasia vahemail // 1938, 5: 273–285; Euroopa ja Aasia vahel // 1938, 6: 347–359; Matkanägemusi Kreekast // 1938, 7: 434–448; Lähtekohti meie kultuuri-ideoloogiale. Mis on kultuur? // 1939, 2: 81–92; Vastuseks eelolnule // 1939, 4: 279–281; Uue aasta ja — uue ajastu alguses. Mõningaid sihtjooni meie ühiskondlikus arengus // 1939, 8: 441–448; Demokraatia ja riigisotsialismi vahekorra. Vastuseks eelmistele // 1940, 1: 37–41; Öiendus // 1940, 2: 128; vt ka A. A., Sociologus, Studiosus ja Theophilus
- Annist, Aug[ust] ja O[skar] Urgart.** Veel raamatufondi auhindamistest // 1938, 4: 259
- Anvelt, Leo.** Märkmeid patsifismi kohta Inglismaal // 1939, 7: 424–427
- A. O.** (= Ants Oras). Mõningaid häali kirjandusliku situatsiooni kohta Inglismaal // 1939, 2: 114–120; Demokraatiast praegusel hetkel // 1939, 5/6: 328–334
- A. P.** (= Ants Piip). Välispoliitiline ringvaade // 1938, 2: 126–128
- Astrow, W.** Panidealism // 1937, 5: 300–307
- Bakis, Ed[uard].** Ülikooli assistentidest // 1938, 1: 26–33; Meie ülikoolid ja rakenduspsühholoogia // 1938, 3: 144–152; Psühhoanalüüsist ja psühholoogiast

- // 1938, 6: 373–379; Majanduspühholoogia teadusena ja kultuurilise tegurina // 1939, 1: 32–38; Inimese võimete arendamisest // 1939, 4: 248–256
- Benda, Julien.** Sugupõlvade konflikt Prantsusmaal // 1939, 2: 123–131
- Block-Notes** (= ?) Teaduse sõbrad ja vaenlased. (Kokkuvõtte James Bryant Conant'i artiklist "Friends and Enemies of Learning". The Yale Review. Spring 1937.) // 1937, 2: 115–117
- Blum, E[ls].** Hingelisuse sisu ja struktuur pühhoanalüütilise vaatlusviisi alusel // 1938, 4: 238–248; Mõningaist eelarvamusist pühhoanalüüsi puhul // 1938, 6: 379–383
- Cato** (= ?) Uue tsiviilseadustiku ootel // 1938, 5: 326–329
- Civis ecclesiasticus** (= Elmar Salumaa). Kiriku asend ja ülesanded iseseisvusaegses ühiskonnas // 1937, 4: 232–236; Meie usu- ja kirikuelu välisorientatsioonist // 1938, 5: 304–310;
- Ecclesiasticus** (= Elmar Salumaa). Ühe ennatliku revolutsioonitaotluse puhul // 1938, 7: 462–465
- Eesti Üliõpilasseltside Liidu** märgukiri ülikooli seaduse muutmise seaduse eelnoõ kohta // 1937, 2: 127–128
- Eliaser, Rein jr.** "Kahest haritlaskonnast" // 1937, 5: 287–292; Kas 28. november või 24. veebruar? // 1938, 3: 178–182; Veel Eesti iseseisvuse sünnipäevast // 1938, 5: 324–326; "Riigi Teataja" ümberkorraldamise vajadusest // 1938, 6: 396–398
- Eliaser, Rutt.** Organiseerimismüüdist // 1938, 2: 100–102
- Erm, Voldemar.** Tartu kunstimuseum // 1940, 2: 125–128
- Ernits, Villem.** Jaan Tõnisson // 1939, 1: 1–7
- Estam, J[h]hannes[us].** Vidrik Viherväli—Eino Gepesoo: *Inglise—Eesti sõnaraamat* (arvustus) // 1939, 1: 65–70
- Evert, Herman.** Üliõpilase kasvatus ja üliõpilasuuringute reform // 1939, 3: 145–153
- Grünt[h]al, Timotheus.** Õiguskaitse tõhustusi uues tsiviilprotsessis // 1940, 2: 117–122; 3: 180–194
- H.** (= ?). Saksa majandussüsteemi eesmärkidest // 1939, 2: 136–138
- Haamer, Harri**, vt **H. H.**
- Haavio, Martti.** Eesti toetusest Soomele / A[ugust] A[nnist]. Järeldõna // 1937, 6: 347–354
- Hansen, A[rthur].** Meie metsadest ja metsandusest // 1937, 5: 295–300
- Hellat, A[leksander].** Üliõpilasorganisatsioonid poliitilise koolina // 1937, 5: 276–281; Kaks ultimaatumit // 1938, 3: 140–143; Jüri Jaakson 70-aastane // 1939, 8: 483–487
- H. H.** (= Harri Haamer). Õpinguis pettunuist // 1937, 5: 320–324
- Hinnov, P[aul].** Haridusküsimusist tänapäeva kultuuri taustal // 1940, 2: 107–117; Meie keskkool ja hariduse eesmärgid // 1940, 3: 152–174
- Horm, Arvo.** Tee rahvuslikule majandusele // 1937, 3: 129–136; Kavamajandus ja diktatuur // 1938, 2: 106–114; Kavamajanduse probleemistikust // 1939, 2: 105–113; Eesti elatusstandard // 1940, 1: 1–20; 2: 82–106; vt ka **A. H.**

- I. H. T.** (= Ilmar Hans Tõnisson). Riigilipu ligem määratlus uues põhiseaduses. Eesti lipu sinisest värvitoonist. Taevasinine, **mitte** rukkilille-sinine! // **1937**, 1: 16–18
- Indreko, R[ichard]**. Rahvuslike ja kodumaiste teaduste arendamisest // **1937**, 1: 11–16; Kultuuritemplid // **1937**, 3: 153–155; Omakultuurist ja selle arendamisest // **1938**, 2: 65–68; *Eesti rahvarõivad* (arvustus) // **1938**, 4: 270–272
- Jans, J[ohan]**. Eesti iseseisvuse sünnipäevast // **1938**, 3: 323–324; Eesti Vabariik rahvusvahelise õiguse subjektina // **1939**, 1: 47–52; Poliitiliste teaduste instituudi vajadusest // **1940**, 2: 123–124
- J. K.** (= Jaan Kitzberg?). Haritlane ja spets // **1938**, 2: 102–106
- J. R.** (= Jaan Roos). Ülevaade J. Tõnissoni sünnipäevapidustustist // **1939**, 1: 59–60
- Just, Elmar**. Eesti raamatu probleeme // **1939**, 3: 153–165
- Järvesoo, Elmar**. Talutööde ratsionaliseerimise sihtidest ja isikupäraseist eeldustist. Talutööde ratsionaliseerimise mõte ja vajadus // **1939**, 3: 165–176; vt ka **Külvur**
- Jüri Vilmsi** mälestuse jäädvustamisest // **1940**, 3: 196–197
- k** (= Minni Kurs-Olesk?). Töötav naine Eestis // **1938**, 3: 183–184
- Kaelas, A[leksander]**. Sotsiaalküsimusi käsitlevast kirjandusest Eestis. Provisoorseid märkmeid ja sihtjooni // **1939**, 4: 270–276
- Kask, M[ihkel]**. Meie igapäevase leiva muredest. Kuivikleiva küsimusest // **1939**, 2: 141–144
- Keres, Harald**. Ruum // **1939**, 3: 176–187
- Kitzberg, Jaan**, vt **J. K.**
- Kliimann, A[rtur]-T[õleid]**. Üliõpilaskond Ülikoolide seaduses // **1937**, 4: 216–231; Üht-teist kvalifitseeritud võhikuist // **1937**, 5: 308–309; Reageering võhiklusele // **1937**, 6: 408
- Kont, Martin**. Juhtkonna-probleemist ühistuis // **1939**, 3: 197–202
- Koort, A[lfred]**. René Descartes'i filosoofiast // **1937**, 1: 43–49; Võõrkeel ja väikelaps // **1938**, 1: 33–43; Henri Bergsoni loova evolutsiooni filosoofia // **1938**, 3: 153–164 Rahvahariduse probleem seoses ühiskonna struktuuri muutustega // **1938**, 6–7: 337–347, 401–414; Pragmatism — ameeriklaste maailmavaade. I. William James // **1939**, 3: 187–197; Pragmatism — ameeriklaste maailmavaade. II. John Dewey // **1939**, 4: 238–248; Hegeli dialektika // **1939**, 5/6: 316–325; Kultuur ja neuroos // **1940**, 2: 65–82
- Kroonik** (= ?). EÜL-i saatust // **1938**, 7: 469–471; **1939**, 1: 61–62; Üliõpilaselu kroonikat // **1939**, 5/6: 367–369; Üliõpilaselu kroonikat // **1940**, 1: 61–64
- Kroonikat EÜL'i** tegevusest // **1937**, 1: 62–63
- Kruus, Hans**. Isik, ühiskond, riik. Kõne noorusele // **1937**, 4: 201–209; Akadeemiline haritlaskond ja rahvalähedus // **1937**, 5: 265–276; Rahvusterviklusest // **1940**, 3: 143–152
- Kulbin, L[embit]**. Eesti ajaloo uurimise ülesandeist // **1937**, 3: 187–190
- Kull, E[rnst]**. Meie raamatuturg // **1938**, 7: 414–420
- Külvur** (= Elmar Järvesoo). Põllumajandus “Kolmandas Riigis” // **1938**, 6: 389–391

- L. A.** (= Aleksander Looring). Jüri Vilms tsaarirežiimi-vastases võitluses // 1940, 3: 138–143
- Laaman, Ed[uar]**. Kuivõrd on fašism eksportkaup? // 1937, 6: 333–347; Meie juhtkonna kriis // 1938, 4: 193–211; Georges Sorel ja dünaamiline riik // 1939, 4: 225–238; Saksa-Vene üllatused // 1939, 5/6: 289–299; vt ka **J. Riiselja**
- Laanes, R[u]dolf**. Kaks mandumis- ja juudivastast näitust Münchenis // 1937, 5: 324–326; Modernseid igavikulisi nähtusi igavesest Roomast // 1938, 4: 268–270
- Lang, V[äino]**. Ühe sihiliku raamatu puhul (arvustus) // 1937, 4: 262–263
- Laosson, M[ax]**. Humaansusest ja jõukultusest // 1938, 2: 68–77; Marksism ja rahvusküsimus. Rahvusküsimuse lahendusest Nõukogude Liidus // 1939, 5/6: 342–351; vt ka **M. L.** ja **Pimpernel**
- Leps, August**. Väikeriik ja diktatuur // 1937, 5: 293–295; Mitte riigisotsialism, vaid kodanlik demokraatia // 1940, 1: 32–33
- Liiv, Otto**. Sada aastat Õpetatud Eesti Seltsi // 1938, 1: 54–61; Eesti ajaloo uurimise sihist ja sisust // 1938, 5: 299–303
- Looring, A[leksander]**. Demokraatliku mõtte sünn ja Tartu üliõpilaskond. Katkeid 1905. a. ajaloost // 1937, 1: 36–43; Märkmeid rahvusvaheliselt üliõpilaste ja noorsoo karskuskongressilt Varssavis // 1937, 4: 259–262; Jüri Vilmsi viimne teekond // 1938, 2: 114–122; Jüri Vilmsi võitlusrikas ja saatuslik elutee // 1940, 3: 129–137; vt ka **A. L.** ja **L. A.**
- Luha, A[rtur]**. Teadusliku järelkasvu küsimusest // 1938, 1: 21–26
- Mark, Heinrich**. Eesti Üliõpilasseltside Liit // 1937, 1: 4
- M. L.** (= Max Laosson). Demokraatiast ja distsiplineeritud demokraatiast // 1937, 3: 136–147; Noorsoo kultuuri-ideaalide kriisist // 1938, 4: 229–238; Fašismi olemusest ja võitlusmeetodist // 1939, 2: 96–104
- Mugasto, Helene**. Märkmeid avalikkude raamatukogude tegevusväljalt // 1938, 4: 265–267
- Mägi, Johannes**. EÜS sõpruslepingus Läti üliõpilasselts “Austrums’iga” // 1937, 2: 111–114
- Mägiste, J[ulius]**. Ühest vanast häast rahvuslasest. Endise koolipoisi mõlgutlusi dr. O. Kallase 70-nda sünnipäeva järelkajaks // 1939, 1: 13–17; Valter Tauli: *Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid* (arvustus) // 1939, 4: 281–287; Eelmise puhul // 1939, 7: 439–440
- Mänd, Oskar**. Sisepoliitiline ringvaade // 1938, 2: 122–126, 3: 187–191, 4: 259–262, 5: 329–331, 6: 398–400, 7: 466–468
- Nilus, Valter**. Sõnake eesti kultuuripropagandast // 1938, 3: 191–192; Üliõpilaskonna elumuresid // 1939, 2: 138–141; ÜS Liivika 1909–1939 // 1939, 3: 215–217; Prantslasest eesti sõpru möödunud sajandi teiselt poolt. Leuzon-Le-Duc // 1939, 1: 62–65; vt ka **V. N-s**
- Nurkse, Rein**. Maaailm püsti täis sangareid // 1939, 4: 256–264; Sõjast ja ajaloo mõttest // 1939, 5/6: 310–316
- O.** (= ?). Saksa ülikoolid ja teadus natside võimu all // 1937, 2: 117–123
- Olberg, Paul**. Rootsi töölisdemokraatia. Rootsi töölisliikumise organisatsioonid ja ajakirjandus // 1940, 1: 41–57
- Optimist** (= ?). Välispoliitilisi märkmeid // 1938, 6: 399; 7: 468

- Oras, Ants.** Gilbert Keith Chesterton // 1937, 1: 50–57; Ääremärkmeid luulest ja intellektist // 1937, 2: 102–109; Kirjanduslik situatsioon ja noorem luuletajate põlv. Põhimõttelisi marginaale // 1937, 3: 180–186; Inglise luulest ja eesti mentaliteedist // 1937, 4: 245–254; Elulähedusest, eriti luules // 1937, 6: 397–404; Mõnedest ürgelementidest kirjanduses // 1938, 1: 44–54; Aldous Huxley teekäänakul // 1938, 2: 85–100; Tüüpilisi võtteid ja vaateid kirjanduse kriitikas // 1938, 3: 164–177; Kaasaegseid vaateid luule funktsioonidest ja nende piiridest // 1938, 4: 248–255; Mõnedest auhindadest ja nende motivatsioonidest // 1938, 4: 257–259; Lisamärkus B. Taggo puhul // 1938, 4: 272; Esseest, selle olemusest ja vajadusest // 1938, 5: 316–323; Luulest ja pikast poemist // 1938, 7: 454–462; “Sihiteadlikkuse” loogikast // 1939, 1: 38–44; Veel kord märkus “Sihiteadlikkuse loogikast” // 1939, 4: 288; Epikurism ja töötsing. Walter Pateri puhul // 1939, 7: 398–415; Kaks kiirprofili. Henrik Visnapuu ja Johannes Barbaruse puhul // 1939, 8: 473–483; Matemaatiline humor // 1940, 3: 174–180; vt ka A. O.
- Ots, J[aan].** Ilmar Tõnisson † (nekroloog) // 1939, 5/6: 362–363
- Peel, A[leksander].** Teaduslik film // 1938, 6: 391–393; Praktilisest filmikäsitlusest akadeemilises peres // 1939, 7: 434–436
- [Pieck, Wilhelm].** “Nürnbergi needus” // 1937, 3: 191–197
- Piip, A[nts].** Ülikooli autonoomia // 1937, 1: 5–8; Eesti ja Läti // 1937, 4: 209–214; Vabariigi aastapäevaks // 1938, 1: 1–4; Välispoliitiline ringvaade // 1938, 1: 62–64; vt ka A. P.
- Pimpernel** (= Max Laosson). K. Marx ja F. Nietzsche moodsaima teaduse valgel // 1938, 6: 393–396
- P[oska]-Grünt[h]al, V[eera].** Miks piirata naisrohuteadlaste arvu // 1938, 4: 265; Noorte-õigus ja noorte huvide kaitse // 1939, 7: 420–423
- Pusta, K[aarel] R[obert].** Mälestusi Eduard Beneš’ist 1918–1938 // 1939, 1: 44–47
- R.** (= Hans Ronimois?) Majanduspoliitilisi ülesandeid ja ettepanekuid I // 1939, 7: 415–419; Majanduspoliitilisi ülesandeid ja ettepanekuid II // 1939, 8: 449–457
- Rahvusvahelisest vaimulaadist** // 1939, 8: 489–494
- Reining, Eduard.** Teater ühiskonna teenistuses // 1939, 5/6: 334–342
- Riebeling, André.** Kas on kujunemas uus Euroopa? // 1938, 4: 255–257
- Riiselja, J.** (= Eduard Laaman). Ajajärgu ülesannetest // 1940, 1: 33–37
- Roos, Ervin.** Õigluse antinoomia antiikses ühiskonnas // 1939, 7–8: 427–433, 495–498
- Roos, J[aan].** Üks Jaan Tõnissoni julgemaid samme // 1939, 1: 7–13; Populaarteadusliku kirjanduse ja selle lugemise kriisist // 1939, 4: 265–270; vt ka J. R.
- Räägo, R[ichard].** Üliõpilasseltside Liidu ülesandeid // 1937, 1: 1–3
- S.** (= ?). Kuld ja Ameerika Ühendriikide kaubanduspoliitika // 1940, 3: 195–196
- Saareste, Andrus.** “Konvent” üliõpilasorganisatsiooni nimetuseks? // 1937, 2: 109–111; Keele osast vaimu arengus // 1939, 8: 458–472
- Saksa rahva iseloom.** Vaidlus C.D.I. klubis. Rootsi keelest tõlkinud Neeme Ruus // 1937, 5: 310–319

- Salumaa, Elmar.** Sören Kierkegaard kristliku aatlejana // **1939**, 3: 202–214; vt ka *Civis ecclesiasticus* ja *Ecclesiasticus*
- Silvester, Robert.** Sterilisatsioon pärivusõpetuse seisukohalt // **1938**, 6: 383–389
- Sociologus** (= August Annist). Ühiskondlikkude mõtestikkude levitustegur // **1937**, 2: 65–76
- Studiosus** (= August Annist). Eesti usundist // **1937**, 4: 255–259
- Susi, Arn[old].** Demokraatlikust kasvatusel // **1938**, 4: 212–216
- Šveitsi** noorsoo tervitus oma Eesti sõpradele // **1937**, 4: 263–264
- T.** (= ?). Saksa kultuurisuhteist teiste maadega // **1939**, 5/6: 364–367; Saksa rahvamajanduse finantseerimise meetodeid // **1940**, 1: 57–61; Sõja finantseerimisest // **1940**, 2: 124–125
- Talvik, Edg[ar].** Juristide missioon // **1937**, 2: 76–80; Üliõpilaskonvendi korra-
ratus // **1937**, 5: 282–287
- Talvik, H[eiti].** Luule ja elu // **1937**, 1: 57–62
- Tarvel, P[eeter].** Uue põhiseaduse jõustumise puhul // **1937**, 6: 329–333; Demokraatia liigitusest uusima ajaloo valguses // **1938**, 3: 129–139; 4: 216–229; **1939**, 1: 17–32; Suur Prantsuse Revolutsioon universaalajaloolise nähtusena. Revolutsiooni 150-nda aastapäeva puhul // **1939**, 7: 385–398
- Tauli, V[alter].** Keelemeestest, keelekorraldusest ja kirjanikest // **1939**, 7: 436–439; Paul Ariste: *Eesti keele häädamine* (arvustus) // **1939**, 8: 498–501
- Teadus** ja uus Euroopa // **1939**, 8: 487–489
- Territoriaal-omavalitsused** // **1939**, 5/6: 299–310
- Theophilus** (= August Annist). Veel sõnake tühjudest hällidest ja nende vastu võitlemisest // **1937**, 2: 93–97; Ühe jutluse puhul // **1937**, 4: 236–241; Kas “vana-eesti usundi” või — kristluse uuestielustus? // **1939**, 1: 52–59
- Tuulse, Arm[in].** Ordulossid ja meie // **1937**, 6: 405–407; Balti Instituudi VII kursis Stokholmis // **1938**, 4: 262–264; Arhitektuurist ja monumentidest // **1938**, 7: 448–454; V. Vaga: *Üldine kunstiajalugu* (arvustus) // **1939**, 5/6: 372–376
- Tõnisson, Ilmar.** Eesti välispoliitika I // **1937**, 3: 155–179; Eesti välispoliitika II // **1937**, 6: 355–397; Traditsioonid // **1938**, 5: 285–299; vt ka **I. H. T.**
- Tõnisson, Jaan.** Thomas Garrigue Masaryk. Isiklikke mälestusi // **1937**, 3: 147–153
- Urgart, O[skar] ja Aug[ust] Annist.** Veel raamatufondi auhindamistest // **1938**, 4: 259
- Utuste, K[ustas].** Usust ja uskumistest // **1938**, 6: 363–373
- V.** (= ?). Kas seadusandluse kriis? // **1939**, 5/6: 352–361
- Vaher, G[eorg].** Revolutsioon raamatuturul // **1938**, 7: 420–434; Tuletiku-monopol. “Ratsionaliseerimise” tulemus ühes meie tööstusharus // **1939**, 2: 131–136
- Vaigo, A[ugust].** Sotsiaalpoliitika lähema tuleviku tee // **1939**, 7: 377–385; Töö ja leiva probleem // **1940**, 1: 24–31
- Wieselgren, P[er].** Märkmeid Rootsi—Eesti kultuurilistest suhteist // **1937**, 3: 327–328
- Viires, Hugo.** Unustatud inimene // **1939**, 2: 120–123

V. N-s (= Valter Niilus). Märkmeid IX Eesti—Soome üliõpilaspäevist // 1937, 3: 198–200

Välispoliitiline ringvaade // 1938, 5, 331–333

Ülavere, J[aanus]. Balti Liidust sõja puhul // 1937, 4: 214–216

Üprus, Voldemar. Väljavaateid rahvusriigi püsimiseks Eestis rahvusbioloogilisel kaalutlusil // 1937, 2: 80–93

“AKADEEMIA” AUTORID 1937–1940

VALMAR ADAMS (1899–1992), filoloog, luuletaja ja esseist, *mag. phil.* 1929. EÜS Veljesto. Vangistatud 1941–43 Saksa okupatsiooni ajal, 1951–54 Nõukogude vangilaagreis. TÜ ja TRÜ õppejõud.

RUDOLF ALLER (1913), õppis filoloogiat, kirjanik ja ajakirjanik. Vangistatud 1941–46, küüditatud 1949–54.

NIGOL ANDRESEN (1899–1985), kooliõpetaja, luuletaja ja kirjandusteadlane. Kommunistlik funktsionäär 1940–49, vangistatud 1950–55.

AUGUST ANNIST (1899–1972), folklorist, kirjandusteadlane ja kirjanik, *dr. phil.* 1935. EÜS Veljesto. TÜ õppejõud. Vangistatud 1945–51.

LEO ANVELT (1908–1983), filoloog ja kirjanik, *mag. phil.* 1936.

EDUARD BAKIS (1900–1970), psühholoog, *dr. phil.* 1943. TÜ õppejõud. Põgenes 1944 Saksamaale. Balti ülikooli ja USA Sterling College'i õppejõud.

ELS BLUM-SAPAS (1892–1944), arstiteadlane, S. Freudi õpilane, *dr. med.* 1919. Küüditati 1941, suri Siberis.

REIN ELIASER *jun.* (1913–1953), õigusteadlane, *mag. jur.* 1940. EÜS Ühendus. Arreteeriti 1944, suri vangilaagris.

RUTT ELIASER (1914–1997), eelmise õde, õigusteadlane. Korp! Filiae Patriae. Küüditatud 1941–1945 ja 1949–1956. Emigreerus 1977 Rootsi.

VOLDEMAR ERM (1905–1994), kunstiajaloolane. EÜS Veljesto. Tartu Kunstimuseumi direktor 1941–1951.

VILLEM ERNITS (1891–1982), filoloog, karskus- ja hõimutegelane. EÜS. TÜ ja TRÜ õppejõud.

JOHANN GEORG ESTAM (1891–1955), filoloog, *mag. phil.* 1936. Pedagoog Pärnus, TÜ õppejõud. Läks 1939 Saksamaale.

HERMAN EVERT (1898–1982), majandusteadlane. ÜS Liivika. Eesti Kirjanduse Seltsi bürojuhataja 1924–1940. Vangistatud 1945–1950.

TIMOTHEUS GRÜNTAL (1893–1955), õigusteadlane, *mag. jur.* 1936. EÜS Põhjala. Riigikohtunik 1928–1940. Põgenes 1944 Rootsi.

HARRI HAAMER (1906–1987), usuteadlane, *mag. theol.* 1962. Püha, Tartu Pauluse, Kursi, Tarvastu, Kõpu ja Paistu koguduse õpetaja, vangistatud 1949–1955.

ARTHUR HANSEN (1908–1944), metsateadlane, A. H. Tammsaare vennapoeg. EÜS Põhjala. Langes Narva all.

ALEKSANDER HELLAT (1881–1943), õigusteadlane. EÜS Põhjala. Oli sise- ja välisminister, saadik Varssavis ning Helsingis. Riigikohtunik 1933–1940. Arreteeriti 1940, suri vangilaagris.

- PAUL HINNOV (1901–1978), ajaloolane ja kooliõpetaja. EÜS Põhjala.
- ARVO HORM (1913–1996), majandusteadlane. EÜS Põhjala. Põgenes 1943 Soome kaudu Rootsi. Eesti Rahvusnõukogu peasekretär.
- RICHARD INDREKO (1900–1961), arheoloog, *dr. phil.* 1941. EÜS Põhjala. TÕ õppejõud. Põgenes 1943 Soome kaudu Rootsi.
- JOHAN JANS (1880–?), õigusteadlane ja poliitik. EÜS Ühendus. Oli Eesti Maapanga direktor, vangistati 1941.
- ELMAR JUST (1908–1942), õigusteadlane. ÜS Liivika. Arreteeriti 1941, suri vangilaagris.
- ELMAR JÄRVESOO (1909–1994), põllumajandusteadlane, *dr. agr.* 1939. ÜS Liivika. TÕ õppejõud, põgenes 1944 Saksamaale. Balti ülikooli ja USAs Massachusettsi ülikooli professor.
- ALEKSANDER KAELES (1911–1964), õigusteadlane. EÜS Veljesto. Põgenes 1943 Soome, sealt 1944 Rootsi.
- MIHKEL KASK (1903–1968), arstiteadlane, *dr. med.* 1933. Korp! Sakala. TÕ õppejõud. Vangistatud 1941–1956. TRÜ professor.
- HARALD KERES (1912), matemaatik, *dr. phil. nat.* 1942. ÜS Liivika. TÕ õppejõud, TRÜ professor ja prorektor, ENSV TA akadeemik.
- ARTUR-TÕELEID KLIIMANN (1899–1941), õigusteadlane, *dr. jur.* 1932. EÜS. TÕ ja TRÜ professor. Hukati Saksa okupatsiooni alguses.
- MARTIN KONT (1911–1944), majandusteadlane. ÜS Liivika. TÕ õppejõud, langes Sinimägedes.
- ALFRED KOORT (1901–1956), filosoofiateadlane, *dr. phil.* 1934. EÜS Veljesto. TÕ ja TRÜ professor, TRÜ rektor 1944–1951. ENSV TA akadeemik.
- HANS KRUUS (1891–1976), ajaloolane, *dr. phil.* 1931. EÜS. TÕ professor ja prorektor. Kommunistlik funktsionäär 1940–1950 (TRÜ rektor 1940–1941, 1944), vangistatud 1950–1954.
- LEMBIT KULBIN (1910), õppis TÕs ajalugu. EÜS Veljesto.
- ERNST KULL (1903–1964), õigusteadlane. EÜS. Eesti Rahvuskomitee liige 1944, vangistatud Saksa okupatsioonivõimude poolt s.a. Nõukogude vangilaagris 1945–1953.
- EDUARD LAAMAN (1888–1941), õigusteadlane, ajaloolane, ajakirjanik ja diplomaat. *Vaba Maa* peatoimetaja 1923–1938 Vangistati 1941 ja hukati Venemaal.
- RUDOLF LAANES (1917–1941), klassikaline filoloog, *mag. phil.* 1940. EÜS Veljesto. Hukkus Tartu lahingus.
- VÄINO LANG (1918–1941), õigusteadlane. EÜS. Kommunistlik aktivist 1940–41, hukati Saksa okupatsiooni alguses.
- MAX LAOSSON (1904–1992), publitsist, õppis TÕs. Kommunistlik agent ja funktsionäär, aktiivne stalinist ja eesti rahvuskultuuri hävitaja.
- AUGUST LEPS (1896–1972), õigusteadlane ja poliitik. EÜS. Põgenes 1944 Rootsi.
- OTU (OTTO) LIIV (1905–1942), ajaloolane, *dr. phil.* 1935. EÜS Veljesto. TÕ õppejõud.
- ALEKSANDER LOORING (1910–1941), õigusteadlane, *mag. jur.* 1939. EÜS Ühendus. Hukati Saksa okupatsiooni alguses.

ARTUR LUHA (1892–1953), geoloog, *dr. phil. nat.* 1930. EÜS. TÜ ja TTÜ õppejõud, TRÜ professor, ENSV TA akadeemik.

HEINRICH MARK (1911), õigusteadlane. EÜS Veljesto. Põgenes 1943 Soome, sealt 1944 Rootsi. Eksiilvalitsuse peaministri asetäitja 1971–1990, peaminister presidendi kohustes 1990–1992.

HELENE MUGASTO-JOHANI (1903), filoloog. EÜS Ühendus. Kommunistlik funktsionäär 1940. a-st.

JOHANNES MÄGI (1905–1945), õigusteadlane. EÜS.

JULIUS MÄGISTE (1900–1978), keeleteadlane, *dr. phil.* 1928. EÜS Veljesto. TÜ professor, põgenes 1944 Saksamaale. Lundi ülikooli õppejõud.

OSKAR MÄND (1901–1968), õigusteadlane. EÜS. *Postimehe* ja *Päevalehe* toimetuse liige. Eesti Rahvuskomitee liige 1944, oli arreteeritud Saksa võimude poolt. Põgenes 1944 Rootsi.

VALTER NIILUS (1913–1978), filoloog, *mag. phil.* 1940. ÜS Liivika. Põgenes 1944 Saksamaale, läks sealt USAsse.

REIN NURKSE (1907–1963), õppis TÜs filoloogiat. EÜS Veljesto. Oli vangistatud umbes 1945–1955.

ANTS ORAS (1900–1982), kirjandusteadlane ja kriitik, *mag. phil.* 1923. EÜS Veljesto. TÜ õppejõud. Põgenes 1943 Soome, läks sealt Rootsi, Inglismaale ja USAsse. Florida ülikooli professor 1949–1972.

JAAN OTS (1908–1982), õppis TÜ filosoofiateaduskonnas. EÜS Põhjala. *Akadeemia* toimetaja 1937–1940. Osales Eesti Rahvuskomitee tegevuses, põgenes 1943 Rootsi.

ALEKSANDER PEEL (1900–1985), õigusteadlane. EÜS. Töötas ajakirjanikuna ja Eesti Kultuurifilmi asjaajajana. Põgenes 1944 Saksamaale, läks sealt Inglismaale, Austraaliasse ja Kanadasse.

ANTS PIIP (1884–1942), õigusteadlane, *mag. jur.* 1916. EÜS Põhjala. TÜ professor, oli saadik Londonis ja Washingtonis, välis- ja sõjaminister ning riigivanem 1920–21. Arreteeriti 1941, suri vanglas.

VEERA POSKA-GRÜNTAL (1898–1986), õigusteadlane, *mag. jur.* 1939. EÜS Põhjala. Jaan Poska tütar, Timotheus Grünthali abikaasa. Põgenes 1944 Rootsi, läks sealt USAsse.

KAAREL ROBERT PUSTA (1883–1964), ajakirjanik ja diplomaat. Saadik Pariisis, Varssavis ja Stockholmis, välisminister. Oli vangistatud 1935–1936 seoses vabadussõjalaste liikumisega. Jäi välismaale.

EDUARD REINING (1899–1987), teatritegelane. Põgenes 1944 Rootsi.

HANS RONIMOIS (1912–1984), majandusteadlane, *mag. rer. oec.* 1937. EÜS. TÜ ja TTÜ õppejõud. Põgenes 1944 Rootsi, läks hiljem Kanadasse, Briti Columbia ülikooli professor.

ERVIN ROOS (1908–1962), klassikaline filoloog, *dr. phil.* 1951. TÜ õppejõud. Põgenes 1944 Rootsi.

JAAN ROOS (1888–1965), usuteadlane, pedagoog ja bibliofiil. EÜS. Varjas end 1945–1954 Eestis GB eest.

RICHARD RÄÄGO (1893–1941), õigusteadlane. ÜS Raimla. TÜ õppejõud, Riigikohtu prokurör. Arreteeriti 1940, suri vanglas.

- ANDRUS SAARESTE (1892–1964), keeleteadlane, *dr. phil.* 1924. EÜS. TÜ professor, põgenes 1944 Saksamaale, läks sealt Rootsi.
- ELMAR SALUMAA (1908–1996), usuteadlane, *mag. theol.* 1935. ÜS Liivika. TÜ õppejõud, Usuteaduse Instituudi professor, Laiuse ja Saarde koguduse õpetaja. Oli vangistatud 1945–1955.
- ROBERT SILVESTER (1908), õppis TUs õigusteadust ja metsandust. II maailmasõjas Saksa sõjaväes. Läks Taani, Inglismaale ja Brasiiliasse.
- ARNOLD SUSI (1897–1968), õigusteadlane. EÜS Põhjala. 1944 Eesti Rahvuskomitee liige ja Uluots—Tiefi valitsuse haridusminister. Vangistatud ja asumisel 1944–1960.
- EDGAR TALVIK (1911–1992), õigusteadlane, *mag. jur.* 1940. EÜS. TÜ õppejõud. 1941 Saksa okupatsioonivõimude poolt vangistatud. TRÜ ja TTÜ dotsent, õigusteaduskonna dekaan.
- HEITI TALVIK (1904–1947), luuletaja. Õppis TUs filoloogiat. EÜS Veljesto. Vangistati 1945, suri asumisel.
- PEETER TARVEL (1894–1953), ajaloolane ja poliitik, *cand. hist.* 1921. EÜS Veljesto. TÜ ja TRÜ professor. Vangistatud 1941 Saksa okupatsiooni alguses, Nõukogude vangilaagris ja asumisel 1945–1953. Suri Venemaal.
- VALTER TAULI (1907–1986), keeleteadlane, *dr. phil.* 1956. ÜS Concordia. Põgenes 1944 Rootsi, Uppsala ülikooli õppejõud.
- ARMIN TUULSE (1907–1977), kunstiajaloolane, *dr. phil.* 1942. EÜS. TÜ professor. Põgenes 1944 Rootsi, Stockholmi ülikooli professor, Rootsi akadeemik.
- ILMAR TÖNISSON (1911–1939), politoloog, *mag. phil.* 1936. EÜS. Jaan Tõnissoni poeg, suri mõrvaohvrina.
- JAAN TÖNISSON (1868–1941?), õigusteadlane, ajakirjanik, poliitik ja ideoloog. EÜS. *Postimehe* peatoimetaja 1896–1935. Välisminister, peaminister 1919–1920, riigivanem 1927–1928 ja 1933. Vangistati 1940, viimati nähti teda Tallinna vanglas suvel 1941. Tõenäoliselt hukati juuni lõpus või juuli alguses.
- KUSTAS UTUSTE (1884–1941), sõjaväelane ja rahvusliku taara usu looja. Vangistati 1941, hukati Venemaal.
- GEORG VAHER (1912–1957), õppis loodus- ja majandusteadust. EÜS Põhjala. Töötas ajakirjanikuna. Oli 1941–1942 Saksamaal, vangistatud Venemaal 1944–1956.
- AUGUST VAIGO (1908), õigusteadlane, *mag. jur.* 1939, *dr. soc. sc.* 1964. EÜS Põhjala. Töötas riigiametnikuna, põgenes 1944 Saksamaale, läks sealt Inglismaale.
- HUGO VIRES (1907–?), literaat. Oli pärast sõda vangistatud.
- JAANUS ÜLAVERE (1910–1987), õigusteadlane. ÜS Liivika. Töötas ametnikuna, põgenes 1944 Rootsi ja läks sealt Kanadasse.
- VOLDEMAR ÜPRUS (1902–1956), arstiteadlane, meditsiinikandidaat 1947. ÜS Raimla. TÜ ja TRÜ õppejõud.

Koostanud Jaan Isotamm

"AKADEEMIA" NR 1–100 (APRILL 1989 KUNI JUULI 1997) KOONDSISUKORD

ARTIKLID, ESSEED, INTERVJUUD,
MÄLESTUSED, ILUKIRJANDUS

1. Autorid

- Abduraman, Issa.** Päike / Tlk Ain Kaalep // **1991**, 2: 359–361
- Abrams, M. H.** Dekonstruktiiivne ingel / Tlk Toomas Rosin // **1991** 5: 915–935
- Adami, Hans-Olov.** Teoreetiline epidemioloogia ja kliiniline uurimistöö / Tlk Tiit Aareleid // **1995**, 4: 832–841
- Adamson, Hendrik.** Ballaade // **1989**, 6: 1267–1275; Luulet: Laule laialipuis-
tatud laekast // **1991**, 9: 1869–1875
- Adorno, Theodor.** *Minima moralia*: Valimik / Tlk Mari Tarvas // **1993**, 6:
1178–1188
- Ainsaar, Mare, Margus Hendrikson, Jüri Kõre.** Eluasemepoliitika Eestis
1918–1995 // **1996**, 10: 2133–2163
- Airaksinen, Timo.** Mis on praktiline eetika? / Tlk Katrin Raid // **1993**, 12:
2591–2603; Perversiooni tähendus / Tlk Mary Vainumäe // **1996**, 11: 2348–
2371
- Aitareja upanišaad** / Tlk ja kommenteerinud Andres Herkel // **1996**, 9: 1876–
1880
- Al-'A'sā** poem "Waddi' Hurairata" / Tlk ja kommenteerinud Kalle Kasemaa //
1991, 5: 961–984
- Albertelli, Guido.** Gianni Vattimo nihilismi-apoloogia / Tlk Eduard Parhomen-
ko // **1995**, 7: 1461–1482
- Aleksejev, Tiit.** Piiritletud keskaeg // **1996**, 4: 754–776
- Alenius, Kari.** Eesti kirjeldamine Soome kooliõpikutes pärast Teist maailma-
sõda / Tlk Kajar Pruul // **1994**, 12: 2488–2502

- Allik, Jüri.** Goethe, Hering ja Land: väljakutse *establishmendile* // 1989, 3: 473–492; Mis meeletu püüdlus: Isiklik vaade Francis Crickile // 1990, 11: 2364–2379; Intsest ja selle tõlgendused // 1993, 9: 1893–1915; Hämmastav hüpotees teadvuse kohta // 1996, 9: 1853–1870
- Allikas, Aune, Kristel Karu.** Ajalooteadvus: Ülevaade teooriast ja empiirilisi andmeid Baltikumist // 1995, 3: 451–476
- Alliksaar, Artur.** Sõna on mu kirk ja nõrkus: Artur Alliksaare laagri- ja asumiskirju / Eessõna: Mart Orav // 1990, 1: 137–167; 2: 372–399; Luulet // 6: 1138–1147; Luulet // 1995, 8: 1625–1632
- Allmann, Meeme.** Teadus ja inseneritegevus: Nende erinevusest Thomas Kuhni teadusfilosoofiast lähtudes // 1995, 8: 1669–1684
- Altoa, Kaur.** Gooti arhitektuur ja Erwin Panofsky // 1993, 4: 731–741; Muinasaja lõpu Tartu — kas Põhjamaade suur ristiuse keskus? // 1997, 6: 1123–1129
- Alvre, Paul.** Meenutusi Lauri Kettusest [järelsõna] // 1995, 7: 1417–1420
- Anderson, Edgar.** Kuidas Narva, Petseri ja Abrene sattusid VNFSV koosseisu / Tlk Silva Soomets // 1991, 7: 1501–1523
- Andresen, Lembit.** Jan Amos Komenský — teadusliku pedagoogika rajaja // 1992, 12: 2551–2564
- Anglin, William.** Matemaatika ja ajalugu / Tlk Jaan-Olle Andressoo // 1996, 10: 2117–2131
- Annist, August.** Ära pean mina minema [Katkend poeemist "Udres-Kudres, Päeva poeg"] // 1989, 5: 1025–1028; Käsu Hans ja tema "ikulaul" Tartu hävitamisest a. 1704–1708 // 1992, 12: 2484–2501; 1993, 1: 125–149
- Annus, Amar.** Kosmose ajast ja ktisise ajast // 1995, 12: 2627–2630
- Anttonen, Veikko.** "Püha" mõiste rahvausundi uurimises / Tlk Aino Laagus // 1992, 12: 2514–2535
- Anvelt, Leo.** "Ainult" // 1989, 7: 1477–1480
- Aquino Thomas.** *Summa* paganate vastu: Esimene raamat, peatükid X–XIII, XV [Jumalatõestused] / Tlk Anu ja Ülo Treikelder // 1994, 7: 1373–1390
- Arendt, Hannah.** Mis on vabadus? / Tlk Ene-Reet Soovik // 1991, 3: 475–490; 4: 699–716
- Arens, Ilmar.** Õigusajaloolase mälestusi // 1992, 11: 2297–2310
- Aristoteles.** Ennustamisest une abil / Tlk Anne Lill // 1992, 4: 698–701
- Armstrong, A. Hilary.** Plotinose õpetus / Tlk Marju Lepajõe // 1993, 5: 959–970
- Aru, Jaak.** Tervishoiu kui majandusharu seadusandlikest alustest Eesti Vabariigis // 1997, 6: 1241–1260
- Aru, Krista.** Jaan Tõnisson tahtis *Postimeest* ja sai *Postimehe* // 1997, 2: 227–244; *Akadeemia* hilinevad artikkel 1938. aastast // 1997, 7: 1390–1396
- Aspazija.** Luulet. / Tlk Ain Kaalep // 1993, 11: 2287–2289
- Ast, Karl.** Demokraatliku Eesti loojakul // 1989, 3: 610–616
- Ast, Orvo.** Tehnilisest ja humanitaarsest ellusuhtumisest // 1991, 10: 2141–2145
- Aun, Karl.** "Rahvusriigi" kriitika / Tlk Ene-Reet Soovik; Lisa: *Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus* // 1989, 8: 1626–1645; 9: 1853–1868; Märkmeid demokraatia tõelise iseloomu kohta // 1992, 8: 1571–1577

- Auvinen, Riitta.** Saami rahvastik Soomes / Tlk Eiki Berg ja Anu Kannike // 1994, 9: 1985–1999
- Auväärt, Lembit.** Käitumishälbed ja nende uurimine // 1994, 8: 1637–1642
- Auväärt, Lembit, Silvia Kaugia.** Perekond ja lapseealiste kuritegevus // 1995, 10: 2175–2193
- Balthasar, Hans Urs von.** Kristliku müstika piiritelu / Tlk ja järelsõna: Marju Lepajõe // 1994, 9: 1890–1913
- Barbujani, Guido, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // 1996, 6: 1221–1248
- Bashô, Matsuo.** Haikusid / Tlk Uku Masing // 1989, 5: 1003–1005
- Beierwaltes, Werner.** Ilu-armastus ja jumala-armastus / Tlk Marju Lepajõe // 1993, 6: 1190–1209
- Bell, Daniel.** Murrangud kolmes maailmavaates ja valdkondade segunemine / Tlk Tiit Hallap // 1990, 3: 469–500; 4: 686–700
- Benassy, Jean-Pascal.** Turu tasakaal ja tasakaalutus / Tlk ja järelsõna: Alari Purju // 1994, 7: 1513–1528
- Berdjajev, Nikolai.** Vene kommunismi lätend ja tähendus / Tlk Jaan Isotamm, eessõna: Peeter Torop; lisad: Jaan Isotamm. Teoses mainitud isikuid; Hjalmar Pöhl. Berdjajevi marksismi- ja kommunismikriitika teoloogiline sisu / Tlk Kalle Kasemaa // 1989, 8: 1777–1808; 9: 1985–2016; 1990, 1: 193–224; 2: 433–464; 3: 641–672; 4: 849–880; 5: 1089–1120; Aristokraatiast / Tlk Meelis Tõns // 1992, 2: 428–443
- Berezkin, Juri E.** Ameerika ja Edela-Aasia tsivilisatsiooni eri teedest: Arheoloogilisi materjale ja etnograafilisi paralleele // 1996, 2: 326–377
- Berg, Eiki.** Geopoliitika suhtelisest asendist // 1993, 3: 469–475; Etnosotsiaalsed protsessid // 1994, 1: 162–179; Juudi asustuse iseärasusi Eestis // 1994, 4: 816–829;
- Berg, Eiki, Hill Kulu.** Peipsivenelased: Rahvus- ja regionaalpoliitilised reaali- teedid // 1996, 6: 1164–1183
- Berg, Eiki, Ott Kurs.** Etnilised vähemused ja uusasukad Eestis // 1995, 2: 260–275
- Bergh, Birger.** Keel Euroopa jaoks / Tlk Kersti Unt // 1997, 6: 1130–1137
- Bhum, Pema.** Uue põlvkonna südamelöögid: Mõtisklus tiibeti uuest luulest / Tlk Maret Kark // 1997, 5: 1005–1020; 6: 1190–1202
- Blomstedt, Jan.** Ei mingit traagikat. Oleme nüüdisaegsed! / Tlk Kajar Pruul // 1993, 9: 1983–1989
- Bobrowski, Johannes.** Luulet / Tlk Debora Vaarandi, järelsõna: Ain Kaalep // 1991, 7: 1439–1444
- Bodin, Per-Arne.** Taevase laulu kaja: Ortodoksse kiriku luulest / Tlk Kalle Kasemaa // 1991, 11: 2328–2346
- Boikov, Viktor.** Käesolevas valimikus... [eessõna] // 1991, 10: 2188
- Bonhoeffer, Dietrich.** Vastupanu ja andumus: Vanglakirju ja -märkmeid / Tlk Elmar Salumaa // 1993, 10: 2181–2194; Palveid kaasvangidele: Hommikupalve / Tlk Ain Kaalep // 1993, 10: 2195–2197

- Borges, Jorge Luis.** Igaviku ajalugu / Tlk Maarja Kaplinski // **1993**, 6: 1211–1228; Luulet. / Tlk Asta Põldmäe ja Ain Kaalep // **1993**, 6: 1229–1231
- Bossányi, Katalin.** Intervjuu János Kornaiga / Tlk Merike Mölder // **1993**, 2: 237–253
- Boulding, Kenneth E.** Kosmoselaeva "Maa" tulevikumajandus / Tlk Toomas Pallo // **1991**, 8: 1637–1651
- Bô Yin Râ.** Kuninga küsimus / Tlk ja järelsõna: Gennadi Noa // **1989**, 8: 1682–1688
- Bratt, Daniel.** Teraviljapuudusest ja selle vältimise abinõudest / Tlk Epp Tamm // **1989**, 8: 1709–1748
- Brinkschmidt, Egon.** Usk ja usu objekt: Erich Fromm luterliku teoloogia kontekstis / Tlk Mari Tarvas // **1994**, 6: 1224–1233
- Bultmann, Rudolf.** Mis mõtet on kõnelda Jumalast? / Tlk Toomas Paul // **1996**, 12: 2510–2521
- Bütsantsi vaimulikkude luulet** (Kyrene Synesios; Damaskuse Johannes; Kosmas Maiumas; Kassia; Symeon Müstik) / Tlk ja järelsõna: Kalle Kasemaa // **1991**, 11: 2347–2356
- Byron, George Gordon.** Kain: Müsteerium / Tlk Jüri Talvet // **1990**, 7: 1423–1427
- Cáceres Sánchez, Manuel.** Kirjanduse uurimine ja selle distsipliinid / Tlk Jüri Talvet // **1993**, 2: 347–361
- Cameron, Karen J.** Migratsioon ja integratsioon: Eestlased Lõuna-Austraalias 1948–1961 / Tlk Triinu Pakk // **1995**, 11: 2243–2255
- Canterbury Anselm.** *Proslogion* ehk *Kõnelus* / Tlk ja järelsõna: Marju Lepajõe // **1991**, 9: 1876–1913
- Champonnois, Suzanne.** Prantsuse sõjaline missioon Eestis aastatel 1919–1920 / Tlk Jana Leibak // **1992**, 5: 1023–1032
- Châtelet, markiis du .** Füüsikaalne kasvatus: XVI peatükk. Newtoni külgetõmbejõust / Tlk Ruth Lias // **1994**, 6: 1163–1176
- Chung Hyun-Kyung.** "Tule, Püha Vaim, tee uueks kõik loodus": Aasia naisvaatenurk kirikutööle / Tlk ja järelsõna: Jaan Kaplinski // **1993**, 11: 2405–2414
- Cicero, Marcus Tullius.** Lucius Lucceiusele / Tlk Ilmar Vene // **1991**, 8: 1670–1674
- Cioran, Emil Michel.** Kahest ühiskonnatüübist: Kiri kaugele sõbrale / Tlk ja järelsõna: Leena Tomasberg // **1990**, 5: 918–937
- Conrad, Joseph.** Lisaks "'Narcissuse' neegrile" / Tlk Lauri Pilter, järelsõna: Ene-Reet Soovik // **1996**, 8: 1635–1641
- Csoóri, Sándor.** Riigist ja kirjanikust; Maailma aistiline metafoor / Tlk Edvin Hiedel // **1989**, 1: 101–115
- Dahl, Robert A.** Mis on poliitika? / Tlk Ene-Reet Soovik // **1992**, 2: 337–352
- Darío, Rubén.** Don Quijote litaania / Tlk Ain Kaalep // **1990**, 8: 1615–1617
- Davidson, Donald.** Tõe ja teadmise koherentsusteooria; Järeloomõtted, 1987 / Tlk Anto Unt // **1995**, 9: 1843–1867
- Derrida, Jacques.** Struktuur, märk ja mäng humanitaarteaduste diskursuses / Tlk Jaan Kägu // **1991**, 7: 1411–1437

- Descartes, René.** Meditatsioonid esimesest filosoofiast: Katkendid / Tlk Marju Lepajõe // **1996**, 8: 1642–1665
- Dietrich, Manfred.** Semiramis ehk — kas naine Vanas Idas oli ainult ilus? / Tlk Siret Rutiku // **1995**, 4: 758–782; 5: 1021–1037
- Dilthey, Wilhelm.** Hermeneutika tekkimine / Tlk ja järelsõna: Andrus Tool // **1991**, 5: 1036–1069
- Dobzhansky, Theodosius.** Evolutsiooniline transtsendents / Tlk Toomas Kiho // **1991**, 11: 2259–2264
- Donskis, Leonidas.** Sotsiaalsed müüdid / Tlk Aavo Kukk // **1990**, 12: 2519–2538; Lewis Mumford linnakultuurist ja selle saatusest / Tlk Eva Kont // **1991**, 6: 1257–1276; XX sajandi lõpu Leedu: Avatud ühiskonna ja kultuuri loomine / Tlk Signe Liiv // **1992**, 11: 2311–2321; Etnokultuuriline fundamentalism posttotalitaarses ühiskonnas: Metodoloogia, ideoloogia ja ennastestav ettekuulutus / Tlk Külliki Saks // **1993**, 9: 1834–1846; Ideoloogia ja utopia: Kas utopismi lõpp? / Tlk Külliki Saks // **1995**, 10: 2151–2166; **1995**, 11: 2352–2372
- Drechsler, Wolfgang.** Adolph Wagneri riigisotsialism ning kriitilise ratsionalismi, postmodernismi ja ajaloo lõpu väljakutsed / Tlk Anneli Andresson // **1994**, 11: 2337–2356
- Drechsler, Wolfgang, Rainer Kattel.** Nicolai Hartmann // **1994**, 8: 1579–1592
- Dretske, Fred I.** Kas intellekt saab olla tehislik? / Tlk Ene-Reet Soovik // **1995**, 6: 1272–1289
- Dummett, Michael.** Frege koht filosoofia ajaloos / Tlk Priit-Kalev Parts // **1995**, 1: 109–132
- Dutton, Geoffrey.** Vaalad kuival [Lõuna-Austraalia luulet] / Tlk Ene-Reet Soovik // **1995**, 11: 2257–2259
- Dürer, Albrecht.** Ilust / Tlk ja järelsõna: Ain Kaalep // **1992**, 9: 1857–1859
- Eelsalu, Heino.** Astroloogiakeskne tagasipilk kristlusekesksele teadusloole // **1992**, 4: 703–712; Protokultuuriloo rekonstruktsioonist // **1993**, 11: 2425–2435; Arutlus mütidist: Tagasivaatavalt Uku Masinguni // **1997**, 5: 1053–1064
- Egeberg, Erik.** Tõlkimine ja vabaturg / Tlk Kristin Haljasorg // **1993**, 3: 595–599
- Einstein, Albert.** Albert A. Michelsonile pühendatud kõnesid / Tlk Meelis Wiiret // **1993**, 4: 834–836
- Einstein, Albert, James Murphy.** Epiloog: Sokraatiline dialoog / Tlk Meelis Wiiret // **1992**, 1: 12–22
- Eliot, T. S.** Religioon ja kirjandus / Tlk Toivo Pilli // **1990**, 4: 731–745; Burnt Norton / Tlk Ants Oras // **1990**, 4: 746–752
- Elitis, Odisseas.** Odisseas Elitis oma luulest / Intervjueerinud Ivar Ivask, tlk Toivo Pilli // **1989**, 1: 82–95; Luulet / Tlk Kalle Kasemaa // **1989**, 1: 96–100; Kõne Stockholmi Akadeemias: 8. detsember 1979 / Tlk ja järelsõna: Kerttu Veldi // **1994**, 5: 915–926; Tähiseid [Luulet] / Tlk Kerttu Veldi // **1994**, 5: 927–929
- Elwert, Georg.** Natsionalism ja etnilisus: Meie-rühmade moodustumisest / Tlk Mari Tarvas // **1991**, 11: 2358–2382; 12: 2501–2514; Vanadus eri kultuurides / Tlk Mari Tarvas // **1994**, 1: 150–161; 2: 386–403

- Emirova, Adile.** Kojuigatus / Tlk Jaan Isotamm // **1991**, 2: 345–358
- Engelbrecht, Jüri.** Dünaamika ilu // **1997**, 4: 735–753
- Erelt, Pekka.** "Akadeemia" ja "Tänapäev" ahju: Rünnaakuid Tartu-opositsiooni vastu // **1993**, 3: 600–612
- Ernits, Villem.** Väliseestlaste ülesanded oma kodumaa suhtes // **1989**, 4: 765–769
- Eulenberg, Herbert.** Kohtumine põrgus / Tlk Jaanus Õunpuu, järelsõna: Ain Kaalep // **1990**, 7: 1435–1440
- Everaus, Hele.** Leukeemia — kas edasi hirmujuttudega? // **1994**, 9: 1972–1984
- Faulkner, William.** Carcassonne / Tlk ja järelsõna: Lauri Pilter // **1992**, 9: 1888–1894
- Ferguson, George.** Märgid ja sümbolid kristlikus kunstis / Tlk Tõnu Karolin, Meelis Sügis, Heili Einasto, eessõna: Rush H. Kress // **1990**, 11: 2449–2477; 12: 2655–2686; **1991**, 1: 193–223; 2: 417–448; 3: 655–688; 4: 881–912; 5: 1105–1134; 6: 1329–1356; 7: 1553–1580. / Lisad: Viktor Masing. Botaanilisi täpsustusi peatiki "Lilled, puud ja taimed" juurde // **1991**, 7: 1575; Rein Õunapuu. Mõnda katoliku kiriku hierarhiast // **1991**, 7: 1576–1580
- Fish, Stanley.** *Variorum*'it tõlgendamas / Tlk Jaak Rähesoo // **1991**, 3: 509–539
- Fjodorov, Nikolai.** Filosoofilisi lühiartikleid / Tlk Silvi Salupere, koostanud ja eessõna: Leonid Stolovitš // **1992**, 5: 1056–1074
- Fleming, Paul.** Luulet / Tlk Ain Kaalep // **1996**, 6: 1189–1192
- Forgus, Silvia P.** Nõukogude õnnestustegevus iseseisvas Eestis (1918–1940) / Tlk Ene-Reet Soovik // **1993**, 6: 1142–1164
- Fortin, Marie-Josée, Guido Barbujaani, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Fraenkel, Jack R.** Hilda Taba õppekava projekti arengulugu / Tlk ja järelsõna: Edgar Krull // **1996**, 10: 2165–2194
- Frazer, James G.** Kuldne oks / Tlk ja järelsõna: Triinu Pakk // **1996**, 6: 1250–1273; 7: 1452–1466; 8: 1700–1716
- Frege, Gottlob.** Tähendusest ja osutusest / Tlk Jaan Kangilaski // **1995**, 1: 87–108
- Freud, Sigmund.** Ahistus kultuuris / Tlk Krista Läänemets, eessõna: Peeter Tulviste. Rõõm kultuuriahistusest: Vestlus Sigmund Freudi *Ahistus kultuuris* eestinduse puhul [küsinud Eduard Parhomenko] // **1994**, 5: 1085–1118; 6: 1315–1342; 7: 1541–1566
- Fukuyama, Francis.** Puuduv lüli kapitalismi ja demokraatia vahel / Tlk Kristin Haljasorg // **1993**, 8: 1728–1742
- Gadamer, Hans-Georg.** Võimetus kõneluseks / Tlk Andrus Tool // **1994**, 6: 1188–1197
- Gailit, August.** Võõras veri // **1991**, 1: 99–131
- Garderen, C. Hein van.** Transsendentaalne hermeneutika kui kontekstuaalse hingehoiuteraapia alus / Tlk ja järelsõna: Toivo Pilli // **1991**, 6: 1166–1195

- Gawoll, Hans-Jürgen.** Georg Simmel [järelsõna] / Tlk Krista Läänemets // **1996**, 7: 1493; Georg Simmel ja ruumimõtlemine / Tlk Krista Läänemets // **1996**, 7: 1494–1509
- Geertz, Clifford.** Religioon kui kultuurisüsteem / Tlk Triinu Pakk // **1990**, 11: 2301–2328
- Gellner, Ernest.** Rahvused ja rahvuslus / Tlk Anneli Andresson, eessõna: Jaan Isotamm, järelsõna: Eero Loone // **1994**, 10: 2207–2238; 11: 2429–2462; 12: 2653–2686; **1995**, 1: 197–222; 2: 419–446; 3: 643–670
- Godinš, Guntars, Maima Grinberga.** Artur Alliksaar Daugava kaldalt vaadates / Tlk Erika Krautmane // **1995**, 8: 1639–1642
- Goebel, Friedemann.** Kõne Carl Clausi kaitsmisel Tartus 3. veebruaril 1837 / Tlk Kalle Hein, järelsõna: Tullio Ilomets // **1994**, 5: 1025–1032
- Goethe, Johann Wolfgang von.** Luulet / Tlk Ants Oras // **1989**, 2: 312–318; Faust: Katkend / Tlk Ants Oras // **1990**, 9: 1863–1868; Niinimetatud dilentantismist ehk praktilisest asjaarmastusest kunstide alal / Tlk ja järelsõna: Katrin Kuusemäe // **1990**, 9: 1869–1885
- Goethe, Johann Wolfgang von, Friedrich von Schiller.** Kolm kirja / Tlk Ain Kaalep // **1991**, 12: 2580–2583
- Goodwin, Barbara.** Anarhism / Tlk Jaap Ora // **1994**, 3: 572–589; 4: 799–814
- Granö, Olavi.** Regionaaluurimise ja regionaalse arendamise traditsioone Turu ja Tartu ülikoolis / Tlk Ott Kurs // **1996**, 11: 2297–2303
- Grass, Günter.** Seitse teesi demokraatliku sotsialismi kohta / Tlk Mati Sirkel // **1990**, 4: 718–723
- Grinberga, Maima, Guntars Godinš.** Artur Alliksaar Daugava kaldalt vaadates / Tlk Erika Krautmane // **1995**, 8: 1639–1642
- Grisson, Jean.** Prantsuse laevastik Balti merel / Tlk Andres Raudsepp // **1993**, 10: 2208–2214
- Gross, Toomas.** Mõistmisest ja teisest antropoloogias // **1996**, 8: 1717–1737
- Groys, Boris.** Venemaa kui Lääne alateadvus / Tlk Kajar Pruul // **1996**, 4: 729–745
- Guillén, Jorge.** Ääremärkusi / Tlk Ain Kaalep // **1989**, 9: 1909–1911; Sealpool / Tlk Jüri Talvet // **1993**, 8: 1622–1624
- Gyllensten, Lars.** Emanuel Swedenborg tuleb taas / Tlk Katrin Korv // **1990**, 5: 939–947
- Haamer, Eenok.** Saateks // **1996**, 4: 751–753
- Haamer, Harri.** Ülestõusmise tunnistajad / Järelsõna: Eenok Haamer // **1996**, 4: 747–753
- Haas, Ain.** Eestlased Indianapolises // **1994**, 9: 1823–1845
- Haav, Kaarel.** Majanduspsühholoogia aine: Vana ja uus lähenemine // **1991**, 3: 492–507
- Habermas, Jürgen.** Filosoofia kui kohahoidja ja interpreet / Tlk Marju Luts // **1994**, 12: 2591–2610; Modernsus — lõpetamata projekt / Tlk Andres Kärssin // **1996**, 1: 75–93
- Hagu, Paul.** Poesia eksam: Setu mõrsjaitkudest kõrvutuses läänemere-soomlaste põhjapoolsema itkutraditsiooniga // **1995**, 11: 2262–2288

- Hahn, Traugott.** Ainult mitte loiduda / Tlk ja järelsõna: Nils B. Sachris // **1997**, 1: 63–71
- Hallfredur Örn Eiríksson.** Islandi kultuuritraditsioonidest / Tlk Jana Porila // **1994**, 10: 2096–2106
- Hango, Karin.** Carl Rogers [järelsõna] // **1990**, 7: 1458; Kuidas ennast aidata: Mõtteid psühholoogilise eneseabikirjanduse taustal // **1992**, 4: 735–744
- Hansen, Hans.** Kirjastamispoliitika ja rahvuskultuuri areng // **1989**, 2: 258–279
- Hansson, Ardo.** Intervjuu [küsitles Alari Purju] // **1995**, 12: 2484–2496
- Hapuli, Ritva, Anu Koivunen, Päivi Lappalainen, Lea Rojola.** Uut naist otsimas / Tlk Esto Loog // **1993**, 9: 1917–1931
- Harding, Rosalind M., Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Harris, Max.** Hull Jasper [Lõuna-Austraalia luulet] / Tlk Ain Kaalep // **1995**, 11: 2259–2260
- Hartman, Geoffrey.** Freud tõlgendajate silmis / Tlk Toomas Rosin // **1992**, 7: 1451–1473
- Hartmann, Nicolai.** Isiksuse eetos / Tlk Krista Läänemets // **1994**, 8: 1571–1578
- Hasselblatt, Cornelius.** Boris Meissneri fenomen [järelsõna] // **1995**, 7: 1383–1385
- Hattenhauer, Hans.** Konsensus- ja enamuspõhimõtete ajaloost / Tlk Marju Luts, järelsõna: Peeter Järveldi // **1991**, 8: 1693–1713; 9: 1842–1856; Euroopa sümboolika / Tlk Ave Roomets // **1992**, 6: 1229–1240
- Hawking, Stephen.** Aja lühilugu: Suurest Paugust mustade aukudeni / Tlk Ene-Reet Soovik, järelsõna: Henn Soonpää // **1992**, 12: 2649–2685; **1993**, 1: 183–222; 2: 415–445; 3: 637–669; 4: 865–894
- Heidegger, Martin.** Loov maastik: Miks me jääme provintsi? / Tlk Ülo Matjus // **1989**, 2: 293–296; Küsimus tehnika järele / Tlk ja järelsõna: Ülo Matjus // **1989**, 6: 1195–1227; Kunsti päritolu ja mõtlemise piiritelm / Tlk Tõnu Luik // **1994**, 1: 73–85; Fenomenoloogia ja teoloogia / Tlk Ülo Matjus // **1994**, 9: 1915–1943
- Hein, Kalle.** Ernst Mayr [järelsõna] // **1989**, 9: 1888
- Helk, Vello.** Jesuiitidest mineviku Tartus ja olevikus // **1992**, 1: 103–118
- Hellam, Mall.** George Soros... [järelsõna] // **1995**, 3: 503–504
- Heltzer, Michael.** Juudi diasporaa tekkimisest // **1993**, 11: 2291–2297; Lisaks [järelsõna] // **1993**, 11: 2320–2321; Nihilismimoest vana aja uurimisel // **1996**, 12: 2597–2602
- Hempel, Carl Gustav.** Üldiste seaduspärasuste funktsioon ajaloos / Tlk Triinu Pakk // **1994**, 11: 2309–2325
- Hendrikson, Margus, Mare Ainsaar, Jüri Kõre.** Eluasemepoliitika Eestis 1918–1995 // **1996**, 10: 2133–2163
- Hennoste, Tiit.** Eesti 20. sajandi 19. sajandi kirjandusest // **1991**, 1: 81–87
- Herkel, Andres.** *Pratityasamutpada* ehk Sõltuvuslik Tekkimine // **1994**, 3: 533–570; Saateks [järelsõna] // **1994**, 4: 769–771; Märkused [kommentaari]

- Aitareja upanišaadile] // **1996**, 9: 1880; Kuidas lugeda upanišaade? // **1996**, 9: 1881–1884
- Herlin, Ilkka.** Kustaa Vilku koostööst eestlastega / Tlk Katrin Raid // **1995**, 8: 1584–1596
- Hesse, Hermann.** Luulet / Tlk Ain Kaalep // **1990**, 10: 2080–2081; Raamatute lugemisest / Tlk Heli Kukk // **1990**, 10: 2082–2088
- Hiedel, Edwin.** Gyula Illyés... [järelsõna] // **1990**, 12: 2553
- Hieronymus.** Paulinusele / Tlk Ilmar Vene // **1992**, 9: 1806–1821
- Hietaniemi, Tapani.** Miks kapitalism ei tekkinud Hiinas?: Katse seletada Weberit / Tlk Katrin Raid // **1992**, 8: 1682–1704; 9: 1957–1966
- Hilsenrath, Edgar.** Mõrvar ja tema advokaat / Tlk ja järelsõna: Ain Kaalep, // **1991**, 3: 472–474
- Hindrey, Karl August.** Valve kui kohustus: K. A. Hindrey artikleid // **1990**, 9: 1937–1961
- Hint, Mati.** Vene keele mõjud eesti keelele // **1990**, 7: 1383–1404
- Hiob, Arne.** Luterlus traditsionalismi ja biblitsismi vahel // **1995**, 2: 383–407
- Hirsch, E. D. Jr.** Väärperspektiivid / Tlk Toomas Rosin // **1990**, 7: 1405–1421
- Hirvesoo, Avo.** Publitseerijalt [järelsõna] // **1994**, 6: 1160–1161
- Hix, Harvey L.** Postmodernistlikke postskripte / Tlk ja järelsõna: Jüri Talvet // **1996**, 5: 1045–1065
- Hollo, Anselm.** Kassid istuvad... / Tlk Kristiina Etverk // **1990**, 3: 527–528
- Hovi, Kalervo.** Teiste riikide suhtumine Eestisse ajaloo valguses / Tlk Katrin Raid // **1994**, 5: 948–955
- Hudojev, Mihhail.** Komi tragöödia: "Kuldnaisele" tema elav kodumurre! / Tlk Jaan Isotamm // **1989**, 6: 1165–1178
- Huizinga, Johan.** Mängiv inimene: Kultuuri mänguelemendi määratlemise katse / Tlk Mati Sirkel, eessõna: Jaan Kaplinski // **1992**, 3: 641–670; 4: 863–894; 5: 1119–1150; 6: 1341–1373; 7: 1535–1566; 8: 1763–1790; 9: 1983–2014
- Hunger, Herbert.** Bütsantsi kiiri Euroopa kultuuri- ja vaimuloole / Tlk Kalle Kasemaa // **1990**, 11: 2264–2290
- Huntington, Samuel P.** Tsivilisatsioonide kokkupõrge? / Tlk Triinu Pakk // **1995**, 6: 1205–1233
- Hurt, Jakob.** Luulet // **1989**, 4: 734–736
- Husserl, Edmund.** Pariisi ettekanded / Tlk Ülo Matjus // **1993**, 7: 1389–1424
- Hölderlin, Friedrich.** Germaania / Tlk Ain Kaalep // **1992**, 5: 969–972
- Hyökkänen, Markku.** Ideeajaloo mõte / Tlk Märt Kivine // **1990**, 12: 2555–2579
- Ikola, Osmo.** Soome Piibli tõlkimise ajaloost // **1990**, 5: 1044–1052
- Ikonen, Pentti, Eero Rechartt.** Häbitunde algus ja hilisem arengulugu / Tlk Alo Jüriloo // **1995**, 2: 323–353
- Illyés, Gyula.** Üks lause vägivallast / Tlk Ene Asu-Õunas, järelsõna: Edwin Hiedel // **1990**, 12: 2549–2553
- Ilomets, Tullio.** Paul Kogerman // **1991**, 12: 2564–2578; Saateks [järelsõna] // **1994**, 5: 1032
- Imelik, Olaf.** *Ubi bene, ibi patria* // **1992**, 4: 827–834

- Ingamells, Rex.** Suur Lõunamaa [Lõuna-Austraalia luulet] / Tlk Ain Kaalep // **1995**, 11: 2256–2257
- Ints, Harri.** Varjupaik Seadmuse teostamiseks // **1992**, 3: 488–506
- Iser, Wolfgang.** Lugemine: Fenomenoloogiline lähenemisviis / Tlk Toomas Rosin // **1990**, 10: 2090–2117
- Isotamm, Ain.** Ettevaatust, statistika! // **1993**, 5: 1043–1049
- Isotamm, Ain, Mati Tombak.** Mõtteid haridusest ja selle reformimisest informaatika ja majandusküberneetika näitel // **1993**, 8: 1717–1726
- Isotamm, Jaan.** Konstantin Konik [järelsõna] // **1989**, 6: 1142–1144; Teoses [N. Berdjajevi *Vene kommunismi lätted ja tähendus*] mainitud isikuid // **1990**, 5: 1093–1105; Artur Mägi [järelsõna] // **1990**, 11: 2401–2404; Jüripäeval 1919... [järelsõna] // **1993**, 2: 235–236; Tõlkijailt [eessõna] // **1993**, 8: 1759; Toimetaja eessõna // **1994**, 10: 2209–2218; Pavel Sudoplatovi... [järelsõna] // **1997**, 4: 708–709; Liiga ilus, et olla tõsi [järelsõna] // **1997**, 5: 953–955
- Ivánka, Endre von.** Nimede juurest nimetamatu juurde / Tlk Marju Lepajõe // **1994**, 10: 2065–2084
- Ivask, Astrid.** Luulet / Tlk Ain Kaalep // **1996**, 1: 63–67; Intervjuu [küsitles Jüri Talvet] // **1996**, 1: 68–73
- Ivask, Ivar.** Odisseas Elitis oma luulest [Intervjuu Odisseas Elitisega] / Tlk Toivo Pilli // **1989**, 1: 82–95; Luulet / Järelsõna: Rein Taagepera // **1992**, 11: 2394–2401; Terviklik luule lagunemisajastul / Tlk Jüri Talvet // **1993**, 8: 1605–1621
- Jaaniste, Jaak.** Joseph Ivor Silk... [järelsõna] // **1993**, 7: 1445–1446; Ülesanne kolmest ringjoonest: Näide Jakov Zeldovitši mõtlemisviisist // **1993**, 8: 1636–1639
- Jaanson, Kaido.** 24. veebruar 1918 ja Euroopa rahvaste iseseisvumine // **1990**, 2: 227–230; Põhjalvalgus või fatamorgaana?: Balti—Skandinaavia liidu idee ja koostöö sünd ühest suurest sõjast teiseni // **1990**, 9: 1894–1904; Katalaanid, iirlased, eestlased // **1992**, 5: 1014–1022
- Jacobsen, Jens Peter.** Luulet / Tlk ja järelsõna: Ene-Reet Soovik // **1996**, 10: 2109–2116
- Jacobson-Widding, Anita.** Universalism, relativism või eklektilised sünteesid?: Refleksioone kultuurantropoloogiast 1990. aastate eel / Tlk Hubert Jakobs // **1994**, 6: 1269–1294
- Jaffé, Aniela.** Sümboolika kujutavas kunstis / Tlk Ivar Männamaa // **1990**, 10: 2118–2139; 11: 2330–2361
- Jaffe, Bernard.** Suurim kõikidest negatiivsetest tulemustest / Tlk Anto Unt // **1993**, 4: 850–854
- Jakobson, Roman.** Verbaalne suhtlemine / Tlk Ilmar Anvelt // **1989**, 7: 1487–1502
- Jansen, Ea.** Rahvuslusest ja rahvusriikide sünni eeldustest Baltimail // **1994**, 11: 2243–2261
- Jents, Arved.** Professor Henrik Koppel (1863–1944) [järelsõna] // **1991**, 5: 1029–1034
- Johannese ilmutus ehk Apokalypsis:** Katkendeid / Tlk Johannes Aavik // **1990**, 1: 64–68

- Jón úr Vör.** Luulet / Tlk Lemme Saukas // **1994**, 10: 2107–2110
- Jonuks, Tõnno.** Kommentaarid [Odini ruunilaulule] // **1995**, 1: 37–43; Saateks [eessõna]; Selgitusi [kommentaari Loddafniri laulule] // **1996**, 4: 681, 688–691
- Judt, Tony.** Minevik on teine maa: Poliitilised müüdid sõjajärgses Euroopas / Tlk Jaan Isotamm // **1994**, 8: 1644–1672; 9: 1948–1959
- Jussila, Anneli.** Tööstuslikult tootmiselt käsitöötraditsiooni poole / Tlk Priit-Kalev Parts // **1996**, 5: 1019–1033
- Jõeveer, Mihkel.** Ernst Öpik — Viimane Suur Kõiketeadja // **10**, 2051–2061
- Jõgi, Ülo.** "Erna" grupi sünni ja selle tegevus 1941. aastal // **1990**, 9: 1925–1937
- Järveldaid, Mari.** Arsti lisandusi Kurt Stellamori artiklile [lisa] // **1995**, 11: 2386–2389
- Järveldaid, Peeter.** Ilmar Tammelo (1917–1982) [järelsõna] // **1990**, 10: 2219–2231; Henn-Jüri Uibopuu ja Eesti [järelsõna] // **1991**, 5: 1008–1009; Hans Hattenhauer [järelsõna] // **1991**, 9: 1853–1856
- Järvesoo, Elmar.** Mälestusi Tartust iseseisvuse teiselt aastakümnele // **1990**, 4: 812–828; Järelsõna // **1993**, 10: 2093; Tagasivaade John Maynard Keynesile // **1995**, 1: 151–162
- Jääts, Indrek.** Valgevenelased XIX sajandi lõpus ja XX sajandil; lisa: tabel Valgevene rahvastikust pärast II maailmasõda oblastite kaupa // **1995**, 4: 730–756; Russiinid: Ajalugu ja tänapäev // **1997**, 5: 1065–1072; 6: 1149–1172
- Jünger, Ernst.** Totaalne Mobiliseering / Tlk ja järelsõna: Ülo Matjus // **1995**, 4: 701–728
- Jürgenson, Aivar.** Eksitajast ja eksimisest eesti usundis // **1997**, 4: 710–731
- Jüriloo, Alo.** Carl ja Sigismund: Carl Gustav Jung kohtub Sigmund Freudiga // **1991**, 10: 2062–2074; Väike psühhoanalüüsi sõnaraamat // **1994**, 8: 1757–1790; 9: 2021–2046
- Jüriloo, Alo, Vaino Vahing.** Vaimuhaiguse müüt // **1990**, 5: 966–987; 6: 1158–1184
- Jürjo, Indrek.** Prantsuse revolutsiooni mõjust ja retseptisioonist Baltimaadel // **1989**, 4: 825–849; Valgustuslik pastor ja Liivimaa kirik: A. W. Hupeli filosoofilisi ja teoloogilisi vaateid // **1990**, 6: 1272–1287
- Kaalep, Ain.** Teed jätkates [Uue ajakirja tutvustuseks] // **1989**, 1: 3–5; Herbert Eulenberg... [järelsõna] // **1990**, 7: 1439–1440; Edgar Hilsenrath [järelsõna] // **1991**, 3: 474; Johannes Bobrowski [järelsõna] // **1991**, 7: 1444; Friedrich Sieburg [järelsõna] // **1991**, 10: 2060; Autori poolt... [järelsõna] // **1991**, 12: 2598; Önn olla teel // **1992**, 12: 2467–2468; Albrecht Düreri... [järelsõna] // **1992**, 9: 1859; Krystyna Lars... [järelsõna] // **1992**, 12: 2538; Louise Labé [järelsõna] // **1993**, 4: 767; Elisabeth Kulmann [järelsõna] // **1993**, 7: 1488–1489; Heinrich von Kleist... [järelsõna] // **1993**, 12: 2557; Voltaire... [järelsõna] // **1994**, 6: 1186; Lisaks [järelsõna] // **1995**, 11: 2260; Pekka Peitsi... [järelsõna] // **1996**, 5: 924; Karl Rumor-Asti... [järelsõna] // **1996**, 11: 2327; Juhan Sütiste... [järelsõna] // **1997**, 2: 295–296; Kalendritegija polegi kimbus // **1997**, 7: 1347–1348
- Kaasik, Helle.** Mõistus ja müstika: Universumi areng ja kõrgemad meeleseisundid // **1992**, 4: 713–718

- Kaavere, Vello.** Baeri fenomen // **1992**, 3: 451–459
- Kafka, Franz.** Neli juttu / Tlk Mati Sirkel // **1990**, 5: 904–916; Kõnelus palvetajaga / Tlk Vilja Kiisler // **1994**, 8: 1630–1635
- Kahk, Juhan, Malle Salupere.** Nõiamoorid, pisuhännad ja maatargad: Tartu 1619. aasta nõiaprotsessist ja selle taustast // **1991**, 3: 588–614
- Kala, Kulno.** Eesti rahvuslikust koosseisust pärast Teist maailmasõda // **1992**, 3: 508–535
- Kala, Tiina.** Keskaegse tallinlase pühaderingist // **1992**, 11: 2243–2259; Saateks // **1992**, 11: 2262
- Kalda, Jaan.** Antroopsest printsiibist // **1990**, 8: 1682–1693
- Kalda, Martti.** Upanišaadide koht *śruti* kirjanduses // **9**, 1871–1875
- Kaldur, Peeter.** Oikumeenilisest mõtlemisest ja oikumeenilisest printsiibist // **1990**, 8: 1582–1594
- Kallas, Rudolf Gottfried.** Rudolf Kallase elulugu. Tema enese kirjut. // **1991**, 4: 860–862
- Kalniņš, Bruno.** Läti riigi rajamine / Tlk Jaan Isotamm, järelsõna: Eero Medijainen / Lisa: Läti poliitikuid aastail 1917–1918 // **1992**, 3: 558–577; 4: 790–808
- Kals, Aldo.** Lisandusi Kaarel Kirde eluloole // **1993**, 6: 1279–1286
- Kangilaski, Jaak.** Norra rahvusromantilisest kunstist // **1989**, 9: 1839–1851
- Kangilaski, Jaan.** Saateks [eessõna] // **1995**, 4: 863–865; Frege loogilised uurimused // **1997**, 7: 1468–1478
- Kangilaski, Ott.** Vana Tartu // **1990**, 3: 596–625
- Kangro, Bernard.** Teel igavikku [Luuletus] // **1994**, 5: 899
- Kannukene, Robert.** Emanuel Swedenborg [järelsõna] // **1990**, 5: 954–955
- Kant, Edgar.** Jüri Uluots Tartu Ülikoolis ja eesti teaduses // **1990**, 1: 3–17; Eesti geopolitiilisest ja geökonoomilisest asendist, eriti Venemaa suhtes // **1990**, 6: 1229–1250; Eesti kuuluvus Baltoskandiasse // **1992**, 2: 354–396
- Kant, Immanuel.** Kostmine küsimusele: Mis on valgustus? / Tlk ja järelsõna: Eduard Parhomenko // **1990**, 4: 801–810
- Kaplinski, Jaan.** Bolševikud ja müstikud // **1990**, 12: 2540–2548; Miks me ei näe tulevikku // **1991**, 9: 1811–1824; Müstiline tegevusetus // **1993**, 5: 991–998; Õõ ja ilm // **1993**, 7: 1448–1451; Saateks // **1993**, 11: 2413–2414; Zhuangzi ja Wittgenstein: Üks paralleel // **1994**, 1: 14–24; Võrdlemisest // **1995**, 5: 917–925; Eesti filosoofia // **1995**, 9: 1868–1876
- Kaplinski, Maarja, Eduard Parhomenko.** Vaimulike harjutuste saamisloost [järelsõna] // **1992**, 1: 101–102
- Karjahärm, Toomas.** Tõuküsimus Eestis iseseisvuse eel: Historiograafiline referaat // **1993**, 7: 1347–1364; Eurooplus, eestlus ja "Noor-Eesti" // **1994**, 9: 1795–1821; Eesti rahvusluse ideed // **1995**, 10: 2051–2077; Eesti vaimse eliidi identsusest ärkamisajal // **1996**, 12: 2557–2569
- Karmo, Toomas.** Olen ma mõtlev loom või ainetu mõtleja? // **1991**, 1: 3–16
- Karu, Kristel, Aune Allikas.** Ajalooteadvus: Ülevaade teooriast ja empiirilisi andmeid Baltikumist // **1995**, 3: 451–476
- Kasekamp, Andrus.** Juutide tagakiusamisest genotsiidini — kas otse või ringiga? / Tlk Ene-Reet Soovik // **1993**, 11: 2298–2311

- Kasemaa, Kalle.** Paul Tillich [järelsõna] // **1989**, 1: 160–161; Siegfried Morenz [järelsõna] // **1989**, 3: 556–558; Romanos [järelsõna] // **1990**, 11: 2300; Seletusi [Al-'A'sā poeemile "Waddi' Hurairata"] // **1991**, 5: 969–984; Autoritest [järelsõna] // **1991**, 11: 2355–2356; Rabi Nachmani... [järelsõna] // **1992**, 1: 78–82; Seeba kuningatari jalgadest ja esimesest Etioopia kuningast // **1994**, 4: 711–728
- Kattel, Rainer, Wolfgang Drechsler.** Nicolai Hartmann // **1994**, 8: 1579–1592
- Katus, Kalev.** Sündimus ja selle piirkondlikud erisused Eestis demograafilise ülemineku jooksul // **1994**, 1: 134–149; 2: 365–385; Eesti rahvastiku vananemise põhijooned // **1996**, 7: 1379–1406; 8: 1592–1633
- Katus, Kalev, Allan Puur.** Eesti rahvastiku suremusest elutabelite analüüsi põhjal // **1991**, 12: 2516–2549
- Kaugia, Silvia, Lembit Auväärt.** Perekonid ja lapsealaste kuritegevus // **1995**, 10: 2175–2193
- Kavak, Hans.** Tori hobune — Eesti maarahva ühine kultuurilooming // **1994**, 4: 841–847
- Kelsen, Hans.** Demokraatia ja maailmavaade / Tlk Merike Saul, järelsõna: Hillar Randalu // **1990**, 6: 1219–1227
- Keres, Harald.** Relatiivsusteooria põhiprintsiibid // **1989**, 5: 899–904
- Kergandberg, Eerik.** Lepingu veli menetlus ehk Niklas Luhmanni lugedes // **1993**, 3: 561–568.
- Keskaegset kloostrikuulet** (Ajastud lähevad; Frankide keiser sai kirja, mis koolist Salernos; Saad puhtast veinist kolm mõnu sa kolmel viisil) / Tlk ja järelsõna: Tiina Kala // **1992**, 10: 2260–2262
- Keskpaik, Tiit.** Albert Schweitzer [järelsõna] // **1995**, 12: 2584–2585
- Kettunen, Lauri.** Esimene Liivi-retk: 1920 / Tlk ja eess.: Jüri Valge // **1994**, 12: 2611–2642; Luulet. Järelsõna: Paul Alvre // **1995**, 7: 142AÕVāzcĀ8x8
- Keynes, John M.** Ootuste osa toodangu ja tööhõive määramisel / Tlk Alari Purju // **1995**, 1: 163–167
- Keyserling, Hermann von.** Ajalikud, ajatud ja igavesed suurvaimud / Tlk Krista Läänemets // **1991**, 1: 132–139
- Kiho, Toomas.** Spekuleerimas Leibniziga // **1990**, 6: 1186–1200; Saateks [järelsõna] // **1995**, 12: 2634
- Kiili, Jaanus.** Väikerahvaste poliitilises ökoloogiast // **1989**, 7: 1369–1373
- Kiin, Sirje.** Kes oli Hermann Stock? [järelsõna] // **1996**, 12: 2587–2591
- Kiisler, Vilja.** Riidu tõlkimise asja pärast: Trakli luule saatusest ümberpanemises // **1996**, 9: 1886–1914
- Kim, Junhyong, Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Kimm, Einart.** Balti riikide iseseisvuse kaotus Euroopa globaalpoliitika vaatevinklist // **1991**, 10: 2167–2187; 11: 2384–2403
- Kimmel-Tenjes, Silvi.** Mitteverbaalsest kommunikatsioonist // **1993**, 3: 535–560
- Kirde, Kaarel.** Kliimavaldkondade piiritlemine Eestis // **1993**, 6: 1259–1277

- Kivimäe, Jüri.** Peeter Tarvel: Le doyen des historiens estoniens [järelsõna] // 1989, 1: 44–46; Peeter Tarveli elu ja töö. I // 1989, 9: 1913–1941; II // 1990, 1: 89–112
- Kivine, Paavo.** Kangelane ja ühiskond // 1989, 7: 1466–1476
- Kiviranna, Rudolf.** Ristiusk ja maailma tulevik // 1989, 9: 1890–1896
- Kivistik, Jaan.** Järelsõna [W. V. O. Quine'i teosele] // 1995, 7: 1557–1564
- Kleist, Heinrich von.** Marionetteatrist / Tlk Marju Lepajõe, järelsõna: A[in] K[aalep] // 1993, 12: 2551–2557
- Knowers, Stephen.** Teoloogilist ja psühholoogilist pihist / Tlk Kersti Uiibo // 1990, 8: 1705–1725
- Kodres, Krista.** Rahvuslik identiteet ja selle vorm: Sada aastat otsinguid // 1995, 6: 1136–1161
- Kogerman, Paul.** Tehnika ja kultuur // 1991, 12: 2551–2562
- Kogerman, Priit.** Sissejuhatus mõistusesse // 1990, 4: 701–716
- Koit, Mare, Haldur Õim.** Mõtlemine ja selle mõjutamine tavakujutlustes: Kommunikatiivsed strateegiad // 1994, 1: 25–45
- Koivunen, Anu, Ritva Hapuli, Päivi Lappalainen, Lea Rojola.** Uut naist otsimas / Tlk Esto Loog // 1993, 9: 1917–1931
- Kokassaar, Urmas, Mihkel Zilmer.** Keedusool ja meie // 1994, 7: 1498–1512
- Kolakowski, Leszek.** Georges Sorel: Jansenistlik marksism / Tlk Eva Luts // 1995, 4: 684–700; 5: 990–1000
- Kompus, Hanno.** Meie ehituslik pärandus // 1990, 5: 1053–1058; Esindusarhitektuurist // 1060–1066
- Kongo, Linda, Ott Kurs.** Tartu teadlased ja Vene Geograafia Selts // 1996, 11: 2284–2296
- Konik, Konstantin.** Vabameelsus kaitseseisukorras: Kust tulevad diktatuuri püüded / Järelsõna: J[aan] I[sotamm] // 1989, 6: 1139–1144
- Konsa, Viktor.** Logos ja mythos: Filosoofia kahekordne ülesanne // 1990, 1: 37–47
- Koppel, Henrik.** Artikleid (Üliõpilastest ja nende elust; Esimese looduskaitseala loomisest Eestis; Kunstlikust sigitamisest; Mälestusi koolerast Tartus 1893. a.) / Järelsõna: Arved Jents // 1991, 5: 1013–1034
- Kornai, János.** Intervjuuerinud Katalin Bossányi / Tlk Merike Mölder // 1993, 2: 237–253
- Koskelainen, Jukka.** Iseenese varjus: Pessoa jälgedes / Tlk Aivo Lõhmus // 1993, 9: 1932–1938
- Koskinen, Yrjö.** Kas soome rahval on ajalugu?: Soome Ajaloo Seltsi esimehe professor Yrjö Koskise kõne seltsi esimesel aastapäeval 9. novembril 1875 / Tlk Katrin Raid // 1995, 12: 2506–2512
- Kreegipuu, Maie.** Kolmteist kommentaari Jaak Rakfeldti juurde // 1991, 4: 728–738
- Kreem, Juhan.** Sebastian Münster ja Liivimaa // 1995, 3: 508–524
- Kress, Rush H.** Põhjus, miks [eessõna] // 1990, 11: 2452
- Krikk de Mateo, Sirje.** Hispaania vaimust sotsioloogide pilguga // 1997, 1: 156–174

- Krohn, Leena.** Umbra / Tlk Asta Põldmäe // **1991**, 12: 2584–2597 / Autor endast / Järelsõna: Ain Kaalep // **1991**, 12: 2597–2598; Esseid / Tlk Aivo Lõhmus // **1993**, 9: 1868–1882
- Kronberg, Janika.** Karl Ristikivi... [järelsõna] // **1992**, 10: 2151–2152; Mägi Eesti kultuurimaastikul [eessõna] **1996**, 9: 1981–1986
- Krull, Edgar.** Poliitiline sotsialiseerumine demokraatia tingimustes // **1991**, 4: 740–762; Hilda Taba... [järelsõna] // **1996**, 10: 2193–2194
- Krull, Hasso.** "Absurdne aeg" ja kolm surma: Ühest Bernard Kangro luuletükkidest // **1990**, 3: 530–537; Humanism ja valgustus: Murrang Eesti kirjandusideoloogias eelmisel kümnendil // **1991**, 9: 1676–1683
- Kruse, Friedrich.** Professori ja riiginõuniku Friedemann Goebeli nekroloog: Surnud Tartus 27. mail/8. juunil 1851 / Tlk Jana Porila // **1994**, 5: 1033–1048
- Kruus, Oskar.** "Pühajärve sõja" kajastumine kirjasõnas // **1994**, 11: 2298–2307
- Kukk, Heli.** Johannes Urzidil [järelsõna] // **1989**, 5: 926–927
- Kull, Kalevi.** Elujõud, biosemiootika ja Jakob von Uexküll // **1991**, 10: 2097–2104
- Kull, Kalevi, Mihhail Lotman.** *Semiotica Tartuensisa*: Jakob von Uexküll ja Juri Lotman // **1995**, 12: 2467–2483
- Kulmann, Elisabeth.** Kunsti kolm iga [Luuletus] / Tlk ja järelsõna: Ain Kaalep // **1993**, 7: 1485–1489
- Kulmar, Tarmo.** Eesti muinasusundi hingefenomenoloogiast I: Animism ja preanimism // **1992**, 7: 1379–1392; Eesti muinasusundi hingefenomenoloogiast II: Hingekujutelmad Eesti muinasusundi vanimates kihistustes // **1992**, 8: 1601–1620; Eesti muinasusundi hingefenomenoloogiast III: Hingekujutlused Eesti kiviaja arheoloogiaaineses // **1992**, 9: 1870–1887; Ühest inkade ülijumalahümnist hispaania kroonikates // **1997**, 5: 1022–1030; Inkade religiooni kultuuriheeroose probleemist // **1997**, 5: 1031–1039
- Kulu, Hill.** Ühiskonnageograafia kolm viimast aastakümnet: Positivismist postmodernismi // **1996**, 1: 123–136
- Kulu, Hill, Eiki Berg.** Peipsivenelased: Rahvus- ja regionaalpoliitilised reaalsused // **1996**, 6: 1164–1183
- Kuresoo, Rein.** Pentti Linkolast, loodusest ja heaolust [järelsõna] // **1992**, 12: 2596–2598
- Kurs, Ott.** Eesti Vabariigi asendi ja piiride uurimisest // **1990**, 6: 1252–1259; Ingeri põliselanike saatus // **1990**, 7: 1484–1499; Krimmitatarlased // **1991**, 2: 321–344; Hõimud hääbumas: Karjalased Ida-Karjalas // **1992**, 1: 120–136; Edgar Kanti teaduspärand // **1992**, 3: 578–606; Euroopa ruumiline taassünd // **1992**, 5: 899–911; Halduspoliitilised ruumid // **1992**, 12: 2613–2630; Eesti piirid Euroopa riikide taustal // **1993**, 3: 451–468; Sakslased Venemaal // **1993**, 7: 1452–1483; Poliitigeograafia arengulugu // **1993**, 12: 2640–2666; August Tammekann teaduses ja kultuuris // **1994**, 8: 1720–1737; Johannes Gabriel Granö Eestis // **1995**, 5: 1057–1077; Poliitigeograafia Eestis // **1996**, 1: 137–151; Marid ja Marimaa // **1996**, 7: 1408–1424
- Kurs, Ott, Eiki Berg.** Etnilised vähemused ja uusasukad Eestis // **1995**, 2: 260–275

- Kurs, Ott, Linda Kongo.** Tartu teadlased ja Vene Geograafia Selts // **1996**, 11: 2284–2296
- Kutsar, Dagmar.** Sotsiaalsest stressist ja psühholoogilisest toimetulekust Eestis // **1994**, 12: 2541–2566
- Kutsar, Kuulo.** Elias Lönnrot — "Kajaani tohter" // **1989**, 4: 747–763
- Kuurme, Tiit.** Kooli humaniseerimise dilemma // **1997**, 6: 1261–1270
- Kuusemäe, Katrin.** Tõlkijalt [järelsõna] // **1990**, 9: 1885
- Kuusk, Piret.** Nicolaus Cusanuse kosmoloogia // **1991**, 2: 227–238; Aja probleem kosmoloogias: Minevik ja tänapäev // **1991**, 4: 691–698; Füüsika on meid ümbritseva maailma kõige täpsem kirjeldamine // **1992**, 11: 2361–2366; Jumal ja looduseadused // **1993**, 1: 46–53; Inimene uusaege füüsika maailmapildis // **1994**, 10: 2051–2063
- Kuusk, Piret, Indrek Martinson.** Tartu astrofüüsik Wilhelm Anderson // **1997**, 2: 358–375
- Kõiv, Madis.** Õun // **1989**, 9: 1816–1828; Meil aiaäärne tänavas: Analüüs // **1989**, 9: 1829–1838; Pikk õhtupoolik Artur Alliksaarega // **1990**, 6, 1123–1137; Kakssada aastat hiljem: Arutlusi Johann Gottlieb Fichte *Inimese määraluse* väljaande puhul 1988. aastal Tallinnas // **1991**, 3: 543–569; 4: 796–827; Aga Liisule kipus aina nutt peale, (sest) niisugused imelikud kosjad olid need. Ometi polnud sest ühti, sest nõnda oli ometi parem kui ilma kõigeta // **1993**, 5: 983–989; *Genius loci* // **1994**, 4: 675–691
- Kõiv, Mait.** Kreeka filosoofia ja mõttemaailma sünnist // **1990**, 3: 538–563
- Kõivupuu, Marju.** Ristipuud Lõuna-Eesti matusekombestikus // **1997**, 1: 35–61
- Köpp, Johan.** Eesti kiriku tee paguluses // **1995**, 12: 2570–2573; Palve rahvuslikul tähtpäeval // **1995**, 12: 2574–2576
- Kõre, Jüri, Mare Ainsaar, Margus Hendrikson.** Eluasemepoliitika Eestis 1918–1995 // **1996**, 10: 2133–2163
- Kährik, Aime.** Kaduvuse tuhanded vormid: Vepslased 20. sajandil // **1990**, 8: 1595–1613
- Kärner, Jüri.** Tehnetroonilise ajastu imperatiivid ja meie ülikool // **1989**, 8: 1603–1606
- Kärssin, Andres.** Meenutades Carl Schirrenit // **1996**, 11: 2276–2283
- Käsu Hansu kaebelaul** [Paralleelselt Aino Valmeti kommenteeritud allikapublikatsioon ja August Annisti rekonstruktsioon] // **1993**, 1: 150–160
- Käämbre, Henn.** Laser: *Habent sua fata verba* // **1995**, 10: 2168–2174
- Käärrik, Henn.** Üks võimalik visioon Kolmandast Riigist // **1989**, 6: 1285–1291; Max Weberist [järelsõna] // **1994**, 4: 874–894
- Künnap, Ago.** Kust on pärit eesti keel? // **1994**, 11: 2262–2271; Veel vana keelepüü varjus, kuid juba idasträndemüüdida // **1995**, 10: 2079–2085; Maakaart maskis: Taas uurali asjust // **1996**, 10: 2019–2029; Kust on pärit germaani, balti ja slaavi keeled? // **1997**, 3: 566–571
- Kyhnn, Peter.** Taani suhtumine Balti riikidesse aastail 1940–1950 // **1996**, 11: 2304–2318
- Laaban, Ilmar.** Positiivsusest ja negatiivsusest kirjanduses // **1991**, 10: 2145–2146; Elulähedusest ja elukaugusest kunstilises loomingus // **1991**, 10: 2147–

- 2149; Üks talveõhtu keele künnisel: Umbkõnelus Tõnu Luigega // **1997**, 1: 72–117
- Laanekask, Heli.** Ühise eesti kirjakeele taotlemine XIX sajandi alguses // **1992**, 6: 1172–1198
- Laas, Kaljo.** Eesti linnastumine // **1992**, 9: 1896–1915
- Laasi, Evald.** Teraviljasaak ja silmamõõt // **1990**, 5, 1003–1016; Me teame, et... [eessõna] // **1991**, 2: 382–383
- Labé, Louise.** Kiri *Mademoiselle* Clemence de Bourges'ile. Eleegiad. Sonetid / Tlk Uku Masing, järelsõna: Ain Kaalep // **1993**, 3: 522–534; 4: 755–767
- La Fontaine, Jean de.** Võimatu asi / Tlk Ain Kaalep // **1996**, 3: 552–554
- Lagerkvist, Pär.** Luulet / Tlk Ilmar Vene // **1991**, 4: 791–794
- Laipea, Vahur.** Mis on viipekeel // **1992**, 10: 2098–2136
- Laid, Eerik.** Ainus võimalus: Juhtkirju ajalehest *Malevlane* 1943–1944 // **1995**, 8: 1597–1609
- Laidoner, Johan.** Kõne Tallinna juutkonnale 29. mail 1926 / Tlk Krista Lääne-mets, järelsõna: Michael Heltzer // **1993**, 11: 2312–2321
- Laidre, Margus.** Sõjaväe õiguskorraldusest Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil. Lisa: "*Meye Koige armolisemba Kunninga Soddasäduuset kummade Jerrel koick Sodda rachwas peab ellama ninck ennast rascke nuchiluse ninck kahjo eest hoidma*"; Juramentum Esthonicum // **1989**, 1: 162–178; Ühe armee häving: Poltaava lahing argiajaloo vaatenurgast // **1989**, 8: 1663–1680; "Küll wana waenlane..." // **1990**, 5: 1025–1042; Keskaja kaitseks // **1990**, 12: 2580–2599; "Üks hä tru ja õige Sullane": Eestlastest Rootsi armee XV sajandi lõpul. Lisa: *Pärnu garnisoni allohviteride ja sõdurite vanne* (28. mai 1697); *jur garnisoni allohviteride ja sõdurite vanne* (1. juuni 1697) // **1993**, 3: 476–489; Hollandi ime: Madalmaade kultuur ja ühiskond kuldajastul 1570–1670 // **1993**, 11: 2352–2379; "Vana hea Rootsi aeg" — muut või tegelikkus? // **1994**, 5: 957–962; Mineviku pikad varjud: Rootsi välispoliitika läbi Moskva silmade // **1995**, 8: 1610–1623
- Lainvoo, Eino.** Keskustelu Artur Alliksaarega Narva laagri laatsaretis // **1995**, 8: 1633–1638
- Laitinen, Kai.** Kui kirjutasin uuesti Kallasest: Märkusi mu raamatu teise osa juurde / Tlk Sirje Olesk // **1996**, 7: 1511–1518
- Lakatos, Imre.** Teadus ja pseudoteadus / Tlk Georg Allik // **1991**, 2: 258–268
- Lang, Serge.** Millega matemaatikud tegelevad ja miks: Algarvud / Tlk Toomas Kiho // **1992**, 11: 2323–2360
- Lapin, Leonhard.** Arhitektuur kui tempel // **1990**, 9, 1854–1861
- Lappalainen, Hannu-Pekka.** Eesti luulet soome keeles / Tlk V. L. [Viivi Luik] // **1989**, 2: 385–397
- Lappalainen, Päivi, Ritva Hapuli, Anu Koivunen, Lea Rojola.** Uut naist otsimas / Tlk Esto Loog // **1993**, 9: 1917–1931
- Lars, Krystyna.** Mütoloogilis-ajaloolisi dialooge / Tlk Maarja Kaplinski, järelsõna: A[in] K[aa]leap // **1992**, 12: 2536–2538
- Laur, Mati.** Kõrgemad võimukandjad Liivi- ja Eestimaal Vene valitsusaja alguses (1710–1783) // **1994**, 3: 487–501

- Le Calloc'h, Bernard.** Viis päeva, kui Eesti hoidis hinge kinni: 17.–22. september 1944 / Tlk Jaan Kross, järelsõna: Jaan Isotamm // **1997**, 5: 931–955
- Leete, Art.** Märkmeid Kazõmi sõjast // **1996**, 2: 392–405; Uusi teateid Kazõmi sõjas // **1997**, 2: 376–383
- Legendre, Pierre, Guido Barbuani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Lehti, Raimo.** Antiigi maailmapildist suurte avastusretkede ni Tlk Kajar Pruul // **1993**, 12: 2625–2638; **1994**, 1: 118–132; 2: 244–285
- Lehtinen, Torsti.** Aforisme / Tlk Jaan Kangilaski // **1994**, 9: 1944–1946
- Lehtonen, Jussi.** Fredrik Pacius: Saksa helilooja — Soome ja Eesti rahvushümn autor / Tlk Katrin Raid; Lisa: *Mo issama, mo õn ja rõõm* F. Pacius (Paatsius) [Partituur] // **1995**, 2: 247–258
- Leibniz, Gottfried Wilhelm.** Dialoog / Tlk Toomas Kiho // **1990**, 6: 1201–1206; Looduse ja Jumala-armu alused mõistuse põhjal / Tlk Valdar Parve // **1990**, 6: 1207–1217
- Leinbock, Arved.** Inimese nägu // **1990**, 7: 1460–1483
- Lendva: Taani rahvalaul.** / Tlk Ene-Reet Soovik // **1995**, 5: 1039–1041
- Lepajõe, Jaan.** Kaarel Liidak eesti rahvusliku ideoloogia arendajana [järelsõna] // **1989**, 7: 1381–1383; Eesti agraarfilosoofia võimalusi // **1990**, 4: 675–685; Olnust ja olevast linakasvatustes // **1997**, 5: 972–982
- Lepajõe, Marju.** Järelmärkus [Canterbury Anselmle] // **1991**, 9: 1910–1913; Selget, lihtsat, puhast: Plotinosest ja tema tõlkimisest // **1993**, 5: 949–958; Saateks [järelsõna] // **1993**, 1: 123–124; Hans Urs von Balthasar... [järelsõna] // **1994**, 9: 1913; Märkused [kommentaari] // **1994**, 10: 2090–2094
- Lepnurm, Hugo.** Piibliteemaatika eesti heliloomingus // **1989**, 7: 1525–1531
- Lermontov, Mihhail.** Igavene uni / Vene keeles; ingl. keeles, tlk Ernst Õpik; eesti keeles, tlk Marie Under. Viisistanud Ernst Õpik // **11**, 2384–2387
- Leslie, John.** Väited ja antroopsusprintsip / Tlk Tanel Tammet // **1992**, 9: 1861–1869
- Lessing, Gotthold Ephraim.** Ernst ja Falk: Vestlusi vabamüürlastele / Tlk Krista Läänemets // **1992**, 2: 242–267; 3: 467–487
- Letto-Vanamo, Pia.** Rooma õigus juristide õigusena / Tlk Jaan Isotamm // **1993**, 5: 972–982
- Leutenegger, Gertrud.** Avalikult ja otsustavalt lahti öelda oma sajandi põhimõtetest / Tlk ja järels.: Eve Pormeister // **1989**, 4: 704–710
- Lévinas, Emmanuel.** Eetika ja Lõpmatus: Dialoogid Philippe Nemoga / Tlk Jana Porila // **1996**, 3: 495–542
- Lewis, David.** Anselm ja tegelikkus / Tlk Triinu Pakk // **1991**, 11: 2300–2326
- Li Bo.** Luulet / Tlk ja kommenteerinud Märt Läänemets // **1996**, 2: 313–324
- Licon, Nelson E. Álvarez.** Etniline paljus Mehhikos / Tlk Ruth Lias // **1997**, 6: 1173–1188
- Liiber, Ülle, Hannes Palang, Urmas Vessin.** Eesti kooliõpilaste Euroopa-kujutlusest // **1996**, 2: 240–266

- Liidak, Kaarel.** Maaseaduse aastapäeval. Lisa: *Maaseadus* / Järelsõna: Jaan Lepajõe // **1989**, 7: 1374–1388
- Liikane, Karin.** Eesti esimene elatusmaksumuse indeks // **1990**, 8: 1647–1657
- Lill, Anne.** Karl Morgenstern ja klassikaline humanitaarharidus: Filoloogiaseminar Tartus 1821–1835. Lisa: *Seminarium Paedagogicum-philologicum* (1821–1835) // **1989**, 5: 1051–1078; Petmine vanakreeka tragöödias // **1990**, 2: 296–322; Narratiiv ja antiikkirjandus: Uus tee vana kirjanduse juurde // **1991**, 5: 936–959; Uni ja unenäod antiiktragöödias // **1992**, 4: 675–697; Kuidas lõpevad tragöödiad? // **1994**, 2: 227–242; Eetika või moraal: Inimloomuse täiustest ja pahedest antiikaja pilgu läbi // **1997**, 3: 503–532; Traktaadi autor... [järelsõna] // **1997**, 3: 541
- Lillemets, Enn.** Eduard Rüga... [eessõna] // **1994**, 7: 1455–1456
- Lindroos, Katri.** Judaistika õppetool Tartu Ülikoolis 1930. aastatel / Tlk Katrin Raid // **1994**, 10: 2136–2149
- Linkola, Pentti.** Metsadest ja metsade hävitamisest / Tlk Agu Tani, järelsõna: Rein Kuresoo // **1992**, 12: 2590–2598; Rohelise liikumise sihtprogramm / Tlk Priit-Kalev Parts // **1995**, 9: 1951–1988
- Loddafniri laul** / Tlk, kommenteerinud ja eessõna: Tõnno Jonuks // **1996**, 4: 681–691
- Loeber, Dietrich André.** Õigusloome Balti riikides / Tlk Marju Luts // **1992**, 10: 2154–2166
- Loogma, Krista.** Tuleviku-uuringud ja stsenaariumimeetod // **1997**, 3: 543–565
- Loone, Eero.** Eesti sotsiaalteaduste arengustrateegia // **1994**, 5: 1050–1064; Ernest Gellner [järelsõna] // **1995**, 3: 665–670; Mõistus õigustamas riike // **1997**, 2: 297–324
- Loorits, Oskar.** Koodi Jaan: Kuidas tekivad kangelasmüüdid // **1989**, 9: 1949–1963
- Lorents, Peeter.** Arvutiteaduse arenguga seotud eetilised probleemid // **1989**, 2: 339–348
- Loretz, Oswald.** Ajalugu ja ajalookirjutus Vanas Testamendis / Tlk Vallo Ehasalu // **1994**, 5: 931–947
- Lotman, Juri.** Vestlus vabamüürlusest valgustuse valguses / Küsinud ja tlk Eduard Parhomenko // **1992**, 2: 227–241; Semiosfäärist / Tlk Kajar Pruul // **1992**, 10: 2019–2043; Kaasaegsus Ida ja Lääne vahel / Tlk Kajar Pruul // **1994**, 1: 3–13
- Lotman, Mihhail.** Struktuur ja vabadus: Märkmeid Tartu semiootikakoolkonna filosoofilistest alustest / Tlk Kajar Pruul // **1996**, 9: 1795–1812
- Lotman, Mihhail, Kalevi Kull.** *Semiotica Tartuenssis*: Jakob von Uexküll ja Juri Lotman // **1995**, 12: 2467–2483
- Loyola, Ignacio de.** Vaimulikud harjutused: Esimene nädal / Tlk Maarja Kaplinski, järelsõna: Maarja Kaplinski, Eduard Parhomenko // **1992**, 1: 84–102
- Luiga, Juhan.** Tartu Ülikool // **1989**, 8: 1614–1620
- Luik, Tõnu.** Heideggeri tõlgitsevais jälgedes // **1994**, 1: 86–97; Üks talveõhtu keele künnisel: Umbkõnelus Ilmar Laabaniga // **1997**, 1: 72–117
- Luik, Viivi.** Suhkrustatud koletised ja lahjendatud inglid // **1994**, 2: 314–319

- Lukas, Liina.** Edzard Schaperi loomingust [järelsõna] // **1994**, 3: 525–531; Paul Fleming ja Edzard Schaper // **1996**, 6: 1193–1200
- Lukas, Tõnis.** Ise [ringküsitus] // **1990**, 2: 401–406; Vaimuliku võimu roll Maapäevade-eelsel Vana-Liivimaal // **1992**, 11: 2275–2295; Jüriöö võimalused // **1993**, 4: 691–698
- Lundström, Jan Erik.** Fotograafia pärast kaamerat: Probleeme fotograafilise pildi tulevikuväljavaadete ümber / Tlk Ave Roomets // **1991**, 6: 1227–1239
- Luure, Andres.** Filosoofia kui loogikate dialoog // **1997**, 1: 119–122
- Lõhkivi, Endla.** Duhem-Quine'i alamääratuse tees ja realismi-relativismi tüli // **1996**, 8: 1682–1698
- Läänemets, Märt.** Li Bo tõlgitavus ja tõlgitamatus // **1996**, 2: 306–312; Seletusi [kommentaari Li Bole] // **1996**, 2: 322–324
- Lyotard, Jean-François.** Jumal ja marionett / Tlk Anu ja Ülo Treikelder // **1993**, 12: 2578–2589
- Machiavelli, Niccolo.** Valitseja (*Il principe*) / Tlk Toivo Tomson // **1993**, 5: 1085–1117; 6: 1309–1341; 7: 1523–1564
- Mackova, Jolanta.** Kiidetud ja laidetud Zenta Mauriņa [järelsõna] / Tlk Ita Saks // **1995**, 9: 1885–1888
- Madariaga, Salvador de.** Eurooplane don Quijote / Tlk Jüri Hanko // **1990**, 8: 1618–1635
- Maddison, Ottomar.** Tehnika olemus ja ülesanne / Järelsõna: Ülo Ruubel // **1994**, 3: 591–605
- Made, Vahur.** Miks Rahvasteliidule ei meeldinud Tartu rahuleping? // **1995**, 2: 227–235
- Maess, Thomas.** Lootus Johannes Bobrowski lüürikas / Tlk Mari Tarvas // **1991**, 7: 1445–1454
- Maeterlinck, Maurice.** Üldine hääleõigus / Tlk Enn Sarv // **1990**, 4: 724–729
- Malvet, Herman.** Lisandusi Eesti diplomaatialukku / Järelsõna: Avo Hirve-soo // **1994**, 6: 1151–1161
- Man, Paul de.** Vastuseis teooriale / Tlk Toomas Rosin // **1991**, 12: 2600–2628
- Mann, Thomas.** Looja auks: Franz Kafka ja *Loss* / Tlk Vilja Kiisler // **1994**, 8: 1623–1629
- Marandi, Rein.** Must-valge lipu all / Tlk Marju Luts // **1992**, 4: 809–825; 5: 1033–1054; 6: 1302–1309
- Margolis, Joseph.** Objektivism ja relativism / Tlk Tiiu Hallap // **1997**, 4: 808–830
- Margus, Malev.** Eestlastest metsateadlased välismaal // **1996**, 3: 580–587
- Mari muinasusu palve:** Leivaohvri puhul (mari ja eesti keeles) / Tlk Jaan Isotamm ja Inna Timirjajeva // **1996**, 7: 1448–1450
- Mark, Heinrich.** Vabariigi President ja Vabariigi Valitsus eksiilis 1988–1992 // **1997**, 7: 1415–1448
- Markus, Eduard.** Kultuuri lained ja tsüklid: Ajaloolisest geograafiast / Tlk Viktor Masing // **1989**, 8: 1646–1659
- Martinson, Indrek, Piret Kuusk.** Tartu astrofüüsik Wilhelm Anderson // **1997**, 2: 358–375

- Masaryk, Thomas G.** *Maailmarevolutsioon*. 55. peatükk: Bolševism ja kommunism põhimõtteliselt / Tlk Leo Metsar // **1993**, 7: 1382–1387
- Masing, Uku.** Kiriku ülesanne kultuurimandumisel // **1989**, 1: 144–150; Taevapõdra rahvaste meelest ehk juttu boreaalsest hoiakust // **1989**, 1: 193–223; 2: 419–448; 3: 641–672; 4: 865–895; Kaks kirja haikude asjus [Mart Mägerile] Järelsõna: Mart Mäger // **1989**, 5: 999–1002; Jutlus Ülikooli aastapäevaks (1. XII 1933) // **1989**, 8: 1621–1624; Kompromissidest // **1990**, 5: 960–964; Ma mäletan Elu: Uku Masingu kirjad Vello Salumile aastaist 1963–1965 // Eessõna: Vello Salum // **1990**, 12: 2625–2644; **1991**, 1: 160–176; Luulet: Sõja aegu // **1991**, 8: 1684–1691; *Peccavi et passus sum, plura adhuc passurus* // **1992**, 6: 1155–1170; Yheksale pyhale mõeldes // **1992**, 10: 2213–2238; 11: 2431–2462
- Masing, Walter.** Endine tartlane tänapäevase kvaliteedi teenäitajana / Tlk Mari Tarvas // **1995**, 6: 1291–1299
- Masing, Viktor.** Kohtumised Eduard Markusega // **1989**, 8: 1660–1662; Botaanilisi täpsustusi peatüki "Lilled, puud ja taimed" juurde [järelsõna] // **1991**, 7: 1575
- Matjus, Ülo.** Tehnika järele küsimise järel: Martin Heidegger tõlkimisel [järelsõna] // **1989**, 6: 1222–1227; Kõik suur seisab tormis: Lisandusi *Spiegel'*i kõnelusele Martin Heideggeriga // **1992**, 6: 1246–1268; Edmund Husserl Descartes'i teil // **1993**, 8: 1571–1603; Ernst Jünger [järelsõna] // **1995**, 4: 728; Ernst Jünger "seikluslik süda" // **1995**, 5: 958–988; Joachim Ritter... [järelsõna] // **1996**, 5: 994; Filosoofia võimused ja võimutus // **1997**, 2: 326–342
- Mauriņa, Zenta.** Kaks esseed (Traagiline ilu; Lõppakord) / Tlk Ita Saks, järelsõna: Jolanta Mackova // **1995**, 9: 1878–1888
- Mayr, Ernst.** Põhjus ja tagajärg bioloogias / Tlk ja järelsõna: Kalle Hein // **1989**, 9: 1869–1888
- Medijainen, Eero.** Üleaedse silmaga [järelsõna] // **1992**, 4: 804–808; USA *de jure* tunnustusest Balti riikidele // **1992**, 10: 2167–2179; Eesti Vabariigi välisministeeriumi esimene tööaasta // **1993**, 4: 675–689; 5: 1051–1069; Eesti välisministeeriumi viimased kuud // **1993**, 11: 2323–2351; Konstantin Pätsi testamendist; lisa: Konstantin Pätsi käekirja näide ja katkendid väidetavast testamendist // **1995**, 6: 1123–1135; Orientatsiooniloostest Eesti välispoliitikas // **1996**, 3: 451–480
- Medne, Ausma.** Aspazija: Ettekanne Aspazija 100. sünniaastapäeval Sydneys 28. juulil 1968. a / Tlk Ita Saks // **1993**, 11: 2275–2285
- Meiesaar, Kersti.** Eesti rahvamajanduse arvepidamise süsteemist // **1995**, 11: 2395–2403
- Meikar, Toivo.** Metsaametnikud ja -huvilised Eestis 18. sajandi lõpul // **1991**, 6: 1292–1309; Tartu Ülikooli õppe- ja katsemetskonna loomine // **1991**, 12: 2629–2641; Abruka saare mets // **1992**, 12: 2600–2612; Metsateadlane Aadu Valmet ja tema mälestused // **1993**, 9: 1950–1955; Märkmeid Eesti metsapoliitikast 1920. aastail // **1995**, 2: 295–308; Märkmeid Eesti metsapoliitikast 1930. aastail // **1996**, 3: 556–578; Tartu rahu ja Eesti metsakontsessioonid Venemaal // **1997**, 5: 983–1003

- Meissner, Boris.** Vene poliitika Balti regioonis proovikivina Venemaa suhetes Euroopaga / Tlk Jaan Isotamm, järelsõna: Cornelius Hasselblatt // **1995**, 7: 1347–1385
- Mendelssohn, Moses.** Küsimuse kohta: Mis tähendab valgustada? / Tlk ja järelsõna: Kattri Türk // **1992**, 5: 933–940
- Mennell, Stephen.** Söögiisu tsiviliseerumine / Tlk Mari Tarvas // **1996**, 4: 790–817
- Mereste, Uno.** Majanduse kolm mõõdet // **1989**, 5: 979–998; Kas enesesüdistamiskompleks või käsumajanduse nostalgia? // **1994**, 5: 1004–1024; Pilk seadusloomele sotsiolingvistika vaatevinklist // **1996**, 1: 3–39
- Meri, Lennart.** Genscher Eestis // **1997**, 7: 1450–1461
- Merila-Hubbard, Siiri.** Walesi ajaloost ja kirjandusest // **1995**, 10: 2115–2140
- Merilai, Arne.** Eesti ballaad 30. aastate teisel poolel // **1989**, 6: 1229–1265; Artur Alliksaare luule pragmaatika I // **1995**, 10: 2086–2111
- Metsallik, Romeo.** Borre-loom Tartus: Kaks skandinaaviapära ehteripatsit // **1996**, 7: 1347–1363
- Metsar, Leo.** Masaryk — filosoof ja riigimees // **1993**, 7: 1366–1380
- Michelson, Albert A., Edward W. Morley.** Maa ja valgust kandva eetri suhtelisest liikumisest / Tlk Anto Unt // **1993**, 4: 837–849
- Mihkelson, Ene.** Luulet // **1992**, 7: 1447–1450
- Mikelsaar, Henn.** *** [ringküsitus] // **1990**, 2: 406–412
- Mikelsaar, Marika.** Kas inimkond vabaneb kunagi nakkushaigustest? // **1995**, 8: 1693–1711
- Mikita, Valdur.** Kreatiivsuse määratlustest psühholoogias ja semiootikas // **1996**, 12: 2623–2635
- Mikiver, Ilmar.** Mis oli "Elbumus"? // **1991**, 10: 2121–2138; Mis on "Elbumus"? // **1991**, 10: 2140–2141; Uue sugupõlve missioon // **1991**, 10: 2149–2152
- Mikkor, Marika.** Kaukaasia eestlaste surmakujutelmadest // **1994**, 6: 1234–1267; 7: 1481–1496; Soikkola isurite matusetavad // **1995**, 9: 1889–1927
- Miller, J. Hillis.** Kriitik kui peremees / Tlk Ilmar Anvelt // **1991**, 6: 1212–1226
- Milton, John.** Valgusele (*Kaotet paradiis* III. 1–55) / Tlk Ants Oras // **1991**, 3: 540–541
- Miroglio, Abel.** Mõtisklusi riikide ja etnoste piiride tähtsusest / Tlk Andres Raudsepp // **1989**, 7: 1416–1429
- Mirov, Ruth.** Jakob Hurdast August Annistini — rahvalauludest eeposeni? // **1989**, 5: 1029–1050; Imeta ihalemaie [järelsõna] // **1992**, 2: 313–317; Eeposeigatsus: Lisandusi kirjanduse ja rahvaluule suhete probleemile; lisa: autori bibliograafiat // **1996**, 4: 652–679
- Montesquieu, Charles de.** Seadustest, mis kujundavad poliitilist vabadust seoses konstitutsiooniga / Tlk Enn Sarv, järelsõna: Helmut Piirimäe // **1990**, 3: 565–586
- Moore, George Edward.** Terve mõistuse kaitseks / Tlk Margo Laasberg // **1995**, 3: 543–557; 4: 816–831
- Morenz, Siegfried.** Kultuuri algallikast / Tlk ja järelsõna: Kalle Kasemaa // **1989**, 3: 543–558

- Morgenstern, Carl.** Platoni *Politeia*'ks nimetatud raamatu eesmärgist ja teemast / Tlk Marju Lepajõe // **1993**, 1: 97–106
- Morley, Edward W., Albert A. Michelson.** Maa ja valgust kandva eetri suhtelisest liikumisest / Tlk Anto Unt // **1993**, 4: 837–849
- Murdvee, Mari.** Märkusi [kommentaari Francesco Petrarcale] // **1996**, 5: 958–960
- Murphy, James, Albert Einstein.** Epiloog: Sokraatiline dialoog / Tlk Meelis Wiiret // **1992**, 1: 12–22
- Mäe, Andres.** Iisraeli "etnilise demokraatia" mudel ja võimalused selle rakendamiseks Eestis // **1995**, 8: 1571–1583
- Mägi, Mart.** Uku Masingu... [järelsõna] // **1989**, 5: 1001–1002
- Mägi, Artur.** 1937. aasta Põhiseadus / Tlk ja järelsõna Jaan Isotamm // **1990**, 11: 2380–2404; Inim- ja kodanikuõigused Eesti põhiseadustes // **1995**, 1: 72–85
- Mägi, Arvo.** Mis meelde on jäänud: Episoodid ja meeleolusid / Eessõna: Janika Kronberg // **1996**, 9: 1979–2013; 10: 2209–2238; 11: 2433–2463; 12: 2655–2688; **1997**, 1: 193–221; 2: 413–445; 3: 637–669; 4: 861–893; 5: 1085–1117; 6: 1309–1341
- Mänd, Evald.** Inimene ja ta vari // **1994**, 12: 2583–5289
- Mänd, Oskar.** Jaan Tõnisson perioodil 1934–1938 // **1997**, 7: 1397–1403
- Mätlik, Tanel.** Anthony D. Smith... [järelsõna] // **1996**, 3: 493; Rahvuslusest ning rahvusidentiteedist // **1996**, 10: 2030–2041
- Mölder, Bruno.** Epistemiiline autoriteetsus oma vaimuseisundite suhtes // **1996**, 10: 2060–2089; Assotsiatsioone ja muljeid // **1997**, 4: 732–733; Hilary Putnam... [järelsõna] // **1997**, 4: 787–788; Hilary Putnami sisemine realism // **1997**, 4: 789–807
- Müller-Pohle, Andreas.** Infostrateegiad / Tlk Ave Roomets // **1992**, 8: 1705–1720
- Münster, Sebastian.** Kosmograafia: Liivimaa / Tlk Juhan Kreem // **1995**, 3: 506–507
- Mürsepp, Peeter.** Rooma paavst ja Galileo Galilei // **1993**, 9: 1795–1799; Markiis du Châtelet — andekas matemaatik ja suurmeeste lemmik // **1994**, 6: 1177–1183; Voltaire'i memuaarid: 300 aastat Voltaire'i sünnist // **1994**, 11: 2358–2376; Küberneetiline ruum // **1995**, 8: 1685–1691; Kultuur matemaatikas // **1996**, 4: 778–789; Kaos ja fraktalid // **1997**, 4: 762–768
- Nachman.** Lugu seitsmest sandist / Tlk Uku Masing, järelsõna: Kalle Kasemaa // **1992**, 1: 58–82
- Nagel, Thomas.** Mis tunne on olla nahkhiir? / Tlk Tiit Hallap // **1996**, 10: 2090–2107
- Nerman, Robert.** Kõdurajooni filosoofia // **1991**, 6: 1277–1290; Puitasumid kui kultuurikeskkond // **1994**, 8: 1688–1704
- Neschke-Hentschke, Ada.** Carl Morgenstern, *De Platonis Republica commentationes tres*, Halae 1794: Platoni Riigi esimene nüüdisaegne kommentaar / Tlk Mari Tarvas, järelsõna: Marju Lepajõe // **1993**, 1: 107–124
- Niemi, Aukusti Robert.** Jaakko Hurt / Tlk Ruth Mirov // **1989**, 4: 737–746

- Niemi-Pynttäri, Risto.** Ökoloogia kui nihilistlik ebakindlus / Tlk Kajar Pruul // **1992**, 4: 719–733
- Niiniluoto, Ilkka.** Maailma 3 objektid / Tlk Jaan Kangilaski // **1995**, 12: 2541–2568
- Niitsoo, Viktor.** Avalik vastupanuliikumine Eestis aastail 1977–1984 // **1992**, 9: 1917–1933; 10: 2180–2194; Eesti rahvuslik vastupanuliikumine aastail 1968–1975 // **1993**, 9: 1819–1833; 10: 2095–2110; Rahvuslik vastupanuliikumine aastail 1955–1962 // **1994**, 12: 2513–2539; // **1995**, 1: 58–71; lisa I: lendleht, mille Erik Udam pani üles Tallinna 22. Keskkooli stendile; lisa II: Eesti Rahvuslaste Liidu põhikiri
- Noa, Gennadi.** Bô Yin Râ [järelsõna] // **1989**, 8: 1686–1688
- Noor, Heino.** Vaimse tervise poliitilisi aspekte: Enesehävituslikust käitumisest sovetaegses Eestis // **1994**, 9: 1846–1861
- Nuntii latini: Yleisradio** ladinakeelseid uudiseid aastaist 1989–1991 / Tlk Kaspar Kolk // **1997**, 6: 1138–1147
- Nuorteva, Pekka.** Ökoloogi küsimused teoloogile / Tlk Mart Mäger // **1990**, 2: 338–354; Keskkonnakaitse eesmärgid / Tlk Ahto Oja // **1996**, 5: 995–1017
- Nõmm, Toe.** Eesti Vabariigi kaitsevääst 1939–1940 // **1989**, 3: 585–599; Eesti üksustest Saksa sõjaväes: Formeerimine ja isikkoosvõis // **1990**, 1: 113–135; *Lend-lease* ja Teine rinne // **1990**, 5: 1018–1024
- Nõu, Enn.** Eesti pagulasvalitsus 1944–1988: 44 aastat riiklikku pagulaspoliitikat // **1990**, 2: 252–294
- Näpinen, Leo.** Filosoofia ja täppisteaduse vahekord ning Ilya Prigogine'i programm // **1997**, 6: 1227–1239
- Oden, Neal L., Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Odini ruunilaul.** Tlk ja kommenteerinud: Tõnno Jonuks // **1995**, 1: 30–43
- Oja, Kalju.** Mõtteid tõelisest rahvuslikust tööst // **1991**, 10: 2153–2154; Õnne saladus // **1991**, 10: 2154–2155
- Oks, Margus.** Tartu kinode sünniloost // **1994**, 12: 2503–2511
- Oras, Ants.** Gustav Suits ja Euroopa sümbolism / Tlk Ene-Reet Soovik // **1993**, 12: 2528–2549
- Orav, Mart.** Järgnev katkend... [eessõna] // **1989**, 2: 280–281; Artur Alliksaar [eessõna] // **1990**, 1: 137–139; Agronoom ja poliitik... [eessõna] // **1990**, 7: 1363–1365; Algu: Sissejuhatus Aleksander Aspelisse I // **1992**, 8: 1640–1672; 9: 1822–1856; 10: 2061–2096; 11: 2386–2392; Positiivne vaim: Ajakirja *Akadeemia* (1937–1940) taustast // **1997**, 7: 1350–1388
- Ortega y Gasset, José.** Einsteini teooria ajalooline tähendus / Tlk Ruth Lias // **1989**, 5: 905–920; Masside mäss / Tlk Ruth Lias, eessõna: Jüri Talvet // **1991**, 8: 1775–1804; 9: 2001–2030; 10: 2225–2253; 11: 2445–2478; 12: 2677–2702; **1992**, 1: 191–222; 2: 423–427
- Orwell, George.** Pressivabadus / Tlk ja järelsõna: Ene-Reet Soovik // **1996**, 5: 1034–1044

- Otto-Sprunck, Arnulf.** Eestimaal tundmatu: Edzard Schaper, südame-eestlane / Tlk Liina Lukas // **1994**, 3: 503–508
- Paas, Tiit.** Majanduse modelleerimine // **1994**, 8: 1674–1687
- Paatsi, Vello.** *Eüropa ja Palästina*: Esimene eestikeelne kaart; lisa: Geograafilised nimed Eüropa ja Palästina kaardil (1855) // **1996**, 12: 2570–2583
- Paavel, Valdeko, Regina Toom.** Kurtide enesemääramine ja keeled // **1991**, 3: 616–629
- Pajur, Ago.** Uute teede otsingul: Välispoliitilise kriisi algus Eesti Vabariigis // **1991**, 6: 1152–1165; 7: 1483–1500; Eesti–Saksa mittekallaletungileping (7. juuni 1939. a) // **1992**, 7: 1414–1445; 8: 1722–1731; *Cui bono?*: Landeswehri sõja puhkemine // **1994**, 6: 1123–1150; Sotsialistist haridusminister Kindralstaabiga väitlemas: 1930. aasta riigikaitseõpetuse-määruse saamislugu // **1995**, 2: 276–294; Riigikaitseõpetusest Eesti Vabariigi kõrgkoolides 1930. aastatel // **1996**, 5: 867–904
- Pajusaar, Tarmo.** Kas häält saab mõta? // **1996**, 9: 1916–1929
- Pakk, Heiti.** Goethe meis enestes: Katse võrrelda *Urphänomen*’eid ja loomulikke kategooriaid // **1989**, 2: 297–311
- Pakk, Triinu.** Sir James George Frazer [järelsõna] // **1996**, 8: 1713–1716
- Palang, Hannes, Ülle Liiber, Urmas Vessin.** Eesti kooliõpilaste Euroopakujutlusest // **1996**, 2: 240–266
- Palli, Madis.** Apostlik õigeusk — katoolse kiriku traditsioon // **1996**, 7: 1467–1479
- Palm, Lembit.** Maareformi süvamehhanismid // **1991**, 9: 1965–1974
- Panksepp, Jaak.** Tundmuste voolusängid imetajate ajus / Tlk Jaanus Harro // **1993**, 5: 999–1009
- Panofsky, Erwin.** Gooti arhitektuur ja skolastika: Uurimus kunsti, filosoofia ja religiooni analoogiast keskajal / Tlk Ene-Reet Soovik // **1992**, 11: 2264–2274; 12: 2540–2550; **1993**, 1: 54–68; 2: 362–392; 3: 506–521
- Pao, Bruno.** Meresaarlased: Kujunemise käändekohti // **1997**, 3: 477–489
- Papini, Giovanni.** Loodus ja luule / Tlk Janika Sild, järelsõna: Ain Kaalep // **1993**, 2: 333–346
- Parhomenko, Eduard.** Sapere aude! [järelsõna] // **1990**, 4: 810; Võimal(t)usest mõista Vassili Rozanovi [järelsõna] // **1991**, 11: 2295–2298; Intervjuu Juri Lotmaniga // **1992**, 2: 227–241; Intervjuu Peeter Tulvistega // **1994**, 5: 1087–1099
- Parhomenko, Eduard, Maarja Kaplinski.** *Vaimulike harjutuste* saamisloost [järelsõna] // **1992**, 1: 101–102
- Parve, Valdar.** Haiguse mõiste kaks malli // **1993**, 5: 1020–1034; Emakeele kaotamise ähmane hirm // **1994**, 3: 451–461; Keel ja geenid: Kuidas eestlane on ammuilma eurooplane // **1995**, 7: 1387–1394
- Patzter, Andreas.** Sokrates: Hüve / Tlk Jaana Lepaleht ja Maarja Kreek // **1994**, 1: 47–56; 2: 287–302
- Paul, Toomas.** Juhatas Uku Masingu juurde // **1989**, 5: 1006–1023; Canterbury Anselmist ja ontoloogilisest jumalatööstusest // **1991**, 10: 2075–2095; Uku Masingu usust // **1992**, 7: 1393–1412; Raba ja rada // **1994**, 2: 350–363;

- Rudolf Bultmann ja Piibli eksistentsiaalne interpretatsioon // **1996**, 12: 2469–2509
- Pecjak, Vid.** Ülestõusu psühholoogiline mudel: Katse seletada ja prognoosida rahutusi Ida-Euroopas / Tlk Jaap Ora // **1991**, 4: 763–772
- Peedumäe, Tiia.** Mari ohverduskombestiku tänapäevaseid paralleele // **1993**, 10: 2134–2143
- Peegel, Juhan.** Minu ema keel: Jutujada ühe murraku üle ja ümber // **1997**, 3: 451–475; Üks Eesti sugust kirjanik // **1997**, 3: 490–496
- Pehk, Tõnis.** Järeilmärkus // **1992**, 7: 1513
- Peitsi, Pekka.** Hüppa ise / Tlk ja järelsõna: Ain Kaalep // **1996**, 5: 914–924
- Pello, Otmar.** Teichmüller—Tennmanni kristluse filosoofiast / Tlk Kalle Kaasmaa // **1989**, 6: 1151–1163
- Peltonen, Matti.** Juhtlõngad ja tihe kirjeldus: Mida uut toob mentaliteediajalugu? / Tlk Kajar Pruul // **1991**, 3: 571–587
- Perelman, Chaim.** Õigluse teooriast / Tlk Krista Läänemets // **1994**, 2: 304–312
- Perens, Priit.** Väärtusest // **1993**, 9: 1939–1948
- Pessoa, Fernando.** Anarhistist pankur / Tlk Maarja Kaplinski // **1994**, 2: 320–348
- Petrarca, Francesco.** Kiri Francesco Dionigile Borgo San Sepolcrost / Tlk ja kommenteerinud Mari Murdvee // **1996**, 5: 951–960
- Piclin, Michel.** Filosoofide jumal: Aquino Thomase jumalatõestustest / Tlk Anu ja Ülo Treikelder // **1994**, 7: 1391–1422
- Piip, Ants.** Prantsuse Revolutsiooni mõte // **1989**, 4: 675–677
- Piirimäe, Helmut.** Arutlusi ja ümberhinnanguid Suure Prantsuse revolutsiooni 200. aastapäeva eel // **1989**, 4: 678–698; Charles Louis de Montesquieu [järelsõna] // **1990**, 3: 581–586; Väitlusi Eesti rahvuslikooli tekkeloo ümber // **1990**, 5: 989–1002
- Pilli, Toivo.** Järelsõna // **1991**, 6: 1194–1195; Seekord Evald Männist ehk Ain Kalmuse teine mina // **1994**, 12: 2568–2582
- Pilter, Lauri.** Saateks // **1992**, 9: 1892–1894
- Pilvre, Barbi.** Johannes Aavik ja vaimulik kirjandus // **1990**, 1: 48–63
- Planck, Max.** Usk ja loodusteadus: 1937. aasta mais Baltikumis peetud loeng / Tlk Toomas Rosin // **1993**, 1: 29–45
- Platon.** Kriton / Tlk Jaan Unt // **1994**, 1: 57–71
- Ploompuu, Tõnu.** Asumiökoloogia // **1990**, 1: 70–87; 2: 355–370
- Plotinos.** Ilust: (*Enneaadid* I. 6); Vaimsest ilust: (*Enneaadid* V. 8) / Tlk Marju Lepajõe // **1993**, 5: 923–948
- Popper, Karl R.** Teadmised ilma autoriteedita / Tlk Kristin Haljasorg // **1990**, 9: 1839–1853
- Pormeister, Eve.** Gertrud Leutenegger [järelsõna] // **1989**, 4: 710
- Prigogine, Ilya.** Ebastabiilsuse filosoofia / Tlk Triin Kallas // **1995**, 10: 2142–2150
- Priidel, Endel.** Tagaotsitav Reiner Brockmann // **1995**, 7: 1403–1413
- Priimägi, Linnar.** Nikolai Konradi renessansimõistest // **1989**, 2: 319–338; Kelle koer?: Motiivi ülekandest // **1990**, 2: 327–331; François Mauriaci jumalikkus: Essee. Lisa: François Mauriaci romaanide eestindused (bibliograa-

- fia) // **1993**, 4: 742–754; Apollo — Kristus: Albrecht Düreri sullejoonistusest "Apolo" // **1994**, 8: 1593–1621; Inimese foto // **1995**, 3: 583–593
- Prints, Olaf.** Rudolf Gottfried Kallas koolimatemaatikuna / Lisa: "Rudolf Kallase elulugu. Tema enese kirjut." // **1991**, 4: 843–862; Ringsi Juhani jäljed Eesti ärkamisajast // **1994**, 5: 981–1002; Eestikeelse geomeetriaõpetuse rajajad Joosep Kapp ja Jakob Tülk // **1997**, 1: 3–33
- Pseudo-Aristoteles.** Loomutäiustest ja pahedest / Tlk ja järelsõna: Anne Lill // **1997**, 3: 533–541
- Pseudo-Dionysios Areopagita.** Müstilisest teoloogiast Timotheosele / Tlk ja kommenteerinud: Marju Lepajõe // **1994**, 10: 2085–2094
- Puhvel, Jaan.** Dumézili pärand // **1996**, 11: 2381–2389
- Pulver, Aleksander.** Kaksikümme aastat armastuse anatoomiat // **1990**, 9: 1795–1816; 10: 2051–2079; Üksilduse portree // **1991**, 5: 1071–1081
- Purju, Alari.** Privatiseerimise alternatiivid postsotsialistlikes maades // **1992**, 5: 912–931; Eesti majanduse arengustenaariumid // **1993**, 12: 2499–2515; Eelnev tõlge... [järelsõna] // **1994**, 7: 1527–1528; Privatiseerimine ja erastamisväärtpaperite kontseptsioon Eestis // **1994**, 10: 2151–2191; Intervjuu Ardo Hanssoniga // **1995**, 12: 2484–2496
- Putnam, Hilary.** Mille jaoks on filosoof? / Tlk ja järelsõna: Bruno Mölder // **1997**, 4: 770–788
- Puur, Allan, Kalev Katus.** Eesti rahvastiku suremusest elutabelite analüüsi põhjal // **1991**, 12: 2516–2549
- Pöder, Tõnu.** Palgasõdurid rahvusvahelises õiguses ja Eesti // **1995**, 5: 927–956; lisad: väljavõtted 1949. a 12. aug. vastavateemalisest Genfi konventsioonist ja selle lisaprotokollist; Rahvusvaheline konventsioon palgasõdurite värbamise, kasutamise, finantseerimise ja väljaõpetamise vastu
- Pöld, Neeme.** Kosmoloogilise ja ontoloogilise ruumi identsusest: Lühiettekanne / Järelsõna: Toomas Kiho // **1995**, 12: 2631–2634
- Pöld, Peeter.** Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli avamisel 1. dets. 1919. a. peetud kõne // **1989**, 8: 1607–1613
- Pärdi, Heiki.** Muutuv maailm ja muuseumid // **1996**, 9: 1930–1950
- Pärl-Lõhmus, Maarja.** Ajakirjanduslik toimetamine suletud ühiskonnas // **1996**, 6: 1123–1145
- Pärnik, Ylo M.** Homoseksualism katoliku moraaliteoloogia pingeväljas // **1996**, 11: 2329–2346
- Päts, Konstantin.** Reformaator, kellel oli rauda veres: Pidukõne Jaan Tõnissoni auks // **1989**, 9: 1943–1945
- Pöhl, Hjalmar.** Berdjajevi marksismi- ja kommunismikriitika teoloogiline sisu / Tlk Kalle Kasemaa // **1990**, 5: 1106–1120
- Quine, Willard Van Orman.** Tõe otsing. / Tlk Lauri Pilter, eessõna: Jaan Kangilaski; järelsõna: Jaan Kivistik // **1995**, 4: 861–893; 5: 1093–1117; 6: 1315–1341; 7: 1545–1564
- Raag, Raimo.** "Minna tootan ninck wannun": 1697. aasta eesti sõdurite vande-
tootuste keelest. Lisa: Allohvitseride ja lihtsõdurite vanne // **1993**, 4: 699–729
- Raal, Ain.** Mõningaid põhimomente farmakognoosia ajaloost // **1989**, 3: 493–509

- Raid, Niina.** Ludwig Mercklin // 1990, 10: 2141–2150; Ajaloolist Tartu kohvi-kuist // 1991, 9: 1915–1926; Võõrastemajadest, eriti Tartus // 1993, 2: 275–292; Ülikooli tänava maja nr. 21 // 1997, 7: 1405–1413
- Rainis, Jānis.** Kurbads (Esimene vaatus. Teine pilt. Katkend.) / Tlk Ita Saks // 1991, 6: 1197–1203
- Raitviir, Ain.** *** [ringküsitlus] // 1990, 2: 412–413
- Raitviir, Tiina.** Eesti inimökoloogilisest seisundist // 1989, 7: 1390–1415
- Rakfeldt, Jaak.** Eksistentsiaal-aktiivse tegevuse teooria // 1991, 4: 717–726; Põhja-Ameerika eestlaste identsusest // 1993, 1: 3–12
- Rakfeldt, Jaak, Helle Rakfeldt-Leetmaa.** Rahvusliku identiteedi säilitamine okupeeritud Eestis; lisa: küsitlusandmed // 1996, 8: 1571–1590
- Rakfeldt-Leetmaa, Helle, Jaak Rakfeldt.** Rahvusliku identiteedi säilitamine okupeeritud Eestis; lisa: küsitlusandmed // 1996, 8: 1571–1590
- Rand, Walter.** Diversiteedist looduses ja ühiskonnas // 1990, 10: 2029–2049
- Randalu, Hillar.** Õigusriik ja suveräänsus // 1989, 1: 6–19; Eesti iseseisvumise astmed // 1989, 7: 1363–1368; Hans Kelsen... [järelsõna] // 1990, 6: 1225–1227
- Rannut, Ülle.** Esimene eestikeelne piiblitõlge — 250 // 1989, 9: 1897–1908
- Rappaport, Roy A.** Rituaal, pühadus ja küberneetika / Tlk Triinu Pakk // 1996, 1: 153–165; 2: 379–391
- Raska, Eduard.** Vägivalla sündroom // 1989, 2: 227–246
- Raud, Rein.** Eetikamudelite toimetehhanismidest // 1989, 5: 933–955
- Raudsaar, Mart.** Eestist ja Euroopa Liidust // 1995, 3: 478–487
- Rebane, Hilve.** Johann Woldemar Jannseni ajaraamatust // 1994, 5: 963–980
- Rebane, Ilmar.** Õigussüsteemist Eesti Vabariigis // 1991, 7: 1456–1470
- Rebane, Karl.** Energia, entroopia, elukeskkond: Miks on keskkonna kaitse ka objektiivselt raske // 1990, 3: 451–468
- Rebas, Hain.** Miks edu — miks luhtumine?: Võrdlev essee Saksa mobilisatsioonidest Eestis ja Leedus 1943. a // 1996, 4: 692–727
- Rechardt, Eero.** Kuri meis ja maailmas / Tlk Alo Jüriloo // 1995, 1: 45–57
- Rechardt, Eero, Pentti Ikonen.** Häbitunde algus ja hilisem arengulugu / Tlk Alo Jüriloo // 1995, 2: 323–353
- Reeben, Vello.** Evolutsiooniteooria loomulikud harud Baer ja Darwin: Baer kui Aristotelese ja Leibnizi suuna jätkaja // 1993, 8: 1681–1715
- Reinson, Urmas.** Abistav käitumine ja selle uurimine // 1997, 4: 832–851
- Remme, Anneli.** Jean-Jacques Nattiez' muusikasemiootikast // 1994, 11: 2382–2401
- Rhees, Rush.** Kas privaatkeel on võimalik? / Tlk Ene-Reet Soovik // 1996, 6: 1202–1219
- Ridala, Villem.** Püha rist (katkend) / Järelsõna: Ruth Mirov // 1992, 2: 303–317
- Riisitaimesuutra.** / Tlk ja järelsõna: Andres Herkel // 1994, 4: 757–771
- Rilke, Rainer Maria.** Kirjavahetus Marina Tsvetajeva ja Boris Pasternakiga / Tlk ja eessõna: Mari Tarvas // 1995, 2: 310–321; 3: 567–581; 4: 784–814
- Ristikivi, Karl.** Järelepõimik (Ühe romaani sünnilugu; Teine kiri proua Agnes Rohumaale; Näitlejanna monoloog; Vana elumaja asemel...; Siis ühel päeval ma nägin...) /järelsõna: Janika Kronberg // 1992, 10: 2138–2152

- Ritter, Joachim.** Maastik: Esteetilise funktsioonist modernses ühiskonnas / Tlk Age Veeroos. Järelsõna: Ülo Matjus // **1996**, 5: 961–994
- Rogers, Carl R.** Loominguteooria poole / Tlk ja järelsõna: Karin Hango // **1990**, 7: 1441–1458
- Roht, Richard.** Meie loome oma ajalugu!: Artikleid aastaist 1918–1920 (Meie riiklise isolemise väljavaated; Ei mingit kokkulepet kommunismiga; Poliitilise võhiku poliitilised paradoksid) // **1991**, 4: 829–842
- Rojola, Lea, Ritva Hapuli, Anu Koivunen, Päivi Lappalainen.** Uut naist otsimas / Tlk Esto Loog // **1993**, 9: 1917–1931
- Romanos.** Jõululaul / Tlk ja järelsõna: Kalle Kasemaa // **1990**, 11: 2291–2300
- Roos, Jaan.** Ülikooli õppejõudude kultuurivarad sõjatules / Eessõna: Mart Orav // **1989**, 2: 280–292; 3: 517–530
- Rootsi, Nikolai.** Mida andis Eesti iseseisvus põllumajandusele / Järelsõna: Tiit Rosenberg // **1991**, 2: 363–380
- Rorty, Richard.** Pragmatism ja filosoofia / Tlk ja järelsõna: Märt Väljataga // **1992**, 1: 29–56; 2: 268–302
- Rosenberg, Tiit.** Nikolai Friedrich Rootsi... [järelsõna] // **1991**, 2: 379–380
- Ross, Aivi.** Kodanikuühiskonna võimalus Eestis // **1995**, 4: 675–682
- Ross, Jaan.** Helilooja ja kuulaja erinevast suhtest muusikateosesse // **1990**, 6: 1149–1157; Theodor Adornost ja tema *Moodsa muusika filosoofiast* // **1993**, 6: 1166–1177;
- Ross, Juhan.** Inimkonna tulevikust // **1995**, 6: 1234–1242
- Ross, Kristiina.** Ülemlaulu tõlkest esimeses eestikeelses Piiblis // **1995**, 1: 3–29
- Rozanov, Vassili.** Sulneimast Jeesusest ja maailma mõrkjaist viljust / Tlk ja järelsõna: Eduard Parhomenko // **1991**, 11: 2280–2298
- Rumor, Karl.** Uned unetuses // **1989**, 3: 617–622; Miniatuure / Järelsõna: Ain Kaalep // **1996**, 11: 2320–2327
- Runnel, Hando.** Luuletaja mere ääres // **1989**, 1: 116–135; Kõne soome sõpradele Oulus // **1989**, 2: 398–400; Mis neist saab? // **1989**, 6: 1179–1193; Kärbsed ja kirikud // **1989**, 7: 1450–1456; Seitseteist mõtet segaste tunnetega // **1989**, 8: 1689–1691; Kaitsekõne [Ajakirja aastakäigu lõpetuseks] // **1989**, 9: 1811–1815; Jumalaga, Ene! // **1990**, 1: 19–24; Kükita ja kääpa vahel: Hendrik Adamson 100 // **1991**, 9: 1858–1867; Seitse õde // **1992**, 4: 746–759; Kaarel Robert Pusta ja Euroopa küsimus // **1995**, 2: 236–246; Luulet // **1997**, 7: 1462–1467
- Russell, Bertrand.** Karl Marx / Tlk Ene-Reet Soovik // **1989**, 7: 1430–1440; Osutamisest / Tlk Urmas Sutrop // **1995**, 3: 526–542
- Ruubel, Ülo.** Ottomar Maddison... [järelsõna] // **1994**, 3: 604–605
- Ruus, Jüri.** Kas Hannah Arendt oli filosoof või poliitikateadlane? // **1991**, 9: 1825–1841; J. A. Schumpeteri sotsiaalpoliitiline teooria // **1993**, 2: 254–274; Poliitilised režiimid // **1995**, 9: 1795–1830
- Ruusmann, Ants.** Käesolevas valimikus... [eessõna] // **1991**, 10: 2188
- Rätsep, Huno.** Eesti keele tekkimise lugu // **1989**, 7: 1503–1524
- Rätsep, Kaide.** Esseenide paasa ja Jeesuse viimane õhtusöömaaeg // **1990**, 4: 754–773

- Rüga, Eduard.** Ja kelle süda ja unelmad ei kutsuks meid tagasi kodumaale...: Valik kirju / Eessõna: Enn Lillemets // **1994**, 7: 1455–1479; **1994**, 8: 1738–1746
- Rühmitus "Elbumus"** // **1991**, 10: 2139–2140
- Rütman, Tanel, Mart Siiraja.** Eesti vabatahtlikud Inglise—Buuri sõjas (1899–1902) // **1995**, 12: 2587–2608; **1996**, 1: 41–62
- Ryle, Gilbert.** Abstraktsioonid / Tlk Paavo Annus // **1995**, 9: 1832–1842; Descartes'i müüt / Tlk Anto Unt // **1996**, 8: 1666–1680
- Saar, Jüri.** Surmanuhtlus kui karistus // **1996**, 9: 1840–1851
- Saar, Maret.** Punane kärbseseen animistlik-šamanistlikes kultuurides // **1990**, 3: 502–526
- Saard, Riho.** Kaug-Ida teoloogiast ja teoloogidest // **1997**, 6: 1213–1226
- Sachris, Nils B.** Gotthilf Traugott Hahn... [järelsõna] // **1997**, 1: 68–71
- Saint-John Perse.** Kõne Nobeli preemia puhul / Tlk Jaan Kaplinski // **1989**, 3: 531–535; Ahtad on laevad (Katkend) / Tlk Ain Kaalep // **1989**, 3: 536–541
- Salu, Herbert.** Surmatrummid ja pajupill (katkend) // **1992**, 12: 2502–2512
- Salum, Vello.** Uku Masingut... [eessõna] // **1990**, 12: 2625–2626
- Salumaa, Elmar.** Dietrich Bonhoeffer ja tema teoloogiline mõttepärand // **1993**, 10: 2165–2180
- Salupere, Malle.** Raamatuist poolaagsees Tartus // **1994**, 10: 2120–2135
- Salupere, Malle, Juhan Kahk.** Nõiamoorid, pisuhännad ja maatargad: Tartu 1619. aasta nõiaprotsessist ja selle taustast // **1991**, 3: 588–614
- Salve, Kristi.** Toone tare: Tähelepanekuid setu surnuitkude žanridevahelistest ja geograafilistest seostest // **1993**, 12: 2605–2621; Kaks itku // **1993**, 12: 2622–2623
- Sanguin, André-Louis.** Etnilised vähemused Euroopas: Mõned ruumilised probleemid / Tlk Ott Kurs // **1990**, 10: 2019–2028
- Sanukov, Ksenofont.** Maride vabadusliikumine 1917.–1918. aastal / Tlk Heno Sarv // **1996**, 7: 1425–1447
- Sarapuu, Mart.** "Le sous-marin fantôme": Veel "Orzeli" juhtumist // **1989**, 6: 1277–1284
- Sarmela, Matti.** Mis on antropoloogia / Tlk Katrin Reemet // **1991**, 1: 17–37; 2: 282–309. Lisa: Briti Rahvaste Ühenduse sotsiaalantropoloogide assotsiatsiooni "Tegevuse eetilised juhtnöörid" / Tlk K. K. // **1991**, 2: 310–319
- Sarv, Enn.** Genotsiid ja apartheid okupeeritud Eestis // **1997**, 2: 245–285; 3: 573–596; 4: 675–692
- Sarv, Heno.** Soomeugrilased Venemaal läbi sajandite // **1993**, 1: 13–28; Soomeugri rahvasautonoomiad Venemaal // **1994**, 4: 830–839
- Schaper, Edzard.** Tütarsaar: Katkendeid romaanist / Tlk ja järelsõna: Liina Lukas // **1994**, 3: 509–531; Luuletaja Ida ja Lääne vahel: Paul Fleming / Tlk Liina Lukas // **1996**, 6: 1184–1188
- Schatz, Klaus.** Jesuüdireduktsioonid / Tlk Nils B. Sachris // **1995**, 5: 1002–1020
- Schiller, Friedrich von.** Rõõmule / *An die Freude* / Tlk Rein Sepp // **1992**, 6: 1214–1244
- Schiller, Friedrich von, Johann Wolfgang von Goethe.** Kolm kirja / Tlk Ain Kaalep // **1991**, 12: 2580–2583

- Schlegel, Friedrich.** Filosoofiast: Dorotheale / Tlk Krista Läänemets // **1995**, 11: 2302–2324
- Schmied-Kowarzik, Wolfdietrich.** Pidepunkte ökoloogilise kriisiga toimetulekuks / Tlk Mari Tarvas // **1992**, 12: 2566–2589
- Schweitzer, Albert.** Humanism ja tsivilisatsioon / Tlk Nils B. Sachris, järelsõna: Tiiu Keskaik // **1995**, 12: 2577–2585
- Seferis, Giorgos.** Hr. Stratis Thalassinos kirjeldab inimest. [Poeem] / Tlk ja järelsõna: Kerttu Veldi // **1995**, 6: 1263–1271
- Selart, Anti.** Narva jõgi — Virumaa idapiir keskajal // **1996**, 12: 2539–2556
- Semper, Johannes.** Unustet Pierrot (luuletusi) // **1992**, 3: 551–556
- Sepp, Rein.** Laskem võlval kõnelda: Mõtisklusi *Võluspaa* puhul // **1994**, 10: 2111–2118
- Sermat, Vello.** Meie identsusest eestlasena: Mõtteid teest tagasi inimese ja ühiskonna juurde; Märkmeid teadlaseteelt // **1989**, 4: 770–793; Kes me oleme? // **1992**, 3: 536–549; Väikesed grupid ühiskonnas // **1994**, 7: 1347–1371
- Shelley, P. B.** Luulet (Hümn vaimsele ilule; Leonardo da Vinci *Medusa* Firenze kunstikogus; Apollo hümn) / Tlk Ants Oras, järelsõna: Jüri Talvet // **1992**, 8: 1673–1680
- Shils, Edward.** Kodanikuühiskonna voores / Tlk Peeter Riba // **1992**, 9: 1934–1955
- Sieburg, Friedrich.** Robespierre, halb prantslane / Tlk Heli Kukk, järelsõna: A[ini] K[aal]ep // **1991**, 10: 2047–2060
- Siil, Imre.** Inimesetu kõne võimalikkusest // **1992**, 11: 2368–2385
- Siiraja, Mart, Tanel Rütman.** Eesti vabatahtlikud Inglise—Buuri sõjas (1899–1902) // **1995**, 12: 2587–2608; **1996**, 1: 41–62
- Silberberg, Rein.** Kosmiline kiirgus ja aatomituumade astrofüüsika // **1991**, 8: 1629–1636
- Silk, Joseph, Alexander S. Szalay, Jakov B. Zeldovitš.** Universumi suuremastaabiline struktuur / Tlk ja järels.: Jaak Jaaniste // **1993**, 7: 1425–1446
- Simmel, Georg.** Sild ja uks; Võõras / Tlk Krista Läänemets / Järelsõna: Hans-Jürgen Gawoll // **1996**, 7: 1481–1493
- Sirk, Ülo.** Indoneesia keel ja Indoneesia keeled // **1993**, 7: 1491–1507; 8: 1626–1635; Märkused [kommentaari] // **1994**, 4: 745–755
- Sivers, Fanny de.** Revolutsioon ja Keisri küsimus // **1989**, 4: 699–703; Neljas käsk // **1990**, 1: 169–174; Filosoof-mässaja: Michel Foucault 1926–1984 // **1991**, 6: 1240–1255; Léon Vaganay ja tema viimased kirjad. // **1995**, 7: 1484–1507; lisa: L. Vaganay kirjad Y. Fréville'ile / Tlk Andres Raudsepp; Õpetajast-naljahambast, kelle nimeks Jean de La Fontaine: Märkmeid tema 300. surmaaastapäeva järel // **1996**, 3: 544–551
- Smith, Anthony D.** Euroopa rahvus või rahvuste Euroopa / Tlk ja järelsõna: Tanel Mätlik // **1996**, 3: 482–493
- Soidla, Tõnu.** Bioloogilised tekstid, spirituaalsed väärtused / Tlk Ene-Reet Soovik // **1995**, 7: 1395–1401
- Sokal, Robert R., Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Barbara A. Thom-**

- son, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Sommerhage, Claus.** Kleistiga Eestis / Tlk Mari Tarvas // **1993**, 12: 2558–2577; Schlegeli religioon: Viis kirja kirja juurde filosoofiast V***-le / Tlk Mari Tarvas // **1995**, 11: 2325–2350
- Soonpää, Henn.** Tähelepanekuid füüsikute mõtlemisviisidest // **1989**, 7: 1481–1485; Füüsik Stephen W. Hawking on õnnis [järelsõna] // **1993**, 4: 892–894
- Soonpää, Karl.** Teenides isamaad: Riigikontrolör Karl Soonpää päevik 1939–1940 / Eessõna: M. O. [Mart Orav] // **1990**, 7: 1363–1381; 8: 1659–1680; 9: 1906–1924; 10: 2163–2186; 11: 2409–2427; 12: 2601–2623
- Sootak, Jaan.** Kain, kus on su vend Aabel?: Kes kuidas kaitseb ja ründab inimelu // **1989**, 3: 451–471; Mõõgaga leegi vastu: Mis õigusega ja mis mõttega karistatakse kurjategijat? // **1990**, 4: 775–799; Keelatud, järelikult paha: Kui kriminaalõigus kaitseb kõlblust, siis mida ta kaitseb // **1991**, 3: 451–471; Kelle ees on kurjategija süüdi?: Keskaja kriminaalõiguse era- ja avalik-õiguslikust iseloomust // **1992**, 2: 319–336; Nägija Themis: Õigusemõistmine või kriminaalhoolekanne? // **1993**, 1: 69–91; Kaheksas loomispäev?: Inimengnotehnika eetilisi ja õiguslikke probleeme // **1994**, 4: 773–797; Juristi lisandusi Kurt Stellamori artiklile // **1995**, 11: 2390–2393; Surm kui kokkulepe: Surma mõiste õiguslikke ja eetilisi probleeme // **1996**, 9: 1814–1839
- Soovik, Ene-Reet.** George Orwell... [järelsõna] // **1996**, 5: 1043–1044; Joseph Conradi... [järelsõna] // **1996**, 8: 1639–1641; Saateks [järelsõna] // **1996**, 10: 2115–2116;
- Sophokles.** Philoktetes: Katkendid / Tlk Ain Kaalep // **1990**, 2: 323–326
- Sørensen, Villy.** Rahvalaulud ja kihlused / Tlk Ene-Reet Soovik // **1995**, 5: 1042–1056; 6: 1244–1262
- Soros, George.** Uue maailmakorra poole: NATO tulevik / Tlk Triinu Pakk, järelsõna: Mall Hellam // **1995**, 3: 488–504
- Speek, Tiit.** Ökokriitikast // **1996**, 11: 2373–2380
- Spiegeli-kõnelus Martin Heideggeriga** / Tlk Ülo Matjus // **1992**, 5: 942–968
- Szalay, Alexander S., Joseph Silk, Jakov B. Zeldovitš.** Universumi suuremastaabiline struktuur / Tlk ja järels.: Jaak Jaaniste // **1993**, 7: 1425–1446
- Stadnikov, Sergei.** Jumalkuningas ja välissfäär: Vana Riigi aegsete vaaraode universalistlikud väljendid ja pöördumised püramiidtekstides // **1996**, 6: 1274–1296; Loodus, maastik ja arhitektuur "Sinuhe jutustuses" // **1997**, 5: 1041–1052
- Stellamor, Kurt.** Eutanaasia arstieetika ja õiguse vaatenurgast / Tlk Nils B. Sachris. // **1995**, 11: 2373–2394; Lisad: Mari Järvelaid, Jaan Sootak
- Stewart, Ian.** Kas Jumal mängib täringuid?: Kaosematemaatika / Tlk Kristin Haljasorg // **1995**, 8: 1765–1789; 9: 2006–2044; 10: 2207–2236; 11: 2429–2460; 12: 2661–2685; **1996**, 1: 199–222; 2: 421–445; 3: 605–637; 4: 837–862; 5: 1085–1117; 6: 1319–1342; 7: 1543–1566; 8: 1765–1789
- Stock, Hermann.** Karussell / Tlk Marie Under, järelsõna: Sirje Kiin // **12**, 2585–2591
- Stolovitš, Leonid.** Eessõna [Nikolai Fjodorov] // **1992**, 5: 1056–1063

- Stone, Ian R.** Mereväeoperatsioonid Eesti rannikul aastail 1854–1855 / Tlk Jaap Ora // **1990**, 10: 2152–2162
- Strömholm, Stig.** Juristide Euroopa / Tlk Ene-Reet Soovik // **1994**, 11: 2326–2335
- Stölzle, Remigius.** Baer loodusfilosoofiast ja teleoloogiast / Tlk Jana Leibak // **1992**, 3: 461–465
- Sudoplatov, Pavel.** Molotov—Ribbentropi pakt / Tlk ja järelsõna: Jaan Iso-tamm // **1997**, 4: 693–709
- Susi, Arno.** Ühe äraspidi mõtteviisi tagajärgedest // **1989**, 2: 247–257; Kuhu läheb Eesti majandus? // **1991**, 1: 39–54; Demokraatiast pool sajandit hiljem // **1992**, 12: 2469–2483
- Sutrop, Margit.** Mis on fiktsioon? // **1996**, 2: 292–305
- Sutrop, Urmas.** Kust me tuleme? Kes me oleme?: Ühest raamatust. [L. L. Cavalli-Sforza et al., *The History and Geography of Human Genes*. Princeton, 1994] // **1995**, 11: 2290–2300; Nietzsche, Kaplinski ja eesti filosoofia // **1996**, 6: 1146–1162
- Sutt, Toomas.** Inimene ja loodus I: Imperativus biologicus // **1989**, 1: 136–143; Inimese fenomen — Evolutsionisti refleksioone: Theodosius Dobzhansky // **1991**, 11: 2265–2278; Aukartus, vastutus ja lootus: Inimene III aastatuhande künnisel // **1993**, 11: 2415–2423
- Suurvee, Eve.** Juhid ja grupid psühhoanalüütilisest vaatepunktist // **1991**, 8: 1587–1608; Identsus // **1991**, 12: 2483–2499
- Swedenborg, Emanuel.** Lugu Perilla ja Nereuse armastusest / Tlk Ain Kaalep, järelsõna: Robert Kannukene // **1990**, 5: 949–955
- Sütiste, Juhan.** Noored partisanid: Katkendeid / Järelsõna: Ain Kaalep // **1997**, 2: 287–296
- Zeldovitš, Jakov B., Joseph Silk, Alexander S. Szalay.** Universumi suuremastaabiline struktuur / Tlk ja järels.: Jaak Jaaniste // **1993**, 7: 1425–1446
- Zilliaceus, Clas.** Lugeja tähendusest loetule / Tlk Ene-Reet Soovik // **1993**, 9: 1883–1891
- Zilmer, Mihkel, Urmas Kokassaar.** Keedusool ja meie // **1994**, 7: 1498–1512
- Zippelius, Reinhold.** Pluralistlik riik / Tlk Ave Roomets // **1991**, 1: 55–79
- Taagepera, Rein.** Ivar Ivask mõõdupuuna [järelsõna] // **1992**, 11: 2399–2401; Soome-ugri vabariikide tulevik Venemaa ja maailma raamistikus // **1996**, 11: 2245–2275; 12: 2523–2538
- Taliesin.** Argoed Llwyfaini lahing / Tlk ja kommenteerinud: Urmas Tõnisson // **1995**, 10: 2113–2114
- Talvet, Jüri.** Baskid, katalaanid, eestlased // **1990**, 5: 899–903; Masside mässu autorist [eessõna] // **1991**, 8: 1778–1782; Tabamatu Shelley [järelsõna] // **1992**, 8: 1678–1680; XX sajandi lõpu märgid // **1994**, 5: 902–913; Kirjeldada modernsust: Gracián, Ortega, Lotman // **1995**, 7: 1422–1432; Intervjuu Astrid Ivaskiga // **1996**, 1: 68–73; Harvey L. Hix [järelsõna] // **1996**, 5: 1065
- Talvik, Heiti.** Uuestisünni tähe all // **1989**, 8: 1692–1695
- Tamm, Agu, Vello Viirsalu.** Kahest Tartu radioloogiaprofessorist // **1994**, 9: 1961–1971
- Tamm, Laur.** Luulet // **1989**, 7: 1458–1463; Luulet // **1994**, 7: 1424–1436

- Tammekann, August.** Euroopa geograafiline suurjaotus / Tlk Ott Kurs // **1994**, 8: 1706–1719
- Tammelo, Ilmar.** Kehtivus õiguseetilise probleemina // **1989**, 5: 956–967; Ellu jääda ja edasi minna / Tlk Ilmar Anvelt, järelsõna: Peeter Järvelaid; lisa: *Ilmar Tammelo teoste bibliograafia*. Koostanud Jaan Isotamm // **1990**, 6: 1313–1344; 7: 1521–1552; 8: 1761–1792; 9: 1985–2016; 10: 2205–2240; Õiglase valitsemisvormi otsinguil / Tlk Merike Saul; lisa: *Täiendusi Ilmar Tammelo teoste bibliograafiale* / Koostanud Peeter Järvelaid // **1991**, 10: 2035–2046
- Tammet, Tanel.** Radikaalne skeptitsism kui antroopsusprintsip mikrokosmoses // **1990**, 8: 1694–1703; Loogika aine ja ajalugu // **1996**, 10: 2043–2059; 11: 2390–2403; 12: 2603–2621
- Tankler, Üllas.** Prohvet // **1991**, 1: 141–159
- Tannberg, Tõnu.** Krimmi sõda ja Eesti // **1991**, 9: 1927–1948
- Tantular.** Kuninga rännak: Katkendeid poemist *Arjunawijaya* / Tlk ja kommenteerinud Ülo Sirk // **1994**, 4: 729–755
- Tarand, Mari.** Katse mõista Paul Viidingu teekonda // **1997**, 3: 598–611
- Tarvas, Mari.** Sissejuhatuseks [eessõna] // **1995**, 2: 310–314
- Tarvel, Peeter.** Demokraatia tulevikust / Järelsõna: Jüri Kivimäe // **1989**, 1: 20–46
- Tema Pühadus XIV Dalai Laama Tenzin Gyatso.** Kõne Nobeli preemia saamisest Oslo Ülikooli aulas 11. detsembril 1989. aastal / Tlk Richard Villems // **1991**, 6: 1139–1150
- Tender, Tõnu.** Võru keelepruuk: keel või murre? // **1996**, 4: 643–651
- Tennmann, Eduard.** Riigifilosoofia // **1989**, 6: 1145–1150; Üksiku õigus: Demokraatluusele vastav filosoofia on personalism // **1992**, 2: 443–446
- Teras, Jüri.** Meeste seksuaalprobleemid // **1993**, 5: 1035–1042
- Tergem, Kerti.** Uurali rahvaste surmakäsitusest: Etnolingvistiline pilguheit // **1994**, 11: 2273–2296; Mõiste "inimene" sisuline ja vormiline külg // **1996**, 7: 1365–1378
- Tering, Arvo.** Königsbergi ülikooli sidemed Eesti ja Lätiga 16.–20. sajandil // **1994**, 12: 2472–2486
- Thion-Soriano, Dolores.** Ernesto Bark — Balti vabadusvõitleja Hispaanias / Tlk ja toimetanud Jüri Talvet; lisa: Ernesto (Ernst) Barki raamatuna ilmunud teosed // **1995**, 3: 595–622
- Thompson, John B.** Jürgen Habermas ja kriitiline ühiskonnateooria / Tlk Ene-Reet Soovik // **1996**, 1: 94–121; 2: 268–290
- Thomson, Barbara A., Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Alain Vaudor.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Tief, Otto.** Mälestusi aastaist 1944–1954 // **1990**, 2: 231–250
- Tiik, Leo.** Emmaste talust kuni Emmaste kihelkonnani // **1995**, 7: 1508–1512
- Tiit, Ene-Margit.** Eesti rahvastik ja selle probleemid // **1993**, 8: 1654–1679; 9: 1847–1866; 10: 2112–2132; Teadus juhuslikus maailmas // **1997**, 4: 754–761

- Tillich, Paul.** Kuidas on teadus viimase sajandi jooksul muutnud inimese enesemõistmist / Tlk ja järelsõna: Kalle Kasemaa // **1989**, 1: 151–161; Inimene kristluses ja marksismis / Tlk Elmar Salumaa // **1991**, 8: 1609–1627
- Toivanen, Aarne.** Arheoloogia ja Uus Testament: Dekapolise näide / Tlk Alar Helstein // **1995**, 6: 1163–1184; Püha linna ajaloo aastatuhanded elavad meis kõigis: Jeruusalemm — kolm tuhat aastat inimese usu ja meeleheite võitlust — ja enamgi / Tlk Jaan Kangilaski // **1996**, 12: 2592–2596
- Tomasberg, Leena.** Emil Michel Cioran [järelsõna] // **1990**, 5: 935–937
- Tombak, Mati, Ain Isotamm.** Mõtteid haridusest ja selle reformimisest informaatika ja majandusküberneetika näitel // **1993**, 8: 1717–1726
- Tommila, Päiviö.** "Kas soome rahval on ajalugu?": Lahkumisloeng Helsingi ülikoolis 20. septembril 1994. a / Tlk Katrin Raid // **1995**, 12: 2513–2525
- Tommissen, Piet.** Vilfredo Pareto / Tlk Mari Tarvas // **1993**, 3: 569–594; 4: 804–833
- Tool, Andrus.** Saateks [järelsõna] // **1991**, 5: 1066–1069; Uuskantiaanlus kui teadusajastu kultuurifilosoofia: Mõtteajaloolisi lisandusi Wilhelm Windelbandi kõnele "Ajalugu ja loodusteadus" // **1993**, 4: 769–802; Maaailm kui kõnelus: Hans-Georg Gadameri filosoofilisest hermeneutikast // **1994**, 6: 1198–1222
- Toom, Regina, Valdeko Paavel.** Kurtide enesemääramine ja keeled // **1991**, 3: 616–629
- Toomaspoeg, Kristjan.** Pierre Vidal-Naquet... [järelsõna] // **1995**, 2: 380–381
- Torop, Peeter.** Tõkeloo koostamise printsiibid // **1989**, 2: 349–384; Vabadus ja orjus ajaloos: Berdjajev [eessõna] // **1989**, 8: 1778–1787
- Tulviste, Peeter.** *** [ringküsitus] // **1990**, 2: 413; Rõõm kultuuriahistusest: Vestlus Sigmund Freudi *Ahistus kultuuris* eestinduse puhul [intervjuu, küsitles Eduard Parhomenko] // **1994**, 5: 1087–1099; Eesti ülikooli 75. aastapäevaks // **1994**, 12: 2467–2471
- Tuominen, Arvo.** Karjala kurbmäng / Tlk Agu Tani, järelsõna: Ott Kurs // **1992**, 1: 137–161
- Tõnisson, Evald.** Kuidas meist said läänemeresoomlased // **1990**, 11: 2243–2262
- Tõnisson, Jaan.** Euroopa föderatsiooni idee // **1989**, 6: 1292–1303; Konstantin Päts 60-aastane // **1989**, 9: 1946–1948
- Tõnisson, Urmas.** "Meum est propositum in taberna mori...": Vagantidest ja nende luulest // **1994**, 1: 107–117; Punktiirjooni Laur Tammet // **1994**, 7: 1437–1453; Kommentaariks [järelsõna] // **1995**, 10: 2114
- Türk, Katri.** Moses Mendelssohn... [järelsõna] // **1992**, 5: 938–940
- Uexküll, Jakob von.** Täendusõpetus / Tlk Meelis Tõns // **1991**, 10: 2105–2113
- Uexküll, Thure von.** Ökoloogia Jakob von Uexkülli õpetuse valguses / Tlk Jana Kross // **1991**, 10: 2114–2119
- Uibopuu, Henn-Jüri.** Eesti Vabariigi Seaduste Kogu — unustatud kodifikatsioon / Tlk Jaan Isotamm, järelsõna: Peeter Järvelaid // **1991**, 5: 986–1011
- Ulst, Elvi.** Kas akadeemiline välistab merkantiilse? // **1991**, 7: 1471–1481; Eesti rahvusliku eliidi suhted omandi ja võimuga // **1996**, 2: 227–239
- Uluots, Jüri.** Eesti ja vene sotsiaalpoliitilisest ideoloogiast // **1990**, 7: 1347–1362

- Undusk, Jaan.** Mõistmine kui pidevus // **1989**, 4: 711–732; Etüüdid tekstist // **1992**, 5: 974–1012; Keelelise substantsi põhikujundid // **1994**, 3: 463–485; 4: 692–709; Stalinismi müstilised ja maagilised märgid: Juhan Smuuli *Poem Stalinile* oma retoorilises ümbruses // **1994**, 9: 1863–1889
- Unt, Anto.** Hoiakuloogika // **1997**, 2: 344–356
- Unt, Mati.** Kahekesi pildi ees // **1989**, 5: 928–932
- Urzidil, Johannes.** Atentaator / Tlk ja järelsõna: Heli Kukkk // **1989**, 5: 922–927
- Uslar Pietri, Arturo.** Uue maailma eripära / Tlk Ülle Masing // **1990**, 8: 1637–1646
- Utt, Meeme.** Lektiiinide avastamisest ja taasavastamisest Tartus // **1989**, 3: 510–515
- Uustalu, Tarmo.** Aeg tunnetuses ja teoreetilises informaatikas // **1992**, 8: 1621–1638
- Vaarmann, Otu.** Matemaatika osast ühiskonnas // **1991**, 7: 1374–1392
- Vaganay, Léon.** Kirjad Yves Fréville'ile / Tlk Andres Raudsepp // **1995**, 7: 1492–1507
- Vagantide luulet.** / Tlk Urmas Tõnisson // **1994**, 1: 99–106
- Vahing, Vaino.** Võlgu elu: Dokumentaaldraama [Tartu Ülikooli ajaloost, peategelased V. Tšiž ja J. Passek] // **1993**, 8: 1641–1652; Keel, poeet ja skisofreenia // **1997**, 6: 1203–1211
- Vahing, Vaino, Alo Jüriloo.** Vaimuhaiguse müüt // **1990**, 5: 966–987; 6: 1158–1184
- Vahtre, Lauri.** Karskusseltside osast Eesti riikluse sünniprotsessis // **1997**, 5: 957–971
- Valge, Jaak.** Eesti—Vene majanduslik külgetõmme Eesti omariikluse esimesel aastakümnel // **1991**, 8: 1714–1735; Mitteametlik kaubavahetus Eesti—Vene piiril aastatel 1921–1924 // **1992**, 6: 1200–1227; Riikliku põlevkivitööstuse majandamistingimused ja -tulemused 1920. ja 1930. aastatel // **1995**, 8: 1712–1740; 9: 1929–1949
- Valge, Jüri.** Lauri Kettuse ja tema esimese Liivi-reisiga seoses [eessõna] // **1994**, 12: 2611–2613
- Valk, Ülo.** Mära kuju kui rahvapärase demonoloogia ja budistliku dharma ühendus // **1993**, 10: 2144–2163
- Vallas, Ago.** Sigtuna // **1990**, 9: 1887–1893; **1997**, 6: 1272–1287
- Valmet, Aadu.** Metsadest ja metsameestest: Mälestusi // **1993**, 9: 1956–1981
- Valmet, Aino.** Käsü Hansu kaebelaul ja selle keelekasutus // **1**, 161–173
- Walsh, William Henry.** Kas ajalugu saab olla objektiivne? / Tlk Külliki Kalman // **1992**, 4: 761–789
- Walter, Hannes.** Kodu kaitseks // **1989**, 3: 600–609
- Valton, Arvo.** *** [ringküsitus] // **1990**, 2: 414–416; Endakeskne ja heietav // **1990**, 5: 956–959
- Vaska, Lauri.** Kuidas leiutasin *trans-[Ir(Cl)(CO){(C₆H₅)₃P}₂]*: Esialgne aruanne ehk subjektiivsed hajapudemeid teaduse ääremail / Järelmärkus: Tõnis Pehk // **1992**, 7: 1475–1513

- Vaska, Vootele.** Õiglus, loogika ja mõistuse ekstaas: Mõtteid ja märkmeid Ilmar Tammelo mälestuseks // **1989**, 5: 968–977; Utopia ja filosoofia // **1989**, 7: 1441–1449
- Vattimo, Gianni.** Nihilismi apoloogia / Tlk Maarja Kaplinski // **1995**, 7: 1434–1444; Nihilism ja postmodernsus filosoofias / Tlk Maarja Kaplinski // **1995**, 7: 1445–1460
- Vaudor, Alain, Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson.** Euroopa rahvaste geenid ja keeled / Tlk Alar Aints // **1996**, 6: 1221–1248
- Weber, Max.** Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim / Tlk Jaan Isotamm ja Henn Käärik // **1993**, 8: 1757–1789; Tlk Jaan Isotamm // **1993**, 9: 2013–2045; 10: 2237–2269; 11: 2463–2494; 12: 2687–2718; **1994**, 1: 197–222; 2: 417–446; 3: 643–670; järelsõna: Henn Käärik // **1994**, 4: 873–894; Protestantlikud sektid ja kapitalismi vaim / Tlk Jaan Isotamm // **1997**, 1: 123–154
- Vegesack, Thomas von.** Seotud ja sidumata kirjanikud / Tlk Kristin Haljasorg // **1991**, 1: 88–97
- Veldi, Kerttu.** Odisseas Elitis ja Ivar Ivask: Kannatus ühise keele puudumise pärast [järelsõna] // **1994**, 5: 921–926; Teel harmoonia poole: Ivar Ivask ja Odisseas Elitis // **1995**, 5: 899–916; Giorgios Seferisest ja tema luulest [järelsõna] // **1995**, 6: 1268–1271
- Velsker, Mart.** Kuidas tehti parnassi: Kaks eesti luule antoloogiat // **1993**, 5: 899–921; 6: 1232–1257
- Vene, Ilmar.** Don Juani ja Wertheri armastus // **1989**, 4: 795–824; Gustave Flaubert inimesena: Essee // **1989**, 5: 1105–1136; 6: 1329–1360; 7: 1553–1600; Pär Lagerkvisti lakkamatu kahekõne // **1991**, 4: 774–790; Cicero: Edev ja surematu // **1991**, 7: 1394–1410; 8: 1653–1669; Hieronymus: Cicerolastest kristlaseks // **1992**, 8: 1578–1599; 9: 1795–1804; Proosa luulestumine // **1993**, 10: 2199–2206
- Vessin, Urmas.** Valgevene kujunemine // **1994**, 3: 607–621
- Vessin, Urmas, Ülle Liiber, Hannes Palang.** Eesti kooliõpilaste Euroopa-kujutlusest // **1996**, 2: 240–266
- Vetik, Raivo.** Platonism Juri Lotmani semiootikas // **1992**, 10: 2044–2059
- Vidal-Naquet, Pierre.** Must kütt ja Ateena efebria päritolu / Tlk ja järelsõna: Kristjan Toomaspoeg // **1995**, 2: 355–381
- Viese, Saulcerite.** Jänis Rainise maailmavaatest / Tlk Ita Saks // **1991**, 6: 1204–1210
- Vihalemm, Rein.** Mida Imre Lakatos tõestas ja mida mitte? // **1991**, 2: 269–280; Teadusfilosoofia ilma filosoofiata? // **1993**, 9: 1800–1817; Kas teaduse piirid või tegelik algus?: Ilya Prigogine'i teadusekäsitusest // **1995**, 12: 2527–2540
- Viiding, Bernhard.** Luulet // **1997**, 3: 498–502
- Viires, Ants.** Kaks teksti // **1990**, 2: 332–336; Eesti rahvarõivaste uurimise tulemusi ja probleeme // **1990**, 6: 1260–1270
- Wiiret, Meelis.** Ideedest ja eksperimentidest, mis viisid erirelatiivsusteooria tekkimiseni // **1991**, 2: 239–256; Eeter ja vaakum: Kas makromaaailm ja väljad asuvad keskkonnas või tühjuses? // **1991**, 7: 1363–1673; Täienduseks sok-

- raatilisele dialoogile // **1992**, 1: 23–27; Galilei relatiivsuspriinidele ei leidu alternatiivi // **1992**, 6: 1270–1300
- Viiret, Veronika.** Romaani filoloogiline meenutus // **1989**, 8: 1697–1708
- Viirsalu, Vello, Agu Tamm.** Kahest Tartu radioloogiprofessorist // **1994**, 9: 1961–1971
- Viitso, Tiit-Rein.** Keelesugulus ja soome-ugri keelepüü // **1997**, 5: 899–929
- Vilde, Eduard.** Tõsi-Vilde Utopia ja Eestist // **1990**, 3: 587–594
- Wilde, Oscar.** Saladuseta sfinks: Etsing / Tlk Jaanus Õunpuu // **1990**, 7: 1428–1434
- Villako, Kaljo.** Ühest rahvuslikust vastupanurühmast Saksa ajal. Lisa: "Võitlev Eestlane" 10. 3. [19]43; 29. 3. [19]43 // **1993**, 6: 1123–1141; Jaan Tõnisson: Pilguheite aastakümnete tagant // **1993**, 12: 2517–2526; Imelik mees Hugo Treffner // **1995**, 12: 2498–2505; Must suvi 1940 // **1996**, 5: 906–912
- Villems, Richard.** *Homo sapiens sapiens*: Kaks küsimust geneesist mitme vahel // **1993**, 2: 293–332; *Homo sapiens sapiens* II: Puuduva(te)st lüli(de)st // **1995**, 6: 1186–1203
- Villmann, Charles.** Mõtteid looduseadustest // **1992**, 1: 3–10
- Vilms, Jüri.** Eesti naiivne kosmopolitism ja rahvuslus; Eesti rahvuspolitiika; Maamavalitsuse uuenduskatsed Eestis // **1989**, 1: 47–81
- Windelband, Wilhelm.** Ajalugu ja loodusteadus / Tlk Marju Luts // **1993**, 3: 490–505
- Viru, Atko.** Infotulv ja aju // **1993**, 5: 1010–1018; Olümpism // **1995**, 1: 134–149
- Visnapuu, Henrik.** Järel-järelpõimik // **1990**, 1: 25–35
- Vogel, Christian.** Perekond reproduktiivse sotsiaalse üksusena evolutsiooni-bioloogilise vaatekohast / Tlk Mare Hunt // **1995**, 12: 2609–2625
- Wolf, Friedrich August.** Hermeneutika / Tlk Eduard Parhomenko // **1993**, 1: 92–96
- Voltaire.** Urania [Luuletus] / Tlk Indrek Hirv, järelsõna: Ain Kaalep // **1994**, 6: 1185–1186; Coligny surm: Katkend eepose "Henriade" II laulust / Tlk ja järelsõna: Ain Kaalep // **1994**, 11: 2377–2380
- Wrembek, Christoph.** Petlemma täht: 13. novembril 1993 — 2000 aastat tagasi / Tlk Marju Lepajõe ja Mari Tarvas // **1993**, 11: 2389–2404; Mu Jumal, mu Jumal, miks sa jätsid mu maha: Psalm, mida Jeesus ristil palvetada võis / Tlk Vallo Ehasalu // **1995**, 8: 1644–1667
- Wright, Georg Henrik von.** Wittgenstein ja kahekümnes sajand / Tlk Jaan Kaplinski // **1990**, 8: 1555–1580; Progressi müüt / Tlk Jaan Kaplinski // **1990**, 12: 2483–2517; Analüütiline filosoofia — ajaloolis-kriitiline vaatlus / Tlk Jaan Kangilaski // **1995**, 3: 558–565
- Vunk, Aldur.** Palverännakud ja Maarjamaa ristiusustamise esimene sajand // **1996**, 5: 926–950
- Väljataga, Märt.** Richard Rorty lahe iroonia [järelsõna] // **1992**, 2: 291–302
- Õim, Haldur.** Kaks teed keele juurde // **1989**, 3: 559–584; Kognitiivse lähene-mise võimalusi keeleteaduses // **1990**, 9: 1818–1838
- Õim, Haldur, Mare Koit.** Mõtlemine ja selle mõjutamine tavakujutlustes: Kommunikatiivsed strateegiad // **1994**, 1: 25–45

- Õunapuu, Rein.** Mõnda katoliku kiriku hierarhiast [järelsõna] // **1991**, 7: 1576–1580
- Õpik, Ernst.** Rahvuse bioloogia ja ideoloogia / Järelsõna: E. Järvesoo // **1993**, 10: 2078–2093; Märkmeid kosmosefüüsikast / Tlk Anneli Andresson // **1993**, 10: 2063–2068; Astronoomia ja ajakirjandus / Tlk Kristin Haljasorg // **1993**, 10: 2069–2077; Tähtedevahelisele reisile — talveunes? / Tlk Kristin Haljasorg // **1993**, 11: 2381–2383

2. Tõlkijad

- Aareleid, Tiit:** Hans-Olov Adami. Teoreetiline epidemioloogia ja kliiniline uurimistöö // **1995**, 4: 832–841
- Aavik, Johannes:** Johannese ilmutus ehk Apokalypsis: Katkendeid // **1990**, 1: 64–68
- Aints, Alar:** Guido Barbujani, Marie-Josée Fortin, Rosalind M. Harding, Junhyong Kim, Pierre Legendre, Neal L. Oden, Robert R. Sokal, Barbara A. Thomson, Alain Vaudor. Euroopa rahvaste geenid ja keeled // **1996**, 6: 1221–1248
- Allik, Georg:** Imre Lakatos. Teadus ja pseudoteadus // **1991**, 2: 258–268
- Andresson, Anneli:** Ernst Õpik. Märkmeid kosmosefüüsikast // **1993**, 10: 2063–2068; Ernest Gellner. Rahvused ja rahvuslus // **1994**, 10: 2207–2238; 11: 2429–2462; 12: 2653–2686; **1995**, 1: 197–222; 2: 419–446; 3: 643–670; Wolfgang Drechsler. Adolph Wagneri riigisotsialism ning kriitilise ratsionalismi, postmodernismi ja ajaloo lõpu väljakutsed // **1994**, 11: 2337–2356;
- Andressoo, Jaan-Olle:** William Anglin. Matemaatika ja ajalugu // **1996**, 10: 2117–2131
- Annus, Paavo:** Gilbert Ryle. Abstraktsioonid // **1995**, 9: 1832–1842
- Anvelt, Ilmar:** Roman Jakobson. Verbaalne suhtlemine // **1989**, 7: 1487–1502; Ilmar Tammelo. Ellu jääda ja edasi minna // **1990**, 6: 1313–1344; 7: 1521–1552; 8: 1761–1792; 9: 1985–2016; 10: 2205–2218; J. Hillis Miller. Kriitik kui peremees // **1991**, 6: 1212–1226
- Asu-Õunas, Ene:** Gyula Illyés. Üks lause vägivallast // **1990**, 12: 2549–2553
- Berg, Eiki:** Riitta Auvinen. Saami rahvastik Soomes // **1994**, 9: 1985–1999 [koos Anu Kannikesega]
- Ehasalu, Vallo:** Oswald Loretz. Ajalugu ja ajalookirjutus Vanas Testamendis // **1994**, 5: 931–947; Christoph Wrembek. Mu Jumal, mu Jumal, miks sa jätsid mu maha: Psalm, mida Jeesus ristil palvetada võis // **1995**, 8: 1644–1667
- Einasto, Heili:** George Ferguson. Märgid ja sümbolid kristlikus kunstis [koos Tõnu Karolini ja Meelis Sügisega] // **1990**, 11: 2449–2477; 12: 2655–2686; **1991**, 1: 193–223; 2: 417–448; 3: 655–688; 4: 881–912; 5: 1105–1134; 6: 1329–1356; 7: 1553–1580
- Etverk, Kristiina:** Anselm Hollo. Kassid istuvad... // **1990**, 3: 527–528
- Haljasorg (Sarv), Kristin:** Karl R. Popper. Teadmised ilma autoriteedita // **1990**, 9: 1839–1853; Thomas von Vegesack. Seotud ja sidumata kirjanikud // **1991**, 1: 88–97; Erik Egeberg. Tõlkimine ja vabaturg // **1993**, 3: 595–599;

- Francis Fukuyama. Puuduv lüli kapitalismi ja demokraatia vahel // **1993**, 8: 1728–1742; Ernst Öpik. Astronoomia ja ajakirjandus // **1993**, 10: 2069–2077; Tähtedevahelisele reisile — talveunes? // **1993**, 11: 2381–2383; Ian Stewart. Kas Jumal mängib täringuid?: Kaosematemaatika // **1995**, 8: 1765–1789; 9: 2006–2044; 10: 2207–2236; 11: 2429–2460; 12: 2661–2685; **1996**, 1: 199–222; 2: 421–445; 3: 605–637; 4: 837–862; 5: 1085–1117; 6: 1319–1342; 7: 1543–1566; 8: 1765–1789
- Hallap, Tiit**: Daniel Bell. Murrangud kolmes maailmavaates ja valdkondade segunemine // **1990**, 3: 469–500; 4: 686–700; Thomas Nagel. Mis tunne on olla nahkhiir? // **1996**, 10: 2090–2107; Joseph Margolis. Objektivism ja relativism // **1997**, 4: 808–830
- Hango, Karin**: Carl R. Rogers. Loominguteooria poole // **1990**, 7: 1441–1458
- Hanko, Jüri**: Salvador de Madariaga. Eurooplane don Quijote // **1990**, 8: 1618–1635
- Harro, Jaanus**: Jaak Panksepp. Tundmuste voolusängid imetajate ajus // **1993**, 5: 999–1009
- Hein, Kalle**: Ernst Mayr. Põhjus ja tagajärg bioloogias // **1989**, 9: 1869–1888; Friedemann Goebel. Kõne Carl Clausi kaitsmisel Tartus 3. veebruaril 1837 // **1994**, 5: 1025–1032
- Helstein, Alar**: Aarne Toivanen. Arheoloogia ja Uus Testament: Dekapolise näide // **1995**, 6: 1163–1184
- Herkel, Andres**: Riisitaimesuutra // **1994**, 4: 757–771; Aitareja upanišaad // **1996**, 9: 1876–1880
- Hiedel, Edvin**: Sándor Csoóri. Riigist ja kirjanikust; Maailma aistiline metafoor // **1989**, 1: 101–115
- Hirv, Indrek**: Voltaire. Uraniale [Luuletus] // **1994**, 6: 1185–1186
- Hunt, Mare**: Christian Vogel. Perekond reproduktiivse sotsiaalse üksusena evolutsioonibioloogilisest vaatekohast // **1995**, 12: 2609–2625
- Isotamm, Jaan**: Mihhail Hudojev. Komi tragöödia: "Kuldnaisele" tema elav kodumurre! // **1989**, 6: 1165–1178; Nikolai Berdjajev. Vene kommunismi lätend ja tähendus // **1989**, 8: 1787–1808; 9: 1985–2016; **1990**, 1: 193–224; 2: 433–464; 3: 641–672; 4: 849–880; 5: 1089–1092; Artur Mägi. 1937. aasta Põhiseadus // **1990**, 11: 2380–2404; Adile Emirova. Kõjuigatsus // **1991**, 2: 345–358; Henn-Jüri Uibopuu. Eesti Vabariigi Seaduste Kogu — unustatud kodifikatsioon // **1991**, 5: 986–1011; Bruno Kalniņš. Läti riigi rajamine // **1992**, 3: 558–577; 4: 790–808; Pia Letto-Vanamo. Rooma õigus juristide õigusena // **1993**, 5: 972–982; Max Weber. Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim // **1993**, 8: 1775–1789; 9: 2013–2045; 10: 2237–2269; 11: 2463–2494; 12: 2687–2718; **1994**, 1: 197–222; 2: 417–446; 3: 643–670; Tony Judt. Minevik on teine maa: Poliitilised müüdid sõjajärgses Euroopas // **1994**, 8: 1644–1672; 9: 1948–1959; Boris Meissner. Vene poliitika Balti regioonis proovikivina Venemaa suhetes Euroopaga // **1995**, 7: 1347–1385; Mari muinasusu palve: Leivaohvri puhul [koos Inna Timirjajevaga] // **1996**, 7: 1448–1450; Max Weber. Protestantlikud sektid ja kapitalismi vaim // **1997**, 1: 123–154; Pavel Sudoplatov. Molotov—Ribbentropi pakt // **1997**, 4: 693–707

- Jaaniste, Jaak:** Joseph Silk, Alexander S. Szalay, Jakov B. Zeldovitš. Universumi suuremastaabiline struktuur // **1993**, 7: 1425–1446
- Jakobs, Hubert:** Anita Jacobson-Widding. Universalism, relativism või eklektilised sünteesid?: Refleksioone kultuurantropoloogiast 1990. aastate eel // **1994**, 6: 1269–1294
- Jonuks, Tõnno:** Odini ruunilaul // **1995**, 1: 30–43; Loddafniri laul // **1996**, 4: 681–691
- Jüriloo, Alo:** Eero Rechartt. Kuri meis ja maailmas // **1995**, 1: 45–57; Pentti Ikonen, Eero Rechartt. Häbitunde algus ja hilisem arengulugu // **1995**, 2: 323–353
- Kaalep, Ain:** Saint-John Perse. Ahtad on laevad (Katkend) // **1989**, 3: 536–541; Jorge Guillén. Ääremärkusi // **1989**, 9: 1909–1911; Sophokles. Philoktetes: Katkendid // **1990**, 2: 323–326; Emanuel Swedenborg. Lugu Perilla ja Ne-reuse armastusest // **1990**, 5: 949–955; Rubén Darío. Don Quijote litaania // **1990**, 8: 1615–1617; Hermann Hesse. Luulet // **1990**, 10: 2080–2081; Issa Abduraman. Päike // **1991**, 2: 359–361; Edgar Hilsenrath. Mõrvar ja tema advokaat // **1991**, 3: 472–474; Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich von Schiller. Kolm kirja // **1991**, 12: 2580–2583; Friedrich Hölderlin. Germaania // **1992**, 5: 969–972; Albrecht Dürer. Ilust // **1992**, 9: 1857–1859; Jorge Luis Borges. Luulet [koos Asta Põldmäega] // **1993**, 6: 1229–1231; Elisabeth Kulmann. Kunsti kolm iga [Luuletus] // **1993**, 7: 1485–1489; Dietrich Bonhoeffer. Palveid kaasvangidele: Hommikupalve // **1993**, 10: 2195–2197; Aspazija. Luulet // **1993**, 11: 2287–2289; Voltaire. Coligny surm: Katkend eepose "Henriade" II laulust // **1994**, 11: 2377–2380; Rex Ingamells. Suur Lõunamaa [Lõuna-Austraalia luulet] // **1995**, 11: 2256–2257; Max Harris. Hull Jasper [Lõuna-Austraalia luulet] // **1995**, 11: 2259–2260; Astrid Ivask. Luulet // **1996**, 1: 63–67; Jean de La Fontaine. Võimatu asi // **1996**, 3: 552–554; Pekka Peitsi. Hüppa ise // **1996**, 5: 914–924; Paul Fleming. Luulet // **1996**, 6: 1189–1192
- Kala, Tiina:** Keskaegset kloostriluulet: Ajastud lähevad; Frankide keiser sai kirja, mis koolist Salernos; Saad puhtast veinist kolm mõnu sa kolmel viisil // **1992**, 11: 2260–2262
- Kallas, Triin:** Ilya Prigogine. Ebastabiilsuse filosoofia // **1995**, 10: 2142–2150
- Kalman, Külliki:** William Henry Walsh. Kas ajalugu saab olla objektiivne? // **1992**, 4: 761–789
- Kangilaski, Jaan:** Torsti Lehtinen. Aforisme // **1994**, 9: 1944–1946; Gottlob Frege. Tähenähtusest ja osutusest // **1995**, 1: 87–108; Georg Henrik von Wright. Analüütiline filosoofia — ajaloolis-kriitiline vaatlus // **1995**, 3: 558–565; Ilkka Niiniluoto. Maailma 3 objektid // **1995**, 12: 2541–2568; Aarne Toivanen. Püha linna ajaloo aastatuhandet elavad meis kõigis: Jeruusalemm — kolm tuhat aastat inimese usu ja meeleheite võitlust — ja enamgi // **1996**, 12: 2592–2596
- Kannike, Anu:** Riitta Auvinen. Saami rahvastik Soomes // **1994**, 9: 1985–1999 [koos Eiki Bergiga]
- Kaplinski, Jaan:** Saint-John Perse. Kõne Nobeli preemia puhul // **1989**, 3: 531–535; Georg Henrik von Wright. Wittgenstein ja kahekümmes sajand // **1990**, 8: 1555–1580; Georg Henrik von Wright. Progressi müüt // **1990**, 12:

- 2483–2517; Chung Hyun-Kyung. "Tule, Püha Vaim, tee uueks kõik loodus": Aasia naisvaatenurk kirikutööl // **1993**, 11: 2405–2414
- Kaplinski, Maarja:** Ignacio de Loyola. Vaimulikud harjutused: Esimene nädal // **1992**, 1: 84–102; Krystyna Lars. Mütoloogilis-ajaloolisi dialooge // **1992**, 12: 2536–2538; Jorge Luis Borges. Igaviku ajalugu // **1993**, 6: 1211–1228; Fernando Pessoa. Anarhistist pankur // **1994**, 2: 320–348; Gianni Vattimo. Nihilismi apoloogia. Nihilism ja postmodernsus filosoofias // **1995**, 7: 1434–1460
- Kark, Maret:** Pema Bhum. Uue põlvkonna südamelöögid: Mõtisklus tiibeti uuest luulest // **1997**, 5: 1005–1020; 6: 1190–1202
- Karolin, Tõnu:** George Ferguson. Märgid ja sümbolid kristlikus kunstis [koos Meelis Sütise ja Heili Einastoga] // **1990**, 11: 2449–2477; 12: 2655–2686; **1991**, 1: 193–223; 2: 417–448; 3: 655–688; 4: 881–912; 5: 1105–1134; 6: 1329–1356; 7: 1553–1580
- Kasemaa, Kalle:** Odisseas Elitis. Luulet // **1989**, 1: 96–100; Paul Tillich. Kuidas on teadus viimase sajandi jooksul muutnud inimese enesemõistmist // **1989**, 1: 151–161; Siegfried Morenz. Kultuuri algallikast // **1989**, 3: 543–558; Otmar Pello. Teichmüller—Tennmanni kristluse filosoofiast // **1989**, 6: 1151–1163; Hjalmar Pöhl. Berdjajevi marksismi- ja kommunismikriitika teoloogiline sisu // **1990**, 5: 1106–1120; Herbert Hunger. Bütsantsi kiiri Euroopa kultuuri- ja vaimuloole // **1990**, 11: 2264–2290; Romanos. Jõululaul // **1990**, 11: 2291–2300; Al-'A'sā poeem "Waddi' Hurairata" // **1991**, 5: 961–984; Per-Arne Bodin. Taevase laulu kaja: Ortodoksse kiriku luulest // **1991**, 11: 2328–2346; Bütsantsi vaimulikkude luulet: Kyrene Synesios; Damaskuse Johannes; Kosmas Maiumas; Kassia; Symeon Müstik // **1991**, 11: 2347–2356
- Kiho, Toomas:** Gottfried Wilhelm Leibniz. Dialoog // **1990**, 6: 1201–1206; Theodosius Dobzhansky. Evolutsiooniline transtsendents // **1991**, 11: 2259–2264; Serge Lang. Millega matemaatikud tegelevad ja miks: Algarvud // **1992**, 11: 2323–2360
- Kiik, Katrin:** Briti Rahvaste Ühenduse sotsiaalanthropoloogide assotsiatsiooni "Tegevuse eetilised juhtnöörid" // **1991**, 2: 310–319
- Kiisler, Vilja:** Thomas Mann. Looja auks: Franz Kafka ja *Loss* // **1994**, 8: 1623–1629; Franz Kafka. Kõnelus palvetajaga // **1994**, 8: 1630–1635
- Kivine, Märt:** Markku Hyrkkänen. Ideeajaloo mõte // **1990**, 12: 2555–2579
- Kokk, Aavo:** Leonidas Donskis. Sotsiaalsed müüdid // **1990**, 12: 2519–2538
- Kolk, Kaspar:** Nuntii latini: *Yleisradio* ladinakeelseid uudiseid aastaist 1989–1991 // **1997**, 6: 1138–1147
- Kont, Eva:** Leonidas Donskis. Lewis Mumford linnakultuurist ja selle saatusest // **1991**, 6: 1257–1276
- Korv, Katrin:** Lars Gyllensten. Emanuel Swedenborg tuleb taas // **1990**, 5: 939–947
- Krautmane, Erika:** Guntars Godiņš, Maima Grīnberga. Artur Alliksaar Daugava kaldalt vaadates // **1995**, 8: 1639–1642
- Kreek, Maarja:** Andreas Patzer. Sokrates: Hüve // **1994**, 1: 47–56; 2: 287–302 [koos Jaana Lepalehega]

- Kreem, Juhan:** Sebastian Münster. Kosmograafia: Liivimaa // **1995**, 3: 506–507
- Kross, Jaan:** Bernard Le Calloc'h. Viis päeva, kui Eesti hoidis hinge kinni: 17.–22. september 1944 // **1997**, 5: 931–955
- Kross, Jana:** Thure von Uexküll. Ökoloogia Jakob von Uexküllil õpetuse valguses // **1991**, 10: 2114–2119
- Krull, Edgar:** Jack R. Fraenkel. Hilda Taba õppekava projekti arengulugu // **1996**, 10: 2165–2194
- Kukk, Heli:** Johannes Urzidil. Atentaator // **1989**, 5: 922–927; Hermann Hesse. Raamatute lugemisest // **1990**, 10: 2082–2088; Friedrich Sieburg. Robespierre, halb prantslane // **1991**, 10: 2047–2060
- Kurs, Ott:** André-Louis Sanguin. Etnilised vähemused Euroopas: Mõned ruumilised probleemid // **1990**, 10: 2019–2028; August Tammekann. Euroopa geograafiline suurjaotus // **1994**, 8: 1706–1719; Olavi Granö. Regionaaluurimise ja regionaalse arendamise traditsioone Turu ja Tartu ülikoolis // **1996**, 11: 2297–2303
- Kuusemäe, Katrin:** Johann Wolfgang von Goethe. Niinimetatud dilettantismist ehk praktilisest asjaarmastusest kunstide alal // **1990**, 9: 1869–1885
- Kägu, Jaan** [pseudonüüm]: Jacques Derrida. Struktuur, märk ja mäng humanitaarteaduste diskursuses // **1991**, 7: 1411–1437
- Kärssin, Andres:** Jürgen Habermas. Modernsus — lõpetamata projekt // **1996**, 1: 75–93
- Käärik, Henn:** Max Weber. Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim. Eelmärgus // **1993**, 8: 1760–1774
- Laagus, Aino:** Veikko Anttonen. "Püha" mõiste rahvausundi uurimises // **1992**, 12: 2514–2535
- Laasberg, Margo:** George Edward Moore. Terve mõistuse kaitseks // **1995**, 3: 543–557; 4: 816–831
- Leibak (Porila), Jana:** Remigius Stölzle. Baer loodusfilosoofiast ja teleloogiast // **1992**, 3: 461–465; Suzanne Champonnois. Prantsuse sõjaline missioon Eestis aastatel 1919–1920 // **1992**, 5: 1023–1032
- Lepajõe, Marju:** Canterbury Anselm. *Proslogion* ehk *Kõnelus* // **1991**, 9: 1876–1913; Carl Morgenstern. Platoni *Politeia*'s nimetatud raamatu eesmärgist ja teemast // **1993**, 1: 97–106; Plotinos. Ilust: (*Enneaadid* I. 6); Vaimsest ilust: (*Enneaadid* V. 8) // **1993**, 5: 923–948; A. Hilary Armstrong. Plotinose õpetus // **1993**, 5: 959–970; Werner Beierwaltes. Ilu-armastus ja jumala-armastus // **1993**, 6: 1190–1209; Charistoph Wrembek. Petlemma täht: 13. novembril 1993 — 2000 aastat tagasi [koos Mari Tarvasega] // **1993**, 11: 2389–2404; Heinrich von Kleist. Marionetteatrist // **1993**, 12: 2551–2557; Hans Urs von Balthasar. Kristliku müstika piiritleu // **1994**, 9: 1890–1913; Endre von Ivánka. Nimele juurest nimetatamatu juurde // **1994**, 10: 2065–2084; Pseudo-Dionysios Areopagita. Müstilisest teoloogiast Timotheosele // **1994**, 10: 2085–2094; René Descartes. Meditatsioonid esimesest filosoofiast: Katkendid // **1996**, 8: 1642–1665
- Lepaleht, Jaana:** Andreas Patzer. Sokrates: Hüve // **1994**, 1: 47–56; 2: 287–302 [koos Maarja Kreegiga]

- Lias, Ruth:** José Ortega y Gasset. Einsteini teooria ajalooline tähendus // **1989**, 5: 905–920; José Ortega y Gasset. Masside mäss // **1991**, 8: 1775–1804; 9: 2001–2030; 10: 2225–2253; 11: 2445–2478; 12: 2677–2702; **1992**, 1: 191–222; 2: 423–427; Markiis du Châtelet. Füüsikaalne kasvatus: XVI peatükk. Newtoni külgetõmbejõust // **1994**, 6: 1163–1176; Nelson E. Álvarez Licona. Etniline paljus Mehhikos // **1997**, 6: 1173–1188
- Liiv, Signe:** Leonidas Donskis. XX sajandi lõpu Leedu: Avatud ühiskonna ja kultuuri loomine // **1992**, 11: 2311–2321
- Lill, Anne:** Aristoteles. Ennustamisest une abil // **1992**, 4: 698–701; Pseudo-Aristoteles. Loomutäiustest ja pahedest // **1997**, 3: 533–541
- Loog, Esto:** Ritva Hapuli, Anu Koivunen, Päivi Lappalainen, Lea Rojola. Uut naist otsimas // **1993**, 9: 1917–1931
- Luik, Viivi [V. L.]:** Hannu-Pekka Lappalainen. Eesti luulet soome keeles // **1989**, 2: 385–397
- Luik, Tõnu:** Martin Heidegger. Kunsti päritolu ja mõtlemise piiritlem // **1994**, 1: 73–85
- Lukas, Liina:** Arnulf Otto-Sprunck. Eestimaal tundmatu: Edzard Schaper, südame-estlane // **1994**, 3: 503–508; Edzard Schaper. Tütarsaar: Katkendeid romaanist // **1994**, 3: 509–531; Edzard Schaper. Luuletaja Ida ja Lääne vahel: Paul Fleming // **1996**, 6: 1184–1188
- Luts, Eva:** Leszek Kolakowski. Georges Sorel: Jansenistlik marksism // **1995**, 4: 684–700; 5: 990–1000
- Luts, Marju:** Hans Hattenhauer. Konsensus- ja enamuspõhimõtete ajaloost // **1991**, 8: 1693–1713; 9: 1842–1856; Rein Marandi. Must-valge lipu all // **1992**, 4: 809–825; 5: 1033–1054; 6: 1302–1309; Dietrich André Loeber. Õigusloome Balti riikides // **1992**, 10: 2154–2166; Wilhelm Windelband. Ajalugu ja loodusteadus // **1993**, 3: 490–505; Jürgen Habermas. Filosoofia kui kohahoidja ja interpreet // **1994**, 12: 2591–2610
- Läänemets, Krista:** Hermann von Keyserling. Ajalikud, ajatud ja igavesed suurvaimud // **1991**, 1: 132–139; Gotthold Ephraim Lessing. Ernst ja Falk: Vestlusi vabamüürlastele // **1992**, 2: 242–267; 3: 467–487; Chaim Perelman. Õigluse teooriast // **1994**, 2: 304–312; Sigmund Freud. Ahistus kultuuris // **1994**, 5: 1085–1118; 6: 1315–1342; 7: 1541–1566; Nicolai Hartmann. Isiksuse eetos // **1994**, 8: 1571–1578; Friedrich Schlegel. Filosoofiast: Dorot-heale // **1995**, 11: 2302–2324; Georg Simmel. Sild ja uks; Võõras // **1996**, 7: 1481–1493; Hans-Jürgen Gawoll. Georg Simmel [järelsõna] // **1996**, 7: 1493; Hans-Jürgen Gawoll. Georg Simmel ja ruumimõtlemine // **1996**, 7: 1494–1509
- Läänemets, Märt:** Li Bo. Luulet // **1996**, 2: 313–324
- Masing, Uku:** Matsuo Bashō. Haikusid // **1989**, 5: 1003–1005; Nachman. Lugu seitsmest sandist // **1992**, 1: 58–82
- Masing, Viktor:** Eduard Markus. Kultuuri lained ja tsüklid: Ajaloolisest geograafiast // **1989**, 8: 1646–1659
- Masing, Ülle:** Arturo Uslar Pietri. Uue maailma eripära // **1990**, 8: 1637–1646
- Matjus, Ülo:** Martin Heidegger. Loov maastik: Miks me jääme provintsi? // **1989**, 2: 293–296; Küsimus tehnika järele // **1989**, 6: 1195–1227; *Spiegel'i-*

- kõnelus Martin Heideggeriga // **1992**, 5: 942–968; Edmund Husserl. Pariisi ettekanded // **1993**, 7: 1389–1424; Martin Heidegger. Fenomenoloogia ja teoloogia // **1994**, 9: 1915–1943; Ernst Jünger. Totaalne Mobiliseering // **1995**, 4: 701–728
- Mirov, Ruth:** Aukusti Robert Niemi. Jaakko Hurt // **1989**, 4: 737–746
- Murdvee, Mari:** Francesco Petrarca. Kiri Francesco Dionigile Borgo San Sepolcrost // **1996**, 5: 951–960
- Mäger, Mart:** Pekka Nuorteva. Ökoloogi küsimused teoloogile // **1990**, 2: 338–354
- Männamaa, Ivar:** Aniela Jaffé. Sümbolika kujutavas kunstis // **1990**, 10: 2118–2139; 11: 2330–2361
- Mätlik, Tanel:** Anthony D. Smith. Euroopa rahvus või rahvuste Euroopa // **1996**, 3: 482–493
- Mölder, Bruno:** Hilary Putnam. Mille jaoks on filosoof? // **1997**, 4: 770–788
- Mölder, Merike:** Katalin Bossányi. Intervjuu János Kornaiga // **1993**, 2: 237–253
- Noa, Gennadi:** Bô Yin Râ. Kuninga küsimus // **1989**, 8: 1682–1688
- Oja, Ahto:** Pekka Nuorteva. Keskkonnakaitse eesmärgid // **1996**, 5: 995–1017
- Olesk, Sirje:** Kai Laitinen. Kui kirjutasin uuesti Kallasest: Märkusi mu raamatute teise osa juurde // **1996**, 7: 1511–1518
- Ora, Jaap:** Ian R. Stone. Mereväeoperatsioonid Eesti rannikul aastail 1854–1855 // **1990**, 10: 2152–2162; Vid Pecjak. Ülestõusu psühholoogiline mudel: Katse seletada ja prognoosida rahutusi Ida-Euroopas // **1991**, 4: 763–772; Barbara Goodwin. Anarhism // **1994**, 3: 572–589; 4: 799–814
- Oras, Ants:** Johann Wolfgang von Goethe. Luulet // **1989**, 2: 312–318; T. S. Eliot. Burnt Norton // **1990**, 4: 746–752; Johann Wolfgang von Goethe. Faust: Katkend // **1990**, 9: 1863–1868; John Milton. Valgusele (*Kaotet paradisi* III: 1–55) // **1991**, 3: 540–541; P. B. Shelley. Luulet (Hümn vaimsele ilule; Leonardo da Vinci *Medusa* Firenze kunstikogus; Apollo hümn) // **1992**, 8: 1673–1680
- Pakk, Triinu:** Clifford Geertz. Religioon kui kultuurisüsteem // **1990**, 11: 2301–2328; David Lewis. Anselm ja tegelikkus // **1991**, 11: 2300–2326; Carl Gustav Hempel. Üldiste seaduspärasuste funktsioon ajaloos // **1994**, 11: 2309–2325; George Soros. Uue maailmakorra poole: NATO tulevik // **1995**, 3: 488–504; Samuel P. Huntington. Tsivilisatsioonide kokkupõrge? // **1995**, 6: 1205–1233; Karen J. Cameron. Migratsioon ja integratsioon: Eestlased Lõuna-Austraalias 1948–1961 // **1995**, 11: 2243–2255; Roy A. Rappaport. Rituaal, pühadus ja küberneetika // **1996**, 1: 153–165; 2: 379–391; James G. Frazer. Kuldne oks // **1996**, 6: 1250–1273; 7: 1452–1466; 8: 1700–1716
- Pallo, Toomas:** Kenneth E. Boulding. Kosmoselaeva "Maa" tulevikumajandus **1991**, 8: 1637–1651
- Parhomenko, Eduard:** Immanuel Kant. Kostmine küsimusele: Mis on valgustus? // **1990**, 4: 801–810; Vassili Rozanov. Sulneimast Jeesusest ja maailma mõrkjaist viljust // **1991**, 11: 2280–2298; Juri Lotman. Vestlus vabamütlusest valgustuse valguses // **1992**, 2: 227–241; Friedrich August Wolf. Hermeneu-

- tika // **1993**, 1: 92–96; Guido Albertelli. Gianni Vattimo nihilismi-apoloogia // **1995**, 7: 1461–1482
- Parts, Priit-Kalev:** Michael Dummett. Frege koht filosoofia ajaloos // **1995**, 1: 109–132; Pekka Linkola. Rohelise liikumise sihtprogramm // **1995**, 9: 1951–1988; Anneli Jussila. Tööstuslikult tootmiselt käsitöötraditsiooni poole // **1996**, 5: 1019–1033
- Parve, Valdar:** Gottfried Wilhelm Leibniz. Looduse ja Jumala-armu alused mõistuse põhjal // **1990**, 6: 1207–1217
- Paul, Toomas:** Rudolf Bultmann. Mis mõtet on kõnelda Jumalast? // **1996**, 12: 2510–2521
- Pilli, Toivo:** Odisseas Elitis. Odisseas Elitis oma luulest / Intervjueerinud Ivar Ivask // **1989**, 1: 82–95; T. S. Eliot. Religioon ja kirjandus // **1990**, 4: 731–745; C. Hein van Garderen. Transsendentaalne hermeneutika kui kontekstuaalse hingehoiuteraapia alus // **1991**, 6: 1166–1195
- Piltner, Lauri:** William Faulkner. Carcassonne // **1992**, 9: 1888–1894; Willard Van Orman Quine. Tõe otsing // **1995**, 4: 861–893; 5: 1093–1117; 6: 1315–1341; 7: 1545–1564; Joseph Conrad. Lisaks "Narcissuse" neegrile // **1996**, 8: 1635–1641
- Porila (Leibak), Jana:** Friedrich Kruse. Professori ja riiginõuniku Friedemann Goebeli nekroloog: Surnud Tartus 27. mail/8. juunil 1851 // **1994**, 5: 1033–1048; Hallfredur Örn Eiríksson. Islandi kultuuritraditsioonidest // **1994**, 10: 2096–2106; Emmanuel Lévinas. Eetika ja Lõpmatus: Dialoogid Philippe Nemoga // **1996**, 3: 495–542
- Pormeister, Eve:** Gertrud Leutenegger. Avalikult ja otsustavalt lahti öelda oma sajandi põhimõtetest // **1989**, 4: 704–710
- Pruul, Kajar:** Matti Peltonen. Juhtlõngad ja tihe kirjeldus: Mida uut toob mentaliteediajalugu? // **1991**, 3: 571–587; Risto Niemi-Pynttäri. Ökoloogia kui nihilistlik ebakindlus // **1992**, 4: 719–733; Juri Lotman. Semiosfäärist // **1992**, 10: 2019–2043; Jan Blomstedt. Ei mingit traagikat: Oleme nüüdisaegsed! // **1993**, 9: 1983–1989; Raimo Lehti. Antiigi maailmapildist suurte avastusretkedeni // **1993**, 12: 2625–2638; **1994**, 1: 118–132; 2: 244–285; Juri Lotman. Kaasaegsus Ida ja Lääne vahel // **1994**, 1: 3–13; Kari Alenius. Eesti kirjeldamine Soome kooliõpikutes pärast Teist maailmasõda // **1994**, 12: 2488–2502; Boris Groys. Venemaa kui Lääne alateadvus // **1996**, 4: 729–745; Mihhail Lotman. Struktuur ja vabadus: Märkmeid Tartu semiootikakoolkonna filosoofilistest alustest // **1996**, 9: 1795–1812
- Purju, Alari:** Jean-Pascal Benassy. Turu tasakaal ja tasakaalutus // **1994**, 7: 1513–1528; John M. Keynes. Ootuste osa toodangu ja tööhõive määramisel // **1995**, 1: 163–167
- Põldmäe, Asta:** Leena Krohn. Umbra // **1991**, 12: 2584–2597; Jorge Luis Borges. Luulet [koos Ain Kaalepiga] // **1993**, 6: 1229–1231
- Raid, Katrin:** Tapani Hietaniemi. Miks kapitalism ei tekkinud Hiinas?: Katse seletada Weberit // **1992**, 8: 1682–1704; 9: 1957–1966; Timo Airaksinen. Mis on praktiline eetika? // **1993**, 12: 2591–2603; Kalervo Hovi. Teiste riikide suhtumine Eestisse ajaloo valguses // **1994**, 5: 948–955; Katri Lindroos. Judaistika õppetool Tartu Ülikoolis 1930. aastatel // **1994**, 10: 2136–2149; Jussi

- Lehtonen, Fredrik Pacius: Saksa helilooja — Soome ja Eesti rahvushümni autor // **1995**, 2: 247–258 Ilkka Herlin. Kustaa Vilks koostööst eestlastega // **1995**, 8: 1584–1596; Yrjö Koskinen. Kas soome rahval on ajalugu?: Soome Ajaloo Seltsi esimehe professor Yrjö Koskise kõne seltsi esimesel aastapäeval 9. novembril 1875 // **1995**, 12: 2506–2512; Päiviö Tommila. "Kas soome rahval on ajalugu?": Lähkumisoeng Helsingi ülikoolis 20. septembril 1994. a // **1995**, 12: 2513–2525
- Raudsepp, Andres: Abel Miroglio. Mõtisklusi riikide ja etnoste piiride tähtsusest // **1989**, 7: 1416–1429; Jean Grison. Prantsuse laevastik Balti merel // **1993**, 10: 2208–2214; Léon Vaganay. Kirjad Yves Fréville'ile // **1995**, 7: 1492–1507
- Reemet, Katrin: Matti Sarmela. Mis on antropoloogia // **1991**, 1: 17–37; 2: 282–309
- Riba, Peeter: Edward Shils. Kodanikuühiskonna voores // **1992**, 9: 1934–1955
- Roomets, Ave: Reinhold Zippelius. Pluralistlik riik // **1991**, 1: 55–79; Jan Erik Lundström. Fotograafia pärast kaamerat: Probleeme fotograafilise pildi tulevikuväljavaadete ümber // **1991**, 6: 1227–1239; Hans Hattenhauer. Euroopa sümboolika // **1992**, 6: 1229–1240; Andreas Müller-Pohle. Infostrateegiad // **1992**, 8: 1705–1720
- Rosin, Toomas: E. D. Hirsch Jr. Vääriperspektiivid // **1990**, 7: 1405–1421; Wolfgang Iser. Lugemine: Fenomenoloogiline lähenemisviis // **1990**, 10: 2090–2117; M. H. Abrams. Dekonstruktiiivne ingel // **1991**, 5: 915–935; Paul de Man. Vastuseis teooriale // **1991**, 12: 2600–2628; Geoffrey Hartman. Freud tõlgendajate silmis // **1992**, 7: 1451–1473; Max Planck. Usk ja loodusteadus: 1937. aasta mais Baltikumis peetud loeng // **1993**, 1: 29–45
- Rutiku, Siret: Manfred Dietrich. Semiramis ehk — kas naine Vanas Idas oli ainult ilus? // **1995**, 4: 758–782; 5: 1021–1037
- Rähesoo, Jaak: Stanley Fish. *Variorum*'it tõlgendamas // **1991**, 3: 509–539
- Sachris, Nils B.: Klaus Schatz. Jesuüidireduktsioonid // **1995**, 5: 1002–1020; Kurt Stellamor. Eutanaasia arstietika ja õiguse vaatenurgast // **1995**, 11: 2373–2394; Albert Schweitzer. Humanism ja tsivilisatsioon // **1995**, 12: 2577–2585; Traugott Hahn. Ainult mitte loiduda // **1997**, 1: 63–71
- Saks, Ita: Jānis Rainis. Kurbads (Esimene vaatus. Teine pilt. Katkend.) // **1991**, 6: 1197–1203; Saulceriite Viese. Jānis Rainise maailmavaatest // **1991**, 6: 1204–1210; Zenta Mauriņa. Kaks esseed (Traagiline ilu; Lõppakord) // **1995**, 9: 1878–1888; Jolanta Mackova. Kiidetud ja laidetud Zenta Mauriņa // **1995**, 9: 1885–1888
- Saks, Külliki: Leonidas Donskis. Etnokultuuriline fundamentalism posttotalitaarses ühiskonnas: Metodoloogia, ideoloogia ja ennastestav ettekuulutus // **1993**, 9: 1834–1846; Leonidas Donskis. Ideoloogia ja utopia: Kas utopismi lõpp? // **1995**, 10: 2151–2166; **1995**, 11: 2352–2372
- Salumaa, Elmar: Paul Tillich. Inimene kristluses ja marksismis // **1991**, 8: 1609–1627; Dietrich Bonhoeffer. Vastupanu ja andumus: Vanglakirju ja märkmeid // **1993**, 10: 2181–2194
- Salupere, Silvi: Nikolai Fjodorov. Filosoofilisi lühiaartikleid // **1992**, 5: 1063–1074

- Sarv, Enn:** Charles de Montesquieu. Seadustest, mis kujundavad poliitilist vabadust seoses konstitutsiooniga // **1990**, 3: 565–586 Maurice Maeterlinck. Üldine hääleõigus // **1990**, 4: 724–729
- Sarv, Heno:** Ksenofont Sanukov. Maride vabadusliikumine 1917.–1918. aastal // **1996**, 7: 1425–1447
- Saukas, Lemme:** Jón úr Vör. Luulet // **1994**, 10: 2107–2110
- Saul, Merike:** Hans Kelsen. Demokraatia ja maailmavaade // **1990**, 6: 1219–1227; Ilmar Tammelo. Õiglase valitsemisvormi otsingul // **1991**, 10: 2035–2046
- Sepp, Rein:** Friedrich von Schiller. Rõõmule // **1992**, 6: 1214–1244
- Sild, Janika:** Giovanni Papini. Loodus ja luule // **1993**, 2: 333–346
- Sirk, Ülo:** Tantular. Kuninga rännak: Katkendeid poemist *Arjunawijaya* // **1994**, 4: 729–755
- Sirkel, Mati:** Günter Grass. Seitse teesi demokraatliku sotsialismi kohta // **1990**, 4: 718–723; Franz Kafka. Neli juttu // **1990**, 5: 904–916; Johan Huizinga. Mängiv inimene: Kultuuri mänguelemendi määratlemise katse // **1992**, 3: 641–670; 4: 863–894; 5: 1119–1150; 6: 1341–1373; 7: 1535–1566; 8: 1763–1790; 9: 1983–2014
- Soomets, Silva:** Edgar Anderson. Kuidas Narva, Petseri ja Abrene sattusid VNFSV koosseisu // **1991**, 7: 1501–1523
- Soovik, Ene-Reet:** Bertrand Russell. Karl Marx // **1989**, 7: 1430–1440; Karl Aun. "Rahvusriigi" kriitika // **1989**, 8: 1626–1645; 9: 1853–1868; Hannah Arendt. Mis on vabadus? // **1991**, 3: 475–490; 4: 699–716; Robert A. Dahl. Mis on poliitika? // **1992**, 2: 337–352; Erwin Panofsky. Gooti arhitektuur ja skolasitika: Uurimus kunsti, filosoofia ja religiooni analoogiast keskajal // **1992**, 11: 2264–2274; 12: 2540–2550; **1993**, 1: 54–68; 2: 362–392; 3: 506–521; Stephen Hawking. Aja lühilugu: Suurest Paugust mustade aukudeni // **1992**, 12: 2649–2685; **1993**, 1: 183–222; 2: 415–445; 3: 637–669; 4: 865–894; Silvia P. Forgas. Nõukogude õnnestustegevus iseseisvas Eestis (1918–1940) // **1993**, 6: 1142–1164; Clas Zilliacus. Lugeja tähendusest loetule // **1993**, 9: 1883–1891; Andrus Kasekamp. Juutide tagakiusamisest genotsiidini — kas otse või ringiga? // **1993**, 11: 2298–2311; Ants Oras. Gustav Suits ja Euroopa sümbolism // **1993**, 12: 2528–2549; Stig Strömholm. Juristide Euroopa // **1994**, 11: 2326–2335; Lendva: Taani rahvalaul // **1995**, 5: 1039–1041; Villy Sørensen. Rahvalaulud ja kihlused // **1995**, 5: 1042–1056; 6: 1244–1262; Fred I. Dretske. Kas intellekt saab olla tehislik? // **1995**, 6: 1272–1289; Tõnu Soidla. Bioloogilised tekstid, spirituaalsed väärtused // **1995**, 7: 1395–1401; Geoffrey Dutton. Vaalad kuival [Lõuna-Austraalia luulet] // **1995**, 11: 2257–2259; John B. Thompson. Jürgen Habermas ja kriitiline ühiskonnateooria // **1996**, 1: 94–121; **1996**, 2: 268–290; George Orwell. Pressivabadus // **1996**, 5: 1034–1044; Rush Rhees. Kas privaatkeel on võimalik? // **1996**, 6: 1202–1219; Anne Behrnt [arvustus Madli Puhveli *Symbol of Dawn: The Life and Times of the 19th-Century Estonian Poet Lydia Koidula*] **1996**, 6: 1306–1310; Jens Peter Jacobsen. Luulet // **1996**, 10: 2109–2116
- Sutrop, Urmas:** Bertrand Russell. Osutamisest // **1995**, 3: 526–542

- Sügis, Meelis:** George Ferguson. Märgid ja sümbolid kristlikus kunstis [koos Tõnu Karolini ja Heili Einastoga] // **1990**, 11: 2449–2477; 12: 2655–2686; **1991**, 1: 193–223; 2: 417–448; 3: 655–688; 4: 881–912; 5: 1105–1134; 6: 1329–1356; 7: 1553–1580
- Talvet, Jüri:** George Gordon Byron. Kain: Müsteerium // **1990**, 7: 1423–1427; Manuel Cáceres Sánchez. Kirjanduse uurimine ja selle distsipliinid // **1993**, 2: 347–361; Ivar Ivask. Terviklik luule lagunemisajastul // **1993**, 8: 1605–1621; Jorge Guillén. Sealpool // **1993**, 8: 1622–1624; Dolores Thion-Soriano. Ernesto Bark — Balti vabadusvõitleja Hispaanias // **1995**, 3: 595–622; Harvey L. Hix. Postmodernistlikke postskripte // **1996**, 5: 1045–1065
- Tamm, Epp:** Daniel Bratt. Teraviljapuudusest ja selle vältimise abinõudest // **1989**, 8: 1709–1748
- Tammets, Tanel:** John Leslie. Väited ja antroopsusprintsipid // **1992**, 9: 1861–1869
- Tani, Agu:** Arvo Tuominen. Karjala kurbmäng // **1992**, 1: 137–161; Pentti Linkola. Metsadest ja metsade hävitamisest // **1992**, 12: 2590–2598;
- Tarvas, Mari:** Thomas Maess. Lootus Johannes Bobrowski lüürikas // **1991**, 7: 1445–1454; Georg Elwert. Natsionalism ja etnilisus: Meie-rühmade moodustumisest // **1991**, 11, 2358–2382; 12: 2501–2514; Wolfdietch Schmied-Kowarzik. Pidepunkte ökoloogilise kriisiga toimetulekuks // **1992**, 12: 2566–2589; Ada Neschke-Hentschke. Carl Morgenstern, *De Platonis Republica commentationes tres, Halae 1794*: Platoni Riigi esimene nüüdisaegne kommentaar // **1993**, 1: 107–124; Piet Tommissen. Vilfredo Pareto // **1993**, 3: 569–594; 4: 804–833; Theodor Adorno. *Minima moralia*: Valimik // **1993**, 6: 1178–1188; Christoph Wrembek. Petlemma täht: 13. novembril 1993 — 2000 aastat tagasi [koos Marju Lepajõe] // **1993**, 11: 2389–2404; Claus Sommerhage. Kleistiga Eestis // **1993**, 12: 2558–2577; Georg Elwert. Vanadus eri kultuurides // **1994**, 1: 150–161; 2: 386–403; Egon Brinkschmidt. Usk ja usu objekt: Erich Fromm luterliku teoloogia kontekstis // **1994**, 6: 1224–1233; Rainer Maria Rilke. Kirjavahetus Marina Tsvetajeva ja Boris Pasternakiga // **1995**, 2: 310–321; 3: 567–581; 4: 784–814; Walter Masing. Endine tartlane tänapäevase kvaliteedi teenäitajana // **1995**, 6: 1291–1299; Claus Sommerhage. Schlegeli religioon: Viis kirja kirja juurde filosoofiast V***-le // **1995**, 11: 2325–2350; Stephen Mennell. Söögiisu tsiviliseerumine // **4**, 790–817
- Timirjajeva, Inna:** Mari muinasusu palve: Leivaohvri puhul [koos Jaan Iso-tammega] // **1996**, 7: 1448–1450
- Tomasberg, Leena:** Emil Michel Cioran. Kahest ühiskonnatüübist: Kiri kau-gele sõbrale // **1990**, 5, 918–937
- Tool, Andrus:** Wilhelm Dilthey. Hermeneutika tekkimine // **1991**, 5: 1036–1069; Hans Georg Gadamer. Võimetus kõneluseks // **1994**, 6: 1188–1197
- Toomaspoeg, Kristjan:** Pierre Vidal-Naquet. Must kütt ja Ateena efebria päritolu // **1995**, 2: 355–381
- Treikelder, Anu:** Aquino Thomas. *Summa paganate vastu*: Esimene raamat, peatükid X–XIII, XV [Jumalatõestused] // **1994**, 7: 1373–1390 [koos Ülo Treikelderiga]; Michel Piclin. Filosoofide jumal: Aquino Thomase jumala-tõestustest // **1994**, 7: 1391–1422 [koos Ülo Treikelderiga]

- Treikelder, Ülo:** Aquino Thomas. *Summa* paganate vastu: Esimene raamat, peatükid X–XIII, XV [Jumalatõestused] // **1994**, 7: 1373–1390 [koos Anu Treikelderiga]; Michel Piclin. Filosoofide jumal: Aquino Thomase jumalatõestustest // **1994**, 7: 1391–1422 [koos Anu Treikelderiga]
- Tõnisson, Urmas:** *Vagantide luulet* // **1994**, 1: 99–106; Taliesin. Argoed Llwyfaini lahing // **1995**, 10: 2113–2114
- Tõns, Meelis:** Jakob von Uexküll. Tähenäpõpetus // **1991**, 10: 2105–2113; Nikolai Berdjajev. Aristokraatiast // **1992**, 2: 428–443
- Türk, Katri:** Moses Mendelssohn. Kõsimuse kohta: Mis tähendab valgustada? // **1992**, 5: 933–940
- Uibo, Kersti:** Stephen Knowers. Teoloogilist ja psühholoogilist pihist // **1990**, 8: 1705–1725
- Unt, Anto:** Albert A. Michelson, Edward W. Morley. Maa ja valgust kandva eetri suhtelisest liikumisest // **1993**, 4: 837–849; Bernard Jaffe. Suurim kõikidest negatiivsetest tulemustest // **1993**, 4: 850–854; Donald Davidson. Tõe ja teadmise koherentsusteooria; Järelmõtted, 1987 // **1995**, 9: 1843–1867; Gilbert Ryle. Descartes'i müüt // **1996**, 8: 1666–1680
- Unt, Jaan:** Platon. Kriton // **1994**, 1: 57–71
- Unt, Kersti:** Birger Bergh. Keel Euroopa jaoks // **1997**, 6: 1130–1137
- Vaarandi, Debora:** Johannes Bobrowski. Luulet // **1991**, 7: 1439–1444
- Vainumäe, Mary** [pseudonüüm]: Timo Airaksinen. Perversiooni tähendus // **1996**, 11: 2348–2371
- Valge, Jüri:** Lauri Kettunen. Esimene Liivi-retk: 1920 // **1994**, 12: 2611–2642
- Veeroos, Age:** Joachim Ritter. Maastik: Esteetilise funktsioonist modernses ühiskonnas // **1996**, 5: 961–994
- Veldi, Kerttu:** Odisseas Elitis. Kõne Stockholm Akadeemias: 8. detsember 1979 // **1994**, 5: 915–926; Odisseas Elitis. Tähiseid [Luulet] // **1994**, 5: 927–929; Giorgos Seferis. Hr. Stratis Thalassinos kirjeldab inimest. [Poem] // **1995**, 6: 1263–1271
- Vene, Ilmar:** Pär Lagerkvist. Luulet // **1991**, 4: 791–794; Marcus Tullius Cicero. Lucius Luceiusele // **1991**, 8: 1670–1674; Hieronymus. Paulinusele // **1992**, 9: 1806–1821
- Wiiret, Meelis:** Albert Einstein, James Murphy. Epiloog: Sokraatiline dialoog // **1992**, 1: 12–22; Albert Einstein. Albert A. Michelsonile pühendatud kõnesid // **1993**, 4: 834–836
- Villems, Richard:** Tema Pühadus XIV Dalai Laama Tenzin Gyatso. Kõne Nobeli preemia saamisel Oslo Ülikooli aulas 11. detsembril 1989. aastal // **1991**, 6: 1139–1150
- Väljataga, Märt:** Richard Rorty. Pragmatism ja filosoofia // **1992**, 1: 29–56; 2: 268–302
- Õunpuu, Jaanus:** Herbert Eulenberg. Kohtumine põrgus // **1990**, 7: 1435–1440; Oscar Wilde. Saladuseta sfinks: Etsing // **1990**, 7: 1428–1434

BIBLIOGRAAFIAD, DOKUMENDID,
PÖÖRDUMISED, KÜSITLUSED

- "Akadeemia" koondsisukord 1937–1940 / Lisa: "Akadeemia" autoreid / Koostanud Jaan Isotamm // **1997**, 7: 1486–1495
- "Akadeemia" nr 1–100 (aprill 1989 kuni juuli 1997) koondsisukord / Koostanud Jaan Isotamm // **1997**, 7: 1496–1561
- Allohvitseride ja lihtsõdurite vanne [1697] // **1993**, 4: 724–726
- Briti Rahvaste Ühenduse sotsiaalanthropoloogide assotsiatsiooni "Tegevuse eetilised juhtnöörid" / Tlk K[atrin] K[iik] // **1991**, 2: 310–319
- Dokumente metsavendlustest ja vastupanuliikumisest Eestis. / Koostanud ja eessõna: Viktor Boikov ja Ants Ruusmann // **1991**, 10: 2188–2207; 11: 2404–2425; 12: 2642–2659; **1992**, 1: 163–170; 2: 397–408; 3: 608–618; 4: 835–845; 5: 1076–1089; 6: 1310–1321; 7: 1514–1520; 8: 1732–1744; 11: 2402–2412; **1993**, 3: 613–619
- Dokumente Petseri- ja Virumaa jaotamise kohta. // **1991**, 8: 1736–1758; 9: 1949–1963
- Eesti Asutava Kogu seletus Eesti riiklisest iseseisvusest ja rippumatusest / Järele: J. Isotamm // **1993**, 2: 227–236
- Eesti Rahvuslaste Liidu põhikiri. // **1995**, 1: 68–71
- Elbujate bibliograafiat aastaist 1939–1941 / Koostanud Mart Orav // **1991**, 10: 2155–2165
- Ernesto (Ernst) Barki raamatuna ilmunud teosed // **1995**, 3: 618–622
- Filosoofiast hoolivale lugejale [Eesti Akadeemilise Filosoofia Seltsi pöördumine] // **1990**, 4: 836
- François Mauriaci romaanide eestindused (bibliograafia) / Koostanud Linnar Priimägi // **1993**, 4: 754
- Geograafilised nimed Eüropa ja Palästina kaardil (1855). Koostanud Vello Paatsi // **1996**, 12: 2578–2583
- Ilmar Tammelo teoste bibliograafia. / Koostanud Jaan Isotamm // **1990**, 10: 2232–2240
- Konstantin Pätsi käekirja näide ja katkendid väidetavast testamendist. // **1995**, 6: 1128, 1134–1135
- Kui tulevad kolhoosid: Dokumente Eesti maarahva suhtumisest kolhoosikorda aastail 1948–49 / Koostanud ja eessõna: Evald Laasi // **1991**, 2: 382–397
- Lendleht, mille Erik Udam pani üles Tallinna 22. Keskkooli stendile. // **1995**, 1: 67
- Läti poliitikuid aastail 1917–1918 / Bruno Kalniņš põhjal koostanud Jaan Isotamm // **1992**, 4: 799–801
- Meye Koige armolisemba Kuninga Soddasäduset kummade Jerrelkoick Sodda rachwas peab ellama ninck ennast rascke nuchtluse ninck kahjo eest hoidma; Juramentum Esthonicum // **1989**, 1: 171–176
- Mo issama, mo õn ja rõõm Fredrik Pacius (Paatsius) [Partituur] // **1995**, 2: 251
- Pärnu garnisoni allohviteride ja sõdurite vanne (28. mai 1697) // **1993**, 3: 486–487

- Rahvusvaheline konventsioon palgasõdurite värbamise, kasutamise, finantseerimise ja väljaõpetamise vastu. // **1995**, 5: 950–956
- Ringküsitlus [Eesti poliitikast. Küsimustele vastavad Tõnis Lukas, Henn Mikel-saar, Ain Raitviir, Peeter Tulviste, Arvo Valton] // **1990**, 2: 401–416
- Ruth Mirovi bibliograafiat. // **1996**, 4: 676–679
- Seminarium Paedagogicum-philologicum (1821–1835) // **1989**, 5: 1073–1077
- Tartu garnisoni allohvitseride ja sõdurite vanne (1. juuni 1697) // **1993**, 3: 476–489
- Täiendusi Ilmar Tammelo teoste bibliograafiale / Koostanud Peeter Järveldid // **1991**, 10: 2046
- Maaseadus // **1989**, 7: 1384–1388
- "Võitlev Eestlane" 10. 3. [19]43; 29. 3. [19]43 // **1993**, 6: 1136–1141
- Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse seadus // **1989**, 9: 1863–1868

ARVUSTUSED

- A. E. Linde meil veel jätkub, linnuraamatute tulevik on ebamäärane. (Kaja Peterson, *Eesti linnud*. Tartu, 1992) // **1992**, 11: 2418–2419
- Allik, Jüri. Täiendavalt Andrus Parkist. (*Proceedings of the Estonian Academy of Sciences: Humanities and Social Sciences*, 1995, Vol. 44, No. 3) // **1996**, 1: 185–189
- Altoa, Kaur. (*Der Totentanz der Marienkirche in Lübeck und der Nikolaikirche in Reval* (Tallinn): Edition, Kommentar, Interpretation, Rezeption. Köln—Weimar—Wien, 1993) // **1994**, 10: 2193–2197
- Alvre, Paul. Suur seksisõnaraamat. (Raimo Jussila, Maija Länsimäki. *Se siitä: Suomen kielen seksisanakirja*. Porvoo—Helsinki—Juva, 1994) // **1994**, 6: 1295–1304; Kapitaalne teos eesti taimenimedest (Gustav Vilbaste, *Eesti taimenimetused. Nomina vernacula plantarum Estoniae*. Tallinn, 1993) // **1995**, 1: 174–189; Meie ja meie hõimude arvsõnad. (László Honti, *Die Grundzahlwörter der uralischen Sprachen*. Budapest, 1993) // **1995**, 7: 1526–1531; Faktitihe geolingvistika käsiraamat. (Erik V. Gunnemark, *Countries, Peoples and their Languages: The Geolinguistic Handbook*. Gothenburg, 1992) // **1995**, 7: 1531–1536; Faktitihedad intervjuud. (Pertti Virtaranta. *Suomeen suostuneita: Kielimiehiä ja kulttuuripersoonia*. Vammala, 1995) // **1996**, 11: 2413–2422
- Arukaevu, Jaanus. Res publica Estonia incognita. (*Tundmatu Eesti Vabariik*. Tallinn, 1993) // **1993**, 5: 1070–1074; (Feliks Kinkar. *Eesti haridusseltside ajaloo*. Tartu, 1996) // **1997**, 2: 385–392
- Arukaevu, Jaanus, Tõnu Tannberg. Millal õppisid Eesti nekrutid lugema ja kirjutama? (Liivi Aarma. *Kirjaoskus Eestis 18. sajandi lõpust 1880. aastateni* (nekrutinimekirjade andmeil). Tallinn, 1990) // **1992**, 5: 1095–1101
- Arumäe, Heino. Mida teatasid NSV Liidu diplomaadid? (*Polpredy soobščajut...: Sbornik dokumentov ob otnošenijah SSSR s Latviej, Litvoji i Estoniej*. Avgust 1939 g.–avgust 1940 g. Moskva, 1990) // **1991**, 5: 1082–1089

- Rein Loodus. *Kunstieliu Eesti linnades 19. sajandil*. Tallinn, 1993) // **1994**, 6: 1304–1309; Uus "Vana Tallinn". (*Vana Tallinn IV (VIII)*). Toim. Raimo Pullat. Tallinn, 1994) // **1995**, 11: 2418–2421
- Kivistik, Jaan. (*Teaduslugu ja nüüdisaeg IX. Teadusfilosoofia ja teadusmetodoloogia Eestis: olukord ja perspektiivid*). (Toim. R. Vihalemm, K. Martinson, L. Valt, P. Müttersepp, E. Loone.) Tallinn, 1994) // **1995**, 12: 2641–2645
- Kokassaar, Urmas, Mihkel Zilmer. (Harald Nielsen. *Mürktaimed*. Tallinn, 1990) // **1990**, 12: 2646–2648
- Kronberg, Janika. (Endel Nirk. *Teeline ja tähed: Eurooplase Karl Ristikivi elu*. Tallinn, 1991) // **1991**, 12: 2663–2866; Ühe mäluksa löimi (Bernard Kangro. *Kipitai: Autobiograafiline romaan*. Lund, 1992) // **1992**, 6: 1323–1326; Märkmeid ja täiendusi. (*Karl Ristikivi: Personaalnimestik*. Tallinn, 1992) // **1992**, 9: 1969–1974; Piip puudu ja muud. (Oskar Kruus. *Kirjanik Raimond Kolk: Elukäik ja looming*. Tallinn, 1995) // **1995**, 10: 2195–2198; Pagulaseesti luulelugu. (*Eesti pagulaskirjandus 1944–1992: Luule*. Tallinn, 1994) // **1995**, 11: 2414–2417
- Kruus, Oskar. (Anni Soutkari. *Lexikon över estniska författare i Sverige*. Borås, 1992) // **1993**, 11: 2436–2439; (Arvo Mägi. *Endisaja elu-olu: Kuudas elati Põhja-Tartumaal 1920–40*. Stockholm, 1994) // **1994**, 11: 2417–2420
- Kruus, Rein. Ühest marksistlikust bibliograafiast. (*J. Vares-Barbarus: Personaalnimestik*. Tallinn, 1989) // **1990**, 6: 1288–1297; Arheoloogile aitab luukerestki. (*H. Moora: Personaalnimestik*. Tallinn, 1989) // **1990**, 10: 2188–2196; Veel üks raamat väliseestlastest. (V. A. Maamjagi. *Estoncy v SSSR: 1917–1940 gg*. Moskva, 1990) // **1991**, 9: 1975–1983
- Kruuspere, Piret. Teatrist ja draamast (Mardi Valgemäe. *Ikka teatrist mõteldes: Esseid, päevikukatkendeid ja arvustusi*. Stockholm, 1990) // **1991**, 7: 1529–1535
- Kull, Kalevi. Viies igavene elu on biosemiootikast (*Vita aeterna: TÜ teoreetilise bioloogia ringi ajakiri*. Viies number. Valminud sügisest 1989 kevadeks 1990) // **1991**, 10: 2213–2214
- Kurs, Ott. (Pekka Nevalainen. *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Helsinki, 1990) // **1990**, 9: 1972–1976; Mälestusi Ingerist (Aale Tynni. *Inkeri, Inkerini*. Porvoo—Helsinki—Juva, 1990; Lyyli Ronkonen. *Laps' Inkerin: Muistojen Inkeri Stalinin hirmuvallan alla*. Toimittanut Markku Laitinen. Jyväskylä—Helsinki, 1989; Lyyli Ronkonen. *Inkeri — isänmaa kallis: Suomalaisena Neuvostoliitossa*. Jyväskylä, 1990) // **1991**, 6: 1310–1315; Uurimus idapoolsetest soome-ugri rahvastest (Seppo Lallukka. *The East Finnic Minorities in the Soviet Union: An Appraisal of the Erosive Trends*. Helsinki, 1990) // **1991**, 8: 1759–1764; Kultuuripilte mineviku ja tänapäeva Karjalast (Aimo Turunen. *Nuoruus rauhan ja sodan Karjalassa*. Porvoo—Helsinki—Juva, 1990; Pertti Virtaranta. *Kulttuurikuvia Karjalasta: Ihmisiä ja elämäntaaloita rajantakaisessa Karjalassa*. Jyväskylä, 1990) // **1991**, 11: 2429–2435; Eesti Norrast vaadatuna. (V. Å. Olsen, *Estland: Språk og historie som kulturelle komponenter i nasjonal og etnisk identitet*. Stockholm, 1992) // **1993**, 4: 856–858; Reisiraamat Euraasia südamest (J. G. Granö, *Altai: Vaellusvuosina nähtyä ja elettyä*. Helsinki, 1993) // **1994**, 4: 859–864; Soome maateadla-

- sed huvituvad taas Vene Karjalast (Ongelmien ja mahdollisuuksien Karjala. (*Terra*, vol. 105, n:o 4, s. 245–350.) 1993 // **1994**, 12: 2643–2648
- Käärrik, Henn.** (Lev Bezömenski. *Kolmanda Reich'i lahendatud mõistatused: Mitte ainult möödunust.* Tallinn, 1989) // **1990**, 2: 419–422
- Laasberg, Margo.** Rasked valikud. (*Mõistlike valikute õigustamise filosoofilised eeldused.* Koostanud Eero Loone. Tartu, 1995) // **1996**, 11: 2405–2412
- Laasi, Evald.** (*Eesti vabadusvõitlejad Teises maailmasõjas.* Toronto, 1987) // **1989**, 9: 1965–1967
- Laidre, Margus.** (*Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis Aastaraamat X. 1985–1987.* Stockholm, 1988) // **1989**, 7: 1535–1542
- Laur, Mati, Priit Pirsko.** Talude päriksmüümise aegu (Juhan Kahk, *Talude päriksostmise aegu.* Tallinn, 1993) // **1994**, 4: 855–858
- Lepajõe, Jaan.** (Elmar Järvesoo. *Dotsent Jaan Mets: Biography with an English Summary.* Toronto, 1988) // **1989**, 7: 1533–1535; Kas ajalugu on elu õpetaja? (August Reinart, *Märkmeid põllumajanduse arendamisest Eestis.* Toronto, 1992) // **6**, 1287–1298
- Lepajõe, Marju.** Dominiiklased mõtisklemas (*Tallinna Dominiiklased: Kloostirimõtisklusi.* Koost. T. Kala. Tallinn, 1993) // **1994**, 4: 848–855
- Lill, Anne.** (Jaan Puhvel. *Comparative Mythology.* Baltimore and London, 1987) // **1990**, 4: 829–835
- Loone, Eero.** Esimene sammukene rändamise teel (Ene Grauberg, Kiira Kivimurk. *Inimene, ühiskond, maailm: Filosoofia ajaloo õpetamiseks XII klassis.* Tallinn, 1990) // **1992**, 2: 409–414; Vabaduse väärtus. (John Stuart Mill. *Vabadusest.* [S.l.], 1996) // **1997**, 1: 181–185
- Luts, Marju.** Uus Euroopa õigusajalugu. (Hans Hattenhauer, *Europäische Rechtsgeschichte.* Heidelberg, 1992) // **1993**, 3: 624–628
- Läänemets, Märt.** Tiibeti meditsiini atlas (*Атлас тибетской медицины: Свод иллюстраций к тибетскому медицинскому трактату XVII века "Голубой берилл".* Москва, 1993) // **1995**, 3: 623–632
- Medijainen, Eero.** (*The Baltic in International Relations between the Two World Wars.* Uppsala, 1988) // **1989**, 8: 1750–1756; Välisteenistuse seniori raamat. (Ernst Jaakson. *Eestile.* Tallinn, 1995) // **1996**, 5: 1066–1070
- Meikar, Toivo.** Raamat eesti metsanduse ajaloost (Hubertus Neuschäffer. *Kleine Wald- und Forstgeschichte des Baltikums — Lettland und Estland: Ein Beispiel europäischer Integration und kultureller Wechselwirkungen.* Bonn, 1991) // **1994**, 3: 625–629
- Merilai, Arne.** Kõrge sari (Sirje Kiin. *Kersti Merilaas: Luuletaja elu.* Tallinn, 1989) // **1990**, 8: 1727–1731
- Mirov, Boris.** Ka Eestis on arhitekte! (Mart Kalm. *Arhitekt Alar Kotli: Monograafia.* Tallinn, 1994) // **1995**, 7: 1513–1519
- Muru, Karl.** Mälestusteraamat Betti Alverist. (Aili Paju. *Betti, kibuvits õitseb: Dialooge Betti Alveriga.* Tartu, 1992) // **1993**, 1: 174–177; Andmerikas eesti kirjanduse tutvustus sakslastele. (Cornelius Hasselblatt. *Die estnische Literatur und ihre Rezeption in Deutschland.* Lüneburg, 1994) // **1996**, 9: 1954–1957

- Mürk, Margo.** Asu ehitama oma kodu, kus kord ja õiglus valitseks! (Edgar Talvik. *Legaalsuse põhimõte Eesti Vabariigi põhiseaduse tekkimises, muutmistes ja muutmiskavades*. Tartu, 1991) // **1991**, 12: 2660–2663
- Niitsoo, Viktor.** Kuidas Siberis ellu jääda. (Ann Lehtmetts and Douglas Hoile. *Sentence: Siberia. A Story of Survival*. Kent Town, 1994) // **1995**, 6: 1302–1306; Vabanemine Lauri Vahtre vaatevinklist. (Lauri Vahtre. *Vabanemine: Eesti 1987–1992*. Tallinn, 1996) // **1996**, 10: 2196–2200; Elu kui Eesti saaga (Einar Sanden. *An Estonian Saga*. Cardiff, 1996) // **1997**, 3: 626–629
- Oinas, Felix.** (Nikolai Sergejevich Trubetzkoy. *The Legacy of Genghis Khan and Other Essays on Russia's Identity*. Ann Arbor, 1991) // **1992**, 10: 2199–2203
- Ojatalu, Ülo.** Kui kaua veel? (Küüditatud 1941: Üldnimestik Tartu Instituudi arhiivis ja arhiivraamatukogus (Torontos) ning Eesti Represseeritute Registri Büroos (Tallinnas) leiduva andmestiku põhjal seisuga 24. veebr. 1993. Maarjamaa, 1993) // **1993**, 8: 1745–1748
- Olesk, Sirje.** (Kolme naista, kolme kohtaloo: Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884–1913. Helsinki, 1988) // **1989**, 8: 1759–1764; (Kolme naista, kolme kohtaloo: Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1914–1955. Helsinki, 1989.) // **1991**, 3: 630–635; Täiendusi ühe eluloo juurde (Ritva Sievänen-Allen. *Tyttö venheessä: Elsa Enäjärvi-Haavion elämä 1901–1951*. Helsinki, 1993) // **1993**, 9: 1990–1995; Uurimus Aino Kallase loomingu pealiinidest ja taustast. (Kai Laitinen. *Aino Kallas 1897–1921: Tutkimus hänen tuotantonsa päälinjoista ja taustasta*. Helsinki, 1995; Kai Laitinen. *Aino Kallaksen mestarivuodet: Tutkimus hänen tuotantonsa päälinjoista ja taustasta 1922–1956*. Helsinki, 1995) // **1996**, 7: 1519–1523
- Paatsi, Vello.** Uidang eesti vanema ajakirjandusmaastiku teil ja ristteil. (*Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed: Eesti ajakirjanduse arengust (XVII sajandist XX sajandini)*. Koost. Juhan Peegel jt. Tartu–Tallinn, 1994.) / Kommenteerinud: Epp Lauk, Juhan Peegel // **1995**, 8: 1742–1749; Pilk kõrvalt. (*Eesti ajalugu: Kronoloogia*. Koostanud Sulev Vahtre. Tallinn, 1994) // **1996**, 1: 178–185; Reis ümber eestikeelse maailma (*Eestikeelne gloobus; REGIO gloobuse nimeindeks*. Toimetanud Leida Lepik. Tartu, 1995) // **1996**, 8: 1739–1745
- Paul, Toomas.** (Tie, totuus, elämä: Viron kirkon sananjulistusta 1970- ja 1980-luvulta. Kirjaneliö, 1990) // **1993**, 8: 1743–1745
- Peep, Harald.** (Friedrich Scholz. *Die Literaturen des Baltikums: Ihre Entstehung und Entwicklung*. Opladen, 1990) // **1991**, 2: 398–401
- Piirimäe, Helmut.** Eesti ajalugu taanlastele. (Vello Helk. *Estlands historie — kort fortalt*. Odense, 1993) // **1996**, 6: 1302–1305
- Pirsko, Priit.** Maailm ja mõned eestlased, kes seal sees leida on (Hill Kulu, *Eestlased maailmas: Ülevaade arvukusest ja paiknemisest*. Tartu, 1992) // **1993**, 3: 620–624
- Pirsko, Priit, Mati Laur.** Talude päriksmüümise aegu (Juhan Kahk, *Talude päriksostmise aegu*. Tallinn, 1993) // **1994**, 4: 855–858

- Priimägi, Linnar.** (Richard N. Coudenhove-Kalergi. *Totaalne riik — totaalne inimene*. Tallinn, 1988) // **1989**, 5: 1083–1087
- Pruuli, Tiit.** Välis-Eesti ajalugu uurides (*Balti Ülikool Saksamaal 1945–1949. Baltic University in Germany 1945–1949: Koguteos*. Toronto, 1991) // **1992**, 6: 1326–1328
- Purju, Alari.** Kaasaegne originaalne eestikeelne majandusõpik (Villu Zirnask, Karin Liikane, *Raha, pangad ja finantsturud*. I osa. Tallinn, 1994) // **1995**, 1: 168–174; Võrdlev ülevaade majandusreformist Balti riikides (Seija Lainela, Pekka Sutela, *The Baltic Economies in Transition*. Helsinki, 1994) // **1995**, 5: 1078–1081
- Pöder, Tõnu.** Vastupanuliikumise kroonika (Herbert Lindmäe. *1941. aasta sõjasuvi Tartumaal*. Tartu, 1992) // **1992**, 7: 1521–1525
- Reinla, Astrid.** "Teaduse tempel on avat!" (*Eesti Naisüliõpilaste Selts 1911–1991*. Tartu, 1991) // **1992**, 4: 851–852; Tunne iseennast, aga tunne ka naabrit! (Kati Laine-Sveiby. *Rahvuskultuur äristrateegiaks: Soome ja Rootsi — erinevusi ja ühisjooni*. Stockholm—Tallinn, 1991) // **1992**, 9: 1967–1968
- Ringvee, Ringo.** Märkmeid seoses eestikeelse üldise usundiloo õppesõnastikuga (Tarmo Kulmar, *Üldine usundilugu I: Õppesõnastik*. Tartu: 1994) // **1995**, 4: 851–853
- Rosenberg, Tiit.** (*Eestit tagasivaates (Estonian in Retrospect)*. Stockholm, 1987) // **1989**, 2: 404–409; (*Vier Jahrzehnte baltische Geschichtsforschung: Die Baltischen Historikertreffen in Göttingen 1947–1986 und die Baltische Historische Kommission*. Göttingen, 1987; *Osteuropaforschung in Marburg*. Marburg, 1988) // **1990**, 8: 1736–1747
- Ross, Jaan.** Psühhoakustikast eesti keeles (Avo-Rein Tereping. *Kuulmispsühholoogia*. Tallinn, 1988) // **1989**, 3: 625–628; Raamat mälust (Endel Tulving. *Mälu*. Tallinn, 1994) // **1994**, 8: 1746–1748; Kahe ajastu piiril. (Margus Pärtlas. *Eduard Tubina sümfooniad: Teemastik ja vorm*. Tallinn, 1995) // **1996**, 1: 190–191
- Ross, Kristiina.** (Paul Alvre. *Eesti kirja- ja murdekeele morfoloogiast*. Tallinn, 1989) // **1989**, 3: 629–634
- Ruutsoo, Rein.** (Tiit Made. *Mu isamaa: Viron toivo ja pelko*. Helsinki, 1988) // **1989**, 5: 1079–1082
- Salve, Kristi.** Uut ja ununenud teadmist (*Vepsäläiset tutuiksi: Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista*. Joensuu, 1994) // **1994**, 9: 2000–2007; Mälestuste valged luiged. (*Roosipärg: Valik vanu salme*. Koostanud Ruth Mirov. Tallinn, 1995) // **1996**, 9: 1957–1970
- Sarv, Marju.** Koola saamid — "Punase raamatu" rahvas (Margus Kolga, Igor Tõnurist, Lembit Vaba, Jüri Viikberg, *Vene impeeriumi rahvaste punane raamat*. [Tallinn], 1993) // **1994**, 7: 1529–1533
- Sarv, Tõnn, Rünno Vissak.** (Aleksandr Zinovjev. *Gorbatšovism*. Tallinn, 1990) // **1990**, 8: 1731–1735
- Sepp, Urmas.** Koos János Kornaiga turumajandusse (János Kornai. *Tee vabasse majandusse*. Tallinn, 1992) // **1992**, 8: 1748–1753
- Siiraja, Mart.** Eestist ja eestlastest Aafrikas (Olaf Klaassen. *Hans Tiismann (1829–1886): Lühimonograafia*. Tartu, 1987; *Loenguid Eesti afroaasia-*

- tika kujunemisloost. Tartu, 1988; *Aasia ja Aafrika 1900–1918 ning kontaktid Eestiga*. Tartu, 1992; *Aasia ja Aafrika 1918–1945 ning kontaktid Eestiga*. I–III jagu. Tartu, 1990; *Eesti Vabariigi konsulaarpoliitika Aasias ja Aafrikas 1918–1940*. Tartu, 1992) // **1993**, 2: 393–409
- Streimann, Alar**. Eesti heraldikast. (Tiiu Oja, Eero Medijainen, *Eesti vapid ja lipud*. Tallinn, 1993) // **1995**, 7: 1519–1526
- Soelsepp, Venda**. Taas mööda arhipelaagi, rohkem tema ümber (Aleksandr Solženitsõn. *Gulagi Arhipelaag*. I–III. Tallinn, 1990) // **1991**, 9: 1984–1989
- Zilmer, Mihkel, Urmas Kokassar**. (Harald Nielsen. *Mürktaimed*. Tallinn, 1990) // **1990**, 12: 2646–2648
- Tammiksaar, Erki**. Kamtsatka vallutamise loost (Jaanus Paal. *Kamtsatka lugu: Näide Vene vallutuspoliitika ja kolonialismi ajaloost*. Tartu, 1993) // **1993**, 12: 2667–2674
- Tannberg, Tõnu**. (Margus Laidre. *Schwedische Garnisonen in Est- und Livland 1654–1699*. Tallinn, 1990) // **1991**, 4: 863–868; Läänekeskne käsiraamat Euroopa uuest ajaloost: Kellele ja milleks? (Chris Cook, John Stevenson. *Euroopa ajalugu 1763–1991: Käsiraamat*. Tallinn, 1994) // **1994**, 5: 1073–1076
- Tannberg, Tõnu, Jaanus Arukaevu**. Millal õppisid Eesti nekrutid lugema ja kirjutama? (Liivi Aarma. *Kirjaoskus Eestis 18. sajandi lõpust 1880. aastateni (nekrutinimekirjade andmeil)*. Tallinn, 1990) // **1992**, 5: 1095–1101
- Tarand, Indrek**. (Kesäkuun 14. päivä: Muistelmia ja dokumentteja virolaisten kyydityksestä 1941. Helsinki, 1989) // **1990**, 1: 180–181
- Tarkiainen, Kari**. Riigimees, kes kõndis kuristiku serval (Tuomo Polvinen. *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 3. 1939–1944*. Helsinki, 1995) // **1997**, 2: 392–396
- Tedre, Ülo**. Ääremärkusi Soome kultuuriloo ühe peatüki kohta (Anna-Leena Siikala. *Suomalainen šamanismi: Mielikuvien historiaa*. Helsinki—Hämeenlinna, 1992) // **1993**, 7: 1511–1517; Tähtis raamat meilegi (*Setumaalta Harjumaalle: A. O. Väisänen tutkimusmatka Viroon vuonna 1913*. Tampere, 1992) // **1993**, 10: 2216–2222; Kuidas saadakse halliks eminentiks? (Ilkka Herlin, *Kivijalasta harjahirteen: Kustaa Vilkanen yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta*. Helsinki, [1993]) // **1994**, 11: 2402–2413
- Tender, Tõnu** (Kuritegelik subkultuur tätoveeringutes, žestides, slängis. Tartu, 1988) // **1989**, 3: 623–625; (Mai Loog. *Esimene eesti slängi sõnaraamat*. Tallinn, 1991) // **1991**, 10: 2208–2210; (Mai Loog. *Sanat tyttöjen ja poikien puheessa: Tutkimus Tallinnan koululaisten puhekielestä ja slangista*. Tampere, 1992) // **1993**, 5: 1074–1077
- Tering, Arvo**. Oluline lisandus Eesti 17. sajandi kooliajaloo tundmisele (Vello Helk. *Die Stadtschule in Arensburg auf Ösel in dänischer und schwedischer Zeit (1559–1710)*. Lüneburg, 1989) // **1990**, 2: 417–419
- Tonts, Ülo**. Vajalik ja hästi tehtud. (A. H. Tammsaare, V. Panso. "Inimene ja jumal" 1962: Dokumendikogumik V. Kingisepa nim. TRA Draamateatri lavastusest. Tallinn, 1988) // **1989**, 8: 1764–1766; Teooria tuleb appi? (*Kõnelusi rahvuskirjandusest: Konverentsi "Rahvuskirjanduse mõiste ja kriteeriumid" (10. mai 1989–11. mai 1989) materjale*. Tallinn, 1990) // **1990**, 9: 1967–

- 1972; Kirjanik mikrofoni ees (Pertti Virtaranta. *Keskusteluja Valev Uibopuun kanssa. Vestlusi Valev Uibopuuga*. Helsinki, 1991) // **1991**, 10: 2210–2213; Kuidas on kirjutatud eesti pagulaskirjandus? (Kuidas kirjanikud kirjutavad: 33 loomelugu. Lund, 1992) // **1992**, 7: 1525–1529
- Tooming, Peeter.** Soome valguspildikunst Virust vaadates (Valokuvan taide: *Suomalainen valokuva 1842–1992*. Helsinki, 1992) // **1992**, 12: 2631–2635
- Torop, Peeter, Sergei Issakov.** (Temira Pachmuss. *Russian Literature in the Baltic between the World Wars*. Columbus, 1988) // **1990**, 7: 1501–1509
- Undusk, Jaan.** Vaimulooline Talve (Ilmar Talve. *Maapagu: Sebastian Alkmani ülestähendusi aastaist 1906–1917*. Lund, 1988) // **1989**, 6: 1305–1320
- Unt, Anto.** (Undo Uus. *Blindness of Modern Science*. Tartu, 1994) // **1995**, 8: 1753–1757
- Vadi, Maaja.** Raamat reklaamipsühholoogiast. (Talis Bachmann. *Reklaamipsühholoogia*. Tallinn, 1994) // **1996**, 7: 1529–1532
- Vahre, Sulev.** (Konrad Veem. *Eesti vaba rahvakirik: Dokumentatsioon ja leksikon*. Stockholm, 1988) // **1990**, 1: 176–179; Paul Johanseni viimane suursaavutus (Paul Johansen. *Balthasar Rüssow als Humanist und Geschichtsschreiber. Aus dem Nachlaß ergänzt und herausgegeben von Heinz von zur Mühlen*. Köln—Weimar—Wien, 1986) // **1997**, 3: 612–616
- Valge, Jaak.** Välisministri abi irooniline jutustus (Eero Medijainen. *Eesti välispoliitika Balti suund 1926–1934*. Tartu, 1991) // **1992**, 4: 846–850
- Valsiner, Jaan.** Peeter Tulviste jätkuv ekspeditsioon ehk Eesti psühholoogia kolme maailma vahel (Пётр Тульviste. *Культурно-историческое развитие вербального мышления*. Tallinn, 1988; Peeter Tulviste. *The Cultural-Historical Development of Verbal Thinking*. Commack, N. Y., 1991) // **1992**, 10: 2195–2199
- Velsker, Mart.** Monumentaalne töö. (Sõnarine: *Eesti luule antoloogia I–IV*. Koostanud Karl Muru. Tallinn, 1989–1995) // **1996**, 5: 1070–1075
- Villako, Kaljo.** (Pavel Bogovski, Georg Loogna, Mati Rahu. *Vähk: Põhjusted, levik, profülaktika*. Tallinn, 1989.) // **1991**, 1: 177–180; Nii tegutses KGB Soomes, aga kuidas ta võib toimida Eestis? (Viktor Vladimirov. *Näin se oli...: Muistelmia ja havaintoja kulissientakaisesta diplomaattitoiminnasta Suomessa 1954–1984*. Helsinki, 1993; Aleksandr Gorbunov. *Tehtaankatu 1*. Porvoo—Helsinki—Juva, 1992) // **1994**, 5: 1065–1072; Tagasihoidlik mälestusmärk eesti talule. (Arvo Mägi. *Endisaja elu-olu: Kuidas elati Põhja-Tartumaal 1920–40*. Stockholm, 1994) // **1994**, 11: 2414–2417; Kolm vihukest allikapublikatsioone. (*Sortside saladused*. I–III. Koostanud Leo Levala. Tartu, 1993–1994) // **1996**, 2: 409–412
- Vissak, Rünno, Tõnn Sarv.** (Aleksandr Zinovjev. *Gorbatšovism*. Tallinn, 1990) // **1990**, 8: 1731–1735

VASTUKAJAD, VÄITLUSED

- Alttoa, Kaur.** — [Romeo Metsallik. Borre-loom Tartus: Kaks skandinaavia-pärast ehteripatsit // **1996**, 7: 1347–1363] // **1997**, 6: 1298

- Asu-Õunas, Ene, Indrek Ude.** Vastus repliigile E. Obermanni illustratsioonide kohta — [Abram Pettai // 1996, 1: 167] // 1996, 1: 167–168
- Eelsalu, Heino.** Petlemma täht — [Christoph Wrembek. Petlemma täht: 13. novembril 1993 — 2000 aastat tagasi // 1993, 11: 2389–2404] // 1994, 3: 630–633
- Eintalu, Jüri.** Ainetu mõtleja või mõttetu ainleja — [Toomas Karmo. Olen ma mõtlev loom või ainetu mõtleja? // 1991, 1: 3–16; Jaan Kaplinski. Kas mul on mind? // 1991, 7: 1536–1542] // 1993, 9: 1996–2004
- Hein, Ants.** Veel kord koos Juhan Maistega mööda mõisaid — [J. Maiste. Retsensioon Ants Heina retsensioonile. // 1997, 6: 1288–1297] // 1997, 7: 1480–1485
- Helk, Vello.** Eesti välisesindus Taanis 1940. aastal — [Eero Medijainen. Eesti välisministeeriumi viimased kuud. // 1993, 11: 2323–2351] // 1995, 3: 633–635
- Kaalep, Ain** — [*Spiegel*'i kõnelus Martin Heideggeriga / Tlk Ülo Matjus // 1992, 5: 942–968] // 1992, 5: 1102–1103; Veel mari kirjandusest — [Ott Kurs. Marid ja Marimaa // 1996, 7: 1408–1424; Ksenofont Sanukov. Maride vabadusliikumine 1917.–1918. aastal // 1996, 7: 1425–1447] // 1996, 9: 1952–1952
- Kangilaski, Jaan, Bruno Mölder.** Vaim ei ole teadvus! — [Thomas Nagel. Mis tunne on olla nahkhiir? / Tlk Tiit Hallap // 1996, 10: 2090–2107] // 1997, 1: 175–180
- Kaplinski, Jaan.** Kas mul on mind? — [Toomas Karmo. Olen ma mõtlev loom või ainetu mõtleja? // 1991, 1: 3–16] // 1991, 7: 1536–1542
- Kilp, Helgi.** Antroopsusprintsip ja antroopsed väited. — [John Leslie. Väited ja antroopsusprintsip. / Tlk Tanel Tammet // 1992, 9: 1861–1869] // 1993, 11: 2448–2452
- Kinkar, Feliks.** — [Jaanus Arukaevu. (Feliks Kinkar. *Eesti haridusseltside ajaloost*. Tartu, 1996) // 1997, 2: 385–392] // 1997, 5: 1073–1075
- Kruus, Oskar.** Seletuseks Valev Uibopuule. — [Valev Uibopuu. Abiks arvustusele // 1994, 2: 409–411] // 1994, 2: 411
- Laidre, Margus, Tõnu Tannberg** — [Hannes Walter. Kodu kaitseks // 1989, 3: 600–609] // 1989, 9: 1968–1970
- Lauk, Epp, Juhan Peegel.** Kommentaar raamatu autoreilt — [Vello Paatsi. Uidang Eesti vanema ajakirjandusmaastiku teil ja ristteil (arvustus) // 1995, 8: 1742–1749] // 1995, 8: 1749
- Lepikult, Mirjam.** Tundmatu jumal, tuttav viha. — [*Spiegel*'i kõnelus Martin Heideggeriga // 1992, 5: 942–968; Ain Kaalep // 1992, 5: 1102–1103; Ülo Matjus. See üks vastus // 1992, 5: 1104–1108; Ülo Matjus, Kõik suur seisab tormis: Lisandusi *Spiegel*'i kõnelusele Martin Heideggeriga // 1992, 6: 1246–1268] // 1993, 10: 2223–2228
- Lillemets, Enn.** Karl Kirp ongi Karl Kirp. — [Aldo Kals. Lisandusi Kaarel Kirde eluloole // 1993, 6: 1279–1286] // 1993, 11: 2454–2455
- Maiste, Juhan.** Retsensioon Ants Heina retsensioonile "Mööda mõisaid koos Juhan Maistega" — [Ants Hein. Mööda mõisaid koos Juhan Maistega (arvustus) // 1997, 3: 616–626] // 1997, 6: 1288–1297

- Matjus, Ülo** — [Ain Kaalep // **1992**, 5: 1102–1103] // **1992**, 5: 1104–1108; Tundmata otsustavus — [Mirjam Lepikult. Tundmatu jumal, tuttav viha // **1993**, 10: 2223–2228] // **1993**, 11: 2440–2447
- Merilai, Arne**. Ballaadiuurija Villy Sørensen — [Villy Sørensen. Rahvalaulud ja kihlused // **1995**, 5: 1039–1056; 6: 1244–1262] // **1996**, 6: 1298–1301
- Mölder, Bruno, Jaan Kangilaski**. Vaim ei ole teadvus! — [Thomas Nagel. Mis tunne on olla nahkhiir? / Tlk Tiit Hallap // **1996**, 10: 2090–2107] // **1997**, 1: 175–180
- Nuorteva, Pekka**. Pentti Linkola eestikeelsete tõlgete avaldamise puhul / Tlk Ain Kaalep — [Pentti Linkola. Rohelise liikumise sihtprogramm // **1995**, 9: 1951–1988; Pentti Linkola. Metsadest ja metsade hävitamisest // **1992**, 12: 2590–2596] // **1996**, 2: 407–408
- Paatsi, Vello**. Paar mõttejuppi ühele kommentaarile — [Epp Lauk, Juhan Peegel. Kommentaar raamatu autoreilt // **1995**, 8: 1749] // **1995**, 12: 2635–2636
- Peegel, Juhan, Epp Lauk**. Kommentaar raamatu autoreilt — [Vello Paatsi. Uidang Eesti vanema ajakirjandusmaastiku teil ja ristteil (arvustus) // **1995**, 8: 1742–1749] // **1995**, 8: 1749
- Pettai, Abram** [pseudonüüm]. — [Erik Obermanni illustratsioonidest *Akadeemias* // **1995**, 11] // **1996**, 1: 167
- Sachris, Nils B.** Ernst Jünger kirjust Helmut Krausserile — [Ülo Matjus. Ernst Jünger "seikluslik süda" // **1995**, 5: 958–988] // **1995**, 12: 2636–2640
- Soosaar, Albert** — [Toomas Paul. Juhatus Uku Masingu juurde // **1989**, 5: 1006–1023] // **1990**, 5: 1071–1074
- Ude, Indrek, Ene Asu-Õunas**. Vastus repliigile E. Obermanni illustratsioonide kohta — [Abram Pettai // **1996**, 1: 167] // **1996**, 1: 167–168
- Uibopuu, Valev**. Abiks arvustusele — [Oskar Kruus [Arvustus] Anni Soutkari. *Lexikon över estniska författare i Sverige*. Borås, 1992. // **1993**, 11: 2436–2439] // **1994**, 2: 409–411
- Walter, Hannes** — [Margus Laidre, Tõnu Tannberg // **1989**, 9: 1968–1970] // **1989**, 9: 1970–1972
- Vaska, Lauri**. Pisimärkus Max Plancki asjus. — [Piret Kuusk. Jumal ja loodusseadused // **1993**, 1: 46–53] // **1993**, 11: 2453

ILLUSTRATSIOONID

- Adamson-Eric**. Ölimaaliid: Autoportree silmusega; Natiüürmort torsoga; Viil ja vest; Kunstiteadlase Leo Soonpää portree; J. Semperi portree // **1992**, 8: 1600, 1639, 1681, 1721, 1745
- Allik, Peeter**. Linoollõiked (1991): Müür; Mürin; Kolm lõvi; Hommik // **1993**, 6: 1165, 1189, 1210, 1258
- Aren, Peet**. Linoollõiked (1920) // **1995**, 10: 2078, 2112, 2141, 2167, 2194
- Arrak, Jüri**. Joonistused (tušš) // **1990**, 1: 18, 36, 69, 88, 136, 168, 175; Tušijoonistused: Leonardo ja Mona Lisa (kavandid) // **1992**, 4: 702, 734, 745, 760, 826; Tušijoonistused (1993): Käpiknukk; Nukud; Trepp; Õhus; Silm; Tükid // **1993**, 12: 2527, 2550, 2590, 2604, 2624, 2639

- Cecio, Carlo.** Vaselõiked Annibale Caraccio maalide järgi // **1989**, 1: 5, 19, 106, 143, 150, 184
- Dupin, P. René** Descartes (vaselõige) // **1989**, 8: 1681
- Dürer, Albrecht.** Gravüür ja joonistused: Püha Hieronymus oma kijas; Autoportree poisina; Düreri ema; Autoportree; Willibald Pirckheimer // **1992**, 9: 1805, 1860, 1895, 1916, 1956
- Eesmaa, Eve.** Illustratsioonid (1993) // **1994**, 1: 46, 98, 133
- Ennosaar, Leopold.** Puugravüürid: Vaade õuele; "Vanemuise" motiiv; Taastajad // **1992**, 7: 1413, 1446, 1474
- Ereb, Rein.** Illustratsioonid (1994): Entõprais; Jõulu müümine; Uus uks; Puudub teadmine; Loits // **1994**, 10: 2064, 2095, 2119, 2150, 2192
- Escher, Maurits Cornelis.** Graafika: Õhk ja vesi; Kest; Käsi peegeldava keraga; Teine maailm; Draakon // **1991**, 4: 727, 739, 773, 795, 828
- Gulk, Albert.** Pliiatsijoonistused (1993) // **1993**, 10: 2094, 2111, 2133, 2198, 2207, 2215
- Hindrey, Karl, August.** Šaržid raamatust *Kaasaegsed* (1926) // **1990**, 9: 1817, 1868, 1886, 1905, 1936, 1962
- Israel, Lagle.** Graafilised lehed mapist "Eestlaste muistne tähistaevas" (akvainta): Orjataht; Sandi sau; Suur Oda; Vibu jn Uus Sõel; Hernekahlad // **1991**, 6: 1196, 1211, 1256, 1291
- Kaljo, Richard.** Tartu Kivisild (puugravüür) // **1989**, 2: 338; Eksliibrised: Ernst Raudam; Hardi Tiidus; Alfred Kongo; Georg Meri; Raoul Üksvärav // **1995**, 5: 926, 957, 989, 1001, 1038
- Kallis, Oskar.** Päike. Maestoso; Palavik; Kalevipoeg laudu kandmas; Autoportree. Kallis "ise"; Vibuane // **1992**, 11: 2263, 2296, 2322, 2367, 2393
- Kangro-Pool, Voldemar.** Daam lilledega (tušš); Daam mustas (tušš); Naise pea (tušš, akvarell); Kompositsioon (tušš); Viis naist (tušš); Seisev daam (tušš) // **1992**, 5: 932, 941, 973, 1013, 1055, 1075
- Karu, Lembit.** Tušijoonistused: Pilk; Üksi; Lend; Teel; Keeris // **1996**, 8: 1591, 1634, 1681, 1699, 1738
- Kasemaa, Andrus.** Joonistused näituselt "Para 89" (süsi, sangviin) // **1990**, 3: 501, 529, 564, 595; Pliiatsijoonistused // **1994**, 5: 914, 930, 956, 1003, 1049
- Kasemaa, Markus.** Tušijoonistused (1995) // **1996**, 12: 2522, 2584, 2622
- Kaunissaar, Merike.** Seeria "Osalistes" (tušš, tempera) // **1991**, 8: 1628, 1652, 1675, 1692
- Keerend, Avo.** Kaheksa varianti ruudule III (värviline kõrgtrükk); Kaheksa varianti ruudule V; Vabanevad seosed I (värviline kõrgtrükk); Katkenud seosed (värviline kõrgtrükk); Positsioon 5 (värviline kõrgtrükk); Seisund VIII (värviline plastikaatlõige) // **1992**, 1: 11, 28, 57, 83, 119, 162
- Kelomees, Raivo.** Tušijoonistused // **1991**, 11: 2279, 2299, 2327, 2383; Illustratsioonid // **1994**, 9: 1822, 1862, 1914, 1947, 1960
- Kits, Elmar.** Joonistused (pastapliiats) // **1991**, 3: 491, 508, 542, 570, 615, 636
- Kreis, Kadi.** Illustratsioonid // **1997**, 2: 286, 325, 343, 357, 384
- Kruusamäe, Ilmar.** Pliiatsijoonistused "Timukastudio" I–VI (1989) // **1993**, 8: 1604, 1625, 1653, 1680, 1716, 1727; Krokiistudio I–VI (1995). Pliiatsijoonistused // **1996**, 3: 481, 494, 543, 555, 579, 588

- Kudisiim, Inge.** Graafilised lehed (ofort) // **1990**, 7: 1382, 1422, 1459, 1500; Tušijoonistused Villem Ridala poemile "Püha rist" // **1997**, 4: 734, 769, 831
- Kursi koolkond.** Ilmar Kruusamäe. "Hai" (Linoollõige, 1992); Priit Pangsepp. "Lamab" (Arvutigraafika, 1994); Albert Gulk. "Seis" (Pliiatsijoonistus, 1993); Peeter Allik. "Viva Cuba" (Kollaaž, 1994); Reiu Tüür. "Muhu saun" (Kollaaž, sigillograafia 1994); Marko Mäetamm. "Voodi" (Siiditrükk, 1993) // **1994**, 11: 2272, 2297, 2308, 2336, 2357, 2381
- Köks, Endel.** Graafika: Sarvepuhuja (ofset-lito); Mehhiko (ofort-lito); Mõõdunud ajad (ofort-lito) // **1991**, 1: 38, 80, 140
- Küüts, Lembit.** Illustratsioonid // **1997**, 6: 1148, 1189, 1212, 1240, 1271
- Laanemäe, Reti.** Graafilised lehed (pehmelakk; pehmelakk, metsotinto) // **1990**, 12: 2518, 2539, 2554, 2600, 2624, 2645
- Laarman, Märt.** Graafilised lehed sarjast "Päevadeta päevik" (vineerilõige) // **1990**, 5: 917, 938, 965, 988, 1017, 1043, 1067, 1087; Diatüüpiad mapist *Siinpool und* (1970–1974) // **1996**, 2: 267, 291, 325, 378, 406
- Ladva, Tarmo.** Tušijoonistused "Ilmamärgid: Kujundite saamine" // **1994**, 4: 710, 756, 772, 798, 815, 840
- Lapin, Leonhard.** Joonistused R. Gómez de la Serna "Gregeriade" ainetel (tušš, guašš) // **1990**, 10: 2050, 2089, 2151; Pilte seeriast "Naine—masin" (siiditrükk) // **1997**, 5: 930, 956, 1004, 1021, 1040
- Le Febre.** Gottfried Wilhelm Leibniz (vaselõige) // **1989**, 8: 1696
- Lepp, Harry.** Illustratsioonid: Külalised I–V (1995) // **1995**, 7: 1386, 1402, 1421, 1433, 1483
- Lepp, Lembit.** Eksliibrised: Uku Masing; Kalju Lepik; Aino Kallas; A. H. Tammsaare; H. Raudsepp // **1996**, 10: 2042, 2108, 2132, 2164, 2195
- Liivak, Paul.** Suvel (puugravüür); Järve ääres (Puulõige); Öhtusöömaaeg (Puulõige); Targad ja rumalad neitsid (Puulõige); Vana talu (Puugravüür) // **1989**, 3: 472, 516, 542, 599, 616
- Lüdig-Algreve, Liia.** Illustratsioonid // **1996**, 1: 40, 74, 122, 152, 166
- Malin, Ilmar.** Joonistused (pliiats) // **1990**, 2: 251, 295, 337, 371, 400; Pliiatsijoonistused // **1995**, 4: 683, 729, 757, 783, 815
- Masereel, Frans.** Puulõiked: Kiikhobu; Piltromaanist "Minu tunnipalveraaamat"; Seeriast "Sõda" (2 fragmenti); Seeriast "Ühe inimese passioon"; Igapäevane leib (Fragment); Öö; Seeriast "Päike" // **1989**, 6: 1164, 1194, 1228, 1266, 1276, 1304, 1321, 1328
- Mikiver, Heino.** Joonistused // **1996**, 5: 905, 913, 925, 1018
- Mugasto, Hando.** Tartu Vabadussild (puugravüür) // **1989**, 2: 257; Hoov (Puulõige) / 401
- Muna, Külli.** Aktid. (Tušš) // **1996**, 11: 2319, 2328, 2347, 2372, 2404
- Mätik (Mättik), Ella.** Aguli õu (värviline puulõige) // **1989**, 2: 292; Tartu motiiv ülikooliga; Naised õuntega; Tartu motiiv 1935. aastast; Tartu motiiv // **1992**, 10: 2060, 2097, 2137, 2153
- Naha, Johann.** Eksliibrised // **1994**, 2: 243, 286, 303, 313, 349, 364
- Narusberk, Arlis.** Illustratsioonid (1995): Marjapõõsas; Oidipus; Madonna [I]; Madonna [II] // **1995**, 6: 1162, 1185, 1204, 1243

- Navitrolla.** Nuusutajad; Lendajad; Loomad savannis; Liblikaõgija3; Lohesõoja hobune // **1993**, 4: 690, 730, 768, 803, 855
- Obermann, Erik.** Illustratsioonid // **1995**, 11: 2261, 2289, 2301, 2351, 2404
- Ohakas, Valdur.** Joonistused // **1991**, 5: 960, 985, 1035, 1070
- Ootsing, Enno.** Graafilised lehed (kõrgtrükk) // **1990**, 4: 717, 730, 753, 774, 800, 811
- Palm, Jüri.** Tušijoonistused (1994): Delilah; Debora; Mirjam; Rebecca; Lil-lith // **1994**, 6: 1162, 1184, 1187, 1223, 1268
- Pedmanson, Peep.** Tušijoonistused (1995) // **1995**, 9: 1831, 1877, 1928, 1950, 1989
- Pirissio, Martin** Luther (vaselõige) // **1989**, 8: 1625
- Protsin, Sirje.** Illustratsioonid tsüklist "Jalgratta leiutamine" (1993) // **1993**, 5: 922, 971, 990, 1019, 1050; Tušijoonistused // **1996**, 9: 1813, 1852, 1885, 1915, 1951
- Raud, Kristjan.** Inspiratsioon (pliiats, tušš, guašš) // **1989**, 4: 733; Rännak (pliiats, tušš, guašš) / 764; Kalevipoja laul (tušš, guašš) / 794; Mõõga proovimine (pliiats) / 849; Lindudele teenäitaja (guašš, tušš) / 896
- Raunam, Ane.** Graafilised lehed: Sisyphe I (1989); Sisyphe II (1989); Tasakaal I (Kuivnõel, 1991); Ristilt võtmine I (Kuivnõel, söövitus, 1991); Raske kanda (Kuivnõel, 1989) // **1994**, 12: 2487, 2512, 2540, 2567, 2590
- Reinsalu, Tiina.** Joonistused (tušš) // **1990**, 8: 1581, 1614, 1636, 1658 1681, 1704, 1726
- Rüga, Eduard.** Geislingeni motiiv (Värviline linoollõige, 1948); Öö mägedes (Segatehnika, 1979); Kolm risti (Värviline linoollõige, 1956); Taud (Värviline linoollõige kavand, 1962); Legend (Segatehnika, 1983) // **1994**, 7: 1372, 1423, 1454, 1480, 1497
- Saar, Paul.** Tušijoonistused: Ringist ruut; Kaks aega; Rataste vahel; Pudenev nõid; Seitse taevast // **1995**, 2: 259, 309, 322, 354, 382
- Saks, Jaak.** Pühhotekstuurid (1990–1993) // **1993**, 11: 2290, 2322, 2380, 2388, 2424
- Sarapuu, Lembit.** Seltskond pargis (õli) // **1989**, 5: 929
- Sooster, Ülo.** Tušijoonistused // **1992**, 6: 1171, 1199, 1228, 1245, 1269, 1301, 1322; Tušijoonistused: Autoportree. (1946–1949) ; Joon ruumis VIII (1961); Inimene, kes kuivatab rätikut tuule käes II (1958(?)); Kui naine oli kolme rinnaga (1965) // **1993**, 7: 1365, 1388, 1447, 1490
- Starkopf, Anton.** Skulptuurid: Martin Lipu hauasammas Nõo kalmistul (detail; pronks, graniit); Näitleja J. Vaheri portree (graniit); Kr. J. Petersoni portree (puu); A. Tassa portree (graniit) // **1992**, 12: 2513, 2539, 2565, 2599
- Sägi, Ardo.** Monotüüpiad "Linn" I–IV (1990) // **1995**, 1: 44, 86, 133, 150
- Sütiste, Elin.** Tušijoonistused (1995) // **1996**, 6: 1163, 1201, 1220, 1249, 1297
- Talvik, Hermann.** Puulõiked: Valgus lävel; Rõõmu haud; Kisendus; * * *; Templituli // **1989**, 9: 1852, 1889, 1912, 1942, 1964
- Tamm, Vello.** Tušijoonistused // **1991**, 7: 1393, 1438, 1455, 1482
- Tiimann, Marge.** Illustratsioonid // **1997**, 1: 34, 62, 118, 155
- Timm, Wilhelm Georg.** Litograafiad (1853): Vaade Tartule (Detail); Tartu ülikool; Kivisild Tartus; Jaani kirik Tartus; Kindralfeldmarssal Michael Andreas

- Barclay de Tolly mälestussammas Tartus // **1996**, 7: 1364, 1407, 1451, 1480, 1510
- Tolli, Viive.** Joonistused (tušš) // **1990**, 6: 1148, 1185, 1218, 1228, 1271; Illustratsioonid: Vaade kirjamehe aknast (1974); Torni teater; illustratsioonid F. Tuglase novellile "Taevased ratsanikud" (1985); Karussell (1987) // **1995**, 8: 1624, 1643, 1668, 1692, 1741
- Tolts, Andres.** Variatsioonid I–V (1991). Litograafia // **1996**, 4: 680, 728, 746, 777, 818
- Torn, Ilmar.** Puulõiked // **1997**, 3: 476, 497, 542, 572, 597
- Trei, Salome.** Illustratsioone Fr. R. Faehlmanni *Müütilistele muistenditele* (1941, kuivnõel): Vanemuise lahkumine; Loomine; Koit ja Eha; Endla järv ja Juta; Vanemuise laul // **1989**, 5: 921, 978, 1024, 1092, 1104
- Tundmatu autor.** Voltaire (vaselõige) // **1989**, 8: 1749
- Ulas, Maria-Kristiina.** Illustratsioonid (1994): Ballaad Borneo madrustest; Heliline klounaad; Kirssmütsiga helinahoidja; Helivõrgustik; Lendheli // **1994**, 8: 1622, 1636, 1643, 1673, 1705
- Uprus, Mati.** Sõbralikud šaržid *Akadeemia* toimetuse liikmetest // **1997**, 7: 1349, 1389, 1404, 1414, 1449, 1479
- Vabbe, Ado.** Tööd mapist "Linoollõiked" // **1992**, 3: 466, 507, 557, 607, 919
- Vahesalu, Sigrid.** Tušijoonistused: Kasvamine; Elu // **1992**, 2: 318, 353
- Vahtra, Jaan.** Puulõiked mapist "Konstruktiivsed rütmid" // **1991**, 9: 1825, 1857, 1914, 1964
- Vahtre, Silver.** Akvarellid (1993): Päevitav püramiid; Kala läheb looja; Kala suudlus; Suveöö esimene õun; Konna surm; Linnapea ja kuu // **1993**, 9: 1818, 1867, 1892, 1916, 1949, 1982
- Veeber, Agaate.** Illustratsioonid: Tüdruk (puulõige); Ingel (akvatinta); Ingel (akvatinta); Ingel (akvatinta); Ingel. (puulõige) // **1991**, 12: 2500, 2515, 2550, 2579, 2599
- Vihalemm, Arno.** Ecce homo (värviline puulõige); Intellektuaalne daam (serigraafia); [Illustratsioonid Jaan Oksa novellidele "Kogutud teostest", 1956 (serigraafia):] "Meestele vastumine"; "Ohvrid"; "Koolmeistri hobune"; "Küla" // **1989**, 7: 1457, 1465, 1389, 1464, 1486, 1532
- Wiiralt, Eduard.** Illustratsioonid E. Tennmanni *Usuõpetuse lugemikule* (tušš, 1924): Kadunud lammas; Tormi vaigistamine; "Nad peavad äraarvamatud olema"; Jaakobi põgenemine; Jeesuse sündimine // **1995**, 12: 2497, 2526, 2569, 2586, 2626
- Vint, Mare.** Graafika: Kontuurid ja siluetid II (lito), III, IV, V // **1991**, 2: 257, 281, 320, 362
- Võsu, Taavo.** Tušijoonistused // **1994**, 3: 462, 486, 502, 532, 571, 606
- Õunapuu, Ervin.** Tušijoonistused seeriast "Vaikelud oliiviga" (1995) // **1995**, 3: 477, 505, 525, 566, 582
- Üksine, Marje.** Illustratsioonid Betti Alveri luulekogule *Korallid Emajões* (segatehnika): ***; Elu on alles uus; Inimhetk; Allikal // **1991**, 10: 2061, 2096, 2120, 2166

Koostanud Jaan Isotamm

EDITORIAL NOTE

The present issue is the one hundredth number of *Akadeemia*. Our journal was first published in 1937; soon its publication was interrupted by the Soviet occupation of 1940. During that period 25 issues of the journal could appear in print. Since 1989, when *Akadeemia* resumed its journey, our aim has been to introduce the present state of and latest developments in various branches of learning to as many readers as possible. By not requiring a specialized education, but nevertheless avoiding popularizing simplifications, the journal's aspiration has been to fashion interdisciplinary approaches conducive to synthesis. The opening essay of the festive issue is written by Ain Kaalep, the journal's editor-in-chief.

The study by Mart Orav, editor of *Akadeemia's humaniora* department, deals with the foundation of the journal and its background in 1937–1940. In 1932 the Union of Alumni Associations of Estonian Student Societies (UAA) was established. Its membership included a large number of prominent personalities from political, economic and cultural circles of the Republic of Estonia. Article 1 of the Union's statutes said that it should promote initiatives directed at developing general and national culture. Early in 1937, the Union of Estonian Student Societies (UESS) was founded on grounds analogous to those of the UAA. The first meeting of the UESS council expressed dissatisfaction with the students' newspaper *Üliõpilasleht* and discussed the prospects for founding the Union's journal. The idea was realised in May of the same year when the first issue of *Akadeemia* came out. From the first issue of 1938 publisher of the journal was UAA.

The article "Jaan Tõnisson in 1934–1938", written by journalist Oskar Mänd (1901–1989), was to be published in *Akadeemia* in December 1938, in that year's eighth issue. Only now, fifty-nine years later, we publish it in the form the author wrote it and pre-

sented to the editorial office. Why this happened is explained by Krista Aru, director of the Estonian Literary Museum and doctoral student at Tartu University. In 1938 the eighth issue of the journal could not get further from the printing shop. According to the Press Law enacted by the decree of the Protector of 19 April 1938, the journal which had already been set and printed was to be presented to the police prefect of Tartu in order to obtain permission for its distribution. Instead of a permit, however, a ban was issued. There is reason to believe that it came from the Ministry of the Interior. The completed issue of the journal had to be reset, and actually no trace should have been left of what had been printed. *Akadeemia* of 1939 does not offer any explanation why one issue of the previous year was missing. Neither did any newspaper announce that *Akadeemia* No. 8 was not published at all. The newspapers could not do that because in January 1938 State Propaganda Office had forbidden them to publish information concerning punishments to periodicals. This issue of *Akadeemia* was to mark the 70th birthday of Jaan Tõnisson who had been the Prime Minister of the Republic of Estonia from 1919–1920, Chairman of the State Assembly from 1923–1925 and 1932–1933, Premier from 1927–1928 and in 1933, and Foreign Minister from 1930–1932. However, in the late 1930s Tõnisson as a very influential politician came into conflict with Konstantin Päts's government which had a tendency towards authoritarianism. In 1934–1938 it was inadvisable to speak about Jaan Tõnisson. This was not a pleasing topic for the ruling ideology. Then, inevitably, one should have also touched upon Tõnisson's attitude to the reforms which started in March 1934 and forced the legislative assembly into a "state of silence". From the very beginning, Tõnisson protested against any restrictions on people's democratic rights for the sake of domestic peace and sense of unity. He expressed his protest in the editorials of the newspaper *Postimees* in 1934 and, particularly, in 1935, when he was finally removed from the post of the newspaper's editor-in-chief. Thus, it was predictable that the theme of the article "Jaan Tõnisson in 1934–1938" would prove to be difficult. No-one else but Oskar Mänd did not even attempt to touch upon it.

The editorial office of *Akadeemia* is situated on the ground floor of 21 Ülikooli Street in Tartu. Historian Niina Raid writes about the owners of the property before the present house was built and the owners of the house since the 18th century. The first owner of the property, trumpeter Marczin Noiewsky, was a Pole who acquired it in 1582. Owners changed frequently during those turbulent times, and in 1614 an Estonian called Marro (Maru?) Jaan was recorded as the owner of the property. The Northern War turned the town of Tartu and also the house situated on this property into ruins. In 1752 watchmaker Salomon Meybaum (Maybaum) bought the property and built a new stone house there. This house, the predecessor of the present 21 Ülikooli Street, burnt down in the great fire of 1775. Assisted by a loan, Meybaum rebuilt the house soon after 1775. Most of the exterior of the present house at 21 Ülikooli Street dates back to that time.

Heinrich Mark describes the activities of the President and the Government of the Republic of Estonia in exile from 1988 till the autumn of 1992 when the state authorities resumed their duties in Estonia according to the new Constitution passed at a referendum. The Estonian government in exile was active from 1944, mainly in Sweden. Its primary aim and constitutional duty was to maintain the continuity of the Republic. Heinrich Mark became Prime Minister fulfilling the functions of President on 1 March 1990.

Lennart Meri, then Foreign Minister, now President of the Republic of Estonia, reminisces about Hans-Dietrich Genscher's visit to Estonia in 1991. He speaks about the Foreign Minister of the Federal Republic of Germany as a uniter of Europe, a creative politician with an acute sense of history, who has encouraged Estonia in her self-realisation in Europe. Lennart Meri's article radiates personal sympathy with Hans-Dietrich Genscher, who in 1997 was decorated with the highest award of the Republic of Estonia, the Great Cross of St. Mary's Land.

In the belles-lettres section we publish some poetry by Hando Runnel, who was a member of *Akadeemia*'s re-establishment board and in 1989–1990 deputy editor-in-chief.

The German logician and mathematician Gottlob Frege (1848–1925), who was little known during his lifetime, later become

one of the thinkers who has exercised the greatest influence on 20th-century philosophy. His ideas have primarily influenced and directed the development of the analytical tradition, but his contribution to the other main trend in this century's philosophy — phenomenology — is not insignificant either. In his article Jaan Kangilaski, editor of the *universalia* section of *Akadeemia*, takes a look at Frege's later philosophy, i.e. at the period after the failure of his lifework — the logicist program. He searched for a new approach to the foundations of mathematics but could not publish anything concerning this topic. He started the systematic presentation of his views in the area which he himself called simply logic, and which nowadays is called either philosophical logic or philosophy of logic, but because of his death this work unfortunately remained unfinished.

In the section of discussions Ants Hein reviews once again the inaccuracies in Juhan Maiste's book on Estonian manors.

To end our jubilee issue, we publish the contents of our journal from the years 1937–1940 and 1989–1997 (No. 1–100).

Terveisiä Oulusta

Pohjoissuomalainen sanomalehti Kaleva on uskollinen Viron ja virolaisten ystävä.

Kalevalla on oma nimikkorahasto Viron Kansallisen Kulttuurin Säätiössä.

Sanomalehti

KALEVA

Pohjois-Suomen suurin ja Suomen neljänneksi suurin 7-päiväinen sanomalehti.

KALEVA

Perustaja
Juho Raappana
vuonna 1899.

Levikki 84.337.
Levikkialueena koko
Pohjois-Suomi.

Oulun toimituksen lisäksi
Kalevalla on aluetoimitukset
eripuolilla Pohjois-Suomea
ja Helsingissä.

AKADEEMIA

Akadeemia on kultuuriajakiri, mis taotleb vahendada eri teadusharude tänapäevast taset ja arengut.

Akadeemia ilmub 12 korda aastas, kokku u 2700 lk.

Tellimisindeks 78 163.

Varasemad numbrid (1991 — 3–6, 8–12; 1992 — 1–12; 1993 — 1–4, 6–12; 1994 — 2–12 ja 1995 — 1,2,4–12, 1996 — 1–12) on müügil parimates raamatukauplustes, *Akadeemia* toimetuses ning neid saate tellida ka postiga, kui saadate ERA-Panka Tartus rahakaardiga *Akadeemia* arvele (nr 150123017972, kood 741) iga numbri eest 17 krooni ja märgite lõigendile soovitud numbrid.

Aadress: *Akadeemia*, Ülikooli 21, Tartu.

Postiaadress: *Akadeemia*, Postkast 80, Postimaja, Tartu, EE–2400, Eesti/Estland/Estonia.

Tel.: +(372-7)43 13 73, +(372-7)43 11 17; faks +(372-7)43 13 73.

AKADEEMIA

An Interdisciplinary Journal for the Humanities and Sciences

Editor-in-chief: Ain Kaalep

Editors: Jaan Kangilaski, Inta Soms, Mart Orav, Jaan Isotamm, Toomas Kiho

Akadeemia is a monthly of the Estonian Writers' Union. *Akadeemia* is published 12 times a year, all in all approximately 2700 pp.

Subscription rates with postage for 1997:

USD 46, DEM 69, FIM 208, CAD 63, FRF 234, SEK 307, GBP 29, AUD 58.

Back issues for 1991 — 3-12; 1992 — 1-5, 7-12; 1993 — 1-4, 6-12; 1994 — 2-12; 1995 — 1,2,4-12; 1996 — 1-12 and single issues for 1997:

USD 4, DEM 6, FIM 17, CAD 5, FRF 20, SEK 27, GBP 3, AUD 5.

Please transfer the proceeds (for CAD: Royal Bank of Canada, Toronto, (SWIFT code) ROYCCAT2; for FIM: Merita Bank — UBF, Helsinki, UNITFIHH; for FRF: Banque Nationale De Paris SA, Paris, BNPAFRPP; for DEM: Stadtsparkasse München, München, SSKMDEMM; for GBP: Midland Bank, London, MIDLGB22; for SEK: Skandinaviska Enskilda Banken, Stockholm, ESSESESS; for USD: Republic National Bank of New York, New York, BLICUS33) to ERA-Bank account (SWIFT code ERAPEE2X) for crediting the account no 150123017972 of Ajakiri *Akadeemia*, and mail the check and following notice to *Akadeemia*.

Please enter my **AKADEEMIA** subscription for 1997 ☐

Single issues for 1996

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Single issues for 1995

1	2		4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	--	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Single issues for 1994

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
--	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Single issues for 1993

1	2	3	4		6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	--	---	---	---	---	----	----	----

Back issues for 1992

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Back issues for 1991

		3	4	5	6		8	9	10	11	12
--	--	---	---	---	---	--	---	---	----	----	----

Name or institution

Address

Country

Enclosed is the check totaling

Please mail to: *Akadeemia*, Postkast 80, Postimaja, Tartu,
EE-2400, Eesti/Estland/Estonia.

Phone: +(372-7)43 13 73, +(372-7)43 11 17; fax +(372-7)43 13 73.

CONTENTS

The almanac-maker is in no plight	<i>Ain Kaalep</i>	1347
Positive spirit: About the background of <i>Akadeemia</i> (1937-1940)	<i>Mart Orav</i>	1350
A belated article for <i>Akadeemia</i> from 1938	<i>Krista Aru</i>	1390
Jaan Tõnisson in 1934-1938	<i>Oskar Mänd</i>	1397
The house at 21 Ülikooli Street	<i>Niina Raid</i>	1405
President and Government of the Republic of Estonia in exile, 1988-1992	<i>Heinrich Mark</i>	1415
Genscher in Estonia	<i>Lennart Meri</i>	1450
Poetry	<i>Hando Runnel</i>	1462
Frege's logical investigations	<i>Jaan Kangilaski</i>	1468
<i>Discussion:</i> Roaming around manors with Juhan Maiste once again. J. Maiste. Retsensioon Ants Heina retsensioonile. — <i>Akadeemia</i> , 1997, nr 6	<i>Ants Hein</i>	1480
Contents of <i>Akadeemia</i> 1937-1940		1486
<i>Akadeemia</i> No. 1-100: Contents		1496
Editorial note		1562

AKADEEMIA

Tellimise indeks 78163